

500-07-18
MAATALOUDEN TALOUDELLISEN
TUTKIMUSLAITOKSEN
TIEDONANTOJA N:o 134

*THE AGRICULTURAL ECONOMICS
RESEARCH INSTITUTE, FINLAND
RESEARCH REPORTS, No. 134*

VILJELIJÄVÄESTÖN TULOJEN VERTAAMINEN
MUIDEN VÄESTÖRYHMIEN TULOIHIN

MAIJA PUURUNEN

HELSINKI 1987

MAATALOUDEN TALOUDELLISEN
TUTKIMUSLAITOKSEN
TIEDONANTOJA N:o 134
THE AGRICULTURAL ECONOMICS
RESEARCH INSTITUTE, FINLAND
RESEARCH REPORTS, No. 134

VILJELIJÄVÄESTÖN TULOJEN VERTAAMINEN

MUIDEN VÄESTÖRYHMIEN TULOIHIN

MAIJA PUURUNEN

HELSINKI 1987

**INCOME COMPARISON BETWEEN FARMERS AND OTHER GROUPS
OF THE POPULATION**

Maija Puurunen

Abstract. In this study income of farmers has been studied on the basis of the existing statistics and compared with corresponding incomes of industrial workers and some small-scale enterprisers. The development of the research-work of farmers' income has been examined besides in Finland also in Sweden and Norway. A problem in income comparisons of different groups of the population is to find out the income data with uniform income concepts. The framework for the income concepts has been the international recommendation of income distribution statistics.

Index words: farmers' income, income concepts, income statistics, income comparisons

ISBN 951-9202-53-6

ISSN 0355-0877

ALKUSANAT

Esillä olevassa tutkimuksessa on pääosin olemassa olevien tilastojen pohjalta pyritty selvittämään viljelijäväestön tulot ja verrattu niitä vastaaviin teollisuustyöntekijöiden tuloihin sekä myös eräiden pienyrittäjäryhmien tuloihin. Tämän lisäksi on tarkasteltu viljelijäväestön tuloja koskevan tutkimuksen kehitystä sekä selvitetty eri vertailuosapuolia koskevia tulokäsitteitä. Tutkimus on laadittu vuonna 1982 MTTL:ssa yhteistyönä PTT:n, TTT:n ja Tilastokeskuksen kanssa aloitetun viljelijäväestön ja palkansaaajien tuloeroja selvittävän tutkimusprojektin yhteydessä. Tutkimuksen rahoitus on järjestetty Maa- ja metsätalousministeriön yhteistutkimusvarojen turvin. Vaikka projektin pääpaino on ollut maataloustulolakiin perustuvissa tulovertailuissa, tutkimuksessa on alusta asti pyritty mahdollisimman laajaan tulotarkasteluun eri vertailuosapuolten kohdalla.

Projektiryhmän johtajana on toiminut prof. Matias Torvela Maa-talouden taloudellisesta tutkimuslaitoksesta ja muina jäseninä tutkimusjohtaja Erik Haggrén Pellervon taloudellisesta tutkimuslaitoksesta, suunnittelija Leena Söder Tilastokeskuksesta ja tutkija Tuovi Allén Työväen taloudellisesta tutkimuslaitoksesta. Viimeksi mainitun oltua syyskuusta 1986 lähtien estyneenä TTT:sta ei ole ollut edustajaa tutkimuksessa. Tutkimuksen tekijänä esitän parhaat kiitokseni projektin johtoryhmälle saamastani tuesta ja kannustuksesta sekä mahdollisuuksista laajempaan ja itsenäisempään tutkimustyöhön kuin mitä projektin toimeksi-anto ahtaasti tulkittuna olisi saattanut edellyttää. Samalla haluan osoittaa kiitokseni tutkimusraportin valmistumiseen myötävaikuttaneille henkilöille MTTL:ssa ja erityisesti Sari Elovirrälle, joka on vastannut tietoaineistojen käsittelystä sekä Sirkka Rämälle, joka on vastannut raportin puhtaaksi kirjoittamisesta.

Helsingissä syyskuun 21. päivänä

Maija Puurunen

VILJELIJÄVÄESTÖN TULOJEN VERTAAMINEN
MUIDEN VÄESTÖRYHMIEN TULOIHIN

	SIVU
Sisällysluettelo	I
Kuvioluettelo	IV
Taulukkoluettelo	VI
Alkusanat	VIII
JOHDANTO	1
A. VILJELIJÄVÄESTÖÄ KOSKEVA TULOTUTKIMUS	4
1. Viljelijäväestöä koskeva tulotutkimus Suomessa	4
1.1. Tulojen kehittämisen tavoitteet hintalakien mukaan	4
1.2. Tähänastiset tulovertailut	8
1.3. Viljelijäväestön elintasoä koskeva tutkimus	15
2. Viljelijäväestöä koskeva tulotutkimus Ruotsissa	19
2.1. Maatalouden tulopolitiikan tavoitteet Ruotsissa	19
2.2. Viljelijäväestöä koskevat tulovertailut	22
2.2.1. Viikeaikaisten tulovertailuiden tausta	22
2.2.2. Tulokehitystä koskevat vertailut	24
2.2.2.1. Viljelijäväestön ja teolli- suustyöntekijöiden tulokehitys	24
2.2.2.2. Viljelijäväestön ja pienyrit- täjien tulokehitys	27
2.2.2.3. Viljelijäväestön sisäiset tulovertailut	28
2.2.3. Elintasovertailut	30
2.2.3.1. Taloudellisten tulosten vertailu	30
2.2.3.2. Muita elintasokomponentteja koskevat vertailut	44
2.3. Tilastopohja	47
2.3.1. Maatalouden kannattavuustutkimus (JEU)	47
2.3.2. Maatalouden verotustilasto (DU)	51
2.3.3. Muut viljelijäväestön tulotutkimusta koskevat tilastot	52
3. Viljelijäväestöä koskeva tulotutkimus Norjassa	53
3.1. Maatalouden tulopolitiikan tavoitteet Norjassa	53
3.2. Tilamallit ja niiden käyttö viljelijäväestöä koskevissa tulovertailuissa	56
3.3. Tulotutkimuksen erot Norjassa ja Ruotsissa	59

B. TULOKÄSITTEET JA TULOJEN MITTAAMINEN	60
1. Tulonjakotilastosuosituksen mukaiset tulokäsitteet	60
2. Maatalouden liiketuloskäsitteet	63
3. Kirjanpitovelvollisia koskevat liiketuloskäsitteet	68
4. Verotuksen tulokäsitteet	72
4.1. Maatilatalouden verotus	72
4.2. Liike- ja ammattitoimintaa harjoittavien verotus	77
4.2.1. Elinkeinoverolain säädökset	77
4.2.2. Tuloslaskennan joustokohdat	80
4.3. Henkilöverotus	82
5. Tulokäsitteiden yhteensovittaminen	85
5.1. Tulonjakotilastosuosituksen mukainen viitekehikko	85
5.2. Maatalouden liiketuloskäsitteiden ja verotuksen tulokäsitteiden vastaavuus	89
C. TIETOJEN SAATAVUUS	92
1. Viljelijäväestön tuloja koskevat tilastot	92
1.1. Kokonaislaskelmatyyppiset tilastot	92
1.2. Maatilatalouden verotustiedot	93
1.3. Kannattavuustutkimuksen kirjanpito-tilat	96
2. Palkansaaajien tuloja koskevat tilastot.	98
2.1. Palkkatilasto	98
2.2. Teollisuustilasto	99
3. Muut tulovertailuissa kysymykseen tulevat tilastot	100
3.1. Tuloja ja kulutusta kuvaavat tilastot	100
3.1.1. Tulo- ja varallisuustilasto	100
3.1.2. Tulonjakotilasto	101
3.1.3. Kotitaloustiedustelu	103
3.2. Työpanosta koskevat tilastot	104
3.2.1. Maatalouden työpanostilastot	104
3.2.2. Muut työpanosta koskevat tilastot	106
3.3. Muut tilastot ja selvitykset	108
D. TULOKSET	111
1. Viljelijäväestön sisäiset tuloerot	111
1.1. Viljelijäväestön tulot keskimäärin vuosina 1980-1984	111
1.2. Tilakoosta ja tuotantosuunnasta aiheutuvat tuloerot	115
1.3. Ansiotulot eri alueilla	121
1.4. Osa-aika-/päätoimiviljelijöiden tulot	123
1.5. Eri ikäisten viljelijöiden tulot	128

2. Viljelijäväestön ja teollisuustyöntekijöiden keskimääräiset tuloerot vuosina 1980-1984	133
2.1. Vuoden 1982 maataloustulolain perusteella laaditut tulovertailut	133
2.1.1. Täystyöllisyyden antavat tilaryhmät	133
2.1.2. Pääasiallisen toimeentulon antavat tilat	138
2.1.3. Tilanhoidon rationaalisuus	141
2.2. Viljelijäväestön ja teollisuustyöntekijöiden ansiotulot	144
2.2.1. Tulonjakotilaston mukainen tarkastelu	144
2.2.2. Tulonjakotilaston ja verotustietojen erot	145
2.3. Viljelijäväestön ja teollisuustyöntekijöiden käytettävissä olevat tulot	147
3. Viljelijäväestön ja muiden yrittäjien keskimääräiset tuloerot	149
4. Viljelijäväestöä koskevien tulovertailuiden kehittäminen	153
4.1. Nimellistulojen vertaaminen	153
4.2. Reaalituloja ja elintasoa koskevat selvitykset	156
E. YHTEENVETO	160
Kirjallisuus	165
Liitteet	171

KUVIOLUETTELO

	Sivu
Kuvio 1. Tulonjakotilastosuosituksen mukainen tulokäsitemistö.	61
Kuvio 2. Maatalouden liiketuloskäsitteet (MÄKI 1964, s. 78).	65
Kuvio 3. Viljelijäpuolisoiden ansiotulot (mk/henkilö) verotustietojen mukaan eri tilakokoryhmissä vuosina 1980-1984.	116
Kuvio 4. Ansiotulojen koostumus (%) eri tilakokoryhmissä vuonna 1984.	116
Kuvio 5. Luonnollisten henkilöiden tilojen lukumäärä eri tuotantosuunnissa.	118
Kuvio 6. Viljelijäpuolisoiden ansiotulot (mk/henkilö) verotustietojen mukaan tilakokoryhmittäin eri tuotantosuunnissa vuonna 1984.	118
Kuvio 7. Viljelijäpuolisoiden ansiotulot (mk/henkilö) verotustietojen mukaan keskimäärin eri alueilla vuosina 1980-1984.	122
Kuvio 8. Viljelijän ja puolison ansiotulot (mk/henkilö) 10-20 ha:n nautakarjatiloiilla eri alueilla vuosina 1980-1984.	122
Kuvio 9. Luonnollisten henkilöiden tilojen lukumäärä vuonna 1984. Tilat jaettu maatalouden nettotulojen osuuteen viljelijän ja puolison kokonaistuloista perustuen osa-aika-, sivuansio- ja päätoimitiloihin.	125
Kuvio 10. Viljelijäpuolisoiden ansiotulot (mk/henkilö) osa-aika-, sivuansio- ja pääasiallisen toimeentulon antavilla tiloilla tilakoon mukaan vuonna 1984.	125
Kuvio 11. Viljelijäpuolisoiden ansiotulot (mk/henkilö) 10-20 peltihehtaarin osa-aika-, sivuansio- ja pääasiallisen toimeentulon antavilla tiloilla maan eri osissa vuonna 1984.	129
Kuvio 12. Luonnollisten henkilöiden tilojen lukumäärä viljelijän iän mukaan vuonna 1984.	129
Kuvio 13. Viljelijäpuolisoiden ansiotulot (mk/henkilö) viljelijän iän mukaan maan eri osissa vuonna 1984.	131

- Kuvio 14. Viljelijäpuolisoiden ansiotulot (mk/henkilö) viljelijän iän mukaan osa-aika-, sivuansio- ja pääasiallisen toimeentulon antavilla tiloilla vuonna 1984. 131
- Kuvio 15. Maataloustulo henkilöä kohti täystyöllisyyden antavissa tilaryhmissä verrattuna ammattitaitoisen teollisuustyöntekijän keski keskimääräiseen palkkatuloon vuosina 1980-1984. 136
- Kuvio 16. Maataloustulo henkilöä kohti pääasiallisen toimeentulon antavilla tiloilla keskimäärin ja tilakoon mukaan verrattuna ammattitaitoisen teollisuustyöntekijän keskimääräiseen palkkatuloon vuonna 1984. 139
- Kuvio 17. Maataloustulo henkilöä kohti pääasiallisen toimeentulon antavilla tiloilla keskimäärin eri tuotantosuunnissa verrattuna ammattitaitoisen teollisuustyöntekijän keskimääräiseen palkkatuloon vuosina 1983 ja 1984. 139
- Kuvio 18. Maataloustulo henkilöä kohti kirjanpitotiloilla ja pääasiallisen toimeentulon antavilla tiloilla (MYTT) eri tilakokoryhmissä verrattuna ammattitaitoisen teollisuustyöntekijän palkkatuloon vuosina 1983-1984. 143
- Kuvio 19. Viljelijätalouksien ansiotulot tulonjakotilaston (TU) mukaan ja viljelijän ja puolison ansiotulot maatilatalouden verotustietojen (MYTT) perusteella vuonna 1983. 146

TAULUKKOLUETTELO

	Sivu
Taulukko 1. Viljelijätalouksien ja teollisuustyöntekijätalouksien kokonaistulojen kehitys vuosina 1981-1985.	26
Taulukko 2. Viljelijäpuolisoiden ja yrittäjäpuolisoiden kokonaistulojen kehitys vuosina 1980-1983.	28
Taulukko 3. Peltoala, maatilatalouden tulot ja puolisoiden yhteenlasketut kokonaistulot vuonna 1983 eri tuotantosuunnissa, kun tilakokoa kuvataan laskennallisella maatalouden työmenekillä.	30
Taulukko 4. Varojen ja velkojen reaaliarvonmuutokset vuonna 1980.	36
Taulukko 5. Viljelijäväestön ja palkansaajien nimelliset vertailutulot (kr/kotitalous) vuosina 1980-1983 ja ennakot vuosille 1984 ja 1985.	40
Taulukko 6. Viljelijäväestön ja pienyrittäjien nimelliset vertailutulot (kr/kotitalous) vuosina 1980-1983.	40
Taulukko 7. Viljelijöiden ja palkansaajien reaaliset vertailutulot (kr/kotitalous) vuosina 1980-83.	41
Taulukko 8. Kannattavuustutkimuksen (JEU) uusiin laskentamenetelmiin perustuvat nimellistulokset jareaalitulokset (kr/tila) 30-50 ha:n tiloilla vv. 1977-1981.	50
Taulukko 9. Tuotannontekijätulot (mk/tila) ja niiden %-jakauma tulolähteittäin vuosina 1980-1984.	113
Taulukko 10. Ansiotulot viljelijää ja puolisoa kohti (mk/henkilö) keskimäärin luonnollisten henkilöiden tiloilla vuosina 1980-1984.	114
Taulukko 11. Ansiotulojen kehitys eri tuotantosuunnissa vuosina 1980-1984.	119
Taulukko 12. Kirjanpitotilojen maataloustulo (mk/tila) kokonaistuoton mukaisilla tilakokoryhmityksillä eri tuotantosuunnissa vuonna 1984.	120

Taulukko 13.	Osa-aika-, sivuansio- ja pääasiallisen toimeentulon antavien tilojen määrä maan eri osissa vuonna 1984.	127
Taulukko 14.	Viljelyksessä olevan pellon ja kasvullisen metsän alat osa-aika-, sivuansio- ja pääasiallisen toimeentulon antavilla tiloilla maan eri osissa vuonna 1984.	127
Taulukko 15.	Maataloustulo viljelijää ja puolisoa kohti (mk/henkilö) verrattuna ammattitaitoisen teollisuustyöntekijän keskimääräiseen palkkatuloon vuosina 1980-1984. Viljelijäpuolisoille täystyöllisyyden antavat tilakoryhmat eri tuotantosunnissa.	137
Taulukko 16.	Maataloustulo viljelijää ja puolisoa kohti (mk/henkilö) keskimäärin kirjanpito-tiloilla sekä MYTT:n mukaisilla päätoimisilla tiloilla ja täystyöllisyyden antavissa tilaryhmissä verrattuna ammattitaitoisen teollisuustyöntekijän palkkatuloon vuosina 1980-1985.	142
Taulukko 17.	Ansiotulot kotitaloutta ja ammatissa toimivaa henkilöä kohti tulonjakotilaston mukaan. Viljelijäkotitalouksien tulot verrattuna teollisuustyöntekijäkotitalouksien tuloihin.	145
Taulukko 18.	Käytettävissä olevat tulot kotitaloutta, henkilöä ja kulutusyksikköä kohti tulonjakotilaston mukaan. Viljelijäkotitalouksien tulot verrattuna teollisuustyöntekijäkotitalouksien tuloihin.	148
Taulukko 19.	Viljelijä- ja pienyrittäjäkotitalouksien tulot tulonjakotilaston mukaan vuonna 1983.	151
Taulukko 20.	Pienyrittäjäkotitalouksien yrittäjätulot (mk/kotitalous) tulonjakotilaston mukaan vuosina 1980, 1982 ja 1983.	151
Taulukko 21.	Viljelijäkotitalouksien tulot ammatissa toimivaa henkilöä kohti suhteessa pienyrittäjäkotitalouksien vastaaviin tuloihin vuonna 1983.	152

JOHDANTO

Kiinnostus viljelijäväestön tulojen määrittämiseen ja vertailujen teko muiden väestöryhmien tuloihin on lisääntynyt maatalouden hintalakien myötä 1950-luvulta lähtien. Eri väestöryhmien väliset tulovertailut edellyttävät varsin laajaa tilastopohjaa vertailukelpoisten tulokäsitteiden aikaansaamiseksi. Kirjanpilottilojen tulokset ja eräät palkkatiedostot ovat olleet pääasiallisina perustana tulovertailuissa 1970-luvun loppupuolelle asti. Tilastopohjan laajentuminen 1980-luvulla on merkittävästi helpottanut tuloseurantaa ja tulovertailuiden laatimista.

Esillä olevassa tutkimuksessa on selvitetty niitä mahdollisuuksia, joita olemassa olevien tilastojen perusteella on viljelijäväestön tulojen vertaamiseksi palkansaajien ja pienryhtäjien tuloihin. Samalla on tarkasteltu viljelijäväestöä koskevia aiempia tulovertailuja Suomessa ja muualla pohjoismaissa. Viljelijäväestöä koskevalla vertailevalla tulotutkimuksella on Ruotsissa pitkät perinteet. Myös tarvittava tilastopohja on Ruotsissa siinä määrin laaja, että tulotutkimuksessa on voitu edetä viljelijäväestön reaalityuloja koskevien tulovertailujen edelleen kehittämiseen. Osin näistä syistä ruotsalainen tulotutkimus on saanut keskeisen aseman myös tässä tutkimuksessa. Norjassa viljelijäväestöä koskevan tulotutkimuksen ongelmanasettelu on ollut Suomen olosuhteisiin vaikeammin sovellettavissa.

Voimassa olevaan maataloustulolakiin viitaten tutkimuksessa on pyritty selvittämään rationaalisesti hoidettujen ja viljelijäperheelle täystyöllisyyden antavien viljelmien maataloudesta saamaa vuosituloa ja vertaamaan sitä ammattitaitoisen teollisuustyöntekijän keskimääräiseen vuosituloon. Maataloustulolain pohjalta laadittuja viljelijäväestön ja teollisuustyöntekijöiden välisiä tulovertailuja ja niiden perusteita on tarkasteltu yksityiskohtaisemmin tutkimuksesta syksyllä 1985 valmistuneissa

väliraporteissa (MTTL:n tied. 116 ja 116a). Niissä esitettyjä tulovertailuja on tässä edelleen tarkennettu ja päivitetty ne viimeisimpiä tilastotietoja vastaaviksi. Samalla on pyritty ottamaan esille uusia ryhmittelymahdollisuuksia ja ratkaisuja rationaalisesti hoidettujen ja täystyöllisyyden antavien tilojen tulosten esille saamiseksi tilastoista. Maataloustulolaisissa edellytettyjen maatalouden tulojen ja teollisuustyöntekijöiden palkkatulojen lisäksi tulovertailuissa on pyritty ottamaan huomioon mahdollisimman laajat tulokäsitteet. Koska viljelijät yrittäjinä ovat rinnastettavissa lähinnä muihin pienyrittäjiin, tutkimuksessa on tarkasteltu mahdollisuuksia viljelijäväestön ja pienyrittäjien välisiin tulovertailuihin sekä pyritty saamaan esille joitakin vertailulukuja myös näiltä osin.

Tutkimuksessa on pyritty selvittämään paitsi kansainväliseen tulonjakotilastosuosituksen perustuvia tulokäsitteitä myös maatalouden liiketuloskäsitteitä sekä verotuksen tulokäsitteitä niin maatilatalouden verotuksen kuin myös elinkeinoverolain säädösten perusteella. Tulokäsitteiden osalta on pyritty löytämään yhtäläisyyksiä ja toisaalta ottamaan esille myös eri tietolähteiden käytön kannalta keskeisiä eroja tulokäsitteissä. Tulovertailuissa kysymykseen tulevia tilastoja on tarkasteltu tässä lähinnä katsauksen omaisesti. Myös Ruotsin viljelijäväestöä koskevien tulovertailujen yhteydessä on otettu esille joitakin viljelijäväestön tuloja koskevia tilastoja.

Eri väestöryhmien tulojen vertaamisessa on keskeinen ongelma yhdenmukaisesti määritellyjä tulokäsitteitä vastaavien tietojen saanti. Viljelijäväestön tulotietojen osalta keskeisiä tietolähteitä ovat maatilatalouden yritys- ja tulotilasto, kirjanpilottilojen tulokset ja kaikkia väestöryhmiä koskeva tulonjakotilasto. Palkansaaajien osalta vastaavia tulotietoja sadaan tulonjakotilaston lisäksi mm. palkkatilastoista. Maataloustulolain mukaiset tulovertailut edellyttävät lisäksi myös eri vertailuosapuolia koskevia työpanostietoja.

Tulovertailuja voidaan pitää osana elintason ja elinolosuhteisiin liittyvistä tarkasteluista. Elintasolla on totuttu mieltämään lähinnä taloudellisilla tekijöillä mitattavaa hyvinvointia yhteiskunnassa. Elinolosuhteiden tarkastelussa on yleensä mukana myös sosiaaliseen kanssakäymiseen liittyviä tekijöitä. Tässä tutkimuksessa on tarkasteltu viime aikaisiin elintasovertailuihin liittyviä kysymyksiä pääasiassa ruotsalaisten tutkimusten valossa. Samassa yhteydessä on pyritty ottamaan esille myös inflaation huomioon ottamiseen ja reaalityulojen laskentaan liittyviä ongelmia. Viljelijäväestön elinolosuhteisiin liittyviä vertailuja on voitu kommentoida niinikään ruotsalaisen kirjallisuuden perusteella. Tältä osin todettakoon, että myös Suomessa on Tilastokeskuksen toimesta käynnissä eri väestöryhmien elinolosuhteita kartoittava tutkimus ja ensimmäisiä tuloksia siitä saataneen jo kuluvan syksyn aikana.

A. VILJELIJÄVÄESTÖÄ KOSKEVA TULOTUTKIMUS

1. Viljelijäväestöä koskeva tulotutkimus Suomessa

1.1. Tulojen kehittämisen tavoitteet hintalakien mukaan

Sotien jälkeiselle ajanjaksolle on ollut ominaista maatalouden voimakas teknillinen kehittyminen, jonka seurauksena maataloustuotanto on muiden kehittyneiden maiden tapaan myös Suomessa noussut kysynnän kasvua nopeammin. Maataloudessa tapahtuneet rakennemuutokset eivät ole yleensä voineet tapahtua niin nopeasti kuin työn tuottavuuden nousu olisi edellyttänyt. Kysynnän ja tarjonnan tasapainottomuudesta johtuen maatalousväestön tulotason turvaamiseksi on lisätty maatalouden tuotantosuoja ja ryhdytty myös muihin tukitoimenpiteisiin. Pääperiaatteena tällöin on ollut pitemmäksi ajaksi sovitun hintajärjestelmän puitteissa ylläpitää sopimuksen mukaista hintatasoa huolehtien riittävän tuotantosuojan ohella ylijäämien sijoittamisesta tukitoimenpiteiden turvin kansainvälisille markkinoille (Kom.miet. 1962:6).

Maatalouden hintaratkaisut ovat 1950-luvun alusta perustuneet parin kolmen vuoden mittaisiin sisällöltään vaihteleviin hintalakeihin. Maatalouden kustannuskompensaatio on määritetty koko hintalakien voimassaoloajan kiinteämääräisen hintaindeksin tyyppisen kokonaislaskelman avulla. Lakien vaihtelu ei ole juurikaan koskenut tätä kokonaislaskelmaperiaatetta, vaan lähinnä sitä, missä suhteessa viljelijäväestön tulotason on haluttu kehittyvän muiden väestöryhmien tulotason verrattuna (HASSINEN, 1985).

Hintalakien myötä viljelijäväestölle on pyritty turvaamaan muiden väestöryhmien kanssa yhtäläinen tulokehitys. 1950-luvulla viljelijöiden tulokehitystä on verrattu palkansaajien yleisen ansiotason kehitykseen, mutta vuosikymmenen lopulla vertailukohteena ovat olleet maataloustyöntekijät ja heidän tuntiansionsa kehitys. 1960-luvulla maataloustulon kehitys on sidottu

yleisen ansiotason kehitykseen, välillä elinkustannusindeksiin ja vuosikymmenen lopulla muiden vastaavien väestöryhmien tulokehitykseen eli käytännössä yleisen ansiotason kehitykseen. Maatalouden tuottavuuden kehitys on otettu niinkään vaihtelevassa määrin huomioon viljelijäväestön tulokehitykseen vaikuttavana tekijänä.

Maatalouden tuotantopoliittisen kokonaistason suunnittelun lähtökohtana voidaan pitää vuotta 1958, jolloin asetettiin professori Nils Westermarckin johdolla komitea selvittämään maatalouden tavoitteita vastaisuudessa. Komitea jätti vuonna 1962 mietintönsä (Kom.miet. 1962:6), joka sisälsi yksityiskohtaisen maatalouden kokonaisohjelman 1960-luvulle. Sen mukaan maataloustuotannon tuli vastata kotimaisen kulutuksen määrää. 1950-luvulla tarkoituksenmukaiset maatalouden tukitoimenpiteet olivat johtamassa kasvavaan ylituotantotilanteeseen. Viljelijäväestön tulotavoitteita selvitellessään komitea on tarkastellut kriittisesti mm. Ruotsin viljelijäväestön ja teollisuustyöntekijöiden tulovertailuita, jolta osin komitea katsoi kyseessä olevan enemmän tavoitteeksi asetettavan tulotason laskentaperusteista sopimisen kuin tasavertaisuusperiaateen tarkan noudattamisen. Komitean näkemyksen mukaan tulotasavertaisuuden saavuttaminen voi tapahtua vain vähitellen ja sillä edellytyksellä, että se on aikaansaataavissa lähinnä maatalouden rationaalisoinnin tuloksena (s. 110).

Ylituotantoa voitiin maatalouskomitean näkemyksen mukaan helpottaa siirtymällä tuottamaan maidon ja kananmunien sijaan muita maataloustuotteita. Viljelijäväestölle voitiin turvata muiden väestöryhmien kanssa yhtäläinen tulokehitys ainoastaan kotimaan kulutusta vastaavalle osalle tuotantoa. Komitean esityksen mukaan maatalous saisi ylituotannon osalta vain maailmanmarkkinahinnan. Tämä otettiinkin vuonna 1962 säädettyyn viisivuotiseen maataloustulolakiin ns. ylituotantopykälänä. Sittemmin ylituotantopykälää on sovellettu vuoden 1969 maataloustulolakiin. Lisäksi luotiin keskeisimpien ylituotantotuotteiden kohdalle markkinoimismaksujärjestelmä, joka on ollut käytössä joitakin ajanjaksoja lukuunottamatta jatkuvasti.

Maatalouden ylituotantotilanteen vaikeutuessa vuonna 1965 asetettiin jälleen komitea laatimaan toimenpideohjelma paremman tasapainon aikaansaamiseksi maataloustuotannon ja kulutuksen välille. Komitea jätti kolme osamietintöä (Kom.miet. 1967:B 66, 1968:B 70 ja 1969:B 40). Komitean näkemyksen mukaan tuotannon ja kulutuksen tasapaino ei ollut saavutettavissa tuotantosuunnan tarkistuksilla vaan tasapainoon pyrkiminen vaati suoraan maatalouden kokonaistuotannon määrään vaikuttavia toimenpiteitä. Tasapainottamisongelma oli siten myös työllisyys- ja tulotaso-ongelma, joka liittyi kiinteästi koko kansantalouden kehitykseen. Komitea laski, että suunnilleen omavaraisuutta vastaavien tavoitteiden mukainen tuotanto olisi saavutettu noin 340 000 ha silloista pienemmällä peltoalalla. Asettamansa omavaraisuustavoitteen säilyttämiseksi komitea ennakoi peltoalan supistumiseksi tarvittavan lisäksi vielä noin 20 000 ha vuodessa. Yhtenä keinona peltoalan supistamiseksi komitea esitti vuonna 1968 pellonvarausjärjestelmää, joka sitten otettiinkin käyttöön välittömästi seuraavana vuonna.

Seuraavan kerran asetettiin toimikunta tarkistamaan maatalouden tuotantopoliittisia tavoitteita vuonna 1975. Elintarvikehuollon tuli turvata kotimainen kulutus. Toimikunta sai lukuisia lisätehtäviä, joista keskeisimmät koskivat maataloustuotannon tasapainottamista. Koko maataloutta koskevat tuotantopoliittiset kannanottonsa toimikunta on esittänyt mietintönsä II-osassa vuonna 1980 (Kom.miet. 1980:5). Ajankohdan yleisen talouspolitiikan keskeisimmät toiminnot koskivat työllisyyden turvaamisesta, inflaation ehkäisemistä, kansainvälisen kilpailukykyyn parantamista ja julkisen menotalouden säätelyä (s. 32). 1960-luku ja 1970-luvun alku olivat Suomessa nopeaa kasvun aikaa. Alkutuotannon osuus kokonaistuotannosta putosi vajaan neljänneksestä noin 12 prosenttiin, kun vastaavasti jalostus- ja etenkin palveluelinkeinojen osuus kohosi. Maa- ja metsätalouden työllinen työvoima supistui vuodesta 1960 vuoteen 1975 yli puolella, kun taas palvelualoilla ja teollisuudessa työvoiman tarve lisääntyi voimakkaasti. Väestö ja työvoima olivat keskittymässä entistä enemmän Etelä-Suomeen.

Maatalouden työllisyysvaikutusten supistuessa maatalouden tuotanto ja sen markkinoimiskustannukset eivät olleet vstaavasti vähentyneet. Mitään nopeita työllisyysrakenteen muutoksia ei maatalouden määrärahojen muutoksilla kuitenkaan ollut toteutettavissa. Maatalousväestön nopeaa siirtoa muiden elinkeinojen palvelukseen ei pidetty myöskään aluepoliittisesti suotavana (s. 41). Toimikunnan mielestä maataloudessa tuli pyrkiä hitaampaan ja hallittuun, tavoitteelliseen rakennepoliittiseen ohjaukseen (s. 40). Väestöpohja Sisä- ja Pohjois-Suomessa tuli säilyttää ja viljelijäväestön ikääntymisen estämiseksi kehittää luopumiseläkejärjestelmiä. Peltoalan supistumiseksi näytti luontainen pellon väheneminen riittävältä, joskin huonolaatuisten pellon metsittämistä tuli edelleen tukea. Lehmien lukumäärää tuli aktiivisesti pyrkiä vähentämään, joskaan toimikunta ei pitänyt mahdollisena, että 1980-luvulla voitaisiin päästä maidontuotannossa kulutusta vastaavalle tasolle. Muiden kotieläintuotteiden osalta tuli soveltaa markkinoimismaksujärjestelmiä. Viljojen osalta tuli lisätä varmuusvarastointia, jonka lisäksi ylituotannon annettaisiin purkautua pääasiassa rehuviljana.

Viljelijäväestön tuloseurannassa siirryttiin 1970-luvulla enenevässä määrin neuvottelupohjalle. Vuoden 1969 maataloustulolain (ANON. 1969a) mukaan maataloustuloa tuottavuuden muutos mukaanluettuna tuli kehittää samalla tavoin kuin muiden vastaavien väestöryhmien tulotaso kehittyi. Vuoden 1973 lain (ANON. 1973c) mukaan vertailukohteena on ollut kaikkien palkansaajien tulotaso. Siten ainoastaan tuotantopanosten hintojen noususta aiheutuva laskennallisen maataloustulon korotus oli yksiselitteinen, mutta muu tulonlisä jäi riippumaan valtiovallan ja maataloustuottajajärjestöjen kesken käytävistä neuvotteluista (HASSINEN 1985). Seuraavaa maataloustulolakia valmistellut toimikunta ei päässyt yksimielisyyteen uuden lain sisällöstä (Kom. miet. 1975:114) ja vuoden 1977 maataloustulolaki (ANON. 1977b) oli maataloustulon korotuksen suhteen avoin neuvottelulaki, jossa kuitenkin edellytettiin eri neuvotteluosapuolten välillä yksimielisyyden pääsemistä.

Maataloustulon kehittäminen säilyi neuvottelunvaraisena myös vuoden 1982 maataloustulolakia valmistelleen toimikunnan mietinnössä (Kom.miet. 1982:8), joskin useissa toimikunnan yksittäisten jäsenten eriävissä mielipiteissä nähtiin tarpeellisena mitata maataloustulon kehitystä jollakin laissa mainittavalla tavoitteella. Lopullisen maataloustulolain mukaan (ANON. 1982b) viljelijäväestön tulojen kehittämisessä tuli ottaa huomioon teollisuustyöntekijöiden palkkakehitys. "Neuvotteluissa on otettava huomioon järkipäisesti hoidetulta ja viljelijäperheelle täystyöllisyyden antavalta viljelmältä maataloudesta saatu vuositulo ja ammattitaitoisen teollisuustyöntekijän vuositulo sekä näiden kehitys". Maataloustulon kehityksen seuraamiseksi tuli lisäksi laatia myös em. toimikunnan esittämä erilaisten viljelmien tulonmuodostusta selvittävä seurantajärjestelmä. Vuoden 1984 maataloustulolaissa (ANON. 1984b) on lisätty edelliseen ainoastaan maataloustulon tarkistaminen työ- ja virkaehtosopimuksiin sisältyvän indeksiehdon mukaisesti.

1.2. Tähänastiset tulovertailut

Viljelijäväestöä koskevien tulovertailuiden laadinnan kannalta voidaan pitää keskeisenä Tulotasokomitean mietintöä vuodelta 1966 (Kom.miet. 1966:B 94). Yleisen tuloteorian ohella siinä on selvitetty niitä perusteita, joiden mukaan eri väestöryhmien tulojen vertailut tulisi laatia ja kehitetty viljelijäväestön ja palkansaajien tulotasovertailuissa käytettävät periaatteet. Lisäksi komitea on selvittänyt niitä mahdollisuuksia, joita silloisten tilastojen pohjalta on ollut olemassa viljelijäväestön ja palkansaajien tulotasovertailujen laatimiseen. Varsinaiset tulovertailut tulee tulotasokomitean näkemyksen mukaan tehdä mahdollisimman laajalta tilastopohjalta käyttämällä samanlaisesti eri tulokäsitteitä. Viljelijäväestön ja palkansaajien tulojen vertailu tulee siten laatia erikseen työtulojen ja kaikkien tuotantoon osallistumisesta saatujen tulojen sekä käytettävissä olevien tulojen vertailuna.

Työtulojen vertailun tulee kattaa vertailtavien väestöryhmien kaikki työtulot. Viljelijäväestön vertailtavat työtulot muodostuvat siten maa- ja metsätalouden yrittäjätulojen työtulo-osuudesta ja työsuhteen nojalla työstä saaduista palkkatuloista. Palkansaajien vertailtavat työtulot sisältävät vastaavasti kaikki työsuhteen nojalla työstä saadut tulot, vuosilomakorvauksen, työnantajan suorittamat työttömyysvakuutusmaksut ja eläkevakuutusmaksut. Itse tehtyjen pääomahyödykkeiden valmistamisesta saadut laskennalliset työtulot sekä palkansaajien yrittäjätulot ja viljelijäväestön muut kuin maa- ja metsätaloudesta saamat yrittäjätulot komitea on joutunut jättämään tilastopuutteiden takia tarkastelun ulkopuolelle. Myös eri väestöryhmien erilainen ostovoima tulisi ottaa huomioon jo työtuloja laskettaessa (s.44). Komitea on esittänyt tähän laskentamenetelmänkin, jota se ei kuitenkaan tilastojen riittämättömyyden takia ole voinut soveltaa.

Komitea on jakanut viljelijäväestön yrittäjätulon työ- ja pääomatuloksi osittamalla todellisen yrittäjätulon suorittajien työ- ja pääomapanosten suhteessa (s. 46-50). Laskennallinen työtulo perustuu viljelijäperheen ruumiillisen työn ja johtotyön määrään ja maataloustyöntekijöiden tuntipalkkaan. Laskennallista pääomatuloa määritettäessä komitea on ottanut velkojen korot huomioon tulonhankintakustannuksina. Oman pääoman koron selvittämisessä komitea on pitänyt ns. kirjanpitoarviointimenetelmää sopivimpana, jossa korkokannan määrittäminen tapahtuu vaihtoehtoisen sijoituskohteen antaman koron mukaan.

Viljelijäväestön metsätaloudesta saamien yrittäjätulojen jakaminen työ- ja pääomatuloksi tulisi komitean mielestä suorittaa vastaavalla tavalla kuin maataloudesta saatujen yrittäjätulojenkin kohdalla, joskin tilastojen puutteellisuudet puuston arvon määrittämisessä ovat asettaneet omat rajoituksensa menetelmän soveltamiselle (s. 52). Niinpä komitea on määrittänyt metsätaloudesta saadun työtulon laskennallisesti hinnoittamalla viljelijäperheen metsätalouden työpanoksen metsätyöntekijöiden keskimääräisellä tuntipalkalla.

Inflaation aiheuttamien ns. ansiottomien voittojen selvittämisessä komitea viittaa ruotsalaisiin tulovertailuihin, joissa markkina-arvojen perusteella laskettua pääoman korkovaatimusta on pienennetty ns. inflaatiovoiton verran. Komitea ei kuitenkaan pidä näiden voittojen selvittämistä työtulojen vertailun kannalta tarpeellisena, joskin se edellyttää, että viljelijöiden käyttämän velkapääoman reaaliarvojen alentumisesta aiheutuvat voitot olisi pyrittävä selvittämään ja ottamaan huomioon viljelijäväestön tuloissa (s. 51).

Tuotantotoimintaan osallistumisesta saatuihin tuloihin on viljelijäväestön osalta luettu maa- ja metsätalouden yrittäjätulojen lisäksi muut työtulot ja omaisuustulot. Omaisuustuloja ovat pääasiassa omasta asunnosta saatu asuntoedun arvo ja muut reaali- ja finanssipääoman tulot. Palkansaajien osalta tuotantotoimintaan osallistumisesta saadut tulot ovat koostuneet lähinnä työtulosta, asuntotuloista ja muista mahdollisista omaisuustuloista. Myös palkansaajien tulokäsitteet ovat yrittäjätulojen osalta jääneet käytännössä vajaviksi. Käytettävissä olevien tulojen laskennassa tulee edellä mainittujen tuloerien lisäksi ottaa huomioon kaikki saadut ja maksetut tulonsiirrot.

Vertailtavat väestöryhmät muodostuvat kotitalouksista eli perheistä siten, että perheen päämiehen elinkeino- ja ammattiasema määräävät sen väestöryhmän, johon perhe luetaan kuuluvaksi. Vertailtavina väestöryhminä ovat tällöin maatilatalouden yrittäjäperheet ja toimihenkilö- ja työntekijäperheet. Työtulojen vertailussa on tulonsaajajaksikkona tulon hankintaan osallistunut henkilö tai vuosityöntekijä (s.44-46). Tulotasovertailuissa tulee komitean näkemyksen mukaan rinnastaa pääasiassa sellaisten ryhmien työtuloja, joissa työn luonnetta, vastuunalaisuutta ym. tekijöitä voidaan pitää suunnilleen samanarvoisina. Tätä varten tulee viljelijäväestö ryhmitellä viljelmäkoon, tuotantosunnan, alueen yms. tekijöiden mukaan. Myös palkansaajäväestön osalta vertailun tulee tällöin kohdistua erilaisiin maaseudun palkansaajaryhmiin (s. 39-40).

Työtulojen ohella myös kaikki tuotantotoimintaan osallistumisesta saadut tulot lasketaan ensin henkilöä kohti. Viljelijäväestön osalta yli 16 vuotiaat viljelijäperheen lapset ja sukulaiset luetaan tällöin palkkatyövoimaan ja heidän katsotaan saaneen yrityksestä ainoastaan työtuloja. Sensijaan käytettävissä olevien tulojen tarkastelun tulee tapahtua kotitaloutta kohti. Käytettävissä olevia tuloja tutkittaessa kohdistetaan huomio tulojen käyttämiseen eikä niiden ansaitsemiseen, jolloin tulotutkimuksessa tulee tarkastella kokonaisuutena niitä yksiköitä, joissa tulojen käyttö tapahtuu. Perheiden erilaisen koon ja rakenteen vaikutusten poistamiseksi tulisi käytettävissä olevat tulot lisäksi laskea myös henkeä tai mieluummin kulutusyksikköä kohti.

IHAMUOTILA (1968) on selvittänyt viljelijöiden työtulojen tason kirjanpitotiloilla vuosina 1956-1965. Kirjanpitotiloilta laskettua viljelijöiden kokonaistyötuloa on tutkimuksessa verrattu maaseudun teollisuustyöntekijöiden työtuloihin (s. 109-122). Vertailu koskee myös palkansaajien osalta miespuolisia työntekijöitä, joiden tuloista on otettu huomioon pääammatista saatu vuositulo. Teollisuustyöntekijöiden osalta laskelmien pohjana on ollut ajankohdan tilastoista saatava keskituntiansio, joka on kerrottu teollisuustilaston mukaisella työntekijää kohti lasketulla työtuntimäärällä. Näin saatuun vuosityöntekijän tuloon on lisätty em. tulotasokomitean mietinnössä perustellut työsuhteesta johtuvat sosiaali-edut (s. 110-112).

Viljelijöiden ja teollisuustyöntekijöiden työtulojen vertailun pohjana on näin ollen erilaiset työtuntimäärät vuosityöntekijää kohti, joskin vuosityöntekijä -käsitteen sisältämän työtuntimäärän määrittäminen viljelijöiden osalta on ollut ongelmallista (s. 113). Tutkimuksessa on verrattu vuositulojen ohella myös työtuntia kohti laskettuja työtuloja (s. 117-119) sekä estimoitu tulokehitystä kuvaavat trendit ja selvitetty työtulojen muutosten tilastollinen merkitsevyys eri vertailuryhmissä (s. 110-117). Lisäksi tutkimuksessa on tarkasteltu hintatasoissa vallitsevia eroja ja niiden vaikutusta vertailuryhmien tulojen

ostovoimaan (s. 123-125), joskin tilastotietojen puute on rajoittanut tältä osin tarkastelua. Inflaation aiheuttamien varallisuusarvojen muutosten selvittäminen kirjanpito-tiloilla ei ole ollut mahdollista mm. omaisuusarvojen määrittämiseen liittyvän käytännön takia (s. 45-46).

Viljelijäväestön ja palkansaajien tuloja selvittänyt komitea on mietinnössään (Kom.miet. 1969:B 26) laatinut myös em. tulotasekomitean esityksiin perustuvat laskelmat viljelijäväestön ja palkansaajien tuloista. Komitea on pyrkinyt valitsemaan tulovertailuun lähinnä toisiaan vastaavat viljelijä- ja palkansaajaryhmät. Pääammatista saatuja tuloja koskevassa vertailussa ovat mukana viljelijäväestöä edustavana tyyppiryhmänä 10-20 peltohehtaarin kirjanpito-tilat Etelä-Suomessa ja Etelä-Pohjanmaalla (s. 7) sekä vastaavasti palkansaajia kuvaavana tyyppiryhmänä maaseudun miespuoliset teollisuustyöntekijät (s. 16). Käytettävissä olevien tulojen vertailun komitea on perustanut vuoden 1966 kotitaloustiedusteluun. Viljelijäruokakuntien tulokset on laskettu kotitaloustiedustelussa siihenastisesta tilastointikäytännöstä poiketen myös alueittain ja tilasuuruusluokittain. Palkansaajaruokakuntia edustavat tulokset koskevat pääasiassa maalaiskuntien työntekijöitä (s. 27), jolta osin komitea on todennut joutuneensa tyytymään melko suppeaan aineistoon (s. 30).

1970-luvulla on selvitetty pääasiassa viljelijäväestön ja palkansaajaryhmien tulokehitystä. Maa- ja metsätalousministeriön asettaman työryhmän selvitys maatalouden tulotason kehityksestä vuosina 1968-1971 (ANON. 1971a) ja maatalouden hintatoimikunnan mietinnöt (Kom.miet. 1970:B 15 ja 1972:B 17) ovat keskeisimpiä maataloustulon vakaannuttamisesta annetun lain (ANON. 1969a) pohjalta laadittuja selvityksiä. Ministeriön asettama työryhmä on toimeksiantonsa mukaisesti tarkastellut maataloudesta saatua tuloa tilaa kohti ja verrannut sen kehitystä eri palkansaajaryhmien palkkatulokehitykseen. Maatalouden hintatoimikunta puolestaan on esittänyt mietinnöissään yksityiskohtaiset laskentamenetelmät kokonaistason maataloustulon kehitysseurantaa varten ja laatinut vastaavat laskelmat.

Hintaneuvottelukunnan laskelmien perusteella on voitu siten verrata maatalouden keskimääräistä tulokehitystä muiden väestöryhmien tulokehitykseen, mutta maatalouden sisäisen tulokehityksen seurantaan tarvittiin vielä tila- ja tuotekohtaisia laskelmia. Toisaalta maataloustulolaeissa edellytettiin ainoastaan kokonaistason tulokehityksen seurantaa. Vertaamalla ainoastaan tulojen kehitystä on voitu välttää mm. maataloustulon jakaminen työ- ja pääomatuloksi. Kehitysvertauiluissa on olennaista, että laskentamenetelmät pysyvät muuttumattomina tarkasteltavan jakson ajan. Maatalouden tulokehityksen tarkastelun kannalta ongelmallisimmaksi on osoittautunut maatalouden työvoiman ja työpanoksen seuraaminen.

Keväällä 1975 maa- ja metsätalousministeriö asetti toimikunnan tutkimaan vuoden 1973 maataloustulolain (ANON. 1973c) vaikutuksia. Toimikunta on kaksiosaisen mietintönsä (Kom.miet 1975:124) I osassa laatinut maatalouden tuotantokustannusten seurantajärjestelmän, jossa osin kirjanpitotilojen tuloksiin perustuvien laskennallisten tilamallien avulla voidaan tarkastella mm. erilaisten hintaratkaisujen vaikutuksia keskeisimpien maataloustuotteiden antamiin tuloksiin. Tilamallilaskelmissa on pyritty saamaan esille kullekin tuotantosuunnalle tyypillinen tuotantopanos- ja kustannusrakenne. Toimikunta on tarkastellut mietinnössään tuotantokustannusten muutosta vuodesta 1973 keväeseen 1975. Tilamallilaskelmat perustuvat näiltä osin vuoden 1973 kirjanpitotilojen tuloksiin. Tuotantokustannuslaskelmia on sittemmin 1980-luvulla kehitetty ajankohdan hinta- ja tulopoliitiikan tarpeita paremmin vastaaviksi (HEMILÄ, 1980). Jatkossa laskelmien laadinnassa on saatu viitteitä lähinnä Norjan vastaaventyypisistä laskelmista (IKONEN, 1985).

Toimikunta on mietintönsä II osassa pyrkinyt selvittämään viljelijäväestön ja palkansaajien käytettävissä olevien tulojen kehitystä. Käytännössä se on kuitenkin joutunut rajoittumaan lähinnä jaettujen tuotannontekijätulojen vertailuun, koska veroja lukuunottamatta muista tulonsiirroista ei kyseiseltä ajankaksolta ole saatu väestöryhmittäisiä tietoja (s. 36-37). Tuotannontekijätulojen kehityksen vertailu on perustunut vuoden

1971 kotitaloustiedustelun avulla ryhmiteltyjen tuloerien kehityksen seurantaan. Toimikunta on arvioinut viljelijäväestön tuotannontekijätulojen kehityksen vv. 1971-1975 käyttämällä eri tuloryhmien suhteita painoina ja maa- ja metsätalous- sekä sivuansiotulojen kehitystä tulomuutosten osoittajana. Palkansaajien osalta toimikunta on tyytynyt tarkastelemaan päätoimesta saadun palkkatulon kehitystä.

Vuoden 1982 maataloustulolain (ANON. 1982b) mukaan maataloustulosta neuvoteltaessa tulee ottaa huomioon paitsi tulokehitys myös vuositulot, mikä sellaisenaan viittaa vertailuosapuolten tulotasojen selvittämiseen. Tulovertailuiden teko on tällä erää jätetty tutkimuslaitosten tehtäväksi. Maatalouden taloudellisessa tutkimuslaitoksessa (MTTL) on vuodesta 1982 alkaen ollut käynnissä viljelijäväestön ja palkansaajien tuloeroja selvittävä tutkimus yhteistyössä Pellervon taloudellisen tutkimuslaitoksen (PTT), Tilastokeskuksen ja Työväen taloudellisen tutkimuslaitoksen (TTT) kanssa. Tutkimuksesta on julkaistu vuonna 1985 väliraportit (MTTL:n tied.antoja 116 ja 116a), joihin myös tässä laaditut selvitykset osin perustuvat.

Tilastopohjan laajentuminen 1980-luvulla on helpottanut merkittävästi tuloseurantaa ja tulovertailuiden laatimista. Viljelijäväestön osalta on nykyisin käytettävissä vuonna 1973 perustetun maatilatalouden yritys- ja tulotilaston (MYTT) myötä laajaan otokseen perustuvat maatilatalouden verotustiedot. Eri väestöryhmien käytettävissä olevat tulot selvitetään vuonna 1977 perustetussa tulonjakotilastossa vuosittain, kun aikaisemmin niistä voitiin saada tietoja vain viiden vuoden väliajoin kotitaloustiedustelun perusteella. Myös palkansaajien palkkatilastot ovat kehittyneet. Toisaalta tietojen käsittely on kehittynyt siten, että olemassa olevista tilastoista on mahdollisuus enenevässä määrin saada tutkimuksen kannalta tarpeellisia ryhmitelmiä ja muita yksityiskohtia esille.

1.3. Viljelijäväestön elintaso koskeva tutkimus

Elintaso on käsitteenä tuloja oleellisesti monitahoisempi ja laajempi. Taloudellisten ja yleensä rahassa arvioitavien elementtien lisäksi elintason voidaan katsoa muodostuvan monista arvostuksen varaisista komponenteista. Kotitalouden kulutuksella on elintasotarkastelussa yleensä keskeinen asema. Tulotarkastelut liittyvät elintasotutkimuksiin yhtenä kulutusta selittävinä tekijöinä. Eri väestöryhmien väliset elintasovertailut edellyttävät melko laajoja tietoaaineistoja ja jo tästä syystä elintasaan liittyvät tutkimukset ovat meillä melko satunnaisia ja joihinkin osa-alueisiin rajoittuneita.

SAULI (1951) on selvittänyt viljelijäväestön ja palkansaajien elintasoja 1950-luvun alussa. Tutkimuksessaan hän on arvioinut elintasoja tulo- ja kulutustason perusteella. Tulotason selvittäminen rinnakkain kulutustason kanssa tekee mahdolliseksi säästöjen ja investointien arvioinnin, jotka ovat varsinkin itsenäisten yrittäjien elintasotutkimuksen kannalta keskeisiä tekijöitä. Ajankohdan tilastot ja muut tietolähteet huomioon ottaen tarkasteltavien väestöryhmien elintasaan liittyviä eri tekijöitä on Saulin tutkimuksessa hahmotettu varsin laajasti ja kokonaisvaltaisesti. Viljelijäväestön elintasoja ja siihen liittyviä kysymyksiä on tarkasteltu ennen toista maailmansotaa, sen kuluessa sekä sen jälkeen vallinneissa olosuhteissa. Tutkimuksen päähuomio on kiinnitetty elintason suhteelliseen korkeuteen erikokoisilla viljelmillä sekä siinä tutkimuskauden aikana tapahtuneisiin muutoksiin. Tämän ohella on myös tarkasteltu perheen suuruuden, velkaisuuden ja maatalouden luontaisten edellytysten vaikutusta yrittäjäperheen toimeentuloon. Viljelijäväestön kulutus- ja ansiosuhteita on verrattu maataloustyöntekijöiden, teollisuustyöntekijöiden, toimihenkilöiden ja virkamiesten osalta selvitettyihin vastaaviin tuloksiin.

Tutkimus perustuu ensi sijassa kulutustason määrittämiseen kotitalousbudjetin suuruuden ja sen rakenneanalyysin avulla. Tätä varten on kehitetty kulutushyödykkeiden ryhmittely ja sen mukainen elinkustannusten jako osabudjetteihin. Ruoka- ja asunto-

kustannuksilla on ollut tällöin keskeinen sija kulutusvertailuissa. Suhdannevaihteluiden vaikutusta on tutkittu reaalityulon ja kustannusten reaaliarvojen perusteella ja laskettu eri viljelmäkokoryhmiä koskevat elinkustannusindeksisarjat. Tutkimuksen tulokset on esitetty viljelmäryhmittäin kulutusyksikköä kohti laskettuina keskiarvoina.

Hintatason erilaisuuden huomioon ottamiseksi vertailuryhmille on laskettu kaksi kulutusbudjettia, toinen maaseudun ja toinen kaupunkien hintojen perusteella. Kulutusbudjetit muodostuvat ruoka- sekä asunto- ja lämpökustannuksista. Vuonna 1928 kulutustaso on ollut alin maataloustyöväellä, seuraavaksi alin teollisuustyöväellä ja 5-25 ha:n viljelmillä. 25-50 ha:n viljelmien elintaso on voitu verrata lähinnä toimenhaltijoihin ja yli 50 ha:n viljelmien elintaso virkamiesten kotitalouksiin (ss. 147-149). Vuoden 1948 viljelijä- ja teollisuustyöntekijäkotitalouksia koskevan kulutusvertailun tuloksista Sauli toteaa teollisuustyöntekijäperheiden kulutuksen reaaliarvon nousseen noin 40 % po. 20 vuoden aikana, kun taas viljelijäperheiden kulutustason ei ole voitu katsoa sanottavasti muuttuneen (s. 153).

Vertailuosapuolten reaalityulokehityksessä Sauli on todennut inflaatiokausille melko tyypillisenä ilmiönä ns. ansioiden nivelloitumisen, jota ilmaisu on käytetty ylempien ja alemmien tulotasojen välisen eron kaventumisesta. Ansiosuhteissa tapahtuneen kehityksen perusteella maataloustyöväen elinehtoja on voitu pitää 5-10 ha:n viljelmien viljelijäperheillä tavattuja parempina eikä teollisuustyöväkeäkään ole katsottu voitavan rinnastaa enää alle 10 ha:n tilojen viljelijöihin. Viljelijäperheiden kulutustaso ei kuitenkaan ole alentunut samassa suhteessa reaaliansioiden vähenemisen kanssa, sillä elintasolle ominainen pysyvyys on koetettu säilyttää entisten säästöjen turvin. Toisaalta Sauli katsoo myös mahdolliseksi, että elintason hitaiden muutosten takia maatalous- ja teollisuustyöntekijöiden elintaso ei ole noussut ansiokehitystä vastaavalla tavalla. Henkisentyön tekijöiden osalta ansiotulokehitys viittaa

huomattavaan elintason laskuun ennen toista maailmansotaa vallinneesta tilanteesta (s. 153-159).

Seuraavan kerran viljelijäväestön elintaso on selvittänyt VIITA (1964), joka on pyrkinyt vuoden 1963 tuloksiin perustuvassa tutkimuksessaan viljelijäväestön ja palkansaajien väliin tulo- ja elintasovertailuihin lähinnä kokonaistason tietoa-aineistoihin pitäytyen. Viidan laatimat elintasovertailut muodostuvat lähinnä käytettävissä olevien tulojen vertailuista. Tutkimuksen lähdeaineisto sisältää mm. vuosien 1959-60 maatalouslaskennan, vuoden 1960 väestölaskennan, kansantulolaskelmat ja kirjanpitotiedot sekä sosiaalisen tutkimustoimiston palkkatilastot. Tilakohtaiset tulokset on saatu pääasiassa jakamalla vastaava kokonaistason tulos kirjanpitotilojen tai muun sopivaksi katsotun tietolähteen osoittamalla suhteilla.

Viita on laskenut ensin vertailtavien osapuolien ansiotulot, joihin on viljelijäväestön kohdalla luettu maa- ja metsätalouden yrittäjätulot, palkkatulot ja asuntoetu. Palkansaajien osalta ansiotuloihin on luettu pelkästään palkkatulot. Käytettävissä olevien tulojen laskennassa on ansiotulojen lisäksi otettu huomioon lapsilisät ja välittömät verot sekä vähennetty palkansaajien tuloksista viljelijöiden saama etu jalostus- ja kuljetuskustannusten osalta (s. 53). Maatilatalouden yrittäjätuloja lukuunottamatta mm. muut yrittäjätulot ja omaisuustulot on jouduttu tilastolähteiden puutteen takia jättämään tarkastelun ulkopuolelle (s. 21). Myös eläkkeet puuttuvat tarkastelusta. Tilastopuutteista johtuvien arvionvaraisuuksien osalta Viita toteaa (s. 12): "Vaikka tutkimus perustuu lukuisiin arvioihin, se pystyy tällaisenaankin antamaan enemmän tietoja kuin mitä tunteet ja arvaukset niitä antavat".

Eri väestöryhmiä koskevissa elintasotutkimuksissa on viime vuosina pyritty ottamaan tarkasteluun mukaan enemmän eri indikaattoreita ja suuntaamaan tutkimus lähinnä taloudellisiin olosuhteisiin viittaavien elintasotekijöiden ohella yleensä elinoloihin liittyviin eri komponentteihin. Kansalaisten elinoloja on selvitetty kokonaisvaltaisesti Tilastokeskuksessa laadituissa

tilastoyhteenvedoissa ja toisaalta erillisten elinolosuhdetiedustelujen avulla. Tilastoyhteenvedoissa "Elinolosuhteet 1950-1975" (ANON. 1977a) ja "Suomalaisten elinolot" (ANON. 1984d) on ollut tarkoituksena esittää saman julkaisun puitteissa mahdollisimman havainnollisesti suomalaisten elinoloja kuvaavia tilastoja. Eri elinolosuhdelohkoilla on hahmotettu keskeisten hyvinvointitekijöiden tasoa, kehitystä ja väestöryhmien välisiä eroja sekä pyritty löytämään lähinnä muista Pohjoismaista vertailtavaa tietoaaineistoa.

Vuoden 1978 elinolosuhdetiedustelu (ANON. 1979a) perustuu noin 2 500 otoshenkilön haastatteluun ja siinä on ollut tavoitteena tuottaa henkilöittäisiä tietoja samanaikaisesti eri elinolosuhdeiden lohkoista. Elinolosuhdeiden eri komponentteina on otettu huomioon mm. asuminen, terveys, koulutus, vapaa-aika, työllisyys ja työelämän laatu, tulot ja varallisuus. Elinolosuhdetiedustelussa on sovellettu OECD:n kehittämää hyvinvoinnin käsitettä, jossa korostetaan yksilön hyvinvointia ja, jossa yhteiskunnan instituutioita tarkastellaan ainoastaan niiltä osin kuin ne vaikuttavat yksilöiden hyvinvointiin.

Seuraavan kerran eri väestöryhmien elinoloja on selvitetty tässä vaiheessa vielä keskeneräisessä elinolotutkimuksessa ELO-86:ssa (ANON. 1986a, ss. 25-31). Siinä tarkastellaan niinikään läpileikkauksena väestön elinolosuhteita syksyllä 1986. Suomalaisten hyvin- tai pahoinvoinnin kuvaamiseksi kokonaisuutena aineellisen elintason mittareiden rinnalla pyritään selvittämään myös elämisen laatua ts. ihmissuhteita ja koettua hyvinvointia. Tutkimuksen perustana on 16 000 henkilön haastattelutus, josta 2 000 henkilöä edustaa toimeentuloturvan piirissä olleita ihmisiä. Haastattelujen lisäksi tutkimuksessa käytetään Tilastokeskuksen omien tietoaaineistojen ohella eri rekistereitä, ja muita tiedostoja. ELO-86 on tällä erää kertaluonteinen Tilastokeskuksen tutkimusprojekti, jolle kuitenkin saataaneen jatkoa määrävuosien välein.

2. Viljelijäväestöä koskeva tulotutkimus Ruotsissa

2.1. Maatalouden tulopolitiikan tavoitteet Ruotsissa

Ruotsissa nykyisin harjoitetun maatalouspolitiikan perusteet ulottuvat valtiopäivien päätökseen vuonna 1947, jolloin maataloudelle asetettiin tuloja, tuotantoa ja tehokkuutta koskevat tavoitteet. Ruotsi on näin ollen ensimmäinen länsieurooppalainen maa, jossa keskitetyllä maatalouspolitiikalla on pyritty sopeuttamaan maatalous yhteiskunnan taloudelliseen kehitykseen. Vuosien 1967 ja 1977 maatalouslait ovat rakentuneet paljolti vuoden 1947 lain perustalle, joskin muuttuneet olosuhteet Ruotsissa ja muualla maailmassa ovat vaikuttaneet tavoitteiden muotoiluun eri ajankohtina. Ruotsin maatalouden tulopolitiikan tarkastelu perustuu tässä vuoden 1983 elintarvikekomitean mietintöön (ANON. 1984a).

Vuoden 1947 maataloustulolaki rakentuu kokemuksille 1930-luvun ylituotantotilanteesta ja toisen maailmansodan elintarvikepuhlasta sekä uusille hyvinvointiin liittyville näkemyksille solidaarisesta tulopolitiikasta eri väestöryhmien kesken. Vuoden 1947 maatalouslakiin sisältyy kolme keskeistä tavoitetta, jotka esiintyvät edelleenkin ruotsalaisessa maatalouspolitiikassa. Tavoitteet koskevat tuotantoa, tuloja ja tehokkuutta. Maatalouspolitiikan keskeisimmäksi tavoitteeksi vuonna 1947 on muodostunut tulotavoite. Sen mukaan maataloudessa työskentelevän väestön tulee saada samat mahdollisuudet kohtuulliseen tulotasoon kuin muiden elinkeinojen harjoittajilla ja päästä jatkossa osalliseksi yleisestä hyvinvoinnin kasvusta yhteiskunnassa.

Maailman tilanteen vakiinnuttua sodan jälkeen maataloustuotteiden maailmanmarkkinahintojen ennakoitiin laskevan alemmalle tasolle kuin hintatason, jolla ruotsalaiset viljelijät voisivat saavuttaa em. tulotavoitteen. Maataloustuotteiden hintoja tuettiin maatalouden hintalainsäädännöllä 1930-luvun tapaan. Sovittu hintataso pyrittiin ylläpitämään suojaamalla kotimaista tuotantoa tuonnin osalta tulleilla ja rajoittamalla tarjontaa

kotimaan markkinoilla varastoinnilla ja viennillä. Ylituotannosta aiheutuvat kustannukset säilytettiin maataloudelle. Maataloustuotteiden hinnoista alettiin neuvotella valtiovallan, viljelijöiden ja kuluttajien kesken. Toisaalta kuluttajahintojen nousua pyrittiin ehkäisemään maataloustuotannon rationalisoitiin tähtäävillä valtion tukitoimenpiteillä. Maataloudesta vapautuva väestö katsottiin voitavan työllistää teollisuudessa ja muilla yhteiskunnan laajenevilla aloilla.

Vuoden 1947 maataloustulolain mukainen tulotavoite edellytti hintatuen määräämistä siten, että ainakin suurin osa viljelijöistä voisi saavuttaa kohtuullisen tulotason. Yleinen tavoite oli, että 10-20 peltohehtaarin tilojen (eli nk. perusmaatalouden) tulisi olla sanotulla tavoin kannattavia. Metsäalueilla ja Pohjois-Ruotsissa tuli tuki painottaa siten, että myös näiden alueiden viljelijöillä olisi mahdollisuus saavuttaa sama tulotaso. Viljelijöille maksettavan hintatuen suuruus määritettiin vuoden 1947 jälkeen viljelijäväestön ja muiden väestöryhmien välisten erilaisten tulovertailuiden avulla. Myös vuoden 1955 valtiopäiväpäätöksen mukaan tulovertailuiden tuli koskea olosuhteita perusmaataloudessa keskeisimmillä maatalousalueilla. Omavaraisuustavoitteen (92 %) ylittymisestä aiheutuvat tulovaihtokutukset pyrittiin ehkäisemään ohjaamalla tuki sellaisille tuotteille, joista ei ollut ylituotantoa. Maatalouden rationalisoinnilla pyrittiin tukemaan ensisijaisesti perusmaataloutta ja siten 10-20 peltohehtaarin tilojen muodostumista (s. 61-64).

Vuoden 1967 maatalouslain taustana oli Ruotsin talouden nopea kasvu ja sen myötä työvoimapula sekä voimakkaasti lisääntyvä ulkomaankauppa. Maatalouden tuotantoresurssit olivat supistuneet voimakkaasti sodan jälkeen, mutta siitä huolimatta edelleen esiintyi ylituotantoa. Elintarvikkeiden hinnat maailmanmarkkinoilla olivat alhaiset ja niiden otaksuttiin pysyvän alhaalla pitemmän aikaa. Vuoden 1967 maatalouslaissa on tuotantotavoitteella keskeinen asema. Maataloudesta vapautuvien resursien katsottiin olevan tehokkaammassa käytössä muissa elinkeinossa. 80 %:n omavaraisuutta pidettiin riittävänä elintarvikehuollon turvaamiseksi rauhan aikana. Maataloustuotannon laa-

juutta ei puolustettu enää väestöpoliittisilla ja sosiaalisilla syillä. Kuitenkin Pohjois-Ruotsissa haluttiin useista eri syistä säilyttää laajahko maataloustuotanto ja maataloutta tuettiin siellä edelleen. Kokonaisuudessaan maataloustuotannon tuli supistua em. omavaraisuutta vastaavalle tasolle kymmenen vuoden aikana.

Tehokkuustavoitteen mukaisesti valtion tuki tuli kohdistaa ilman yritysmuodosta johtuvia rajoituksia siten, että tiloista tulisi mm. erikoistumisen ja tilakoon kasvun myötä mahdollisimman tehokkaita. Nopea rationalisointi lisäisi kannattavuutta, nostaisi viljelijöiden tulotasoa ja takaisi kuluttajille edulliset elintarvikeraaka-aineiden hinnat. Rationalisointi nähtiin keinona alentaa maataloustuotannon yhteiskunnallisia kustannuksia. Maataloustuotteiden hinnoittelussa tuli soveltaa vastaisuudessa pidättyvää linjaa, joskin niiden viljelijöiden, jotka myös jatkossa työskentelisivät maataloudessa, tulisi voida saavuttaa sama taloudellinen taso kuin muissa elinkeinoissa (s. 64-66).

Vuoden 1977 maatalouslain lähtökohtia sävyttivät yleisen taloudellisen kehityksen laantumisen 1970-luvun puolivälissä ja työvoiman kysynnän väheneminen teollisuudessa. Lisääntynyt huomio resurssien käyttöä kohti, aluepoliittiset näkökohdat kuten myös lisääntynyt tietoisuus ympäristön suhteen vaikuttivat aikaisempaa voimakkaammin maatalouspoliittiseen päätöksentekoon. Tulotavoite nousi jälleen maatalouspolitiikan keskeiseksi tavoitteeksi. Maataloudessa työskenteleville tuli taata sama taloudellinen ja sosiaalinen asema kuin vertailuryhmillä. Rationalisointipolitiikalla pyrittiin kuten aikaisemminkin pitämään kuluttajahinnat kohtuullisina ja samalla edistämään maatalouden tulotavoitteen saavuttamista. Aiemmasta maatalouslaista poiketen rationalisointipolitiikassa korostettiin nyt myös aluepoliittisia tavoitteita.

Tuotantotavoitteen muotoiluun vaikuttivat riittävää elintarvikehuoltovalmiutta koskeva vaatimus, kansainvälinen elintarviketilanne, aluepoliittiset ja yhteiskunnalliset näkökohdat sekä

ympäristön hoitoon liittyvät näkemykset. Käyttökelpoinen pelto-
maa hyödynnettäisiin maataloustuotannossa, toisin sanoen pelto-
alaa ei tultaisi supistamaan. Maidontuotannon tulisi vastata
suunnilleen maidon ja maitotuotteiden kotimaista kulutusta.
Myös muun kotieläintuotannon osalta pyrittiin 100 %:n omavarai-
suuteen. Peltoalaa koskevan tavoitteen seurauksena muodostuva
ylimääräinen peltoala tuli suunnata ensisijaisesti viljan tuo-
tantoon, josta sallittiin ylituotanto (s. 66-68).

Vuonna 1984 valtiopäivät määrittelivät elintarvikepolitiikan
pää tavoitteeksi turvata maan elintarvikehuoltovarmuus sekä rau-
han että kriisien ja sodan aikana. Tulotavoitteiden osalta vuo-
den 1984 maatalouslaki perustuu suurimmaksi osaksi edelliseen
maatalouslakiin. Tulotavoite koskee ensisijaisesti täystyöllii-
syyden antavia ja rationaalisesti hoidettuja tiloja maan eri
osissa. Viljelijäväestön keskuudessa tulee harjoittaa solidaa-
risempaa tulonjakoa varsinkin vasta-alkajien ja kauemmin maata-
lousryrittäjinä toimineiden viljelijöiden kesken. Perheviljel-
mävaltainen maatalous nähdään vallitsevana myös vastaisuudessa
ja maatalouden työllistävät vaikutukset korostuvat vaihtoehtona
maaseudun lisääntyvälle työttömyydelle. Maatalouden rationaali-
suutta tulee edistää kuluttajahintojen kurissa pitämiseksi ja
ottaa kuluttajien intressit tuotevalikoiman ja laadun osalta
muutoinkin huomioon (s. 434).

2.2. Viljelijäväestöä koskevat tulovertailut

2.2.1. Viimeaikaisten tulovertailuiden tausta

Ruotsissa harjoitettavaa elintarvikepolitiikkaa muotoilemaan
asetettiin vuonna 1982 erillinen komitea, nk. livsmedelskom-
mitté (LMK), jonka tehtäväksi tuli lukuisten elintarviketuotan-
toon liittyvien kysymysten tarkastelu yhtenäisen elintarvikepo-
litiikan aikaansaamiseksi. Komitean tehtäväkenttään kuuluivat
mm. elintarvikehuoltovarmuus, viljelijöiden tulotaso, elintar-
vikkeiden laatukysymykset sekä elintarvikekauppa ja -teolli-
suus. Komitean tuli selvittää mm. maatalouden kustannuskompen-

saatioon ja tuloseurantaan liittyvät kysymykset sekä se, kuinka tuotanto ja kulutus saataisiin paremmin tasapainoon (ANON. 1984a).

Viljelijöiden tulotasoa koskeva komitean tehtävä kattoi periaatteessa kaksi eri ongelma-aluetta. Toisen niistä muodostivat viljelijäväestön ja muiden väestöryhmien väliset tulovertailut ja toisen eri viljelijäryhmien välinen tulonjako. Tulonselvityksissä tuli ottaa huomioon mm. pääoma-arvojen muutosten vaikutukset vertailtavien väestöryhmien tuloihin sekä analysoida erilaisten verotussäännösten vaikutuksia. Koska viljelijäväestö katsottiin enemmän verrannolliseksi yrittäjiin kuin palkansaajiin, komitean tuli laatia menetelmät viljelijäväestön ja muiden yrittäjien taloudellisten olojen vertaamiseksi. Viljelijäväestön keskuudessa tuli selvittää edellytykset solidaarisempaan tulopolitiikkaan ja esittää toimenpiteet maatalouden tuen jakamiseksi tasapuolisemmin eri viljelijäryhmille. Tällöin tuli ottaa erityisesti huomioon nuorten viljelijöiden asema kuten myös suuria investointeja tehneet viljelijät (s. 435).

Elintarvikekomitean alaisuuteen perustettiin erilliskysymyksiä varten erillisiä asiantuntijatyöryhmiä. Viljelijäväestön sisäistä tulonjakoa selvitettiin komitean hintaseurantaryhmässä (prisregleringsgruppen). Kokonaisia ongelma-alueita delegoitiin myös komitean ulkopuolisille asiantuntijatahoille selvitettäväksi. Viljelijäväestön ja muiden väestöryhmien väliset tulovertailut jätettiin maatalouden yhteistyöneuvoston (lantbruks-ekonomiska samarbetsnämnden) pysyvän tuloseurantaryhmän (inkomstgruppen) laadittaviksi (s. 436).

Tuloseurantaryhmässä oli jo aiemmin selvitetty lähinnä maatalouden tuloneuvotteluita varten maataloustulon ja teollisuustyöntekijöiden vuositulojen kehitystä ja joiltakin osin myös pienyrittäjien tuloja. Tuloseurantaryhmä nimesi elintasovertailuita varten syksyllä 1978 määräaikaisen projektiryhmän (levnadstandardgruppen), joka syksyllä 1980 esitti raporttinsa viljelijöiden ja vertailuryhmien elintasosta (ANON. 1980a). Keväällä 1981 tuloseurantaryhmä asetti uuden työryhmän jatkamaan

elintasoselvityksiä. Tämä nk. elintasotyöryhmä 2 jätti osara-
porttinsa (ANON. 1981b) vielä samana vuonna ja loppuraporttinsa
syksyllä 1983 (ANON. 1983a). Viljelijäväestön ja vertailuryh-
mien elintasoja koskevia vertailuita on sittemmin laadittu pait-
si tulonseurantaryhmässä myös Tilastokeskuksessa (SCB) elinta-
sotyöryhmän kehittämien vertailumenetelmien pohjalta.

2.2.2. Tulokehitystä koskevat vertailut

2.2.2.1. Viljelijäväestön ja teollisuustyöntekijöiden tuloke- hitys

Viimeisimpien maataloustulolakien mukainen viljelijäväestön tu-
lotavoite Ruotsissa koskee ensisijaisesti täystyöllisyyden an-
tavia ja rationaalisesti hoidettuja maatalousyrityksiä. Vilje-
lijöillä tulee olla vertailtavien väestöryhmien kanssa sama
elintaso. Koska viljelijät ovat itsenäisiä yrittäjiä, tulee
toiseksi vertailuosapuoleksi ottaa viljelijöihin verrannolliset
muut yrittäjärühmät. Viljelijöiden tuloja on kuitenkin verrattu
edelleen myös palkansaajien tuloihin, sillä vastaavanlaisten
tulovertailuiden edellyttämä tilastomateriaali pienyrittäjien
osalta on osin vasta kehitteillä. Palkansaajaryhmistä teolli-
suustyöntekijät ovat myös Ruotsissa keskeisin mittapuu viljeli-
jäväestön tulokehitykselle. Näiltä osin tulovertailut on laa-
dittu tulonseurantaryhmässä (ANON. 1984c, s. 9).

Viljelijäväestön ja teollisuustyöntekijöiden väliset tulover-
tailut perustuvat viljelijöiden osalta kirjanpitotilojen tulok-
siin (JEU). Maatalouden vuotuisten vaihteluiden tasoittamiseksi
kirjanpitotilojen tuloksista on laadittu mallilaskelmat (typ-
kalkylerna), joissa kaikki tulo- ja kustannuserät perustuvat
kirjanpitotiloilta laskettuihin useamman vuoden trendiarvoihin.
Tulojen vuosivaihtelut kuvastavat tällöin osin tuotantomuodon
ja sisäisen rationalisoinnin kautta tapahtuvaa pitkäaikaista
tuotannon sopeuttamista ja osin tapahtunutta hinta- ja kustan-
nuskehitystä. Mallilaskelmat kuvaavat keskimääräisiä tuloksia
25 ha:n, 40 ha:n ja 70 ha:n yksityisillä tiloilla Etelä- ja
Keski-Ruotsin maanviljelysalueilla (ANON. 1984c, s. 31-33).

Mallilaskelmissa otetaan viljelijöiden vertailutuloa laskettaessa huomioon viljelijäperheen maa- ja metsätalouden yrittäjätulot ja muusta ansiotyöstä saadut palkkatulot. Viljelijäperheeseen on luettu viljelijäpuolisot ja alle 16 vuotiaat lapset. Yli 16 vuotiaalle perheenjäsenille, sukulaisille ja muille tilalla työskennelleille on laskettu maataloustyöntekijöiden palkkaa vastaava työkorvaus sosiaalimaksuilla lisättynä. Jotta maa- ja metsätalouden yrittäjätulot olisivat paremmin verrannolliset palkkatuloihin, sosiaaliturvamaksut on lisätty sekä viljelijäperheen omiin palkkatuloihin että vertailuryhmän palkkatuloihin. Maatalouden tuloissa on lisäksi otettu huomioon vuonna 1977 perustetut koko viljelijäväestöä koskevat terveydenhoitoon ja sosiaaliturvaan liittyvät toimenpiteet (ANON. 1983b, s. 21).

Viljelijäväestön ja teollisuustyöntekijöiden tulokehityksen vertailu perustuu nimellistuloihin, joskin tulonseurantaryhmässä ollaan kehittämässä kannattavuustutkimukseen (JEU) perustuvia mallilaskelmia, joissa pyritään ottamaan huomioon myös inflaation vaikutukset varallisuusarvoihin. Maatalouden poistot lasketaan kannattavuustutkimuksessa sekä hankintahintaisina että nykyarvoihin perustuvina. Nykyarvosta laskettava poistoprosentti on sovitettu siten, että tulokset vastaavat suunnilleen jälleenhankintahintaisia poistoja. Mallilaskelmissa nykyarvoista lasketut poistot ovat olleet esim. vuonna 1984 40 ha:n tilakoryhmässä noin 75 % korkeammat kuin vastaavat hankintahinnoista lasketut poistot (ANON. 1986b, s. 32).

Teollisuustyöntekijäperheiden tulot ovat perustuneet viimeisimmässä tulovertailuissa tulonjakotilastoon (HINK). Vertailussa ovat mukana tällöin teollisuustyöntekijäperheet, joihin sisältyvät naimisissa olevat tai yhdessä asuvat puolisot sekä heidän alle 16 vuotiaat lapsensa. Työntekijäkotitalous määritetään kotitalouden suurituloisimman henkilön eli perheen päämiehen ammattiaseman mukaan. Perheen päämiehen tulee olla kokoaikatyöntekijä ja iältään 20-64 vuotta. Teollisuustyöntekijöihin luetaan yleensä LO:n piiriin kuuluvat työntekijät. Teollisuustyöntekijäperheen tulot perustuvat tulonjakotilastossa verotuksen

mukaiseen tulokäsitteeseen puolisoitten yhteenlasketut kokonaistulot, joihin on palkkatulojen osalta lisätty työnantajan maksumat sosiaalikulut (ANON. 1984c, s. 25).

Tulonseurantaryhmä näkee viljelijäväestön tulojen vertaamisen palkansaajien tuloihin ongelmallisena useasta eri syystä (ANON. 1984c, s. 32). Viljelijäväestön vertailutulot riippuvat mallilaskelmien osalta kirjanpitotoimintaan perustuvista tekijöistä. Viljelijäperheen asuntotulo mm. ei sisälly mallilaskelmiin. Teollisuustyöntekijäperheen tulot perustuvat verotuksen tulokäsitteisiin, joilta osin oman asunnon merkitys jää myös epäselväksi. Erilaisten sosiaalisten etujen olemassaoloa ei ole voitu selvittää enempää viljelijöiden kuin teollisuustyöntekijöidenkään kohdalla. Vertailtavista tuloista ei ole vähennetty veroja eikä verotuksen tulovaikutuksia ole lähemmin selvitetty. Laskentaperusteista johtuen tässä esitettyjen viljelijäväestön ja teollisuustyöntekijöiden välisten tulovertailuiden on katsottu kuvaavan ensisijassa vertailtavien ryhmien suhteellista tulokehitystä (taul. 1).

Taulukko 1 . Viljelijätalouksien ja teollisuustyöntekijätalouksien kokonaistulojen kehitys vuosina 1981-1985. Prosentuaalinen muutos edelliseen vuoteen verrattuna. Suluissa maatalouden tulojen kehitys.

	Viljelijätaloudet			Teollisuustyöntekijätaloudet (HINK)
	Normeeratut 25 ha	40 ha	70 ha	
1981	+13(+11)	+12(+11)	+14(+15)	+11
1982	+15(+10)	+17(+17)	+24(+28)	+6
1983	+4(-10)	+4(-3)	+2(-3)	+9
1984	+8(-11)	+5(-7)	+1(-10)	+11
1985e	+4(-18)	+1(-12)	-7(-22)	+10

Taulukossa 1 on esitetty mallilaskelmiin perustuva viljelijäkötalouksien ja tulonjakotilastoon (HINK) perustuva teollisuustyöntekijätalouksien kokonaistulojen kehitys vuosina 1981-1985. Viimeisimmän tutkimusvuoden tulokset ovat maatalouden osalta

ennakollisia. Viljelijätalouksien tulot ovat nousseet vuosina 1981 ja 1982 suhteellisesti enemmän kuin teollisuustyöntekijätalouksien tulot. Tarkastelujakson loppupuolella viljelijätalouksien kokonaistulojen nousu on laantunut, koska maatalouden tulot ovat kääntyneet laskuun. Suurimmilla tiloilla myös kokonaistulojen on ennakoitu laskevan. Sitävastoin teollisuustyöntekijäkotitalouksissa tulot ovat nousseet melko tasaisesti myös jakson loppupuolella (ANON. 1986n, s. 31 ja 56).

2.2.2.2. Viljelijäväestön ja pienyrittäjien tulokehitys

Tulonseurantaryhmä on laatinut 1970-luvun alusta lähtien myös viljelijäväestön ja pienyrittäjien välisiä tulovertailuita, joiden ensisijaisena tarkoituksena on ollut eri vertailuosapuo-
lien tulokehityksen seuranta. Viljelijöiden ja pienyrittäjien tulovertailut ovat perustuneet vuodesta 1980 lähtien tulo- ja varallisuustilastoon (IoF) (ANON. 1985d), josta Tilastokeskus (SCB) on tulonseurantaryhmän esityksestä laatinut viljelijäväestön ja pienyrittäjien osalta erillisselvitykset tulovertailuita varten. Tulo- ja varallisuustilasto muodostuu verotustietojen ja väestörekisterin yhdistämisen tuloksena ja julkaistaan vuosittain (ANON. 1983b, s. 78).

Viljelijöiden ja yrittäjien tulovertailuissa ovat mukana talou-
det, joissa yli puolet tuloista on peräisin maataloudesta tai vastaavasti yritystoiminnasta. Väestö- ja asuntolaskennan mukaiset yksityiset pienyrittäjäryhmät (taul. 2) on voitu rajata tulo- ja varallisuustilastossa yritysten keskusrekisterin (CFR) avulla. Siinä yritykset on ryhmitelty työntekijöiden luvun ja juridisen yritysmuodon (luonnollinen henkilö, osakeyhtiö jne.) mukaan. Tulonseurantaryhmässä on keskusteltu mahdollisuuksista ottaa myös osakeyhtiöt ja muut yhtymämuotoiset yritykset mukaan tulo- ja varallisuustilastoon ja tulovertailuihin.

Taulukko 2. Viljelijäpuolisoiden ja yrittäjäpuolisoiden kokonaistulojen kehitys vuosina 1980-1983. Prosentuaalinen muutos edelliseen vuoteen verrattuna. Suluisa maatalouden ja liiketoiminnan tulokehitys.

Toimiala	1980/1981	1981/1982	1982/1983
Maatalous	+8(...)	+9(+5)	+13(+19)
Puutavaran valmistus	+6	+7(+5)	+9(+9)
Rakennustoiminta	+7	+9(+8)	+11(+14)
Vähittäiskauppa	+6	+9(+4)	+10(+7)
Kuljetusala	+6	+9(+5)	+11(+11)
Autojen korjaus	+9	+6(+2)	+9(+11)

Vertailutulona tulo- ja varallisuustilastoon perustuvissa eri yrittäjäryhmien tulokehityksen vertailuissa on ollut verotuksen mukainen puolisoiden kokonaistulo, johon sisältyvät mm. omien tuotteiden kulutus maataloudessa, varastomuutokset, verosäädösten mukaan jaksotetut metsänmyyntitulot, erilaisten investointivarausten huomioon ottaminen sekä veronalaiset tulonsiirrot, kuten eläkkeet ja sairausvakuutuskorvaukset yms. Vertailtavien ryhmien tulokehitys on ollut vuosina 1980-1983 paljolti samanlainen, joskin vuonna 1983 viljelijöiden tulot ovat nousseet maatalouden ansiosta enemmän kuin muiden yrittäjien tulot (ANON. 1986b, s. 57-60).

2.2.2.3. Viljelijäväestön sisäiset tulovertailut

Eri viljelijäryhmien tuloja ja tulokehitystä on seurattu pääasiassa maatalouden verotustilaston (DU) (ANON: 1985b) perusteella. Verotustilastosta saadaan paitsi alue- ja tilakokoryhmitykset myös tilan omistussuhteita ja viljelijän ikää koskevat ryhmitykset. Verotustilastossa on ollut vuoteen 1979 asti käytössä maatalouden bruttotulojen jakaumaan perustuva tuotantosuuntajaotus, joka sittemmin on perusaineiston muutosten takia lakkautettu. Vuodesta 1980 verotustilaston tuotantosuuntajaotus on perustunut otoskehikkona käytetyn Maatilarekisterin (LBR) mukaiseen tuotantosuuntajaotukseen. Siinä tilat on jaettu eri tuotantosuuntiin pellonkäyttöön ja kotieläinten määrään perus-

tuvan laskennallisen työnmenekin avulla. Tila kuuluu kotieläintuotannon tai kasvinviljelyn harjoittajiin sen mukaan, mistä yli 67 % maatalouden laskennallisesta työnmenekistä koostuu. Jos kasvi- ja kotieläintuotannon osuus on 33-67 % maatalouden laskennallisesta työnmenekistä, tila kuuluu monipuolista tuotantoa harjoittavien tilojen ryhmiin.

Viljelijäväestön sisäiset tulovertailut perustuvat pääasiassa verotuksen tulokäsitteisiin maatilatalouden nettotulot ja puolisoiden yhteenlasketut kokonaistulot. Yksityiskohtainen tuotantosuuntaryhmitys on nähty mielekkääksi ottaa tulovertailuisissa huomioon ainoastaan Etelä- ja Keski-Ruotsin varsinaisilla maatalousalueilla, sillä muilla alueilla ei nautakarjatalouden ja muun kotieläintalouden lisäksi esiinny riittävästi muiden tuotantosuuntien harjoittajia. Perheviljelmillä, joilla maatalous on ollut keskeisin tulonlähde, laskennallinen työnmenekki on 1 200-3 999 tuntia (standardtimmar). Yli 4 000 työtunnin tiloilla palkkatyövoiman lisäys on vastannut jo suurinta osaa laskennallisen työnmenekin kasvusta (ANON. 1983b, s. 37-45).

Laskennalliseen työaikaan perustuvassa tilaryhmittelyssä samaan tilaryhmään voi kuulua tuotantosuunnasta riippuen peltoalaltaan hyvin erikokoisia tiloja. Esimerkiksi 1 600-2 399 työtunnin tilaryhmässä on peltoalalla mitattu tilakoko ollut vuonna 1983 kasvinviljelytiloilla keskimäärin 75 ha, maitotiloilla 21 ha, muilla kotieläintiloilla 31 ha ja monipuolisen tuotannon tiloilla 57 ha. Luvut kuvaavat Etelä- ja Keski-Ruotsin varsinaisten maatalousalueiden tuloksia (taul. 3).

Pienimmillä 1 600-2 399 työtunnin kasvinviljelytiloilla maatilatalouden tulot ovat selvästi korkeammat kuin kotieläintuotantoa harjoittavilla vastaavan kokoisilla tiloilla. 70 peltohehtaarin kasvinviljelytila täyttää tuloseurantaryhmän näkemyksen mukaan rationaaliselle kasvituotannolle asetettavat kohtuulliset vaatimukset (ANON. 1986b, s. 51-53). Vastaavan kokoisella maitotilalla on noin 20 ha peltoa ja noin 13-20 lehmää (noin 1 000 työtuntia vastaa 8 lehmää). Suuremmilla tiloilla tuloerot eri tuotantosuunnissa ovat olleet vähäisemmät, joskin puoliso-

den kokonaistulot ovat olleet kaikissa tilakokoryhmissä kasvinviljelytiloilla suuremmat kuin kotieläintiloilla.

Taulukko 3. Peltoala, maatilatalouden tulot ja puolisoitten yhteenlasketut kokonaistulot vuonna 1983 eri tuotantosuunnissa, kun tilakokoa kuvataan laskennallisella maatalouden työnmenekillä. Etelä- ja Keski-Ruotsin varsinaiset maatalousalueet. Maatilatalouden verotustilasto (DU).

Laskennall. työtunnit	Kasvinviljelytilat	Maito-tilat	Muut kotieläintilat	Monipuol. tuotannon tilat
Peltoala, ha/tila				
1 600-2 399	75	21	31	57
2 400-3 199	107	32	48	75
3 200-3 999	123	47	56	121
Maatilatalouden tulot, kr/tila				
1 600-2 399	64 100	46 700	46 500	61 600
2 400-3 199	79 700	70 500	68 100	77 000
3 200-3 999	75 600	77 100	78 500	92 200
Kokonaistulot, kr/tila				
1 600-2 399	127 500	78 600	91 900	105 600
2 400-3 199	147 700	100 500	107 600	137 400
3 200-3 999	137 700	111 500	127 700	143 800

2.2.3. Elintasovertailut

2.2.3.1. Taloudellisten tulosten vertailu

Elintasotyöryhmän laatimat tulovertailut perustuvat Haig-Simons'in tulokäsityksenä tunnetulle määritelmälle, jonka mukaan ajanjakson tulot ovat yhtä suuret kuin kulutus, mikä voi tapahtua saman jakson aikana ilman, että reaaliarvoisuuden tasossa tapahtuu muutoksia. Tulomääritelmä on kokonaisvaltainen, sillä kulutusmahdollisuudet voidaan ilmaista myös tapahtuneen kulutuksen, säästämisen ja muiden varallisuusarvojen muutosten summana. Varallisuudesta sinänsä ei muodostu tuloa, vaan tuloa syntyy vasta varallisuuden nettomuutoksista ja arvomuutoksista. Varallisuuden muutoksista johtuvat tulot otetaan tulotarkasteluissa huomioon samalla tavoin kuin säästöt.

Elintasovertailuissa on pyritty kiinnittämään huomiota elintason vaikuttaviin eri osatekijöihin, joita ovat taloudelliset olot, työolosuhteet, tavaroiden ja palveluiden kulutus, asuminen, muut materiaaliset erot, terveys ja sairaanhoitopalveluiden käyttö sekä koulutus. Elintasotyöryhmä on painottunut työssään materiaalisten olosuhteiden ja erityisesti taloudellisten resurssien vertailuun. Viljelijöiden ja vertailuryhmien taloudellista ja sosiaalista tilannetta tulee sen mielestä enenevässä määrin tarkastella kulutuksen, säästöjen ja verotuksen näkökulmasta. Vuosittaisten tilastotietojen puutteellisuus on rajoittanut osin tämänytyppistä tarkastelua. Muiden kuin tulojen, varallisuuden ja kulutuksen osalta elintasotyöryhmä on katsonut aika-ajoin tehtävät selvitykset riittäviksi (ANON. 1983a, s. 7-8).

Elintasotyöryhmä on perustanut selvityksensä Tilastokeskuksen (SCB) laatimiin tilastoihin ja tutkimuksiin vuodelta 1978. Näitä ovat mm. tulonjakotilasto (HINK), maatilatalouden verotustiedot (DU), elinolohdetutkimus (ULF) ja kotitaloustiedustelu (HBU). Verosäännösten vaikutuksista vertailtaviin tulokäsitteliin on tehty laaja erillisselvitys. Maatalouden pääomapanosta ja työaika koskevia muita tutkimustuloksia on ollut myös käytettävissä. Tilastokeskus (SCB) on ollut yhteistyössä elintasotyöryhmän kanssa mm. elinolotilastojen kehittämistyössä paremmin elintasovertailuihin sovellettavaan suuntaan.

Elintasotyöryhmä on perustanut viljelijöitä koskevat tulovertailut tulonjakotilaston (HINK) mukaisiin käytettävissä oleviin tuloihin, joista se on käyttänyt nimitystä vertailutulo. Kyseisen käytettävissä olevien tulojen käsitteen on katsottu parhaiten kuvaavan kotitalouden kulutusta sekä yksityistä ja yrityssäästämistä. Käytettävissä olevien tulojen käsitteeseen päästään, kun palkka ja yrittäjätuloihin lisätään omaisuustulot sekä otetaan huomioon saadut ja maksetut tulonsiirrot (ANON. 1983a, s. 9).

Käytettävissä olevat tulot kuvaavat palkansaaajien osalta melko hyvin kulutukseen ja säästämiseen jäävää rahamäärää, mitä lyhyellä aikavälillä voidaan lainanotolla lisätä, mutta mikä pitemmällä ajanjaksolla supistuu vastaavasti, kun korot ja kuolelutukset otetaan huomioon. Yrittäjien osalta käytettävissä olevilla tuloilla ei ole samaa konkreettista merkitystä. Tämä johtuu lähinnä yritysten poistoista ja yksityistalouden ja yritystalouden välisistä suhteista. Viljelijätalouksien vertailutuloihin joudutaan tekemään lisäksi verotussäännöksistä aiheutuvia korjauksia. Niinpä viljelijöiden osalta on laskettu kaksi eri vertailutuloa; ensimmäinen vertailutulo pienyrittäjiä ja toinen palkansaaajia koskevia vertailuita varten. Näistä viljelijäväestön kulutustasoa parhaiten mittaava tulo on viljelijöiden ja palkansaaajien välisissä vertailuissa käytettävä vertailutulo.

Tulovertailuissa lähtökohtana ovat nimelliset tulot tai reaalitytulot riippuen siitä, kuinka inflaation vaikutukset on otettu huomioon. Reaalitulosten laskennassa tulot ja kustannukset on arvostettu laskenta-ajankohdan hintatasossa ja otettu huomioon inflaatiosta johtuvat varojen ja velkojen arvonmuutokset. Nimellisten ja reaalisten vertailutulosten erot ovat yrittäjätulosten, pääomatulosten ja asuntotulosten laskennassa. Nimellistulosten laskenta ei vastaa edellä esitettyä tulomääritelmiä. Nimellistulosten selvittäminen on kuitenkin nähty tarpeellisena, koska yleensä tulot (esim. verotuksessa) on totuttu mieltämään nimellistuloina (ANON. 1983a, s. 16-17).

a) Nimellinen vertailutulo

Nimellisen vertailutulon eli tulonjakotilaston (HINK) mukaisen käytettävissä olevien tulosten laskenta perustuu suurelta osin verotuksen tulokäsitelmiin ja tulotietoihin. Vertailutulosten laskenta on yrittäjätuloja lukuunottamatta muilta osin sama viljelijöille, palkansaaajille ja pienyrittäjille. Yrittäjätuloa ei saada lasketuksi pienyrittäjien kohdalla samalla tavoin täy-

dellisenä kuin viljelijäväestön osalta, joten viljelijöiden ja pienyrittäjien väliset tulovertailut on tehty samalla tavoin vajavaisesti lasketun vertailutulon perusteella. Seuraavassa asetelmassa on esitetty viljelijöiden vertailutulon muodostuminen maatalatalouden yrittäjätulojen osalta:

Maatalouden nettotulo verotuksessa

- tappio
- + erityinen investointipidätys
- + pidätys metsätilille
- + yleinen investointivaraus
- + panot/otot metsätililtä

= YRITTÄJÄTULO I

- + varastomuutosten korjaus
- + poistojen korjaus
- + asuntokustannusten korjaus
- + yksityisauton kust. korjaus

vrt. PIENYRITTÄJÄT

} Kirjanpitoluostien (JEU)
avulla tehtävä maatalouden
verotustietojen (DU) kor-
jaaminen

= YRITTÄJÄTULO II

vrt. PALKANSAAJAT

Viljelijöiden ja pienyrittäjien tulovertailut perustuvat maatalatalouden osalta yrittäjätuloon I. Viljelijöiden ja palkansaajien välisissä tulovertailuissa käytetään taas yrittäjätulot II, jossa maatalouden verotussäännöistä aiheutuvat tulovaikutukset on voitu korjata kannattavuustutkimuksen tulosten avulla. Pienyrittäjien osalta ei ole olemassa tilastolähteitä verotussäännöistä aiheutuvien vastaavien tulovaikutusten korjaamiseksi. Näin ollen viljelijäväestön tuloja on voitu verrata tyydyttävällä tavoin pienyrittäjien tuloihin ja toisaalta myös palkansaajien tuloihin, mutta palkansaajien tulot eivät ole verrannolliset enää tutkimuksessa laskettuihin pienyrittäjien tuloihin (ANON. 1983a, s. 19-23).

Yleistä käsitystä lyhyen ajanjakson käytettävissä olevista tuloista kuvaamaan elintasotyöryhmä on kehittänyt nk. käteisyli jäämäkäsittteen (kontantöverskottet). Se osoittaa, miten paljon rahaa todellisuudessa on käytetty kulutukseen ja säästämiseen.

Tulonjakotilaston mukaisesta käytettävissä olevien tulojen käsitteestä päästään käteisylijäämään seuraavasti:

Käytettävissä olevat tulot

+ lainanoton lisäys

- lainojen kuoletukset

+ poistot (viljelijöillä ja muilla yrittäjillä)

- investoinnit - " -

= KÄTEISYLIJÄÄMÄ

Lainanotolla voidaan lyhyellä ajanjaksolla lisätä kulutusmahdollisuuksia. Edelleen yrittäjä voi rahoittaa investointeja käytettävissä olevilla tuloilla, mikä lyhyellä ajanjaksolla puolestaan vähentää kulutusmahdollisuuksia. Kohdan 2.2.3.1. alussa esitetyn tulomääritelmän mukaan lainanoton lisääminen tai lainojen kuolettaminen eivät sinänsä vaikuta varallisuus- asemaan. Lainanoton lisääntyminen heijastuu tulonjakotilasto- suosituksen mukaisissa tulotarkasteluissa vain korkomenojen lisääntymisenä ja sitä kautta vertailutuloa alentavana tekijänä. Käteisylijäämään perustuvia tulovertailuita ei ole käytännössä kuitenkaan voitu tehdä, koska Ruotsissa ei toistaiseksi ole ollut sopivaa tilastopohjaa lainanoton ja takaisinmaksujen selvittämiseksi (ANON. 1983a, s. 26).

b) Reaalinen vertailutulo

Inflaation vaikutukset otetaan huomioon reaalista vertailutuloa laskettaessa lisäämällä nimelliseen vertailutuloon markkina-arvoiset varallisuuden ja velkojen arvonmuutokset ja ottamalla huomioon viljelijöiden osalta jälleenhankintahintaisten ja verotuksen hankintahintaisten poistojen ero. Koska myynnin kautta realisoituva varallisuuden arvonlisäys on veronalaista tuloa (realisationsvinstbeskattning), tehdään inflaatiokorjattuun vertailutuloon vielä kyseisten verotussäännösten edellyttämät korjaukset. Reaalitulo sisältää mahdolliset varallisuuden arvonmuutokset, vaikka varallisuutta ei tarkastelujakson aikana

myytäisi tai muutoin realisoitaisi. Arvonlisäykset otetaan huomioon tällöin säästöinä. Reaalinen tulos sisältää siten tarkastelujakson osuuden siitä pitkäaikaisesta reaalisesta tuloksesta, mikä esim. maatalousyrityksessä voidaan ajatella muodostuvan yhden yrittäjäpolven aikana. Varallisuuden arvonlisäyksen voidaan ajatella lisäävän yrityksen riskivarmuutta ja lainoituskelpoisuutta. Reaalitulos kuvaa siten paremmin kuin nimellinen vertailutulo kulutusmahdollisuuksia pitemmällä ajanjaksolla (ANON. 1983a, s. 17).

Elintasotyöryhmän selvityksessä varojen ja velkojen reaaliarvomutokset on laskettu tulonjakotilaston (HINK) pohjalta eri indeksien avulla. Käteisten, pankkivarojen ja muiden vastaavien rahavarojen sekä velkojen ja saatavien osalta reaaliarvomutokset lasketaan kahtena peräkkäisenä vuotena tapahtuneen kuluttajahintaindeksin (KPI) muutoksen avulla. Omakotitalojen ja vuokra-asuntojen osalta markkinahintojen kehitys lasketaan Tilastokeskuksen (SCB) laatimien kauppahintakertoimien (köpeskillingskoefficienter) ja kuluttajahintaindeksin muutoksien perusteella keskimäärin 10 viimeisen tilastovuoden aikana. Kauppahintakertoimet perustuvat kiinteistöjen kauppahintojen ja verotusarvojen suhteeseen. Maatalouskiinteistöjen osalta käytetään maatalouskiinteistöjä koskevia kertoimia niinkään 10 vuoden ajalta. Osakkeiden arvonmuutokset lasketaan vastaavalla tavalla liiketaloudellisen yleisindeksin (Affärsvärldens generalindex) ja kuluttajahintaindeksin avulla. Obligaatioille ja muille varoille ei sopivien indeksien puutteen ja toisaalta näiden varojen vähäisen määrän takia tehdä inflaatiokorjauksia lainkaan. Autot luetaan kulutustavaroihin, joten ne eivät kuulu tarkastelun piiriin tässä yhteydessä. Maatalouden varastojen osalta korjataan ainoastaan pitoeläinten arvoja; muu osa varastoista luetaan nimelliseen vertailutuloon (ANON. 1983a, ss. 69-72).

Reaaliarvonmuutokset riippuvat paljolti kiinteistöhintojen kehityksen seurannassa käytetystä aikavälistä. Maatalouskiinteistöjen osalta on kannattavuustutkimuksen (JEU) avulla voitu laskea, että keskimääräinen kiinteistön omistusaika on aktiivivil-

jelijällä noin 14 vuotta. Aloittelevan viljelijän taloudellinen tilanne eroaa tältä osin huomattavasti vanhemman ja vähemmän velkaantuneen viljelijän tilanteesta. 15 vuoden ajanjaksolta laskettu kiinteistöhintojen kehitys ei poikkea kovin paljoa tu-lovertailuissa käytetyistä vastaavista 10 vuoden jaksolta las-ketuista tuloksista, mutta mitä lyhyempi tarkastelujakso on, sitä herkempiä tulokset ovat vuosittaisille vaihteluille.

Reaaliarvomuutosten tarkastelu perustuu elintasotyöryhmän teke-mään erillisselvitykseen vuosien 1978 ja 1979 tulonjakotilas-tosta (HINK). Reaaliarvomuutokset ovat viljelijöiden kohdalla paljon suuremmat kuin muiden vertailuryhmien kohdalla (taul. 4). Tarvittavien tilastotietojen puuttuessa muiden vertailuryh-mien osalta ei ole voitu tehdä liikepääomaan liittyviä arvон-muutoksia lainkaan. Toisaalta liiketoimintaan sidotut varat ovat palkansaajilla hyvin vähäiset ja pienyrittäjilläkin huo-mattavasti pienemmät kuin viljelijöillä. Viljelijäväestön osal-ta suurin osa reaaliarvomuutoksista liittyy maatalouskiinteis-töihin ja maatilatalouden velkoihin. Palkansaajilla suurin osa muutoksista koskee omakotitalon tai muun asunnon arvoa ja sen lainoja (ANON. 1983a, s. 73).

Taulukko 4 . Varojen ja velkojen reaaliarvomuutokset vuonna 1980.

Kaikki kotitaloudet	Vilje-lijät	Työn-tekijät	Toimihen-kilöt	Pienyrit-täjät
Liikepääoma (ml. maatalous)	40 800	100	300	6 500
Rahavarat	-1 800	-300	500	1 200
Asunnot	1 400	7 000	13 800	12 100
<u>Yhteensä</u>	<u>41 400</u>	<u>6 800</u>	<u>14 600</u>	<u>19 800</u>

Varoja ja velkoja koskevat reaaliarvomuutokset on voitu ar-vioida erikseen kaikkien vertailuryhmien osalta. Pienyrittäjien osalta ei ole kuitenkaan saatu arvioitua verotussäädösten vai-kutusta reaalitylöksiin. Niinpä reaaliarvomuutosten tarkastelun

ohella pienyrittäjien osalta on jouduttu tyytymään edellä selostetulla tavoin vajavaisesti laskettujen nimellistulojen vertailuun. Viljelijöiden verotuksesta aiheutuvat korjaukset on tehty kannattavuuskirjanpidon (JEU) ja maatilatalouden verotus-tilaston (DU) avulla, joita vastaavia tilastolähteitä taas pienyrittäjien osalta ei ole ollut käytettävissä. Eräs keskeinen verotuksesta aiheutuva korjaustarve on verotuksen poistojen muuttaminen jälleenhankintahintaisiksi ja muutoksesta aiheutuvien verovaikutusten huomioonottaminen. Poistojen korjaaminen ei ole ollut mahdollista pienyrittäjien kohdalla. Palkansaaajilla puolestaan tämäntyyppisiin verovaikutusten korjauksiin ei ole ollut tarvetta (ANON. 1983a, s. 49-55).

c) Vertailuryhmät

Viimeisimpien maatalouslakien mukaisesti vertailuryhmän tulee viljelijäväestön osalta koostua täystyöllisistä viljelijöistä ja kohtuullisen tehokkaista tiloista maan eri osissa. Vertailuryhmien rajaamisessa on jouduttu kuitenkin ottamaan huomioon tilastoista aiheutuvat rajoitukset (ANON. 1984c, s. 24). Viljelijöiden osalta vertailuryhmä on määritetty osaksi tilakoon perusteella ja osaksi maatalouden antaman työllisyyden suhteella tilan ulkopuolisiin ansiolähteisiin. Tilakokoa ja työllisyysasetta valittaessa on lisäksi jouduttu kiinnittämään huomiota siihen, että viljelijäväestöä koskeva vertailuryhmä muodostuu tarpeeksi suureksi, jotta sitä voidaan riittäväällä luotettavuudella tilastoista tarkastella.

Tulonjakotilastoon (HINK) perustuvissa elintasovertailuissa ovat vertailuryhminä viljelijä-, työntekijä-, toimihenkilö- ja pienyrittäjätaloudet. Viljelijäkotitalouksien osalta vertailussa ovat mukana kaikki 20-100 peltohehtaarin tilat, joilla kotitalouden päämies toimii maanviljelijänä vähintään puolet vuotuisesta ansiotyöajastaan. Pienyrittäjät ovat valmistusteollisuuden, rakennustoiminnan, kaupan, ravitsemus- ja majoitusalojen, kuljetus-, korjaus-, ja muiden palvelualojen päätoimisia

yrittäjiä, joilla on korkeintaan 5 palkattua työntekijää yrityksessään. Työntekijöihin on vertailussa luettu työntekijöiden etujärjestön LO:n piiriin kuuluvien alojen palkansaajat, kun taas muut palkansaajat kuuluvat pääasiassa toimihenkilöihin. Vertailuihin ei kuitenkaan ole otettu mukaan nk. ylempiä toimihenkilöitä. Kaikissa vertailuryhmissä kotitalouden päämies on iältään 20-64 vuotta ja hänen työtulonsa ovat suuremmat kuin puolison tulot. Kuten seuraavasta ilmenee, vuonna 1983 vertailu on koskenut yhteensä noin 1.7 miljoonaa kotitaloutta (ANON. 1986b, s. 68):

Viljelijät, 20-100 ha	30 000	kotitaloutta
Työntekijät	919 000	"-
Toimihenkilöt	706 000	"-
Pienyrittäjät	65 000	"-
Yhteensä	1 720 000	kotitaloutta

Elintasovertailut koskevat kotitaloutta kohti laskettuja tuloja. Kotitalouksien koko on otettu tulovertailuissa huomioon vertaamalla erikseen yksinäisten henkilöiden ja aviopuolisoiden kotitalouksien tuloja. Kotitalouksiin sisältyvät myös alle 18 vuotiaat lapset. Perheen koko tältä osin on otettu huomioon vertaamalla samankokoisten perheiden tuloja keskenään. Työntekijä- ja toimihenkilöpuolen vertailuryhmiin on kuulunut huomattavasti enemmän nuorten kotitalouksia kuin viljelijöiden tai pienyrittäjien vertailuryhmiin. Myös kotitalouksien koossa on todettavissa huomattavia eroja vertailuryhmien välillä. Noin 80 %:ssa yrittäjäkotitalouksista on molemmat puoliset, kun taas palkansaajakotitalouksista vastaava osuus on 57-65 %.

Ikäjakauman ja kotitalouden koon erojen huomioon ottamiseksi elintasotyöryhmä on laskenut palkansaajien ja pienyrittäjien osalta nk. standartoituja vertailutuloja, jotka perustuvat viljelijöiden kanssa samaan ikä- ja kotitalouden kokojakaumaan. Palkansaajakotitalouksien standartoitu nimellistulo on ollut

esimerkiksi vuonna 1981 8 700-10 600 kr korkeampi kuin kaikkien palkansaajakotitalouksien keskimääräinen vertailutulo. Pienyritystajien osalta vastaava ero on ollut 2 800 kr/kotitalous (ANON. 1983a, ss. 42-45).

d) Tulovertailut

Seuraavassa on tarkasteltu esimerkin omaisesti elintasotyöryhmän esittämällä perusteilla laadittujen tulovertailuiden tulok- sia viime vuosina. Vertailutulona on tulonjakotilaston (HINK) mukaiset käytettävissä olevat tulot, joihin on tehty edellä esitetyt verosäännöksistä ja inflaatiosta aiheutuvat korjauk- set. Vertailutulot on laskettu kotitaloutta kohti. Kotitalouden keskikoko ja toisaalta kotitalouden jäsenten työhön osallistu- minen vaikuttavat voimakkaasti vertailuryhmän tulotasoon. Pal- kansaajaryhmissä on huomattavasti suurempi osa yksinäistalouk- sia kuin viljelijä- ja pienyritystajäryhmissä. Yksinäistalouksien tulot ovat pienemmät kuin naimisissa olevien ja yhdessäasuvien talouksissa.

Taulukossa 5 on esitetty viljelijöiden ja palkansaajien nimel- liset vertailutulot vuosina 1980-1983 naimisissa olevien ja yh- dessä asuvien vertailuosapuolten kotitalouksien osalta. Palkka- tuloja lukuunottamatta muiden tuotannontekijätulojen negatiivi- suus palkansaajilla johtuu verotuksen mukaisen asuntotulon vä- hentämisestä vertailutulosta. Viljelijöiden vertailutulo on jäänyt vuosina 1980-1983 keskimäärin huomattavasti pienemmäksi kuin työntekijöiden ja toimihenkilöiden vastaava tulo. Vertai- lutuloa on pyritty lisäksi ennakoimaan eri tilastolähteiden pe- rusteella. Tulojen ennakointi varsinkin maatalouden osalta on todettu kovin epävarmaksi (ANON. 1986b, s. 74-80).

Taulukko 5. Viljelijäväestön ja palkansaajien nimelliset vertailutulot (kr/kotitalous) vuosina 1980-1983 ja ennakot vuosille 1984 ja 1985.

Tuloerä	Vuosi	Viljelijät	Työntekijät	Toimihenkilöt
Vertailutulo	1980	64 600	78 400	87 400
- " -	1981	73 800	85 300	93 900
- " -	1982	81 000	92 300	103 300
Palkat(-työmatkakust.)	20 300		125 200	158 900
Yrittäjätulo (I) ja muut tuotannon-				
kijätulot		77 300	-3 600	-5 600
Saadut tulonsiirrot		11 500	22 200	17 800
Maksetut	"-	-30 700	-43 500	-59 300
Vertailutulo	1983	78 400	100 300	111 800
Ennako	1984	86 100	108 400	120 000
-"-	1985	82 900	117 500	131 800

Viljelijöiden ja palkansaajien tulovertailuissa käytettävät tuloerät kuvaavat parhaiten viljelijäväestön tulotasoa. Viljelijöiden ja pienyrittäjien välisissä tulovertailuissa vertailutulot on laskettu molempien osalta samalla tavoin vajavaisesti, koska pienyrittäjien osalta ei ole ollut saatavissa vastaavia tilastotietoja verosäädösvaikutusten korjaamiseksi kuin viljelijäväestön osalta. Sopivan tilastoaineiston puuttuessa vertailutuloja ei ole voitu myöskään ennakoida pienyrittäjien osalta. 5 %:n riskin huomioon ottaen pienyrittäjien nimelliset vertailutulot ovat olleet vuosina 1980, 1981 ja 1983 merkittävästi suuremmat kuin viljelijäkotitalouksien vastaavat tulot. Vuonna 1982 sitävastoin tuloeroja ei voida pitää merkittävinä (taul. 6).

Taulukko 6. Viljelijäväestön ja pienyrittäjien nimelliset vertailutulot (kr/kotitalous) vuosina 1980-1983.

	Vuosi	Viljelijät	Pienyrittäjät
Naimisissa olevien ja yhdessä asuvien taloudet	1980	59 900	71 200
	1981	69 900	77 500
	1982	76 900	78 500
	1983	75 300	85 800
Kaikki kotitaloudet	1983	68 300	73 210

Reaalinen tulo edellyttää varojen ja velkojen reaaliarvomuutosten sekä jälleenhankintahintaisten ja hankintahintaisten poistojen erotuksen lisäämistä nimellistuloihin. Varojen reaaliarvomuutosten osalta otetaan lisäksi huomioon verovaikutukset. Viljelijäkotitalouksien reaalitytulo on vuonna 1980 ollut suunnilleen sama kuin palkansaajakotitalouksilla, mutta sen jälkeen se on jäänyt pienemmäksi (taul. 7) (ANON. 1986b, s. 81-84).

Taulukko 7. Viljelijöiden ja palkansaajien reaaliset vertailutulot (kr/kotitalous) vuosina 1980-83.

	Vuosi	Viljelijät	Työntekijät	Toimihenkilöt
Reaalitytulo	1980	88 700	88 200	105 100
"-	1981	86 200	94 200	109 500
"-	1982	89 000	98 500	113 100
Nimellinen ver- tailutulo		78 400	100 300	111 800
Poistojen korjaus		-12 800	-	-
Reaaliarvonmuutos- ten korjaus		16 400	6 500	9 700
Reaalitytulo	1983	82 000	106 800	121 500

Viljelijöiden ja toimihenkilöiden tulot ovat eronneet jo huomattavammassa määrin. Asunnon kiinteistövelkojen reaaliarvojen aleneminen on aiheuttanut reaalitytulon kasvua palkansaajille. Viljelijöillä taas kiinteistöjen arvonnousulla ja viime vuosina myös velkojen arvonnousulla on ollut suurin vaikutus reaalitytuloon. Verotuksen huomioonottamisella reaalitytulon laskennassa on niinkään keskeinen vaikutus tuloksiin. Jos verovaikutuksia ei oteta huomioon esim. poistojen osalta, jää viljelijöiden reaalitytulo noin 10 000 - 13 000 kr alemmaksi.

e) Tulovertailuiden kehittäminen

Viljelijäväestöä koskevia tulovertailuita pyritään jatkossa täsmentämään kehittämällä vertailumenetelmiä ja toisaalta kehittämällä tilastopohjaa tulovertailuihin paremmin soveltuvak-

si. Maatalouden verotustilasto (DU) ja tulonjakotilasto (HINK) on pyritty Tilastokeskuksessa (SCB) saamaan mahdollisimman yhtenäiselle pohjalle. Tulonjakotilaston otos on viljelijäväestön osalta laajennettu tulonseurantaryhmän toivomalle tasolle. Pienyrittäjien tulojen selvittämiseksi tulonseurantaryhmä on harkinnut maatalouden verotustilaston tyyppisen uuden tilaston perustamista pienyrittäjille. Tulonjakotilaston verotusaineistosta tekemässään esiselvityksessä se on todennut eripituisia tilikausia lukuunottamatta muiden verotussäännöistä aiheutuvien korjausten olevan uuden tilaston avulla mahdollisia. Pienyrittäjien osalta vertailuryhmään kuuluvat nykyisellään ainoastaan luonnollisten henkilöiden hallinnassa olevat yritykset. Tulonseurantaryhmä on harkinnut vertailuryhmän laajentamista myös alle viiden henkilön yhtymämuotoisessa omistuksessa oleviin pienyrityksiin. Tarvittavia tilastotietoja ei näiltä osin kuitenkaan ole vielä olemassa (ANON 1984c, s. 70-79).

Maatalouden kannattavuustutkimuksessa (JEU) on kehitetty uudet laskentamenetelmät reaalisten tulosten selvittämiseksi. Tulonseurantaryhmä on soveltamassa näitä laskentamenetelmiä mallilaskelmiin ja samalla viljelijöiden tulokehityksen seurantaan. Maatilaräkisterissä ja siihen perustuvissa otospohjaisissa tilastoissa sovellettava tuotantosuuntajaotus ulotetaan koskemaan myös kirjanpitotilojen tuloksia. Eri tilastolähteisiin perustuvat varallisuusarvonmuutoksia koskevat laskelmat pyritään niin ikään yhtenäistämään. Samalla pyritään ottamaan huomioon Ruotsin maatalousyliopistossa valmistunut erillistutkimus varallisuuden arvonmuutoksista ja maatalouden tuloslaskennasta (ANDERSSON & BENGTTSSON, 1984).

Tutkimuksen lähtökohtina ovat kaksi erillistä laskentamenetelmää, joista toisessa otetaan huomioon ainoastaan realisoituneet tuloerät (nk. dynaamisen varallisuuden arviointi), ja toisessa lisäksi myös realisoitumattomat muuttujat, jolloin tulos on sama kuin laskentaperiodin muutos varallisuusasemassa (nk. staattinen varallisuuden arviointi). Molemmissa poistot muutetaan ensin jälleenhankintahintaisiksi. Ensin mainitussa voittomenetelmässä (utdelningsmetod) lasketaan kaksi erilaista tulosta.

Voittotulos 1:n lähtökohtana on poistojen osalta korjattu liiketulos. Voittotulos 2:ssa poistojen sijalla on jakson todelliset investoinnit. Molempiin tuloksiin tehdään nk. velkaosuu-den korjaus, jonka lähtökohtana on se, että velkarahoitteisen resurssien käytön osalta tarvitsee ottaa huomioon ainoastaan hankintahintoihin perustuva laskelmatulos.

Realisoituneiden arvomuutosten lisäksi myös realisoitumattomat arvomuutokset huomioonottavassa substanssiarvomenetelmässä lasketaan kolme erilaista tulosta, joista kaksi on nimellisiä ja yksi reaalinen. Nimellinen bruttotulos kuvaa oman pääoman kokonaisuudesta. Nimellisessä nettotuloksessa toteutumattomat arvomuutokset otetaan huomioon inflaation suuruisina. Tällöin inflaation ylittävät arvomuutokset ikäänkuin rahastoidaan ja rahastoa käytetään inflaation alittavien arvomuutosten kompensoimiseen. Reaalisessa nettotuloksessa otetaan huomioon lisäksi inflaatio oman pääoman ostovoimaa muuttavana tekijänä. Ostovoiman korjaus lasketaan nimellisestä nettotuloksesta. Käytettävissä olevien tulojen käsitteeseen pääsemiseksi tulee kaikista edellä mainituista tuloksista vähentää vielä maksettavat tulonsiirrot, jotka myös tulee korjata kyseistä tulokäsitettä vastaaviksi esim. toteutuneihin arvomuutoksiin liittyvinä laskennallisina verovelkoina.

Esitetyistä tuloksista reaalitytulos soveltuu parhaiten maatalouden ja muiden yhteiskunnan sektoreiden vertailuun sekä toisaalta viljelijäryhmien välisiin vertailuihin. Kun reaalinen nettotulos lasketaan vuosivaihteluiden osalta tasoitettujen arvomuutosten pohjalta, reaalisilla arvomuutoksilla ei ole juurikaan merkitystä voittotulos 1:n ja reaalisen nettotuloksen eroihin. Ero johtuu lähinnä tuloksen sisältämästä reaalikorosta nettovarallisuudelle. Yksittäisen viljelijän tarpeisiin sitävästoin soveltuu paremmin em. voittomenetelmä. Se ottaa huomioon toiminnan kannalta relevanteiksi nähtävät pääomamuutokset. Mutta, koska se on kiinteästi yhteydessä yrityksen olemassa olevaan rahoitusstruktuuriin, tarvitaan mm. laajenevissa yrityksissä sen lisäksi vielä täydentäviä laskelmia.

2.2.3.2. Muita elintasokomponentteja koskevat vertailut

Muista elintasoon vaikuttavista tekijöistä elintasotyöryhmä on tarkastellut vain työolosuhteita. Vertailuryhmien välillä eroja aiheuttavina tekijöinä on otettu tällöin huomioon työtunneissa mitattavan työpanoksen lisäksi myös työmatkoihin käytettävä aika, epäsäännöllinen työaika, vuorotyö, työnsidonnaisuus, lomansaantimahdollisuudet, työn kausiluonteisuus, erilaiset loppoajat, työttömyys ja työympäristö (ANON. 1983a, s. 88). Elintasotyöryhmä on tarkastellut vertailuryhmien työoloja pääasiassa elinolosuhdetilaston (ULF) (ANON. 1979c) perusteella. Viljelijäväestön osalta on lisäksi ollut käytettävissä maatalouden työpanostilasto (JAK)(ANON. 1981a).

Työaika on elinolosuhdetilastossa mitattu varsinaisena työhön kuluvana aikana ja nk. bruttotyöaikana, johon on luettu lisäksi mm. päivystys- ja ylityöajat, tauot sekä työmatkoihin kuluva aika. Näin mitattu viljelijän bruttotyöaika 10-200 ha:n tiloilla on ollut vuosina 1975-1979 keskimäärin 50 tuntia viikossa. Tähän on kuulunut vain tilalla tehdyt työt. Pienyrittäjä on vastaavasti työskennellyt yrityksessään 40 t/vko, kun taas palkansaaajilla bruttotyöaika on ollut 46 t/vko. Vuonna 1982 elinolosuhdetilaston otosta on lisätty ja työaikojen kyselyä tarkennettu viljelijöiden osalta. Tällöin on päädytty noin 8-10 t/vko suurempaan viljelijän työaikaan kuin aikaisempien elinolosuhdetutkimusten perusteella (ANON. 1985a, s. 39). Työaikojen yksityiskohtaisempi kysely on johtanut siihen, että viljelijöiden työpanos on saatu tarkemmin tilastoitua.

Bruttotyöajaksi kotitaloutta kohti on muodostunut viljelijöillä 73 t, pienyrittäjillä 60 t ja palkansaaajilla 53 t/vko. Kotitalouskohtaisissa tarkasteluissa on mukana myös yritysten ulkopuolella tehty työpanos. Maatalouden työpanostilaston (JAK) mukaan vuonna 1980 noin kahdella kolmasosalla 20-100 ha:n tilojen viljelijöistä maatalouden työpanos on ollut yli 1 800 t/vuodessa, jota on voitu pitää täystyöllisen palkansaaajan keskimääräisenä vuosityöaikana. Noin yhdellä kolmasosalla viljelijöistä työpanos on ylittänyt 2 700 tuntia vuodessa (ANON.1983a, s.90).

Viimeisin viljelijäväestön elintasoa koskeva vertaileva tutkimus on tehty Tilastokeskuksessa (SCB) (ANON. 1985a). Tutkimus perustuu vuoden 1982 tulonjakotilastoon (HINK) ja elinolosuhte-tilastoon (ULF), joissa viljelijäväestön ja pienyrittäjien osalta otoksia on tätä varten tuntuvasti lisätty. Tilastokeskus on tutkimuksessaan pyrkinyt hahmottamaan helposti mielletävän kuvan ruotsalaisen viljelijän elämäntilanteesta suhteessa muiden väestöryhmien olosuhteisiin. Taloudelliset tekijät ovat mukana elintasotyöryhmän esittämällä perusteilla, mutta niiden lisäksi on vertailtu mm. asumista, kulutusta, työaikoja ja työolosuhteita, yleistä terveyden tilaa sekä varallisuutta. Mukana vertailussa ovat 20-100 ha:n tilat.

Asumisen osalta on vertailtu mm. omakotitaloasumisen yleisyyttä, asumisen väljyyttä, asuntojen varustustasoa ja muita, lähinnä vapaa-ajanviettoon liittyviä varusteita. Myös likviditeettikysymykset, ts. yllättävistä käteismaksuista suoriutuminen, on nähty elämisen tasoon ja viihtyvyyteen osaltaan vaikuttavana tekijänä. Asumiseen liittyvien asioiden on todettu olevan viljelijäväestön kohdalla yleensä paremmin kuin vertailuryhmillä, joita tässä ovat olleet työntekijät, korkeammat toimihenkilöt ja pienyrittäjät (ANON. 1985a, s. 26-31).

Kulutuksen ja sen rakenteen vertailu tutkimuksessa perustuu vuoden 1978 kotitaloustiedusteluun (HBU), joskin kulutusluvut on ilmaistu tutkimusvuoden 1982 hinta- ja kustannustasossa. Henkilöä kohti laskettu kotitalouden kulutus on ollut viljelijöillä 28 000 kr, työntekijöillä ja yrittäjillä 36 000 kr ja toimihenkilöillä 43 000 kr. Viljelijöiden pienempi kulutus on johtunut osin alemmista asunto- ja ruokakustannuksista. Viljelijöiden asumiskustannuksia alentavat yleensä vanhempi asuntokanta ja siten alemmat asuntojen verotusarvot ja poistot. Ruoan kulutuksessa sinänsä ei ole katsottu olevan eroja eri väestöryhmien välillä. Viljelijäväestön sellaisenaan kuluttajahintaiset ruoankulutusluvut ovat jääneet kuitenkin muiden väestöryhmien kulutuslukuja alemmiksi, sillä tiloilla tapahtuvaa tuotteiden jalostustyötä ei ole voitu ottaa huomioon viljelijäväestön kulutuslukuja arvioitaessa. Viljelijöiden kulutus on todet-

tu pienemmäksi myös liikkumisen, vapaa-ajanvieton ja ulkomaanmatkojen osalta. Viljelijäväestön elämisen on yleensäkin katsottu poikkeavan kaupunkiväestön elämän muodoista (s. 33-35).

Työympäristön selvittäminen elinolosuhtetilastossa perustuu otoshenkilöiltä tehtyyn mielipidekyselyyn. Työolojen vertailu on voitu tällöin rakentaa kysymys kysymykseltä eteneväksi parempi-huonompi-yhtähyvä päättelyksi. Näiltä osin Tilastokeskuksen tutkimuksessa on päädytty hyvin samansuuntaisiin tuloksiin kuin vastaavissa elintasotyöryhmän selvityksissä. Muihin väestöryhmiin verrattuna viljelijäväestön työhön on voitu todeta sisältyvän enemmän raskasta nostamista, epämurkavia työasentoja yms. Työn yksitoikkoisuutta sitävastoin on ilmennyt viljelijäväestön keskuudessa vähemmän kuin vertailuryhmissä. Yrittäjillä on katsottu olevan parempi mahdollisuus vaikuttaa oman työtilanteeseensa kuin palkansaaajilla (s. 43-49).

Terveys on nähty eräänä keskeisenä hyvinvointiin liittyvänä tekijänä. Ikä vaikuttaa osaltaan terveyteen ja tältä osin vertailuryhmät ovat hyvin erilaisia. Erot vertailuryhmien ikäjakaumassa on otettu huomioon painottamalla vertailuryhmien terveys-tarkastelun tulokset viljelijäväestön ikäjakaumalla. Mm. pitkäaikaissairauksien, alentuneen työkyvyn, liikuntakyvyn ja kuulon osalta viljelijöiden terveydentila on osoittautunut heikommaksi kuin muiden vertailuryhmien. Työtapaturmia sattuu viljelijöille niinikään huomattavasti enemmän kuin muilla aloilla työskenteleville (s. 51-54).

Tilastokeskus on tarkastellut tutkimuksessaan myös viljelijäväestön eläkejärjestelyjä, tuloja, tulohajontaa ja varallisuutta. Maatilan on todettu useimmiten siirtyvän perintönä, jolloin tilan kauppahinta muodostuu sen markkina-arvoa alemmaksi. Markkinahintaisten tilakauppojen välityksellä uusia yrittäjiä ei juuri alalle tule. Viljelijöiden tulot ovat alemmat kuin vertailuryhmien, kun taas varallisuus on moninkertainen.

Nuoret viljelijät ovat yleensä varakkaampia kuin vanhemmat viljelijät (s. 63-66). Paitsi tulot myös tulohajonta on vertailuryhmillä erilainen (s. 67). Palkansaajakotitalouksien käytettävissä olevat tulot ovat vuonna 1982 ylittäneet lähes poikkeuksetta 40 000 kr, kun taas viljelijäkotitalouksista 13 %:lla ja pienyrittäjäkotitalouksistakin 7 %:lla käytettävissä olevat tulot ovat jääneet alle tämän tason. Korkeammista virkamiehistä yli puolella käytettävissä olevat tulot ovat ylittäneet 140 000 kr/kotitalous, kun taas viljelijäkotitalouksista ainoastaan 2 % on yltänyt samalle tulotasolle. - Viljelijäväestöstä onkin todettu, että he eivät varsinaisesti elä köyhää elämää, mutta heillä on kuitenkin pienimmät tulot.

2.3. Tilastopohja

2.3.1. Maatalouden kannattavuustutkimus (JEU)

Maatalouden kannattavuustutkimuksessa (JEU) (ANON. 1985f) tarkastellaan maatalouden tuloja ja kannattavuutta yritystaloudellisin perustein. Nykyisellään kannattavuustutkimus koskee luonnollisten henkilöiden omistamia tai heidän vuokraamiaan 20-100 peltihehtaarin tiloja varsinaisilla maatalousalueilla ja 20-50 ha:n tiloja maan pohjoisosissa. Kirjanpitotilan viljelijän tulee olla tutkimusajanjakso huomioon ottaen alle 65 vuotta. Lisäksi suurtuotannon karsimiseksi on asetettu enimmäisrajat kotieläintuotannolle ja lasinalaisviljelylle. Kannattavuustutkimus perustuu otokseen. Esim. tilastovuonna 1984 otos on ollut 940 tilaa. Noin 11 %:n kato ja tilakoon muuttumisista aiheutuneet tilojen poisjäämiset huomioon ottaen lopulliset tiedot perustuvat noin 830 tilan tuloksiin. Otoksesta vaihdetaan vuosittain noin 1/4 tiloista. Tulosten laskenta perustuu painotettuun keskiarvoestimointiin, missä kukin tutkimustila edustaa otosuhteesta ja kadosta riippuen tiettyä osuutta kokonaistilamäärästä.

Kirjanpito-tiloilta arvioidaan ensimmäisenä vuotena asuin- ja talousrakennukset, koneet, kalusto, salaojitukset ja metsävarat. Arvioinnin suorittavat näiden alojen asiantuntijat. Varastojen arvot viljelijä arvioi itse vuosittain. Näitä koskevat poistot lasketaan nykyarvoihin perustuvina. Poistoprosentti lasketaan omaisuusosille arvioidun poistoajan mukaan. Maatalouden koneiden ja kaluston kohdalla poistoaika on vielä porrastettu tilan peltoalan mukaan. Muina vuosina poistot lasketaan hinta- ja kustannustason muutoksilla korjatusta menojäännöksestä. Kirjanpito-tilojen varat pyritään arvioimaan markkinahintaisina. Maatalouskiinteistön markkina-arvo lasketaan verotusarvoista nk. kauppahintakertoimen avulla. Kauppahintakerroin on Tilastokeskuksen (SCB) laskema tässä tapauksessa maatalouskiinteistöjen markkina-arvojen ja verotusarvojen suhde. Tämä kerroin on perustunut vuodesta 1977 lähtien yksinomaan maa- ja metsätaloudellista käyttöä koskeviin kiinteistökauppoihin.

Kannattavuustutkimusta on viime vuosina pyritty kehittämään siten, että rahan arvonmuutokset ja niiden vaikutukset voitaisiin paremmin ottaa huomioon tuloksissa. Uusissa laskentamalleissa lasketaan sekä nimellinen tulos että kaksi eri reaalitytosta. Nimellistulos perustuu käyppiin hintoihin ilman mitään inflaatiokorjauksia. Myös poistot lasketaan tällöin hankintahintaisina. Nimellisellä tulolla on paljolti yhtymäkohtia perinteisiin liikekirjanpidon tuloksiin ja toisaalta myös verotuksen tuloksiin. Inflaation vaikutusten huomioon ottamiseksi lasketaan nk. realisoitunut reaalitytulos ja toisaalta reaalitytulos, joka sisältää realisoitumattomat arvonmuutokset (ANON. 1983b, s. 5-14).

Realisoitunut reaalitytulos kuvaa yrityksestä saatavaa tuloa, jonka viljelijä voi käyttää kulutukseen ja säästämiseen ilman, että yrityksen fyysinen kapasiteetti ja soliditeetti muuttuvat. Tulot ja kustannukset (poistot mukaanlukien) otetaan huomioon laskelman ensivaiheessa nykyarvoisina. Realisoitunutta reaalitytuloa laskettaessa oletetaan, että yrityksen kiinteistö säilyttää reaalitytuloja. Inflaation aiheuttaman velkojen reaalitytulojen alenemisen huomioon ottamiseksi laskelman ensivaiheen tulokset-

le tehdään nk. velkaosuuden korjaus (skuldandelsjustering), joka kuvaa vuoden aikana realisoituneita velkojen arvonmuutoksia.

Lähtökohtana velkaosuuden korjaukselle on se, että velkavaroin rahoitetun resurssien käytön osalta reaalitytulot voidaan laskea hankintahintaisten kustannusten avulla. Velkojen reaaliarvon alentuminen tuloutetaan viljelijälle ottamalla huomioon reaali-poistojen sijasta hankintahintaiset poistot. Velkavaroin rahoitetun omaisuusesineen kohdalla velkojen reaaliarvon alentuminen on yhtä suuri kuin reaali-poiston ja hankintahintaisen poiston erotus. Velkavaroin rahoitettu osuus nykyarvoisten ja hankintahintaisten poistojen erotuksesta jätetään sellaisenaan tuloslaskelmaan. Tällainen velkaosuuden korjaus tehdään niissä yrityksissä, joissa yrityksen velat ovat suuremmat kuin rahavarat. Sellaisissa yrityksissä, joissa rahavarat ovat suuremmat kuin velat, inflaation nettorahavaroille aiheuttama vähennys otetaan tuloksessa huomioon tappiona (ANON. 1984c, s. 29).

Pitemmän ajan taloudellista tulosta kuvaavana tulokäsittelynä JEU:n uusissa laskentamalleissa tarkastellaan reaalitytuloa, jossa on otettu huomioon myös realisoitumattomat arvonmuutokset varoissa ja veloissa. Myös tämä laskelma perustuu nykyarvoisiin tuloihin ja kustannuksiin. Vuosittaisiin varojen ja velkojen nimellisarvojen muutoksiin tehdään eri indeksien avulla ostovoiman menetystä tai lisääntymistä osoittavat korjaukset. Näin lasketut reaaliarvomuuutokset vaihtelevat vuosittain eri omaisuusosiin kohdistuvasta inflaatiotahdistusta riipuen. Rahavarojen osalta tapahtuu ostovoiman menetystä, ts. reaaliarvomuuutos on negatiivinen, kun taas velkojen osalta muutos on yleensä positiivinen.

Varastojen ja kotieläimistön sekä koneiden ja kaluston osalta reaaliarvomuuutos on ollut mm. vuosina 1977-1981 pääsääntöisesti negatiivinen. Maatalouskiinteistöjen osalta nimelliset arvomuutokset on laskettu ensin viljelijän omistusaikaa vastaavina keskiarvona. Ne ovat pienentyneet em. ajanjaksolla ja vastaavat reaaliarvomuuutokset ovat muuttuneet vuodesta 1980 negatiivisiksi. Reaaliarvomuuutosten summaksi on muodostunut esim. 30-50

ha:n tiloilla vuonna 1979 +20 730 kr/tila. Kuluttajahintaindeksillä (KPI) mitattu inflaatio on ollut tällöin 7 %. Seuraavana vuonna, jolloin inflaatio on ollut 13.7 %, vastaava reaaliarvo-muutosten summa on ollut -12 520 kr/tila. Inflaatioprosentilla on siten suora vaikutus ostovoiman menetykseen (ANON. 1983b, s. 12).

Taulukossa 8 on esitetty JEU:n uusiin laskentamenetelmiin perustuvat tulokset 30-50 ha:n kirjanpitotiloilla vuosina 1977-1981 (ANON. 1983b, s. 13). Nimellistulot ovat olleet huomattavasti korkeammat kuin vastaavat reaalitytulokset. Tämä johtuu osin siitä, että nimellistulo sisältää korvauksen sekä työlle että pääomalle, kun taas reaalitytuloa laskettaessa pääomavoitot ja tappiot on otettu huomioon vastaavina tuloina ja menoina ja laskelman lopputulosta voidaan pitää viljelijäperheen omalle työlleen saamana korvauksena. Reaalitytulo kuvaa viljelijäperheen työlle vuosittain saatua korvausta, kun tuotantovälineiden velkarahoituksesta aiheutuvat inflaatiohyödyt on otettu huomioon. Reaalitytulos, joka sisältää reaalitytuloon arvonmuutokset, kuvaa puolestaan yrityksen antamaa keskimääräistä tulosta viljelijän koko omistus tai hallinta-aikana.

Taul. 8. Kannattavuustutkimuksen (JEU) uusiin laskentamenetelmiin perustuvat nimellistulokset ja reaalitytulokset (kr/tila) 30-50 ha:n tiloilla vv. 1977-1981.

	1977	1978	1979	1980	1981
Nimellistulos maa- ja metsätaloudesta	65 400	70 100	49 000	66 900	82 400
Reaalitytulo	29 100	28 900	13 800	10 000	20 100
Reaalitytulos ml. reaalitytuloon arvonmuutokset	30 400	19 800	26 200	-12 400	1 800

2.3.2. Maatalouden verotustilasto (DU)

Maatalouden verotustilasto (DU) (ANON. 1985b) on otospohjainen tilasto, joka sisältää kaikki yli kahden peltohehtaarin viljelyt tilat. Noin 7 500 tilan otos (7 % tiloista) poimitaan maatilarekisteristä (LBR) ja 1/3 siitä uudistetaan vuosittain. Maatalouden verotustilastossa on siirrytty tilastovuonna 1984 maatilarekisterin mukaiseen tuotantosuuntajaotukseen, jolloin poikkeuksellisesti koko otos on jouduttu uudistamaan. Otos on aiemmin ositettu alueen, peltoalasuuruusluokan ja kotieläinmäärien mukaan. Nykyisin peltoala ja eläinmäärät tulevat huomioonotetuiksi maatilarekisterin uudessa tuotantosuuntajaotuksessa. Maatilarekisterin tuotantosuuntajaotus perustuu normilukujen avulla ilmaistuun tilan työnmenekkiin. Työnmenekkiä laskettaessa on otettu huomioon pellon käyttö ja kotieläinten lukumäärät. Tilakoko ilmaistaan nk. standarditunteina. Tilakokoryhmiä on yhteensä yhdeksän ja tuotantosuuntaryhmiä kymmenen. Lisäksi pientilat, joille tuotantosuuntajaotusta ei ole voitu soveltaa, muodostavat oman ryhmänsä.

Koska tilasto rakentuu verotustietojen pohjalta, siinä joudutaan ottamaan huomioon Ruotsissa käytössä olevat kaksi eri verotusmuotoa (J2 ja J3) ja osalla tiloista lisäksi kalenterivuodesta poikkeavat tilikaudet. Veronalaisiin tuloihin luetaan paitsi rahatulot ja saatavat myös omien tuotteiden käyttö ja varastomuutokset. Metsätulot otetaan verotuksessa huomioon myyntituloina erillisen metsätilin käytön myötä. Poistot lasketaan nykyisin verotuksessa hankintahintaisina kirjanpidollisin perustein. Keskeisimpiä verotuksen tulokäsitteitä ovat bruttotulot miinus kustannukset ennen varasto- ym. muutoksia sekä nettotulot eri ansiotulolähteistä. Maatalouden osalta ensin mainitusta tulokäsitteestä päästään nettotuoihin ottamalla huomioon varastomuutokset, metsätilin käyttö, erillinen investointivähennys, yleinen investointivaraus sekä viljelijöiden omaan sosiaaliturvaan liittyvät maksut ja tappiontasaus. Verotustilastosta lasketaan lisäksi tulokäsitteitä, joiden avulla viljelijöiden tuloja voidaan verrata kannattavuustutkimuksen (JEU) vastaaviin tuloksiin.

2.3.3. Muut viljelijäväestön tulotutkimusta koskevat tilastot

Ruotsissa on kaksi kaikkia väestöryhmiä koskevaa tulotilastoa. Tulo- ja varallisuustilasto (IoF) (ANON. 1985d) perustuu kokonaisaineistoon ja sisältää kaikkien yli 15 vuotiaiden tulo- ja verotustiedot. Tulonjakotilasto (HINK) (ANON. 1985c) on otospurustein jaotuksiltaan yksityiskohtaisempi tilasto, joka perustuu kansainväliseen tulonjakotilastosuositukseseen (ANON. 1977c) ja jossa verotuksen tulotietoja täydennetään lisäkyseilyillä käytettävissä olevien tulojen käsitteeseen pääsemiseksi. Molemmissa tilastoissa käsitellään tuloja perhekohtaisesti. Yhdessä asuvat henkilöt, jotka eivät kuulu yhteisverotuksen piiriin, otetaan tulo- ja varallisuustilastossa huomioon erillisinä perheinä, kun taas tulonjakotilastossa perhe käsite on myös tältä osin yhtenäisempi.

Ruotsin tulonjakotilasto on perustettu vuonna 1973 ja se on rakenteeltaan hyvin samantyyppinen kuin mm. Suomessa samoihin aikoihin perustettu vastaava tilasto. Noin 10 000 perhettä käsittävä otos poimitaan yli 18 vuotiaista henkilöistä ja siitä vaihdetaan vuosittain puolet. Tulonjakotilaston tulonsaajajaksikön muodostavat yhdessä asuvat tai yksinäiset aikuiset ja heidän alle 18 vuotiaat huollettavansa. Yli 18 vuotiaat ovat tilastossa omina tulonsaajajaksikkoina siitä huolimatta, että he asuvat vanhempiensa luona. Perheen sosioekonominen asema määrittyy pääsääntöisesti suurimman työ- tai yrittäjätuloa saavan perheenjäsenen ammattiaseman mukaan. Ansiotyössä olevat on luokiteltu edelleen työllisyyteen liittyvin kriteerein. Täystyöllisiksi on luettu mm. vuonna 1984 henkilöt, joiden vuosityöaika pyhät ja lomamatkojen mukaan laskettaessa ylittää vähintään 90 %:iin 2 080 työtunnista (52 kertaa 40 t/vko). Muut ryhmitykset tältä osin ovat 50-89 % ja alle 50 % mainitusta kriteeristä.

Eri väestöryhmien elinolosuhteita on selvitetty vuonna 1974 Tilastokeskuksessa (SCB) tätä varten perustetun erillisen vuositilaston (ULF) (ANON. 1979c) avulla. Tilasto perustuu noin 8 000 henkilöä käsittävään haastattelututkimukseen. Otos koskee 16-74 vuotiaita henkilöitä. Haastattelu sisältää noin 400 hy-

vinvointiin liittyvää kysymystä, joissa tulevat esille mm. terveys, työllisyys ja työympäristö, koulutus, talous ja vapaa-aika. Viljelijöiden edustus elinolosuhdetutkimuksessa on ollut sama kuin heidän osuutensa väestöstä, mikä sellaisenaan on ollut varsin vähäinen. Vuonna 1982 viljelijöiden elintasovertailuita koskevan tutkimusprojektin yhteydessä Tilastokeskus on lisännyt otosta viljelijöiden osalta ja näin ollen siihen kuuluu noin 1 000 viljelijätaloutta. Elinolosuhdeselvityksen tulokset julkaistaan tutkimusraportteina, joissa on tarkasteltu elintasoon vaikuttavien tekijöiden jakautumista yleensä yhteiskunnassa ja paneuduttu eri väestöryhmiä koskeviin erilliskysymyksiin.

3. Viljelijäväestöä koskeva tulotutkimus Norjassa

3.1. Maatalouden tulopolitiikan tavoitteet Norjassa

Aktiivista maatalouspolitiikkaa on Norjassa alettu harjoittaa varsinaisesti sodan jälkeen. Tätä ennen maatalouden tuontisuojaus oli hyvin puutteellista ja julkisen vallan toimenpiteet maatalouden suhteen olivat muutoinkin vähäisiä. Maatalouden tuottajajärjestöt ovat vuodesta 1950 käyneet neuvotteluita valtiiovallan kanssa, joten tuottajajärjestöt ovat neuvottelujärjestelmän kautta olennaisesti vaikuttaneet maatalouspolitiikan muotoutumiseen (ANON. 1976a, s.7). Ensimmäinen maatalouden tavoitteita ja suuntaviivoja koskeva suurkäräjien päätös on vuodelta 1955, joka on sittemmin korvattu päätöksellä vuodelta 1965. Suurkäräjäpäätöksiä sovelletaan Norjassa käytännössä lakien tavoin. Vuoden 1965 päätöksessä maatalouden yhteiskunnalliseksi tehtäväksi on katsottu tuottaa väestölle elintarvikkeet ja muodostaa runkoasutus suurimpaan osaan maata. Samalla maatalouspolitiikkaan on hyväksytty yleisen yhteiskunnallisen taloudellisen kasvun ja kaikkia koskevan hyvinvoinnin lisääntymisen tavoitteet (s. 75).

Maatalouden tulotavoite koskee vuoden 1965 päätöksessä ensisijaisesti varsinaista maataloutta, joskin siinä on pyritty ottamaan huomioon myös metsä- ja puutarhatalous sekä muut maataloilla tavallisesti harjoitettavat elinkeinot. Vuoden 1965 tulotavoitteen mukaisesti tulee vuosityöntekijän maataloustulon olla ajanmukaisesti ja rationaalisesti hoidetulla tilalla, joka on tarpeeksi suuri työllistämään yhden aikuisen vuosityöntekijän, vähintään samalla tasolla kuin rationaalisesti hoidetussa teollisuudessa saavutettu keskimääräinen palkkatulo. Vastaava tulotavoite koskee myös osa-aikaisesti hoidettuja pientiloja maataloudessa tehdyn rationaalisen työpanoksen osalta. Vuonna 1975 suurkäräjät vahvistivat tulotavoitteen saavuttamiselle aikarajan, jonka mukaan tavoite tuli saavuttaa kolmen seuraavan sopimusperiodin aikana. Aikaraja merkitsi käytännössä tulotavoitteen toteutumista viimeistään vuoden 1982 kesällä päättyvällä laskentajaksolla. Samalla tulopolitiikassa tuli erityisesti kiinnittää huomiota pienten tilojen ja tuotanto-oloiltaan heikoimmilla alueilla sijaitsevien tilojen tuloihin (ANON. 1976a, s. 84).

Maatalouden tulovertailuiden lähtökohtana on vuoden 1965 päätöksen mukaisesti teollisuustyöntekijöiden tulokehitys, ts. maataloustyöllä tulee saavuttaa sama tulotaso kuin teollisuustyöllä. Vertailut tuli laatia Maatalouden budjettineuvottelukunnan ja Norjan maatalousekonomian tutkimuslaitoksen (NILF) yhteistyönä keskimääräisten tulosten ja NILF:ssa kehiteltyjen tilamallien pohjalta. Maatalouden osalta tulovertailut kytkettiin tilamalleihin, joihin tehtiin tehokkuusvaatimuksen edellyttämät tarkennukset. Tehokkuusnormeja tuli muuttaa ajankohdan maataloustuotannon kehitystä vastaavasti ja toisaalta laatia lisää varsinkin pientiloja kuvaavia tilamalleja (ANON. 1976a, s. 86).

Vuosien 1976/-78 tulosopimusta koskevissa maatalousneuvotteluissa päädyttiin yksimielisesti siihen, että viljelijöiden ja teollisuustyöntekijöiden väliset vertailut tulee perustaa useampiin tekijöihin kuin rahassa mitattavaan työtuloon. Asiaa koskevassa suurkäräjien tiedonannossa (ANON. 1976a, s. 75-76)

esitetään uudella tavalla muotoiltu tulotavoite, jonka mukaan tulee harjoittaa sellaista maatalouspolitiikkaa, joka antaa maatalousyrittäjälle taloudellisesti ja sosiaalisesti samanlaiset olosuhteet kuin palkansaajilla teollisuudessa. Aikaisemmin voimassa olleen maatalouden tulotavoitteen voidaan katsoa muuttuneen tällöin enemmän elintasovertailuihin liittyvän tavoitteenasettelun suuntaan.

Suurkäräjien päätöksen jälkeen muodostettiin eri puolueista selvitysryhmä, nk. elintasokomitea (levekärsutvalget), jonka tuli selvittää, mitkä monetääriset tekijät ovat merkittäviä eri väestöryhmien taloudellisia ja sosiaalisia oloja verrattaessa. Komitea jätti talvella 1978 tätä koskevan virallisen mietinnön (ANON. 1978a), jossa tarkastellaan yksityiskohtaisesti niitä ongelmia, joita ilmenee viljelijöiden ja teollisuustyöntekijöiden elinolosuhteita verrattaessa. Komitea on katsonut merkittäviksi seuraavat 14 tuloihin liittyvää tekijää taloudellisia ja sosiaalisia oloja verrattaessa (s. 25):

1. Omaa pääomaa koskevat kysymykset
2. Tuottavuuden kasvu tilamalleissa
3. Verotus
4. Asunto-olot ja asumiskustannukset
5. Työmatkatiedot
6. Omien tuotteiden kulutus
7. Kiinteiden kustannusten jako elinkeinon ja yksityistalouden kesken
8. Muut työpaikkaan liittyvät luontaisedut
9. Lomat, vapaa-aika ja terveyden huolto
10. Työn rasittavuus
11. Epämukavat työajat ja vuorotyö
12. Työturvallisuus
13. Työn joustavuus ja vapaa-aika
14. Perheen työn- ja tulonsaantimahdollisuudet

Komitean näkemyksen mukaan kohdille 2-14 voidaan pyrkiä antamaan numeroarvot. Oman pääoman jättämistä monetäärisen arvioinnin ulkopuolelle komitea perustelee mm. tulon käyttöön liittyvillä näkemyksillä oman pääoman luomisesta. Molemmat vertailuosapuolet voivat käyttää tulojaan omaisuuden hankintaan ja tältä osin ne ovat samassa tilanteessa, vaikkakin niiden elämisen tilanne ja arvostukset voivat olla erilaiset (s. 26).

Elintasokomitean mietinnön pohjalta laaditussa suurkäräjien tiedonannossa (ANON. 1979b) esitetään pääperiaatteet elintasovertailuita koskeville laskelmille. Lähtökohtana elintasovertailussa on vuositulon laskeminen tilamalleista lähemmin määritetyllä tuotannon tehokkuustasolla. Sen jälkeen arvioidaan eri tietolähteitä hyväksi käyttäen erot vertailuosapuolten elintaso-vaikuttavissa tekijöissä. Elintasokomitean näkemyksestä poiketen myös omaa pääomaa koskevat kysymykset tulee suurkäräjien tiedonannon mukaan ottaa tietyiltä osin huomioon rahassa arvioitavana elintasokomponenttina (s. 9). Ministeriö on esittänyt elintasotekijöitä koskevan alustavan laskelman (s. 17), joka on sittemmin muodostunut perustaksi elintasotekijöiden yksityiskohtaisemmille arvioinneille jatkossa.

3.2. Tilamallit ja niiden käyttö viljelijäväestöä koskevissa tulovertailuissa

Maatalouden tuloseuranta perustuu suurelta osin laskennallisiin tilamalleihin. Norjan maatalousekonomian tutkimuslaitoksessa (NILF) on jo pitemmän aikaa kehitetty eri tuotantosuuntia, alueita ja tilakokoa edustavia tilamalleja. Tilamallit on laadittu tätä varten valittujen runsaan 1 000 kirjanpitotilan tietojen pohjalta. Jokainen tilamalli perustuu 10-25 tuotantoloiltaan samantyyppisen tilan tuloksiin. Tulovertailuita varten maatalouden budjettineuvottelukunnan toimesta tilamalleista normeerataan ns. operationaaliset mallit, joissa otetaan huomioon maataloustuloneuvotteluissa sovitut työnkäyttöä, tuotostasoa ja eläinmääriä koskevat tehokkuusvaatimukset. Tilastovuodelta 1984, jonka perusteella on ennakoitu vuosien 1985 ja 1986 tulokset, on ollut käytettävissä 32 maatilatalouden ja puutarhatalouden operationaalista tilamallia (ANON. 1986a, s. 6). Metsätalouden tulosten tarkastelemiseksi tilamalleissa on otettu huomioon myös metsä osana maatilaa.

Tilamallit perustuvat olemassa olevien tilojen tuloksiin, joskin satunnaisvaihteluiden eliminoimiseksi tyyppitilojen tuloksia on jouduttu jossain määrin pelkistämään ja normeeraamaan jo

perusmalleja laadittaessa. Niinpä alle puolella tyyppitiloista esiintyvät viljelykasvit ja kotieläimet on perusmallin laskentavaiheessa korvattu lähinnä päätuotantosuurta vastaavalla tuotannolla. Satotaso perustuu tyyppitilojen satotuloksista 10-vuotiskaudelta laskettuihin trendeihin. Eläinten rehunkäyttö määritetään ruokintanormeja apuna käyttäen tulotasoa vastaavaksi. Samalla määritetään ostorehujen tarve. Perusmallien työkäyttö saadaan jaotteleamalla tyyppitilojen ilmoittama kokonaisyönmenekki eri työkohteiden osalle (IKONEN 1981, s. 8-13). Pääperiaatteena perusmallien laadinnassa kuitenkin on, että mallien tuotot, kustannukset ja taloudellinen tulos poikkeaisivat mahdollisimman vähän tyyppitilojen keskimääräisestä tasosta.

Tulovertailuita varten laadittavien operatiivisten mallien tarkoituksena on osoittaa tulotaso vuosityöntekijää kohti erikseen koko maataloudessa keskimäärin sekä eri tuotantosunnissa, tilasuuruusluokissa ja alueilla. Operatiivisissa malleissa on pyritty vähentämään tulovertailuita vaikeuttavaa maatalouden tuotantoedellytysten vaihtelua. Maataloudessa esiintyy viljelijästä aiheutuvaa vaihtelua ja toisaalta vaihtelua, johon viljelijä ei voi juurikaan vaikuttaa. Operationaalisissa malleissa pyritään säilyttämään viimeksi mainittu kasvu- ja muista tuotantoedellytyksistä johtuva vaihtelu maan eri osien välillä. Sen sijaan vaihtelut, joihin viljelijöillä on mahdollisuus vaikuttaa tai ne ovat seurausta viljelijöiden toimenpiteistä, pyritään tasoittamaan (IKONEN 1981, s.14-15).

Viljelijöiden ja teollisuustyöntekijöiden tulovertailut perustuvat operatiivisilta tilamalleilta laskettuun nettotuloon, joka saadaan katteeksi työlle ja pääomalle (ANON. 1979b, s. 8). Tulo lasketaan vuosityöntekijää kohti, jonka työpanos vastaa teollisuuden laskennallista työaika lisättyä työmatkoista aiheutuvalla ajalla. Vuonna 1978 on tällöin päädytty 2 025 työtuntiin ja vuonna 1985 1 975 työtuntiin. Lomitusjärjestelmien yleistymisen on katsottu tekevän käytännössä mahdolliseksi viljelijöille tämän työajan. Viljelijäväestön keskimääräinen tulotaso lasketaan operatiivisista tilamalleista erillisen paino-

tusmenetelmän avulla. Painotettuun tuloon lisätään vielä maatalouden tuotantostruktuurin muutoksesta aiheutuva tuottavuuden kasvu (ANON. 1979b, s. 38 ja ANON. 1985e, s. 13).

Operatiivisia tilamalleja on viime vuosina uudistettu mm. pääomapanoksen arvioinnin ja yhteenpainotusmallin painorakenteen osalta (ANON. 1985e, s. 12). Omaa pääomaa koskevien kysymysten yhteydessä on tähdennetty (ANON. 1979b, s. 40-42), että osan maatalousomaisuuden arvonnoususta viljelijä voi käyttää lisään-tyneenä velan vakuutena toimiessaan yrittäjänä tilalla. Toisaalta uudelleen investoinnit tavallisesti ovat oleellisesti korkeammat kuin poistojen ja myyntien summa. Näillä tekijöillä oletetaan olevan vastakkaiset tulovaikutukset ja niiden vaikutus sekä lainoihin että omaan pääomaan tulee ottaa huomioon. Tähän liittyen tilamalleilta tehdään pääomavoittoja koskevat laskelmat. Pääomavoittojen normeerauksen tulee vastata muita operatiivisten tilamallien normeerauksia. Pääomavoitot otetaan huomioon elintasoverteiluissa yhtenä elintasoon vaikuttavana tekijänä.

Keskimäärin maataloudessa vuosityöpanosta vastaavaksi tuloksi on muodostunut tuottavuuden lisäys mukaan lukien vuonna 1978 65 100 Nkr ja vuonna 1985 104 437 Nkr. Koska tilamallilaskelmissa on tapahtunut kehitystä ja uudistuksia, luvut eivät ole tältä osin keskenään täysin vertailukelpoisia. Tulon ohella huomioon otettavien elintasokomponenttien arviointi on ollut vuonna 1978 vielä varsin puuteellista. Tulovaikutuksiltaan keskeisimpiä elintasotekijöitä ovat tällöin olleet viljelijäväestön alhaisemmat asumiskustannukset ja puuttuvista työmatkoista aiheutuvat kustannussäästöt. Toisaalta epämukavasta työajasta on aiheutunut viljelijöille elintason menetystä suhteessa teollisuustyöntekijöihin (ANON. 1979b, s.17). Vuonna 1985 maataloustuloneuvotteluissa on otettu huomioon elintasotekijöistä aiheutuvana etuna viljelijäillä 10 300 Nkr vuosityöntekijää kohti. Koska elintasotekijöiden selvittäminen tilamalleilta on kokonaisuudessaan varsin monimutkainen ja työläs tehtävä, ne on sovittu selvitettäväksi ainoastaan aika ajoin. Välivuosina

elintasokehitys otetaan huomioon teollisuuden palkkakehitystä vastaavana (ANON. 1985e, s. 7).

3.3. Tulotutkimuksen erot Norjassa ja Ruotsissa

Verrattaessa norjalaisen ja ruotsalaisen maatalouspolitiikan tulotavoitteita (ANON. 1980a, s. 24-25) näyttää siltä, että tavoitteet on muotoiltu samanlaisiksi Norjan suurkäräjillä ja Ruotsin valtiopäivillä. Kuitenkin Norjassa vertailut tehdään viljelijöiden ja teollisuustyöntekijöiden kesken, kun taas Ruotsissa vertailuosapuolina ovat lisäksi mm. pienyrittäjät. Käytännössä tulovertailuiden laatimisessa on suurempi ero kuin tavoitteen asettelussa molemmissa maissa. Norjalaiset laskelmat ovat suuremmassa määrin synteettisiä kuin ruotsalaiset, mistä seuraa, että Norjassa viljelijöiden tuloja on voitu suoraan verrata teollisuustyöntekijöiden tuloihin. Ruotsalaisissa laskelmissa esitetään eri ryhmien osalta todelliset kotitalouksien tulot, joita ei voida suoraan verrata ilman, että otetaan vertailutulon lisäksi huomioon taustatekijöinä olevat olosuhteet. Näitä tekijöitä ovat työolosuhteet, oma pääoma sekä muut taloudelliset ja sosiaaliset olosuhteet.

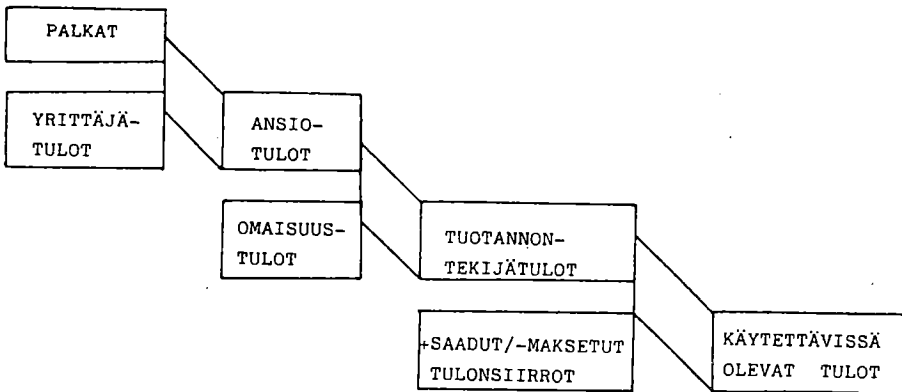
Laskennalliset erot norjalaisten ja ruotsalaisten tulovertailumenetelmien välillä voidaan ilmaista seuraavasti. Norjassa lasketaan tarkkaan määritetyistä tilamalleista tietyllä tehokkuusvaatimuksella keskiarvo maatalouden vuositulolle. Teollisuustyöntekijän tulo lasketaan keskimääräisestä tuntipalkasta. Ruotsissa lasketaan viljelijäperheen todelliset keskimääräiset kokonaistulot taajama-asutuksen ulkopuolella tietyissä tilakoryhmissä. Myös vertailtavien palkansaaajaryhmien osalta esitetään perheen todelliset kokonaistulot. Edelleen Norjassa pyritään korostamaan eroja tiettyjen elintasokomponenttien välillä mukaan lukien myös suorat tulot. Tällöin päädytään tulokseen, mikä perustuu sekä synteettisiin laskelmiin että todellisiin olosuhteisiin. Ruotsissa ei ole pyritty arvioimaan erikseen eri elintasokomponentteja, vaan elintasovertailut rakentuvat kokonaisvaltaisemmin kotitalouden käytettävissä olevien tulojen pohjalle.

B. TULOKÄSITTEET JA TULOJEN MITTAAMINEN

1. Tulonjakotilastosuosituksen mukaiset tulokäsitteet

Eri väestöryhmien tulojen vertailussa keskeisenä ongelmana on löytää yhdenmukaisesti määritellyt tulokäsitteet. Toistaiseksi ei juuri liene olemassa tilastoja, joissa tulokäsitteet olisi määriteltä täysin identtisesti. Tällöin tulee ensin löytää sellaiset käsitteet, jotka määrittelevät vertailtavien tulonsaajaryhmien eri tulolähteistä saamat tulot mahdollisimman yhdenmukaisella tavalla, minkä jälkeen tilastoista pyritään mahdollisuuksien mukaan kokoamaan kyseisiä käsitteitä vastaavat tulotiedot. Koska tulokäsitteitä on jo edellä tarkasteltu aiempien tulotasotutkimusten yhteydessä, lähtökohtana seuraavassa tulokäsitteiden tarkastelussa on olemassa olevista tilastoista saatavien yhdenmukaisten tulokäsitteiden löytäminen ja niiden soveltaminen tutkimuksessa omaksutun tavoitteen mukaisissa tulovertailuissa.

Merkittävästi tilastojen laadintaa selkeyttäneenä tekijänä voidaan pitää YK:n kansainvälistä tulonjakotilastosuositusta vuodelta 1977 (ANON. 1977c). Suositus antaa mahdollisimman yhdenmukaisen käsitteistön tarkastella eri tulonsaajaryhmiä sekä näiden eri tulolähteistä saamia tulolajeja. Suomessa tätä kansainvälistä tilastosuositusta on pyritty soveltamaan tulonjakotilastossa ja kotitaloustiedustelussa. Tietojen saanti rajoittaa käsitteiden muodostamista tilastoissa. Mm. yrittäjätulon muodostaminen perustuu tulotilastoissa pääosin verotusaineistoon ja on siten sidoksissa verosäädösten mukaiseen tulojen ryhmittelyyn. Keskeisin tulokäsite tulonjakotilastosuosituksen mukaisissa tilastoissa on käytettävissä olevat tulot, joiden muodostuminen on esitetty kuviossa 1.

Kuvio 1. Tulonjakotilastosuosituksen mukainen tulokäsitteistö.

Palkkoihin luetaan kaikki maksut, jotka työntekijät saavat työstään joko rahana tai luontoisetuna ennen verojen ja vakuutetun itsensä maksamien sosiaalivakuutusmaksujen ja muiden vastaavien suoritusten vähentämistä. Palkkoihin tulee sisällyttää erilaiset provisiot sekä erilliset palkkiot, päivärahat, juomarahat ja bonukset. Myös loma-ajalta, vapaapäiviltä ja sairausajalta maksetut palkat, muulta lyhyeltä poissaololta maksetut korvaukset sekä johtokunnan jäsenten ym. vastaavien palkkiot tulee lukea palkkoihin. Yrittäjän tai hänen perheenjäsentensä laskennallisia työpalkkoja ei oteta huomioon palkkoina, sillä heidän tulonsa sisältyvät sen yrityksen yrittäjätuloon, jossa he työskentelevät. Kotitalouden sisäisiä taloustoimia ei myöskään oteta huomioon (ANON. 1977c, s. 42).

Yrittäjätulo määritellään kaksivaiheisesti, toisaalta tuotannon alaa koskevan rajauksen avulla ja toisaalta tuloslaskennan tulojen ja menojen erotuksena. Suosituksen mukaan tuotannon alan tulee kattaa kaikki tavarat ja palvelukset (ml. sekä kulutushyödykkeet että investointihyödykkeet), jotka on tuotettu markkinoille, luovutettu työntekijöille alennettuun hintaan tai tuotettu omaan käyttöön. Yrittäjätuloiminnasta saatuna tulona pidetään yleensä tulosta, joka syntyy bruttotulojen ja tulonhankimis- ja ylläpitämismenojen erotuksena, jota usein nimitetään myös voitoksi tai ylijäämäksi. Yrittäjätulo voidaan käsittää

myös yrityksestä saaduksi korvaukseksi siihen sijoitetulle omalle työlle ja pääomalle sekä mahdollisesti myös yrittämisen myötä otetulle riskille (s. 43).

Yrittäjätuloon pääsemiseksi tulonjakotilastosuosituksessa määritellään ensin bruttoyrittäjätulo, joka sisältää muiden kuin yhteisömaisten yritysten saamat voitot maatilataloudesta, liikkeestä, ammatista ja yhtymästä. Näistä kotitalouksien saamista voitoista vähentään sitten yrityksen toimintaan liittyvät saadut ja maksetut omaisuustulot. Omaisuustulot sisältävät tällöin korot, vuokra- ja osinkotulot sekä käyttöoikeusmaksut. Maksettuja omaisuustuloja ovat yritystoimintaan saaduista luotoista maksetut korot sekä yritystoimintaan hyödynnetyistä rakennuksista ja maasta maksetut vuokrat (s. 44-45).

Ansiotulot ovat tulonsaajien (kotitalous tai yksittäinen henkilö) palkka- ja yrittäjätulojen summa. **Omaisuustuloja** ovat kotitalouksien saamat vuokra-, korko- ja osinkotulot, käyttöoikeusmaksut sekä laskennallinen nettovuokra omistusasunnosta. Kuitenkin omaan yritykseen sijoitetulle omalle pääomalle saatu korvaus luetaan yrittäjätuloon kuuluvaksi. **Tuotannontekijätulot** ovat ansiotulojen ja omaisuustulojen summa.

Käytettävissä oleviin tuloihin päästään, kun tuotannontekijätuloihin lisätään kotitalouksien saamat tulonsiirrot ja niistä vähennetään kotitalouksien maksamat tulonsiirrot. Saatuja tulonsiirtoja ovat sosiaaliturvaetuudet (esim. ansio- ja kansaneläkkeet sekä virkaeläkkeet), sosiaaliavustukset (esim. perheavustukset) ja työttömyyskorvaukset sekä muut saadut tulonsiirrot. Maksetut tulonsiirrot koostuvat välittömistä veroista ja sosiaaliturvamaksuista (s. 45-50).

Palkkatuloja lukuunottamatta edellä esitettyjä tulokäsitteitä voidaan tarkastella suppeampina tai laajempina sen mukaan, onko **varallisuuden arvonmuutokset** ja **oman pääoman vaihtoehtoiskustannukset** otettu huomioon käsitteessä. Inflaation vallitessa reaalivarojen arvo voi muuttua eri tavoin kuin yleinen hintataso. Rahoitusvaroista erityisesti talletukset ja velat menet-

tävät reaalista arvoaan, ellei niitä ole sidottu yleiseen hintakehitykseen. Pääoman vaihtoehtoiskustannuksilla tarkoitetaan lähinnä vaihtoehtoisen sijoituskohteen tuoton menetystä. Maataloudessa joudutaan sitomaan omaa pääomaa, joka ei ole käytettävissä tällöin muihin kohteisiin. Palkkatulojen kohdalla vastaavaa ongelmaa ei ole. Maataloudessa pääomavoittojen (-tappioiden) ja vaihtoehtoiskustannusten voidaan ajatella vaikuttavan osittain vastakkaisiin suuntiin .

Pääoman arvon määrittämiseen liittyvien epävarmuustekijöiden takia pääomavoitoista ja -tappioista ei ole Suomessa esitetty numeraalisia arvioita (SÖDER, 1984). Ruotsissa nämä arvonmuutokset on arvioitu reaalitylöjä koskevissa tulovertailuissa verovaikutuksia lukuunottamatta kaikkien vertailuryhmien osalta. Myös Norjassa pääoman arvonmuutokset on otettu elintasotarkasteluissa huomioon. Pääoman vaihtoehtoiskustannukset sitävästoin on molemmissa maissa jätetty numeraalisten tulo- ja elintasovertailuiden ulkopuolelle.

2. Maatalouden liiketuloskäsitteet

Maatalouden liiketuloskäsitteiden kehittäjänä on erityisesti mainittava sveitsiläinen professori Ernst Laur, jonka ehdotuksesta v. 1929 Bukarestissa pidetyssä kansainvälisessä maatalouskongressissa hyväksyttiin useimmat niistä käsitteistä, joita Suomessa ja useissa muissa maissa edelleen käytetään. Tämän lisäksi on Pohjoismaissa otettu huomioon yleisen liiketaloustieteen alalla tapahtunut kehitys. Yhdenmukaisuuden saavuttamiseksi talouden eri alojen kesken hyväksyttiin Pohjoismaiden Maataloustutkijain Yhdistyksen kongressissa Helsingissä v. 1950 joukko liiketuloskäsitteitä, joita käytetään liiketaloustieteen alalla ja joista osa on sisällytetty eri maiden kirjanpitolovelvollisuutta koskevaan lainsäädäntöön ja mm. Suomen kirjanpitolakiin jo vuonna 1945. Suomessa ja muissa Pohjoismaissa tarkoitetaan maatalouden kannattavuudesta puhuttaessa tavallisesti varsinaista maataloutta, johon luetaan kasvinviljelyn ja kotieläintalouden lisäksi muut maatalousliikkeeseen olennaisesti sidotut talouden alat. Sitä vastoin metsätalous, varsinaiset

kauppapuutarhat, ammattikalastus jne. käsitellään erillään varsinaisesta maataloudesta. Seuraavat liiketuloskäsitteet koskevat varsinaista maataloutta, joita myös Suomen maatalouden kannattavuustutkimuksissa on ensi sijassa käsitelty (MÄKI 1964, ss. 72-77).

Kokonaistuotolla tarkoitetaan tilivuoden aikana maataloudellisen toiminnan kautta tuotettujen tai huomattavassa määrässä edelleen jalostettujen tuotteiden raha-arvoa. Kokonaistuoton laskentaperusteet ovat yksityiskohdissaan sovinnaisia. Erityisesti on huomattava, että puhuttaessa maatalouden kokonaistuotosta siihen luetaan maatalouden eri alojen edelleen jakostetut tuotteet vain loppuarvolla. Siten esim. kotieläimille käydyt omassa taloudessa tuotetut rehut esiintyvät kokonaistuotossa maitona tai lihana, vasikoille käytetty maito lisäkasvuna jne. Kokonaistuotto ei siten anna oikeaa kuvaa maatalouden eri tuotannonalojen keskinäisistä suhteista, vaan ne on selvitettävä erikoislaskelmin.

Maatalouden kokonaistuotto muodostuu seuraavista eristä:

- a) maatalouden säännöllisestä tuotantotoiminnasta saadut tilivuoteen kuuluvat rahatulot lukuun ottamatta vuoden alussa olutta omaisuutta vähentämällä saatuja rahatuloloja;
- b) maataloudesta, metsätalouteen, sivuansiotalouteen, ruoka- ja yksityistalouteen, sekä eläkeläisille luovutettujen tuotteiden ja etuuskien raha-arvo;
- c) maataloustuotannosta johtunut varastojen, kotieläimistön ja kasvillisuusomaisuuden lisäys.

Liikekustannuksella tarkoitetaan maatalousliikkeen säännöllistä hoitoa varten tilivuoden aikana tehtyjä uhrauksia lukuun ottamatta pääomien korkovaatimusta. Liikekustannus on myös sovittu käsite, jonka laskemisessa pyritään noudattamaan seuraavia perusteita.

Liikekustannukseen kuuluvat:

- a) palkattujen henkilöiden raha- ja luontoispalkat;
- b) muut maatalouden säännöllisestä hoidosta aiheutuneet rahamenot sekä verot. Omaisuutta lisäävät rahamenot samoin kuin korot, vuokrat ja eläkemaksut eivät kuulu liikekustannukseen;
- c) yrittäjän ja hänen perheensä suorittaman maataloustyön raha-arvo;
- d) maatalouden saamat luontoissuoritukset metsätaloudesta, ruokataloudesta, sivuansiotaloudesta ja yksityistaloudesta;
- e) maatalouden omaisuusesineiden arvon vähennykset ja suoritettavat poistot lukuun ottamatta myynnin aiheuttamia arvovähennyksiä.

KOKONAISTUOTTO					
Kansantaloudellinen tulo					
Ostotarvikkeet, poistot ym.kust.	Verot	Maksetut palkat	Vilj.perheen palkkavaatimus	Netto-voitto	Pääoman korkovaatimus
Tuotanto-				/	kustannus
Liikekustannus				Puhdas tuotto	
Liike-		/		ylijäämä	
Palkkatuotto				/	
Työn tuotto			Pääoman tuotto		
MAATALOUSYLIJÄÄMÄ					
Maataloustulo					Maksetut korot, vuokrat, eläkkeet
Vilj.perheen palkkavaatimus		Oman pääom. korko		/	
		Yrittäjän voitto	Oman pääoman korkovaatimus		
Työansio				/	

Kuvio 2. Maatalouden liiketuloskäsitteet (MÄKI 1964, s. 78).

Kun kokonaistuotosta vähennetään liikekustannus, saadaan **puhdas tuotto**, joka on maatalouteen sijoitetun pääoman koroksi jäävä osa kokonaistuotosta. Näin on asianlaita silloin, kun verot on luettu edellä esitettyjen sääntöjen mukaan liikekustannukseen. Progressiivisessa verotusjärjestelmässä on maatalouden osuuden erottaminen viljelijän kaikista veroista kuitenkin erittäin hankala ja tulkinnanvarainen tehtävä, minkä takia usein esitetään ns. **verotettava puhdas tuotto**. Tässä tapauksessa puhdas tuotto on pääomien koroksi ja veroihin jäävä osa kokonaistuotosta.

Kun puhtaasta tuotosta vähennetään vieraan pääoman eli velkojen korot, saadaan liiketulos, jota nimitetään **oman pääoman koroksi**. Puhdas tuotto ja oman pääoman korko osoittavat, kuinka suuren koron maatalous on tuottanut siihen sijoitetulle pääomalle tai omalle pääomalle. Puhdas tuotto tai oman pääoman korko eivät sovellu sellaisinaan verrattavaksi eri viljelmiltä tai eri tilivuosilta saatujen vastaavien tulosten kanssa ellei samalla tiedetä, kuinka paljon pääomia tai omaa pääomaa yritykseen on sijoitettu. Vertailukelpoisten tulosten saavuttamiseksi voidaan laskea, kuinka monta prosenttia puhdas tuotto on maatalouteen sijoitetuista pääomista, jolloin saadaan **kannattavuusprosentti**. Vastaavasti lasketaan, kuinka monta prosenttia oman pääoman korko on sijoitetusta omasta pääomasta, jolloin saadaan **oman pääoman korkoprosentti**. Kun maatalouden kannattavuustutkimustoiminnassa käytetään verotettavaa puhdasta tuottoa maatalouden vero-osuuden hankalan selvittämisen tähden, ei kannattavuusprosentin laskeminen verotettavasta puhtaasta tuotosta ole paikallaan, koska se antaisi harhaan johtavan kuvan maatalouteen sijoitetun pääoman tuottamasta korosta. Sama koskee oman pääoman korkoprosenttia.

Maatalousylijäämä, jota aikaisemmin on sanottu **velattoman viljelijän maataloustuloksi**, tarkoittaa sitä osaa kokonaistuotosta, joka voidaan käyttää maatalouteen sijoitetun pääoman koroksi ja yrittäjäperheen maataloustyön palkaksi. Se saadaan vähentämällä kokonaistuotosta muut liikekustannukseen luetut erät paitsi yrittäjäperheen arvioitu palkka. **Maataloustulo** on se osa

kokonaistuotosta, joka jää yrittäjäperheen suorittaman maataloustyön palkaksi ja maatalouteen sijoitetun oman pääoman korkoksi. Tätä tuloa voi yrittäjä käyttää vähentämättä hänellä tilivuoden alussa ollutta oman pääoman määrää. Maataloustulo saadaan vähentämällä maatalousylijäämästä velkojen korot, maatalousmaan vuokrat ja kiinteistöeläkettä koskevat eläkemaksut. Maataloustulolla on ensisijainen merkitys tarkasteltaessa, kuinka suuren tulon yrittäjäperhe kaikkiaan on maataloudesta saanut. Silloin kun verot on vähennetty jo liikekustannuksessa, viljelijäperhe voi käyttää maataloustulon samoin kuin palkattu henkilö sen osan palkastaan, joka hänelle jää verojen vähentämisen jälkeen. Taloustulos voidaan ilmaista myös maatalouden antaman työpalkan suuruutena. Tätä varten lasketaan **työansio**, joka saadaan vähentämällä maataloustulosta oman pääoman korkovaatimus. **Palkkatuotto** osoittaa, millainen korvaus koko maataloustyölle on saatu. Maataloustyöhön on tällöin luettu sekä yrittäjäperheen suorittama työ että palkkaväen työ.

Kun liikekustannukseen lisätään maatalouteen sijoitetun pääoman korkovaatimus käyvän korkokannan mukaisesti, saadaan **tuotantokustannus**. Tämä liiketulos tarkoittaa siten kaikkien tuotanto-toiminnasta aiheutuvien kustannusten summaa ja sitä käytetään varsinkin erilaisten maataloustuotteiden kannattavuuden määrittämisessä kuten maidon, sianlihan, kananmunien, viljan, tai koneityön tuotantokustannuslaskelmissa. **Tuotantokustannusprosentti** ilmaisee, kuinka monta prosenttia tuotantokustannukset ovat kokonaistuotosta. Tuotantokustannusprosentti soveltuu kannattavuuden osoittajaksi esim. eri ajanjaksoina, joina rahanarvo on muuttunut. Vaikka markkamääräiset tulokset eivät ole toisiinsa verrattavia rahanarvon vaihdellessa, voidaan kaikissa olosuhteissa verrata toisiinsa kokonaistuottoa ja sen aikaansaamiseksi uhrattuja tuotantokustannuksia.

Nettovoitto ja yrittäjän voitto tarkoittavat ylijäämää, jonka maatalous on tuottanut siihen uhrattujen kustannusten lisäksi, ja ne vastaavat yleisesti tarkoitettua voittokäsitettä. Nettovoitto saadaan vähentämällä puhtaasta tuotosta pääomien korkovaatimus käyvän korkokannan mukaisesti. Se saadaan myös vä-

hentämällä kokonaistuotosta tuotantokustannus. Yrittäjän voitto saadaan vähentämällä puhtaasta tuotosta oman pääoman korkoväätimus ja maksetut velkojen korot. Ellei velkoja ole tai velkojen korkoprosentti on käyvän korkokannan mukainen, ovat nettovoitto ja yrittäjän voitto yhtä suuret. Koska nimellinen nettovoitto samoin kuin yrittäjän voitto Suomen olosuhteissa muodostuvat tavallisesti erittäin vähäisiksi ja jopa negatiivisiksi, aiheuttavat pienetkin arvioimisvirheet suhteellisen suuren muutoksen näissä tuloksissa. Tästä syystä eivät nämä liiketulokset ole niin käyttökelpoisia ja luotettavia kuin niiden laskelmallinen rakenne edellyttäisi.

Edellä esitetyistä liiketuloskäsitteistä osoittavat maatalouden antaman taloustuloksen lähinnä yleiseltä, objektiiviselta kannalta puhdas tuotto ja nettovoitto. Viljelijäperheen kannalta subjektiivisia liiketuloja ovat oman pääoman korko, maataloustulo, yrittäjän tulo ja työansio. Myös maatalousyliäämää voidaan pitää enemmän subjektiivisena tuloksena. Taloustulos voidaan ilmaista myös kansantalouden kannalta, jota tarkoittaa edellä esitetty palkkatuotto. Vielä selvemmin tulee kansantaloudellinen puoli näkyviin **kansantaloudellisessa tulossa**, joka saadaan laskemalla yhteen maatalousyliäämä, maksetut palkat ja verot (MÄKI 1964, s. 73-77). Kansantalouden tilinpidossa lähinnä vastaava käsite nykyisin on arvonlisäys, josta on vähennetty poistot. Kansantaloudellista tuloa on Suomessa käytetty melko vähän.

3. Kirjanpitovelvollisia koskevat liiketuloskäsitteet

Liike- ja ammattitoimintaa harjoittavat ovat kirjanpitovelvollisia lukuunottamatta julkisyhteisöjä ja maatilatalouden harjoittajia. Osakeyhtiöt, osuuskunnat ja muut yhtiöt, yhdistykset ja säätiöt ovat aina kirjanpitovelvollisia ja niiden tulee noudattaa kirjanpitolain säännöksiä soveltuvin osin, ts. niiltä osin kuin muut erityislait eivät toisin määrää. Nykyisin voimassa oleva kirjanpitolaki on vuodelta 1973 (ANON. 1973b). Pääperiaatteiltaan se on rakentunut aiemman vuodelta 1947 peräisin olleaan kirjanpitolain pohjalle.

Kirjanpitovelvollisen tulee pääsääntöisesti pitää kahdenkertaista kirjanpitoa, johon merkitään liiketapahtumina tulot, menot, rahoitustapahtumat sekä niiden oikaisu- ja siirtoerät. Kahdenkertaisessa kirjanpitojärjestelmässä tulos todetaan kahta tietä: sekä omaisuuden ja vieraan pääoman että oman pääoman laskennan avulla. Tästä seuraa, että kaikki omaisuuden- ja pääomanosat on poikkeuksetta käsiteltävä erillisillä tileillä ja, että jokainen vienti kirjataan aina kahdelle tilille. Jonkin omaisuusosan lisäys tai vähennys aiheuttaa samansuuruisen muutoksen jossakin toisessa omaisuudenosassa, vieraassa tai omassa pääomassa. Kahdenkertaisen kirjanpidon avulla voidaan todeta omaisuuden ja pääoman tila tiettyyn ajankohtana, kaikkien omaisuuden- ja pääomanosien muutokset niitä käsittelevillä tileillä sekä tilikauden kokonaistulos ja sen tekijät (VIRTANEN 1952, s. 68-69).

Yrityksen tulot, menot, varat ja velat tulee pitää erillään muiden talousyksiköiden vastaavista. Menon kirjaamisperusteena on tuotannontekijän vastaanottaminen ja tulon kirjaamisperusteena suoritteiden luovuttaminen (suoriteperuste). Meno ja tulo saadaan eräin edellytyksin kirjata myös maksun perusteella (maksuperuste) (ANON. 1973b, 5-6 §). Ammatinharjoittajan ei tarvitse pitää kahdenkertaista kirjanpitoa, joskin hänen tulee muutoin noudattaa kirjanpitolain säännöksiä.

Tilikaudelle jaksotettuja tuloja nimitetään liiketaloustieteessä **tuotoiksi** ja menoja **kuluiksi** (HIETALA & LEHTONEN 1979, s. 14). Tulojen osalta on tällöin ratkaiseva, kuuluvatko ne kyseiselle tilikaudelle vai onko niitä saatu etukäteen seuraavilta tilikausilta. Kunkin menon kohdalta tulee vastaavasti selvittää, onko menoa vastaava hyöty kulutettu loppuun jo kyseisen tilikauden aikana vai ulottuuko siitä saatava hyöty pitemmälle ajalle. Tilinpäätöksessä tuotoista vähennetään kuluina ne menot, joista ei todennäköisesti enää kerry niitä vastaavaa tuloa ja muut menot sen mukaan, kuin niistä on erikseen säädetty (ANON. 1973b, 16 §).

Kirjanpitolaki korostaa yleensä varovaisuutta riskialttiiden liiketapahtumien kirjaamisessa. Niinpä tilinpäätökseen merkitään saamiset nimellisarvoisina tai enintään todennäköiseen arvoon, rahoitusvarat hankintamenon suuruisina tai tätä alempaan luovutushintaan ja velat nimellisarvoisina tai mahdollisella indeksisidonnaisuudella korotettuina. Tilikausi on yleensä 12 kk, mutta liiketoimintaa aloitettaessa tai lopetettaessa se voi olla lyhyempi tai pitempi (9-10 §).

Tilinpäätös sisältää **tuloslaskelman** ja **taseen** (ANON. 1973a, 1-5 §). Liitteessä 1 ilmenevän liikkeenharjoittajien käytettäväksi tarkoitettun tuloslaskelmakaavion lisäksi kirjanpitoasetuksessa on esitetty mm. aatteellisia yhteisöjä ja säätiöitä sekä ammatinharjoittajia varten erikseen omat tuloslaskelmakaaviot. Ammatinharjoittajan ei tarvitse laatia tasetta, mutta hänen tulee liittää tilinpäätökseensä eritellyt luettelot tilikauden päättyessä olleesta ammattia varten hankitusta vaihto- ja käyttöomaisuudesta sekä poistamatta olevista muista pitkävaikutteisista menoista samoin kuin ammatista johtuneista saamisista ja veloista (ANON. 1973b, 5 luku).

Tuloslaskelmaan on erikseen merkittävä kokonaistuotot tai liikevaihto sekä kulut riittävästi eriteltynä. Siihen on merkittävä omina tuottoerinään osingot ja korot sekä omina kuluerinään aineista ja tavaroista sekä palkoista ja vuokrasta johtuneet kulut samoin kuin poistot ja korot. Vastaisia menoja tai menetyksiä varten voidaan yrityksessä tehdä erilaisia varauksia, joiden muutosten sekä välittömien verojen tulee niin ikään käydä ilmi tuloslaskelmasta (ANON. 1973b, 17-19 §). Tuottojen ja kulujen erotusta nimitetään **tilikauden voitoksi** tai **ylijäämäksi** tai vastaavasti **tappioksi** tai **alijäämäksi**.

Tase-erittelyn (liite 1) **vastaavaa**-osassa on luetteloitu kirjanpitovelvollisella tilikauden päättyessä ollut rahoitusomaisuus ja vaihto-omaisuus sekä käyttöomaisuus tai siinä tilikauden aikana tapahtuneet lisäykset ja vähennykset sekä muut pitkävaikutteiset menot ja pitkäaikaiset sijoitukset, jotka on aktivoitu eli merkitty taseeseen (14 §). **Rahoitusomaisuutta** ovat

rahat, saamiset sekä tilapäisesti muussa muodossa olevat rahoitusvarat. **Vaihto-omaisuutta** ovat sellaisinaan tai jalostettuina luovutettaviksi tai kulutettaviksi tarkoitetut hyödykkeet. Tilikauden päättyessä jäljellä olevan vaihto-omaisuuden hankintameno aktivoidaan taseeseen (16 §). **Käyttöomaisuutta** ovat esineet, erikseen luovutettavissa olevat oikeudet ja muut hyödykkeet, jotka on tarkoitettu tuottamaan tuloa useampana kuin yhtenä tilikautena (12 §). Taseeseen merkitään käyttöomaisuuden hankintamenojen ja muiden pitkävaikutteisten menojen poistamaton osa.

Vastattaviin tulee taseessa merkitä vieras pääoma jaoteltuna lyhyt- ja pitkäaikaisiin velkoihin, arvostuserät ja vastaisia menoja ja menetyksiä varten tehdyt varaukset sekä oma pääoma. Taseen arvostuserissä otetaan huomioon lähinnä maa- ja vesialueiden, rakennusten, osakkeiden ja osuuksien mahdolliset arvonnkorotukset. Tilikauden voitto ilmoitetaan erikseen oman pääoman lisäyksenä ja tappio sen vähennyksenä (18-20 §). Kirjanpitolaissa on lisäksi lueteltu joukko liiketapahtumia, jotka tulee eritellä tuloslaskelmassa tai taseessa tai ilmoittaa erikseen niiden liitteenä.

Kirjanpitolainsäädäntöön on jätetty aikaisempaa vakiintunutta käytäntöä noudattaen joukko joustokohtia, joissa yrityksen johdoto voi valita usean eri laskentaperiaatteen välillä. Näiden joustokohtien muodollisena perusteluna on varovaisuuden periaate. Joustokohdat yleensä kuuluvat "meno tulon kohdalle" -periaatteen sovellutuksiin. Menojen ja tulojen jaksotukseen liittyvä yrityksen johdon harkintavalta on kirjanpitolain ja -asetuksen mukaan varsin laaja. Ostomenojen osalta voidaan kuluiksi kirjata enintään puolet myös jäljellä olevan vaihto-omaisuuden hankintamenosta. Käyttöomaisuuden osalta säännös on menojen kirjaaminen kuluiksi vaikutusaikana (§16). Vastaisia menoja ja menetyksiä varten sallittujen varausten (17 §) suuruutta ei kirjanpitolaissa ole tarkemmin määritetty. Kirjanpitokäytännössä on lisäksi osoittautunut, ettei jaksotusperusteita tarvitse ilmoittaa tilinpäätöksen yhteydessä.

Nykyisin julkaistavia tuloslaskelmia tulkittaessa on lähdettävä siitä, että ne pyrkivät kuvaamaan lähinnä rahavirtoja. Laskelmat ovat rahaprosessin kuvaus, mutta niissä on mukana selvästi laskettavien rahaerien lisäksi runsaasti harkinnanvaraisia eriä. Harkinnan takana ovat johdon suunnitelmat ja näiden vaatimat rahoitusjärjestelyt. Jos tuloslaskelmat olisivat enemmän reaali-prosessia kuvaavia, esim. markkinahintojen käyttöön perustuvia, merkitsisi tämä sitä, että rahavirtojen laskeminen tuloslaskelman ja taseen perusteella ei enää olisi mahdollista. Ilmeisesti laskelmia olisikin tällöin pakko täydentää erillisillä rahavirtalaskelmilla (KETTUNEN ym. 1980. s. 45-46). Tuloslaskelma ja tase ovat toisaalta tarkkailun ja tuloksen jakamisen välineitä. Yleiseksi päätöksenteon perustaksi voidaan aineistoa tosin käyttää tietyssä määrin, mutta sellaisenaan sitä ei ole tarkoitettu muiden kuin tuloksenjakopäätösten perustaksi.

4. VEROTUKSEN TULOKÄSITTEET

4.1. Maatilatalouden verotus

Verotuksen tulotiedot muodostavat perinteisesti keskeisen perustan tulotilastoille. Vaikka verotuksen tulokäsitteet on laadittu ensisijaisesti verotuskäytännön tarkoituksia varten, niiden vaikutuksia eri tilastojen tulokäsitteissä ei yleensä voida sivuuttaa. Maatilatalouden harjoittajat eivät ole kirjanpito-velvollisia siinä mielessä kuin muut liikkeen- ja ammatinharjoittajat. Maatilatalouden verotusta varten on muotoutunut oma erillinen verosäännöstönsä, jossa on sovellettu elinkeino-verotuksen normeja maa- ja metsätalouden erityispiirteet paremmin huomioon ottavalla tavalla. Samaksi tulonlähteeksi luetaan verotuksessa samalla tilalla harjoitettu maatalous ja siihen liittyvä muu toiminta, ellei sitä ole pidettävä eri liikkeenä, sekä metsätalous (ANON. 1986c, s. 10-15). Maatilatalouden verotuksen piiriin hyväksyttävän muun ammatti- ja liiketoiminnan määrä on siten tapauskohtainen ja osin riippuu myös tilalla harjoitettavan maatalouden laajuudesta.

Keskeisimmät tulokäsitteet maatilatalouden verotuksessa ovat maatalouden puhdas tulo ja metsätalouden laskennallinen puhdas tulo sekä näiden summana muodostuva maatilatalouden tulo (ANON, 1867a, § 3, 4, 11). **Maatalouden puhdas tulo** on maataloudesta sekä siihen liittyvästä muusta toiminnasta rahana tai rahanarvoisena etuutena verovuonna saatujen tulojen ja tulon hankimisesta tai säilyttämisestä aiheutuneiden menojen erotus. Tuloja ja menoja laskettaessa noudatetaan yleensä ns. käteis- eli kassaperiaatetta. Tuloina otetaan huomioon maatalouden myyntitulojen, avustusten ja korvausten lisäksi mm. maa-ainesten sekä kalastuksella ja metsästyksellä saatujen tuotteiden luovutushinnat (liite 2). Asuntotulona otetaan huomioon 3 % 200 000 mk:a ylittävästä asunnon verotusarvosta (vuonna 1984). Tuloihin ei lueta verovelvollisen ja hänen perheensä yksityistaloudessa käytettyjen tilalta saatujen maatalous- ja puutarhatuotteiden luovutusta eikä verovapaita tukieriä, joita ovat lähinnä pinta-alalisät ja maanparannusavustukset (ANON. 1986c, s. 20-23). Em. kassaperiaatteesta poiketaan mm., jos olennainen osa kotieläimistä myydään saman vuoden aikana, voidaan myyntitulot vaa-dittaessa jakaa kolmelle vuodelle. Kotieläinten hankintamenot on myös mahdollista jaksottaa niinkään kolmelle vuodelle.

Sellaisten koneiden, kaluston ja laitteiden, joiden todennäköinen taloudellinen käyttöaika on enintään 3 vuotta, hankintameno vähennetään kokonaisuudessaan hankintavuoden verotuksessa (s. 66). Muiden koneiden, kaluston ja laitteiden hankintamenot vähennetään menojäännöksestä tehtävin poistoin. **Menojäännös** on verovuoden aikana sekä aikaisemmin hankittujen koneiden, kaluston ja laitteiden poistamattomien hankintamenojen summa, josta on vähennetty näitä koskevat luovutushinnat ja muut vastikkeet ja avustukset. Koneiden, kaluston ja laitteiden osalta verovuoden poiston suuruus saa olla enintään 30 prosenttia menojäännöksestä. Rakennuksen ja rakennelman hankintameno, johon luetaan myös näitä koskevat perusparannusmenot, vähennetään niinkään poistamatta olevan hankintamennon osan perusteella määrätävin poistoin. Verovuoden poiston suuruus saa olla enintään 10 prosenttia talousrakennuksen poistamattomasta hankintamenosta, 6 prosenttia asuin-, toimisto- tai muun niihin verrattavan ra-

kennuksen poistamattomasta hankintamenosta sekä 20 prosenttia kasvihuoneen ja muun kevyen rakennelman poistamattomasta hankintamenosta (s. 68). Salaojien hankintamenojen poistoprosentti korotettiin 20 prosentiksi vuonna 1982 valmistuneiden ja sen jälkeen valmistuvien salaojien osalta. Aikaisemmin tehtyjen salaojien ja kaikkien muiden salaojiin rinnastettavien hyödykkeiden hankintamenojen enimmäispoisto on edelleen 10 % menojäännöksestä. Soran- ja hiekanottoaikan, kivilouhoksen, turvesuon ja muun sellaisen omaisuuden hankintamenosta poistetaan kunakin verovuonna käytettyä ainesosamäärää vastaava osa (s. 70).

Maatalouden osalta on verovuodesta 1983 alkaen voitu tehdä erillisiä investointivaroja (ANON. 1982a). Investointivaroituksen suuruus on enintään 20 % ja nyttemmin 30 % (ASK 902/86) maatalouden puhtaasta tulosta ennen investointivaroituksen vähentämistä. Maatalouden puhdas tulo tulee tällöin olla laskettu maksimaalisilla poistoilla. Investointivaroituksen suuruus saa olla 8 000 - 20 000 mk (10 000-40 000 mk vuodesta 1986), josta puolet tulee tallettaa rahalaitokseen yksinomaan tätä tarkoitusta varten. Yksittäinen investointivaroitus voidaan tehdä neljäksi vuodeksi ja varaukset tulee käyttää siinä järjestyksessä kuin niitä on tehty. Investointivaroitus vähennetään maatalouden puhtaasta tulosta valtion- ja kunnallisverotuksessa.

Metsätalouden puhdas tulo koostuu metsän puhtaasta tuotosta sekä verovelvollisen ja hänen perheenjäsentensä puutavaran hankintamyynnin yhteydessä suorittaman työn arvosta vähennettynä metsänhoitomaksuilla ja metsäteiden rakentamismenojen poistoilla. Hankintatyön arvo on veronalaista tuloa aika-ajoin vahvistettavan määrän (esim. v. 1984 150 m³) ylittävältä osalta. Metsätaloudesta saatuna puhtaana tuottona pidetään tuottoa, jonka samanlaatuisen metsämaan arvioidaan kunnassa päättyneenä verovuonna ja kahtena sitä edeltäneenä hakkuuvuotena keskimäärin hehtaaria kohti antaneen. Tällöin otetaan huomioon puun hintataso ja metsään kohdistuvat tavalliset hoito- ja hallintakustannukset sekä kohtuulliset arvonvähennykset (ANON. 1986c, s. 72-87). Kustannuksiin ei kuitenkaan lueta verovelvollisen metsätaloutensa hyväksi tekemän työn arvoa (ASK 352/68,5 §). Vaik-

ka puhdas tuotto käsitteenä viitttaa yleensä pääoman tuottoon, metsätalouden puhtaan tuoton osalta tulee ottaa huomioon, että se sisältää myös korvauksen viljelijäperheen metsänhoitotyölle. Metsätalouden puhdas tuotto on siten maatalouden liiketuloskäsitteiden yhteydessä edellä tarkasteltua maatalousyliäämää lähinnä vastaava käsite metsätalouden puolella.

Metsätalouden puhtaan tulon laskentaa tietyllä kantohinta-alueella voidaan karkeasti havainnollistaa seuraavalla kaaviolla (vrt. liite 2, metsätalouden veroilmoitus):

$$\begin{aligned} & \left. \begin{array}{l} \text{Maatilan metsä, vero-m}^3 \\ - \text{Verovapaat alueet, vero-m}^3 \end{array} \right\} \times \text{Vero-m}^3\text{:n raha-arvo, mk} \\ & = \text{Puhdas tuotto, mk} \\ & - \text{Uudistusalojen verohuojennus, mk} \\ & + \text{Hankintatyön arvo (150 m}^3 \text{ ylittävältä osalta), mk} \\ & - \text{Metsänhoitomaksut, mk} \\ & - \text{Metsätal. suunnitelmasta aih. menot, mk} \\ & - \text{Metsäteiden rakentamismenojen poistot, mk} \\ & - \text{Metsätalouden lainoja koskevat korot, mk} \\ & = \text{Metsätalouden puhdas tulo, mk} \end{aligned}$$

Verovelvollisella on oikeus metsätalouden puhtaasta tuotosta erikseen vähentää suorittamansa metsänhoitomaksu ja metsätaloussuunnitelman laatimisesta aiheutuneet menot sekä 30 prosenttia hänelle aiheutuneista pääasiassa metsätalouden kuljetuksiin tarkoitettujen metsäteiden rakentamismenoista yhtä suurina vuotuisina erinä kymmenen vuoden aikana. Jos metsämaan puutuotos on metsäpalon, luonnontuhon t.m.s. puuston vahingoittumisen takia määrältään tai arvoltaan olennaisesti vähentynyt, jätetään tuhoalueen puhdas tuotto tietyn ajanjakson verotuksessa huomioon ottamatta. Samoin jos maatalousmaa on metsitetty, vähennetään tämän alueen metsän puhdas tuotto veronalaista metsätuloa laskettaessa maan eri osien kasvuoloista riippuvan jakson ajalta.

Vähintään puolen hehtaarin suuruisesta taimikosta annetaan metsämaan uudistusalan veronhuojennus luonnolliselle henkilölle, kuolinpesälle tai näiden muodostamalle yhtymälle. Verohuojennus lasketaan siten, että pinta-alan mukaan laskettu taimikon suhteellinen osuus tilan metsän puhtaasta tuotosta jätetään huomioon ottamatta Etelä-Suomessa 7-kertaisena ja muualla maassa 11-16 kertaisena metsän luontaisista kasvuoloista riippuen. Veronhuojennus annetaan siltä vuodelta toimitettavassa verotuksessa, jona taimikko on vakiintunut, mutta verovelvollisen vaatimuksesta veronhuojennus voidaan jaksottaa kuitenkin enintään kolmelle vuodelle.

Maatilatalouden tulo on maatalouden ja metsätalouden puhtaiden tulojen summa vähennettynä maatilataloudesta johtuneen velan koroilla sekä indeksi- ja kurssitappioilla. Maatalouden ollessa tappiollista vähennetään tappio metsätalouden puhtaasta tulosta. Koko maatilatalouden osoittaessa tappiota vahvistettu tappio vähennetään valtion verotuksessa verotettavasta kokonaistulosta ja kunnallisverotuksessa maatilatalouden tulosta tappiovuotta seuraavan 5 verovuoden aikana. Lisäksi maatilatalouden puhdasta tuloa laskettaessa valtionverotuksessa vähennetään vielä erikseen mahdollinen vapaa-ajan asuntotulo (ANON. 1986c, s. 10-20 ja 87-89; ANON. 1986e, s. 280-286).

Maatilatalouden tulosta vähennetään pääsääntöisesti vain maatilatalouteen kohdistuvien velkojen korot ja mahdolliset indeksi- ja kurssitappiot. Metsänparannuslainojen korot ovat maatilatalouteen kohdistuvia korkoja. Maatilatalouteen kohdistuvien velkojen korkojen lisäksi maatilatalouden harjoittajalla on oikeus vähentää muita velkojen korkoja sekä indeksi- ja kurssitappioita yhteensä (verovuodelta 1984) enintään 25 000 markkaa. Tähän määrään saa sisältyä oman tai perheen vakituisen asunnon hankkimisesta ja perusparannuksesta aiheutuneiden velkojen korkojen lisäksi muita korkoja sekä indeksi- ja kurssitappioita enintään 10 000 markkaa (ANON. 1986c, s. 87).

4.2. Liike- ja ammattitoimintaa harjoittavien verotus

4.2.1. Elinkeinoverolain säädökset

Elinkeinotulon verottamisesta vuonna 1968 (ANON. 1968a) annettu laki koskee kaikkea elinkeinotoimintaa, jolla tarkoitetaan sekä liike- että ammattitoimintaa. Tämän lain mukaan tulee siten vahvistettavaksi elinkeinotoiminnan tulos paitsi kaikille liikeyrityksille myös ns. vapaiden ammattien harjoittajille. Korostettakoon, että elinkeinotoiminnan verottamisesta annetulla lailla ainoastaan vahvistetaan elinkeinotoiminnan tulos. Niihinkin verovelvollisiin, joita tämä laki koskee, sovelletaan edelleen tulo- ja omaisuusverolakia sekä kunnallisverotuksesta annettuja asetuksia muilta kuin verotettavan tulon määrittämistä koskevilta osilta. Tulo- ja omaisuusverolaissa sekä kunnallisverotuksesta annetuissa asetuksissa ovat muun muassa verovelvollisuutta, veron määrää ja kokonaistulosta tehtäviä vähennyksiä koskevat säännökset (HIETALA & LEHTONEN 1979, s. 13).

Kirjanpitolainsäädännön ja kirjanpidon yleisten periaatteiden tarjotessa varsin laajat tuloksen ja tulorahoituksen järjestyshämmöhdöllisyydet on niitä elinkeinoverolainsäädännössä pyritty rajoittamaan. Rajoitukset koskevat tosin vain verotuksessa laskettavaa verotettavaa tuloa, eivätkä sellaisenaan kirjanpidollista tulosta. Kirjanpito ja verotus on kytketty toisiinsa muodollisesti ainoastaan muutamasta kohdasta. Elinkeinoverolain 54 §:ssä säädetään, että verovelvollisella on oikeus jakaa saamansa tuloerä usealle verovuodelle ja vähentää varaukset kuluina vain, mikäli vastaavat kirjaukset on tehty kirjanpidossa. Poistoina verovelvollinen ei saa vähentää suurempaa määrää kuin mitä hän on verovuonna ja aikaisemmin kirjanpidossaan vähentänyt. Kuitenkin verolainsäädännöstä on tullut käytännössä johdon harkintaa tilinpäätöksessä rajoittava tekijä. Tilinpäätöksessä noudatetaan verolainsäädännön antamia ylärajoja harkinnalle (KETTUNEN ym. 1980, ss. 48-50).

Keskeisimmät johdon harkintavaltaa rajoittavat verolainsäädännön määräykset¹⁾ koskevat menojen jaksotusta ja varausten sallittuja muotoja (liite 1). Säädökset ovat kirjanpitolain kanssa yhtäpitävät siinä, että kuluksi saa myös elinkeinoverolainsäädännön mukaan kirjata tietyn osan **jäljellä olevan vaihto-omaisuuden hankintamenoista (ns. varastovaraus)**. Tämä vaihto-omaisuuden aliarvostus on ollut enintään 50 % ja nykyisin 40 % (EVL 28 §, 1112/85). Jos verovelvollisella on lisäksi purkamattomia toimintavarauksia, on aliarvostuksen enimmäismäärä 35 %. Verovelvollisella verovuoden päättyessä olevan vaihto-omaisuuden hankintameno suuruus määritetään olettaen, että samanlaiset hyödykkeet on luovutettu tai kulutettu siinä järjestyksessä, missä ne on hankittu (14 §) (ns. FiFo-periaate).

Pitkävaikutteisten menojen osalta elinkeinoverolain sallima **poisto-oikeus** (§ 30-) on hyvin samanlainen kuin maatalouden tuloverolain osalta edellä on voitu todeta. Koneiden, kaluston ja muun niihin verrattavan irtaimen käyttöomaisuuden hankintamenoista tehdään vuotuisena poistona enintään 30 % menojäännöksestä. Rakennuksen ja rakennelman jäljellä olevasta hankintamenoista voidaan kirjata kuluksi enintään 5-10 % rakennusmateriaalista riippuen. Kevyistä rakennelmista, polttoneste- ja haposäiliöistä vastaava kulukirjaus on enintään 20 % menojäännöksestä. Näiden lisäksi eri verolaeista löytyy runsaasti erityissäännöksiä muita pitkävaikutteisia menoja varten sekä erikseen poikkeussäännöksiä kehitysalueita tai joitakin erityisiä toimialoja varten.

Elinkeinotoiminnan tuloksen vuotuisvaihteluiden tasaamiseksi verovelvollinen saa vähentää kuluna verovuonna tekemänsä **toimintavarausten**, joka voi olla enintään 50 % verovelvollisen tilikauden voitosta ennen varauksen tekemistä. Verovuonna ja aikaisemmin tehtyjen purkamattomien toimintavarausten yhteismäärä ei saa ylittää tiettyä aika-ajoin vahvistettavaa osuutta (v. 1987 30 %) tilikauden aikana maksettujen ennakonpidätyksen

1) Raha-, vakuutus- ja eläkelaitoksia koskevat erityissäännökset on tässä jätetty tarkastelun ulkopuolelle

alaisten palkkojen määrästä. Palkkasidonnaisuudella voidaan jossain määrin vaikuttaa työvoimavaltaisten yritysten etuihin suhteessa pääomavaltaisiin yrityksiin. Menoista tehtävä varastovaraus ja tuloista tehtävä toimintavaraus ovat siinä mielessä toisiaan täydentäviä tuloksentasausmuotoja, että niiden yhteismäärä ei saa ylittää suuremman kulukirjausmahdollisuudet tarjoavaa täyttä hyväksikäyttömäärää.

Muut varaukset liittyvät enemmän riskinottoon ja yrityksen toiminnan turvaamiseen vastaisuudessa. **Luottotappiovarausten** yhteismäärä on rajoitettu kolmeen prosenttiin liikesamisten yhteismäärästä. Tietyillä riskialtista urakkatyötä harjoittavilla aloilla voidaan tehdä erillisiä **takuuvarauksia**. Käyttöomaisuuden tuhoutuessa voidaan toiminnan jatkamiseksi tehdä vakuutuskorvausten tuloutumisen estävä **jälleenhankintavaraus**. Investointivarauslain (AsK 1094/78) mukaan liiketoimintaa harjoitettava verovelvollinen saa tehdä **investointivaruksen**, joka saa olla enintään 50 % verovelvollisen voitosta ennen varauksen tekemistä. Vähintään puolet varauksen määrästä on talletettava sulkutilille Suomen Pankkiin. Investointivarausta saadaan käyttää valtioneuvoston määräämänä aikana. Lisäksi siirrot korvaus- ja vakuutusmaksurahastoihin sekä **eläkevastuun kattamiseen** ovat vähennyskelpoisia sinä vuonna jona ne tehdään.

Verotusta varten saadaan **elinkeinoiminnan tulos** pääpiirteisään lisäämällä tuloslaskelman voittoon välittömät verot ja vähentämällä osinkotulot sekä myyntivoitot yli 10 vuotta omistettujen kiinteistöjen osalta ja yli 5 vuotta omistettujen arvopapereiden osalta. Kaksinkertaisen verotuksen lieventämiseksi on elinkeinoverolaissa (18 §) säädetty valtionverotuksessa vähennyskelpoiseksi 60 % jaettavan osingon määrästä tietyillä verovapailla osinko- ja korkotuloilla vähennettynä. Kunnallisverotuksessa voidaan em. osinkotulojen lisäksi vähentää mm. tietty osa kiinnelainojen koroista (HIETALA & LEHTONEN 1979, s. 52-57).

Elinkeinoverolakiin liittyy erillinen laki tappiontasauksesta tuloverotuksessa. Tappiontasausoikeus koskee valtion- ja kunnallisverotusta (ANON. 1968b). Valtionverotuksessa tappio lasketaan verovelvollisen kaikkien tulolähteitten osalta yhtenä eränä, kun taas kunnallisverotuksessa tappio vahvistetaan ja vähennetään tulolähteittäin. Tietyin edellytyksin vahvistettu tappio vähennetään verotettavasta tulosta tappiovuotta seuraavan 5 verovuoden aikana sitä mukaa kuin verotettavaa tuloa kertyy. Kuitenkin uuden liikkeen tai ammatin viitenä ensimmäisenä verovuotena syntyneet tappiot on oikeus vähentää 10 ensimmäisen verovuoden aikana (4 §). Mikäli tappiollisia vuosia tulee useampia, tasataan vanhin tappio aina ensin.

4.2.2. Tuloslaskennan joustokohdat

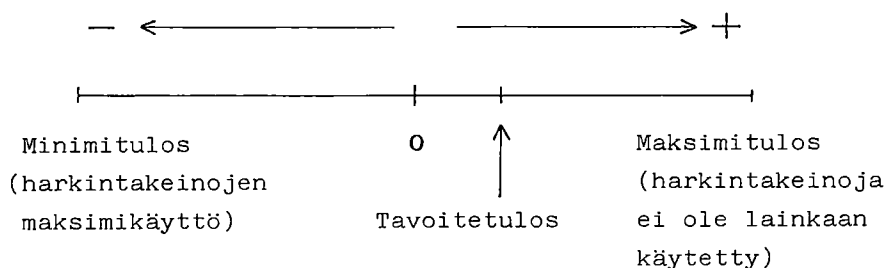
Kirjanpito- ja elinkeinoverolainsäädännön yhdessä määrittämät kirjanpidon joustokohdat voidaan ryhmittää lyhytvaikutteisiin menoihin kohdistuviin, pitkävaikutteisiin menoihin kohdistuviin ja muihin järjestelyihin. **Lyhytvaikutteisiin menoihin** sisältyy joustokohtina ensisijaisesti jäljellä olevan vaihto-omaisuuden hankintamenon jakaminen kuluksi ja aktiivaksi sekä myyntituloon kohdistuvat kirjanpitolainsäädännössä ja verolainsäädännössä hyväksyttävät varaukset. Tällaisista varauksista ovat tärkeimmät luottotappiovaraus ja takuuvaraus. Eläkevastuun kattamiseksi tehtävät siirrot eläkesäätiölle kohdistuvat myös lyhytvaikutteisiin menoihin ja muodostavat ryhmässä oman kohtansa. Kun luottotappio- tai takuuvaraus ensimmäisen kerran on tehty, jää yrityksen johdolle tältä osin harkinnanvaraa vain siinä määrin kuin varausten perustana oleva urakkasumma tai liikesaamisten yhteismäärä kasvaa tai varausta käytetään syntyneiden menojen katteeksi. Muut mahdolliset varaukset käsitellään samalla tavalla.

Pitkävaikutteisissa menoissa on joustokohdista tärkein jälleen menojen jakaminen kuluksi ja aktiivaksi. Verolainsäädännön asettamista ylärajoista ovat poikkeuksellisina kehitysaluelainsäädännön sallima täysin vapaa jaksotus siellä tehtyjen määrätty ehdot täyttävien investointien hankintamenoista sekä eräät

veronhuojennuslait mm. merenkulun osalta. **Muita järjestelyjä**, joita yleisesti käytetään ja jotka liittyvät myös johdon harkintavaltaan tilinpäätöksessä, ovat verojen ja verovapaiden tulojen kirjaaminen ohi tuloslaskelman. Arvonkorotukset liittyvät osana tähän samaan ryhmään. Verojen kirjaaminen ohi tuloslaskelman merkitsee tuloslaskelman voiton kasvattamista. Tulojen kirjaaminen ohi tuloslaskelman suoraan omaan pääomaan vähentää samalla määrällä voittoa. Tällaiset kirjaukset ovat itse asiassa kirjanpitolain hengen vastaisia, mutta yleiseen käyttöön vaikiintuneita.

Tuloslaskelman osalta joustokohtia on pitkin laskelmaa (vrt. liite 1). Näin ollen yrityksen johto voi halutessaan ja tiettyjen edellytysten ollessa täytetyt vaikuttaa kaikkiin laskelman välituloksiin. Kuitenkin on syytä huomata, että yrityksen kannattavuus, sen investoinnit, kasvu ym. tekijät määräävät lopullisesti, missä kohdissa ja kuinka suurena johdon pelivara realisoituu. On tilanteita, joissa johdolla ei ole pelivaraa missään näistä kohdista ja toisaalta on myös tilanteita, joissa pelivaraa on hyvin runsaasti. Taseessa johdon harkintavallan käyttö kohdistuu vastaavien puolella ensisijaisesti vaihto- ja käyttöomaisuuteen, vastattavien puolella arvostuseriin, varauksiin ja omaan pääomaan. Rahoitusomaisuuden erät ja vieras pääoma jäävät ainakin välittömien vaikutusten ulottumattomiin (KETTUNEN ym. 1980, s. 50-57).

Pyrittäessä yrityksen ulkopuolisten toimesta tekemään tilinpäätösaineiston perusteella johtopäätöksiä siitä, millaiset kyseisen yrityksen taloudelliset toimintaedellytykset ovat, voidaan liikkeelle lähteä johdon tilinpäätöksessä käyttämän harkinnan määrän selvittämisestä. Tämä voidaan tehdä laskemalla kirjanpito- ja verolainsäädännön mukaiset yrityksen minimi- ja maksimitulokset sekä verrata esitettyä tulosta näihin (LEPPÄAHO, 1987).

Tuloslaskenta on tarkoitettu ensisijaisesti tuloksenjakolaskennaksi ja **tuloslaskelman** voittoa esittävällä numerolla on merkitystä yrityksen rahavirroille osinkoina ja veroina jaettavan summan määräytymisessä. Voitonumerosta ovat kiinnostuneita ensisijaisesti ne ryhmät, joiden osuus yrityksen tuloista riippuu yrityksen näyttämästä tuloksesta. Johdon intresseihin jako liittyy tulorahoituksen kautta. Näin tilinpäätöksen keskeisiä toisiinsa nivoutuvia elementtejä ovat yrityksen voitonjako osinkoina ja veroina sekä tulorahoitus yrityksen toiminnan rahoitukseen (KETTUNEN ym. 1980, s. 44).

4.3. Henkilöverotus

Verovelvollisen kokonaistulot määritellään henkilöverotuksen osalta tulo- ja varallisuusverolaissa (ANON. 1974a, 19 §). **Kokonaistulo** on verovelvollisen eri tulolähteiden puhtaiden tulojen yhteismäärä. Tappiollisia tulolähteitä ei oteta huomioon kokonaistuloa laskettaessa. Verotuksen kannalta keskeisempi on **verotettava tulo**, joka saadaan vähentämällä kokonaistulosta tulon hankkimisesta aiheutuneiden menojen lisäksi erilaisina verohelpotuksina saatavat vähennykset.

Verotuksessa erotetaan omina tulolajeinaan kiinteistötulot, liike- ja ammattitulot sekä henkilökohtaiset tulot (ANON 1986e, s. 41-44). **Kiinteistötuloja** ovat mm. vuokratulot ja maatilatalouden tulot. Elinkeinotoiminnasta saadut tulot verotetaan **liike- ja ammattituloina**. Elinkeinotoiminnan tulos vahvistetaan elinkeinoverolain mukaan verovelvollisen kunkin tulolähteen osalta erikseen. **Henkilökohtaisia tuloja** ovat muut kuin kiinteistö-, liike- ja ammattitulot. Henkilökohtaisia tuloja ovat esim. palkka-, eläke-, osinko-, korko- ja osapalkkiotulot (tan-

temi), sivuperintö, satunnaiset myyntivoitot ja muut satunnaiset voitot. Verovelvollisen kaikkia henkilökohtaisia tuloja pidetään yhtenä tulolähteenä.

Valtionverotuksessa erilaisen verotuskäytännön takia jaetaan em. tulolajit vielä **ansiotuloksi** ja **pääomatuloksi** (ANON. 1986c, s. 227 ja 274-278). Ansiotuloksi luettavat tuloerät on erikseen lueteltu tulo- ja varallisuusverolaissa (ANON. 1974a, § 17b). Muut tulot luetaan pääomatuloksi. Ansiotuloja ovat mm. palkkatulot ja muut siihen verrattavat henkilökohtaiset tulot, kansaneläkkeen pohja- ja lisäosa sekä työperäiset eläkkeet, päivä- ja äitiysrahat yms. korvaukset, työttömyysturvalakiin perustuvat etuudet ja hankintatyön arvo tietyn määrän ylittävältä osin. Luonnollisen henkilön tai puolisoiden liike- ja ammattitulo ja maatalouden puhdas tulo on ansiotuloa vuosittain vahvistettavaan määrään asti (v. 1984 118 000 mk). Ansiotuloosuutta määrättäessä lasketaan yhteen kaikki verovelvollisen tai hänen yhdessä puolisonsa kanssa harjoittaman yritystoiminnan tulolähteiden tulot.

Pääomatuloina verotettavia tuloja ovat esim. metsätalouden puhdas tuotto, korko-, osinko- ja vuokratulot, asuntotulo sekä arvopapereista ja kiinteistökaupoista saadut voitot. Maatalouden harjoittajan samoin kuin liike- ja ammattitoimintaa harjoittavien tulee laatia erillinen selvitys tulokseen sisältyvistä pääomatuloeristä ja niihin liittyvistä vähennyksistä. Yritykseen kohdistuvien velkojen korot vähennetään ansiotuloja ja pääomatuloja vastaavissa suhteista näistä tuloista. Jos yrityksen tulo on näin lasketun pääomatulon vähentämisen jälkeen em. ansiotuloksi vahvistettavaa määrää suurempi, loppuosa tulosta luetaan niinkään pääomatuloksi.

Yrityksen ansiotulo-osuus voidaan valtionverotuksessa jakaa edelleen yrittäjän ja puolison kesken siinä suhteessa, missä he ovat osallistuneet yrityksen toimintaan. Jaon tulee tällöin vastata puolisoiden työpanosten arvoja. Sitävastoin pääomatulot ovat puolisoiden yhteisverotettavaa tuloa tietyn määrän (v. 1984 4 000 mk) ylittävältä osin. Pääomatulot otetaan valtionve-

rotuksessa huomioon enemmän ansiotuloa saaneen puolison tulona. Metsätalouden puhdas tuotto ilmoitetaan kuitenkin puolisoiden omistussuhteiden mukaisesti erikseen heidän vallitseminaan tuloina (ANON.1986a,s. 177). Enemmän ansaitseva yrittäjä ilmoittaa näin ollen valtionverotuksessa tulonaan osuutensa yrityksen ansiotulosta, hallitsemansa metsän puhtaan tuoton sekä yrityksen muut pääomatulot. Yrittäjän puolison tuloa ovat tällöin osuus ansiotulosta ja hallitsemansa metsän puhdas tuotto.

Ansiotulot ovat valtionverotuksessa erillisverotettavia tuloja ja pääomatulot pääsääntöisesti yhteisverotettavia tuloja. Veron määräämistä varten puolisoiden kaikki pääomatulot luetaan enemmän ansaitsevan tuloksi. Pääomatuloista menevä vero jaetaan sitten puolisoiden kesken heidän vallitsemiensa pääomatulojen suhteessa (ANON. 1986e, s. 369-370). Valtion tulovero on progressiivinen, mikä tarkoittaa sitä, että suuremmista tuloista on veroyksikköä kohti maksettava veroa korkeamman prosenttiluvun mukaan kuin pienemmästä. Pääomatulojen osalta verotus on siten raskaampaa, koska ne verotetaan enemmän ansiotulosaavaan puolison ansiotulojen lisäksi vaikkakin saman veroasteikon puitteissa kuin ansiotulot.

Kunnallisverotuksessa verotetaan yrityksen tuloksesta yksinomaan varsinaista yrittäjää. Eri tulolähteistä saatujen tulojen erittely on kunnallisverotuksen kannalta keskeistä, sillä kunnallisveroa maksetaan kiinteistötulosta (ja niinmuodoin myös maatilatalouden tulosta) sekä liike- ja ammattitulosta sille kunnalle, jossa kiinteistö sijaitsee tai liikettä ja ammattia harjoitetaan. Henkilökohtaisesta tulosta vero maksetaan aina verovelvollisen kotikunnalle. Kunnallisverotuksessa otetaan huomioon joitakin yksittäisiä eriä lukuunottamatta samat tuloerät kuin valtionverotuksessa. Kunnallisvero määräytyy veroäyriä perusteella, jolloin markka verotettavasta tulosta vastaa yhtä veroäyriä. Veroäyriä hinnan (ts. veroprosentin) vahvistaa kunnanvaltuusto kunnallislaisissa tarkemmin säädetyillä edellytyksillä. Verovelvollisen kunnallisvero maksuunpannaan kertomalla veroäyriä hinta vahvistetulla veroäyriä lukumäärällä (ANON. 1986e, s. 277, 332 ja 372).

Valtionverotuksen piiriin kuuluu tulojen lisäksi myös verovelvollisen hallinnassa oleva varallisuus. Veronalaisia varoja ovat mm. käteisvarat, sijoitukset yms., osakkeet ja osuudet, eläke- yms. oikeudet, kulkuneuvot, kiinteistöt ja osuus yhtiöstä. Maatalousyrityksen osalta veronalaisiksi varoiksi luetaan pääsääntöisesti maatalousmaan, metsän ja rakennus- ja muun maa-alueen laskennalliset tuottoarvot sekä poistamattomat hankinta- ja perusparannusmenot koneiden ja kaluston sekä talousrakennusten osalta. Elinkeinoverotuksen piiriin kuuluvien osalta varat ilmenevät osin jo taseen vastaavissa ja velat vastattavissa. Kun verovelvollisen varoista vähennetään velat, päädytään verotettavaan varallisuuteen. Varallisuusvero määritetään progressiivisen erillisen varallisuusveroasteikon mukaan. Varallisuus kuuluu kokonaan yhteisverotuksen piiriin, jolloin verosta maksuunpannaan kummallekin puolisolle se osa, mikä vastaa hänen hallinnassaan olevaa osuutta yhteenlasketusta varallisuudesta.

5. Tulokäsitteiden yhteensovittaminen

5.1. Tulonjakotilastosuosituksen mukainen viitekehikko

Maatalouden liiketuloskäsitteet, kirjanpidon tulokäsitteet ja verotuksen tulokäsitteet on kehitetty kukin eri tarkoituksia varten ja niiden vertaaminen keskenään on monilta osin ongelmallista. Maatalouden liiketuloskäsitteet soveltuvat lähinnä maatalouden kannattavuuden tarkasteluun, kirjanpidon käsitteet yrityksen tuloksenjakotarkoituksiin ja verotuksen tulokäsitteet verotuksen toimittamiseen. Seuraavassa näitä eri tulokäsitteitä on pyritty saamaan enemmän yhteismitallisiksi tulonjakotilastosuosituksen antamaa taustaa vasten, jonka tulokäsitteet puolestaan on kehitetty lähinnä kotitalouksien käytettävissä olevien tulojen selvittämiseen. Koska liikkeen- ja ammatinharjoittajien kirjanpito käytännössä tapahtuu paljolti elinkeinoverotuksen puitteissa, näiltä osin tulokäsitteet on otettu huomioon verotuksen mukaisina.

Tulonjakotilastosuosituksen mukainen yrittäjätulo sisältää yrityksen nettotuloksen, joka jää korvaukseksi yrittäjän työlle ja yritykseen sijoitetulle omalle pääomalle. Yrittäjätulosta on tällöin erotettu omaisuustulot (saadut korot, vuokrat yms.) pois omaisuustulojen ryhmään. Maatalouden liiketuloskäsitteissä yrittäjätuloa vastaa maataloustulo, johon on lisätty verot. Koska maatalouden osuuden erottaminen maksetuista veroista on käytännössä hankalaa, maatalouden kannattavuustutkimuksessa sovelletaan liiketuloskäsitteitä siten, että veroja ei ole missään vaiheessa vähennetty niistä pois. Näin ollen kannattavuustutkimuksen käsite maataloustulo vastaa sellaisenaan maatalouden yrittäjätulokäsitettä. Jos viljelijäperheellä on maatalouden lisäksi muuta yritystoimintaa, tältä osin tulokset esitetään kannattavuustutkimuksessa metsätalouden, sivuansiotalouden ja yksityistalouden yhteydessä.

Maatilatalouden verotuksen käsitteet maatalouden ja metsätalouden puhdas tulo eivät sellaisenaan vastaa yrittäjätuloa. Maatalouden yrittäjätuloon pääsemiseksi maatalouden puhtaaseen tuloon tulee lisätä viljelijäperheen käyttöön otettujen oman tilan maataloustuotteiden arvo ja muut verovapaat tulot, joita ovat mm. pinta-alalisät ja maanparannusavustukset. Näin saadusta tulosta tulee vähentää omaisuustulot eli vuokra-, korko- ja asuntotulojen netot. Maatalouden osuuden selvittäminen koroista on ongelmallista, koska verotuskäytäntö sallii maa- ja metsätalouden korkomenojen esittämisen erittelemättä. Verotustietojen perusteella ei päästä yhtä puhtaaseen maatalouden yrittäjätulokäsitteeseen kuin kannattavuustutkimuksen liiketulojen perusteella, sillä verotuksessa maatalouden yhteyteen lukeutuu jossain määrin tuloksia myös muusta toiminnasta. Tällaista muuta toimintaa ovat mm. maa-ainesten myynti, turkistarhaus, kalanviljely, maatilamatkailu sekä tilalla oleva muu tuotanto ja toiminta, mikäli tämä ei ole maatalouden harjoittamiseen verrattuna niin laajaa, että se verotuksessa määritellään eri liikkeeksi.

Maatalouden liiketuloskäsitteissä edellytetään varastojen muutosten selvitystä, kun taas maatalouden verotuksessa varastojen muutosta ei oteta huomioon. Varastojen muutoksista ei ole tulonjakotilastosuosituksessa erillistä ohjetta, mutta koska tulotilastot perustuvat usein verotustietoihin, muodostuu verotuksen menettelytavoista tältä osin käytäntöä ohjaava tekijä. Kahdenkertaiseen kirjanpitoon perustuvan elinkeinoverotuksen osalta varastojen muutokset tulevat tällöin yrittäjätuloon mukaan. Poistojen tulisi yrittäjätulon laskennassa kuvata kyseisen tuotantovälineen kulumista, mutta myös tässä yrittäjätulon laskenta nojaa käytännössä verotuksen mukaisiin ratkaisuihin.

Metsätalouden puhdas tulo verotuksessa on täysin laskennallinen lähinnä metsän myyntimahdollisuuksia kuvaava käsite. Em. tilastosuositukseseen perustuvassa tulonjakotilastossa metsätalouden yrittäjätuloon on luettu metsänmyyntitulot sekä metsätalouden investointitöiden ja metsästä saatujen tuotteiden (turve, marjat, sienet) arvo asianomaisilla tulonhankintakustannuksilla vähennettynä. Verotuksen metsätalouden puhdas tulo poikkeaa näin ollen olennaisesti varsinaisesta yrittäjätulokäsitteestä. Metsätalous ei kuulu maatalouden liiketuloskäsitteiden piiriin, joskin kannattavuustutkimuksessa seurataan rahatuloja ja -menoja myös metsätalouden osalta.

Elinkeinotoiminnan tuloksesta, jossa tilikauden voittoon on lisätty verot, päästään lähinnä yrittäjätuloa vastaavaan käsitteeseen vähentämällä siitä yrityksen toimintaan liittyvät saadut ja maksetut omaisuustulot. Toisaalta yrittäjätulokäsitettä voidaan lähestyä myös liikeylijäämän avulla (vrt. liite 1). Kirjanpidossa ja elinkeinoverotuksessa huomioon otettavat erilaiset varaukset ja tulojen jaksottamismahdollisuudet vaikeuttavat yrityksen tai ammatinharjoittajan kannalta tarkasteltavan yrittäjätulon laskentaa. Liikkeen- tai ammatinharjoittajan harkintaa sisältäviä osia tuloslaskelmasta voidaan jossain määrin arvioida tilinpäätösanalyysin keinoin ja päästä siten lähemmäksi yrityksen todellista tulosta. Koska mm. osa varauksista on sidoksissa aikaisemmin tehtyihin vastaaviin varauksiin, näiden huomioon ottaminen yrittäjätulolaskelmassa on ongelmallista.

Käytännön tilastoinnissa yrittäjätulo sisältää jaksotuksen ja varausten osalta elinkeinotoiminnan tuloksen sellaisena kuin se on verotuksessa ilmoitettu. Tulonjakotilastosuosituksessa yrittäjätulo on määritelty ainoastaan yksityisten yritysten ja ammatinharjoittajien osalta. Yhteisömaisten yritysten voitot ovat niihin osallisten osakkaiden kannalta osinkotuloa ja tulevat siten huomioon otetuiksi kotitalouksien omaisuustuloina.

Tulonjakotilastosuosituksen tulokäsitemistö liittyy käytettävissä olevien tulojen selvittämiseen ja on siten kotitalouskohtainen. Maatalouden liiketuloskäsitteet ja maatilatalouden verotus viittaavat lähinnä tilakohtaisten ja yksityisten tiloilla viljelijää ja puolisoa koskevien tulosten selvittämiseen. Elinkeinoverotuksen tulokset puolestaan ovat ensisijassa yrityskohdaisia. Eri lähteistä saadut tulot on koottu yhteen henkilöverotuksessa henkilökohtaisina tuloina. Tulonjakotilastosuosituksen mukaisten tulokäsitemöiden muodostaminen tapahtuu käytännössä henkilöverotuksen rekisterin pohjalta. Tulonjakotilastossa haastattelun keskeisin merkitys on selvittää kotitalouksien koostumus, jotta henkilöverotuksesta saatavat tiedot voidaan koota kotitalouskohtaisiksi. Toisaalta tulonjakotilastossa selvitetään haastatteleamalla mm. omaisuustulot, sillä tulonjakotilastosuosituksen mukainen näkemys omaisuustuloista poikkeaa oleellisesti verotuskäytännössä omaksutuista pääomatulokäsitemöistä.

Henkilöverotuksen tietojen perusteella tulonjakotilaston yrittäjätulokäsitemöeseen päästään karkeasti, kun lasketaan yhteen maatilatalouden tulot, liiketulot, ammattitulot ja tulot yhtymästä ja vähennetään näihin liittyvät korko-, vuokra-, ym. omaisuustulot. Yrityksen toimintaan suoranaisesti liittyviä omaisuustuloja (esim. konevuokrat maataloudessa jne.) ei kuitenkaan käytännössä ole eroteltu pois yrittäjätulosta. Omien tuotteiden kulutus ja muut verovapaat erät tulee erikseen selvittää. Palkkatulot saadaan henkilöverotuksesta melko yksiselitteisesti vähentämällä henkilökohtaisista ansiotuloista tulon hankkimisesta aiheutuneet menot. Todettakoon, että verotuksen ja tulonjakotilastosuosituksen ansiotulokäsitemöt eivät sellai-

sinaan ole mitenkään yhteismitallisia. Tulonjakotilastosuosituksessa ansiotulolla tarkoitetaan palkkatulojen ja yrittäjätulojen summaa, kun taas verotuksessa ansiotuloksi luetaan tietyt tulo- ja varallisuusverolaissa mainitut tuloerät vuosittain verotettavaan enimmäismäärään asti, jonka yli menevä osuus tulosta luetaan pääomatuloksi.

Omaisuustulojen osalta keskeisimpiä selvityskohteita tulonjakotilastossa ovat mm. korkotulot ja saadut maanvuokrat ym. vuokratulot, laskennallinen nettovuokra omistusasunnosta sekä näihin liittyvät vakuutuskorvaukset ja -maksut. Selvennyksen vuoksi todettakoon, että vuokra-asunnosta maksettava vuokra on asunnon omistajalle omaisuustuloa, mutta vuokralaisen kohdalla kyse on ainoastaan käytettävissä olevan tulon käytöstä, jolloin vuokramenot kuuluvat kulutustutkimuksen piiriin. Kun palkka-, yrittäjä- ja omaisuustulot lasketaan yhteen, päädytään tulonjakotilastosuosituksessa tuotannontekijätuloihin. Myös henkilöverotuksen perusteella päästään karkeasti tuotannontekijätuloihin vähentämällä eläkkeet ja ottamalla huomioon verovapaat tuloerät, metsätulojen laskennallisuus ja asuntotuloon liittyvät verotuksen säädökset.

Käytettävissä olevissa tuloissa otetaan em. tuotannontekijätulojen lisäksi huomioon saadut ja maksetut tulonsiirrot. Saaduista tulonsiirroista ainoastaan osa on veronalaista tuloa, joka ilmenee verotustiedoissa. Maksetuista tulonsiirroista keskeisimpiä ovat verot ja vakuutusmaksut. Sekä saatuihin että maksettuihin tulonsiirtoihin kuuluu joukko eriä, jotka tulonjakotilastoa laadittaessa haetaan eri laitosten rekistereistä tai kysytään haastattelemalla otoshenkilöiltä.

5.2. Maatalouden liiketuloskäsitteiden ja verotuksen tulokäsitteiden vastaavuus

Maatalouden liiketuloskäsitteitä soveltavan kannattavuustutkimuksen tulokset ovat eräiltä osin rinnastettavissa verotuksen vastaaviin tuloksiin. Kannattavuustutkimuksessa sovelletaan ve-

rotuksen menettelytapoja sellaisinaan mm. poistojen ja pääoma-arvojen osalta. Kannattavuustutkimuksessa maatalouden tulot lasketaan kuitenkin huomattavasti yksityiskohtaisemmin ja maatalouden rajaaminen mm. sivuansiotalouden osalta on tarkempaa kuin verotuksessa. Kannattavuustutkimuksessa sovelletaan kahdenkertaista kirjanpitoa ja tilitapahtumat merkitään suoriteperusteisina, kun taas verotuksessa menojen ja tulojen osalta sovelletaan kassaperiaatetta. Näin ollen kirjanpitotilojen kokonaistuotto eroaa verotuksen mukaisista maatalouden bruttotuloista sekä käsitteen laajuuden että ajoituksen osalta.

Kokonaistuottoon on luettu verovapaat erät, kuten viljelijäperheen omien tuotteiden kulutus ja pinta-alalisät sekä varastojen ja kotieläimistön lisäys. Toisin kuin verotuksessa kokonaistuottoon ei lueta tiettyjä konevuokria, maa-ainesten myyntiä eikä muitakaan selvästi sivuansiotalouteen lukeutuvia eriä (vrt. liite 2). Kotieläinten myyntitulot ja rakennuskorvaukset luetaan kokonaisuudessaan tilivuoden kokonaistuottoon, kun taas verotuksessa ne voidaan jakaa useammalle vuodelle. Ansiotulo on kirjanpitotiloilla laskettu niinkään eri tavoin kuin verotuksessa.

Liikkeenharjoittajien osalta kokonaistuottoon verrattavana käsitteenä tulee kysymykseen liikevaihto, joka sellaisenaan on kokonaistuottoa oleellisesti suppeampi käsite. Liikevaihtoa voidaan verrata kannattavuustutkimuksessa ja maatalouden verotuksessa lähinnä maatalouden myyntituloihin. Ammatinharjoittajien tuloslaskelman tuotto vastaa varausten vähennystä lukuunottamatta lähinnä kannattavuustutkimuksen kokonaistuottokäsitettä.

Maatalouden menoja verotuksessa voidaan verrata kannattavuustutkimuksen liikekustannukseen, josta on jätetty pois verot ja viljelijäperheen palkkavaatimus. Myös menopuolella tulee ottaa huomioon edellä todetut erot käsitteiden laajuudessa. Ammatinharjoittajan kulut voidaan niinkään rinnastaa liikekustannukseen, josta viljelijäperheen palkkavaatimus on jätetty pois.

Ammatinharjoittajan osalta tulee tällöin kuitenkin ottaa huomioon mahdollisuudet osto- ja vaihto-omaisuuden aliarvostukseen ja toimintavaraukseen.

Kannattavuustutkimuksessa keskeinen käsite maatalousylijäämä on maatalouden verotuksessa verrannollinen lähinnä puhtaaseen tuloon, johon on lisätty maanvuokrat ja kiinteistöeläkkeet sekä otettu huomioon verovapaat erät ja erot käsitteiden laajuudessa. Maataloustulo ei ole yleistynyt kannattavuustutkimuksen yhteydessä, vaikkakin tietoaineisto sen laskemiseksi on riittävä. Verotustietojen perusteella maataloustulon laskenta jää verovapaiden erien osalta vaillinaiseksi. Liikkeen- ja ammatinharjoittajien osalta tuloslaskelman voittoa voidaan pitää lähinnä maataloustuloa vastaavana käsitteenä, joskin voitossa on otettu huomioon jakсотus- ja varausmahdollisuudet sekä tavallisesti vähennetty myös verot kuluina. Kannattavuustutkimuksen tai maatalouden verotuksen perusteella lasketun maataloustulon osalta veroja ei yleensä ole vähennetty kustannuksena.

Eri tarkoituksia varten laskettuja tulokäsitteitä ei voida saattaa kaikilta osin yksiselitteisesti yhteismitallisiksi. Usein on helpompaa koota vertailtava tulokäsite eri tietolähteistä molempien vertailuosapuolten kohdalla samalla tavoin vaillinaisena. Haluttaessa verrata useamman eri väestöryhmän tuloja keskenään, joudutaan tulokäsitteet kokoamaan erä erältä riittävän laajaa viitekehikkoa käyttäen. Tällöin eivät useinkaan pelkät rekisteritiedot riitä, vaan vertailtaviin käsitteisiin pääsemiseksi tietoaineistoja joudutaan täydentämään erinäisin haastatteluin ja lisäselvityksin.

C. TIETOJEN SAATAVUUS

1. Viljelijäväestön tuloja koskevat tilastot

1.1. Kokonaislaskelmatyyppiset tilastot

Maatalouden tuloksia on kokonaistasolla seurattu pääasiassa kansantalouden tilinpidon (KTT) varsinaisen maatalouden toimialoilla ja toisaalta maatalouden kokonaislaskelman mukaan. Myös otospohjaisista maatilatalouden verotustiedoista on maatilatalouden yritys- ja tulotilastossa (MYTT) laskettu kokonaistason tuloksia. Kokonaisaineistoon perustuvista henkilöverotuksen tuloksista saadaan tietoja viljelijäväestön osalta samasta tilastosta.

Maatalouden kokonaislaskelmalla on monia yhtymäkohtia kansantalouden tilinpidon varsinaisen maatalouden laskelmiin. Kuitenkin kokonaislaskelman laadinnassa on ensisijaisesti otettu huomioon maataloustulolaeissa laskelmille asetetut vaatimukset, kun taas KTT:n varsinaisen maatalouden laskelmaa on kehitetty kiinteänä osana koko kansantalouden tilinpitojärjestelmää (MÄKELÄ & NURMINEN, 1980). Erilaisten lähtökohtien takia näiden kahden laskelman laadinnassa on joitakin eroja. Kansantalouden tilinpito ja kokonaislaskelmat perustuvat pääasiassa kauppaliikkeiltä ja eri tilastonlaatijoilta kerättyihin määrä- ja hintatietoihin, joiden ohella otetaan huomioon myös viljelijäperheiden omassa ruokataloudessa käyttämät tuotteet. Toisin kuin KTT:ssa maatalouden eri tuotannonhaarojen väliset siirrot sekä maatalouden harjoittajien keskenään suorittamat taloustoimet (siemenkauppa yms.) eivät kuulu kokonaislaskelman piiriin.

Kokonaislaskelman maatalouden tuottokäsite vastaa karkeasti soveltaen varsinaisen maatalouden kokonaistuotosta KTT:n tuotantotileillä. Kuitenkin tukipalkkiot ja satovähinkokorvaukset, jotka kokonaislaskelmassa luetaan maatalouden tuottoon, eivät sisälly KTT:n kokonaistuotokseen. KTT:ssa tukipalkkiot otetaan huomioon vasta tuotantotilin ylijäämää laskettaessa ja satovähinkokorvaukset kokonaan tuotantotilin uikopuolella pääomati-

leillä. Vastaavasti KTT:n kokonaistuotos sisältää eriä (mm. tuotantovälineiden vuokrat), joita ei oteta huomioon maatalouden kokonaislaskelmassa.

Kansantalouden tilinpidossa tuotanto kirjataan sille ajanjaksonalle, jona se on aikaansaatu. Tästä aiheutuva tuottojen ja kustannusten jaksotus ilmenee varsinaisen maatalouden tuotantotileillä kasvituotannon kohdalla. Sadot kirjataan kokonaan korjuuvuoden (1.8.-31.7.) tuotannoksi, kun taas lannoitteiden käyttö kirjataan vastaavasti lannoitevuoden (1.7.-30.6.) loppupuoliskon osoittamalle kalenterivuodelle. Tällöin mm. syysviljoille käytetyt lannoitekustannukset tulevat kirjatuksi saadun satotuotoksen kanssa saman vuoden tileille. Kokonaislaskelmassa sen sijaan kasvinviljelytuotto ja kustannukset kirjataan ostojen ja myyntien mukaan (kauppaantulo) kuten muutkin erät.

Kun KTT:n varsinaisen maatalouden toimintaylijäämistä vähennetään maksetut korot ja maanvuokrat, päästään edellä esitetyt erot huomioon ottaen kokonaislaskelman maataloustuloa vastaavaan yrittäjätulon käsitteeseen. KTT:ssa lasketaan vielä erikseen kotitalouksien osuus yrittäjätulosta, mitä taas kokonaislaskelmassa ei tehdä. Koska yhteisömaisten yritysten osuus yrittäjätulosta on varsin pieni, voidaan KTT:n varsinaisen maatalouden yrittäjätuloa kotitalouksille ja kokonaislaskelman maataloustuloa pitää keskenään lähestulkoon vertailukelpoisina käsitteinä.

1.2. Maatilatalouden verotustiedot

Maatilatalouden yritys- ja tulotilasto (MYTT) (ANON. 1987d) sisältää maatilatalouden verotuksen mukaiset tiedot tiloista, joilla on viljelyksessä peltoa tai puutarhaa vähintään kaksi hehtaaria ja joita verotetaan maatilatalouden tuloverolain perusteella maatilatalouden verolomakkeella numero 2 (liite 2). Tilaston otoskehikko muodostetaan Maatilahallituksen maatilarekisteriin kuuluvista tiloista. Tilastoaineisto jakautuu kahteen osaan: toinen perustuu 2-lomakkeen pohjalta tehtyyn otokseen ja toinen maatilarekisterin ja verotusrekisterin yhdistämisen tu-

loksena syntyvään kokonaisaineistoon. 2-lomakeotoksella kootaan maatilataloutta koskevat yksityiskohtaiset tulo- ja kustannustiedot. Kokonaisaineisto sisältää henkilöverotuksen tiedot, joissa maatilatalouden osalta esiintyvät ainoastaan 2-lomakkeen lopputulokset.

MYTT:n tilaotos poimitaan ositettuna satunnaisotoksena maatilarekisteristä lääneittäin ja tilasuuruusluokittain. Otoksen koko on noin 16 500 tilaa. Aiemmin otoksesta on vaihdettu vuosittain 20 % tiloista, mutta vuodesta 1984 alkaen kolmasosa otoksesta vaihtuu vuosittain. MYTT:n 2-lomakeotosta koskeva perusjoukko käsittää periaatteessa kaikki maatilatalouden tuloverolain mukaisesti verotettavat yli kahden peltohehtaarin viljellyt tilat. Koko perusjoukon ohella MYTT:ssä on selvitetty erikseen nk. luonnollisten henkilöiden tilojen maatilatalouden tulo- ja varallisuustiedot. Ulkopuolelle jäävät tällöin perikuntien, yhtiöiden, säätiöiden ja seurakuntien sekä valtion ja kuntien hallinnassa olevat tilat.

Veronalaiset kokonaistulot ja varallisuus on selvitetty kokonaisaineiston perusteella. Kokonaisaineiston muodostavat maatilarekisterin luonnollisten henkilöiden tunnuksella varustetut tilat, jotka on voitu yhdistää verorekisteriin henkilötunnuksen avulla. Pelkästään verotusrekisterin perusteella on tulostettu veronalaiset kokonaistulot niiden luonnollisten henkilöiden osalta, joilla on ollut ansiotuloa maatilataloudesta tai maatilatalouden muuta tuloa. Tällöin kyseeseen voivat tulla myös alle 2 ha:n tilat, joilla on ollut maatalouden tuloja. Metsätalouden tulojen perusteella on vastaavasti selvitetty metsätilan omistajien henkilöittäisiä tulo- ja verotustietoja.

Maatilatalouden verolomakeotokseen perustuvassa tilasto-osassa maatalouden keskimääräiset tulot ja menot sekä varat ja velat on ryhmitelty kunakin vuonna maatilatalouden verolomakkeen mukaisesti. Tulokset on julkaistu kokonaissummina lääneittäin ja tilaa kohti tilakokoryhmittäin ja tuotantosuunnittain. Viljelyn peltoalan hehtaarimäärään perustuvia tilakokoryhmiä on seitsemän. Tuotantosuuntarajaus perustuu kunkin tuotantosuunnan

osuuteen maatalouden bruttotuloista. Tuotantos suunnan mukaan tilat on jaettu kaikkiaan kuuteen ryhmään; nautakarja-, sika-, siipikarjataloutta harjoittavat tilat, viljanviljelyä ja muuta kasvinviljelyä harjoittavat tilat sekä nk. muut tilat, jotka harjoittavat monipuolista tuotantoa. Erikoistumisaste on otettu huomioon tilastoimalla erikseen tulokset tiloilta, joilla kyseisen tuotantos suunnan osuus maatalouden bruttotuloista on 60-100 % tai 80-100 %. Monipuolista tuotantoa harjoittavien muiden tilojen ryhmä muodostuu koko aineiston ja 60-100 %:n bruttotulo-osuudella rajattujen tilaryhmien erotuksena.

Maatilatalouden tulot, menot, varat ja velat on tilastoitu myös maatilatalouden nettotulojen osuuden mukaan luokiteltuna. Nettotuloilla tarkoitetaan maa- ja metsätalouden puhtaitten tulojen summaa maatilatalouden korkomenoilla vähennettynä. Nettotulojen osuus on laskettu viljelijän ja puolison kokonaistuloista. Tuloja osoittava taulukko perustuu maatilatalouden tulosten osalta 2-lomakeotokseen, joskin nettotulojen mukainen tilaryhmitys on muodostettu vastaavien henkilöverotuksen tietojen pohjalta. Taulukko koskee luonnollisten henkilöiden tilojen tuloksia ja siitä on esitetty ainoastaan aluejaotus. Lisäksi julkaisussa on otettu erikseen esille tietoja mm. maatalouden hankinta- ja perusparannusmenoista, kotieläinten lukumääristä ja tulo- taulukoihin liittyvistä tilaluvuista. Viljeltyjen tilojen lukumäärä- ja pinta-alatiedot perustuvat edellisen verovuoden loppuun päivitettyyn maatilarekisteriin.

MYTT:n tulo- ja verotustietoja sisältävässä osassa tarkastellaan henkilöverotuksen rekisteristä saatavia viljelijän ja puolison kokonaistuloja ja maatilatalouden varoja sekä verotuksen täytäntöönpanoon liittyviä tulo-, vähennys- ja verotustietoja. Viljelijän ja puolison veronalaiset tulot ja varallisuus on taulukoitu tilasuuruusluokittain läänijaolla. Verotusmenettelyn tarkastelussa kohdejoukko on varsinaisesti MYTT:n kohdejoukosta poikkeava. Tässä yhteydessä mukana ovat kaikki maataloudesta ja/tai metsätaloudesta tuloa saaneet henkilöt, kun taas MYTT:n kohdejoukko koskee kaikkia yli kahden peltohehtaarin tiloja. Samassa yhteydessä on taulukoitu kunnittain mm. pinta-alat, tu-

lo- ja verotustiedot sekä tilojen velkaisuutta koskevia tietoja. Vuoden 1984 tulosten kohdalla on MYTT:n tulo- ja verotustietoja sisältävään tilastotiedotukseen (ANON. 1987b) lisätty myös maatilatalouden verolomakeotosta vastaava tilasto-osa, joka aiemmin on julkaistu Suomen virallisessa tilastossa (SVT XXXIX).

1.3. Kannattavuustutkimuksen kirjanpitotilat

Kannattavuustutkimuksen kirjanpitotila-aineisto koostuu yksityisten viljelijöiden hallinnassa ja hoidossa olevista tiloista. Koska kirjanpito toiminta on perinteisesti ja erikoisluonteensa vuoksi vapaaehtoisuuteen perustuvaa, kohdejoukkoa ei ole voitu valita tilastollisin menetelmin. Tila-aineisto on painotunut keskimääräistä suurempiin tilakokoluokkiin. Kirjanpitotiloilta selvitetään varsin yksityiskohtaisesti maatalouden tuotto ja kustannukset sekä niihin liittyvät maatalouden rahaliike, työnkäyttö ja pääomasuhteet sekä varallisuus. Tulokset lasketaan keskimäärin kirjanpitotiloja kohti. Lisäksi varsinaista maataloutta koskevista hehtaariohtaisista tuloksista lasketaan peltoalan jakautumisella painotetut keskiarvot, joiden voidaan katsoa paremmin edustavan eri alueiden ja koko maan maatalouden keskimääräistä tasoa.

Kannattavuustutkimuksessa on tiloja vuosittain hieman vaihdellen yhteensä noin 1 000 kpl eri puolilta maata. Tilat on ryhmitelty alueittain, tilasuuruusluokittain ja tuotantosunnittain. Maa on jaettu maatalouskeskusten aluerajoja noudattaen neljään tutkimusalueeseen, jotka ovat Etelä-Suomi, Sisä-Suomi, Etelä-Pohjanmaa ja Pohjois-Suomi. Käytössä olevaan peltoalaan perustuvia tilakokoluokkia on kaikkiaan kuusi. Näistä kuitenkin Etelä-Suomessa kaksi pienintä ja muilla alueilla lisäksi kaksi suurinta tilakokoluokkaa on yhdistetty tilaluvun jäädessä muutoin liian pieneksi.

Ryhmittelyssä eri tuotantosuntiin tilat on jaettu ensin kotieläintiloihin ja kasvinviljelytiloihin sen mukaan, kumman osuus kokonaistuotosta on suurempi. Kotieläintilat on jaettu nauta-

karjatiloihin, sikatiloihin ja muihin kotieläintiloihin. Nautakarjatilat jakautuvat edelleen I- ja II-ryhmiin nautakarjatuoton osuuden mukaan. I-ryhmässä osuus on 80-100 % ja II-ryhmässä 60-80 % kokonaistuotosta. Sikatiloilla sikataloustuoton osuus on vähintään 50 % kokonaistuotosta. Muut kotieläintilat, jotka jäävät edellä mainittujen ryhmien ulkopuolelle, ovat pääasiassa monipuolista kotieläintuotantoa harjoittavia tiloja.

Kasvinviljelytilat on jaettu viljatiloihin ja muihin kasvinviljelytiloihin. Viljatiloidella rehu- ja leipäviljatuoton osuus kokonaistuotosta on vähintään 50 %. Näiden ryhmien lisäksi on aineistosta poimittu omiksi ryhmikseen siipikarjataloutta ja nautanlihan tuotantoa harjoittavat tilat, jotka muutoin sisältyvät edellä selvitettyyn tilaryhmitukseen. Tuotantos suunnittaisia tuloksia alueittain tarkasteltaessa tilakokoluokkia on jouduttu yhdistämään liian pienen tilaluvun takia. Mm. Pohjois-Suomen osalta aineisto on riittänyt ainoastaan keskimääräisten tulosten esittämiseen eri tuotantosunnissa.

Kannattavuustutkimuksessa sovelletaan maatalouden liiketuloskäsitteitä. Kokonaistuoton ja liikekustannuksen laskemiseksi kirjanpitotiloilta on selvitetty myös maatalouden rahaliike. Maatalouden rahaliikkeessä tarkastellaan samoja tulo- ja menoeriä kuin 2-verolomakkeella ja näin ollen myös MYTT:ssa. Verokirjanpidon kassaperiaatteesta poiketen kirjanpitotilojen rahaliikkeessä otetaan huomioon myös tilisaatavat vuoden alussa ja lopussa. Sivunsiotalous erotetaan kirjanpitotiloilla maataloudesta tarkemmin kuin verokirjanpidossa. Poistot lasketaan kirjanpitotiloilla verokirjanpidon mukaisesti. Maatalouden rahaliike sisältyy kokonaistuottoon ja liikekustannukseen, minkä lisäksi näitä laskettaessa otetaan huomioon mm. varastojen muutos ja viljelijäperheen työn arvo.

Kirjanpitotiloilta saadaan myös tiedot viljelijäperheen ja palkkavaen työkäytöstä. Kirjanpitotilojen työnmenekkiluvut perustuvat varsin yksityiskohtaiseen työkirjanpitoon, jossa tehdyt työtunnit merkitään päivittäin muistiin paitsi ihmisten myös hevosten ja koneiden osalta. Ihmistyökäyttö tilastoidaan

erikseen viljelijäperheen aikapalkkaisen ja palkkaväen miesten, naisten ja lasten kohdalta ihmistyötunteina, joita laskettaessa alle 15-vuotiaiden lasten tekemistä työtunneista kaksi työtuntia vastaa yhtä aikuisen tekemää työtuntia.

Maatalouden kannattavuustutkimus on aloitettu vuonna 1912, joten aineisto antaa mahdollisuuden maatalouden tulosten tarkastelulle varsin pitkällä ajanjaksolla. Tulokset on julkaistu 1950-luvun loppuun asti pääasiassa silloisen maataloushallituksen julkaisuja -sarjassa. 1960-luvun alusta lähtien kirjanpitoluokset on julkaistu Maatalouden taloudellisen tutkimuslaitoksen julkaisuja -sarjassa (ANON. 1986i) sekä myös laitoksen tiedonantoja -sarjassa (ANON. 1987a).

2. Palkansaajien tuloja koskevat tilastot

2.1. Palkkatilasto

Palkkoja voidaan tarkastella joko palkanmaksajan tai palkansaajan näkökulmasta. Ensin mainitulla tavalla tarkasteltuna kyse on palkkamenoista, joihin sisältyvät myös työnantajan sosiaalivakuutusmaksut. Tarkasteltaessa palkkoja palkansaajan kannalta käytetään niistä yleisesti ansio-nimikettä. Palkkatilasto perustuu sopimusaloittaisiin tietoihin palkansaajien tunti-, päivä- ja kuukausiansioista. Yksityisen sektorin palkkatilastot sisältävät toimi- ja sopimusaloittaiset tiedot työntekijöiden ja toimihenkilöiden saamista ansioista. Työntekijät ovat pääasiassa tuntipalkkaisia ja toimihenkilöt kuukausipalkkaisia. STK ja LTK laativat jäsenyritystensä palveluksessa olevia työntekijöitä ja toimihenkilöitä koskevat palkkatilastot. Sellaisilla aloilla, joilla työnantajien järjestäytymisaste on alhainen, näin saatuja tietoja täydennetään Tilastokeskuksen otantatiedusteluilla. Teollisuuden työntekijöitä ja toimihenkilöitä koskevat palkkatilastot perustuvat STK:n jäsenyrityksiltään keräämään aineistoon. Teollisuuden työntekijöihin palkkatilastossa on luettu kokoaikaiset työntekijät ja aputyöntekijät lukuunottamatta harjoittelijoita ja opiskelijoita.

Palkkatilastossa ansiot tilastoidaan tuntipalkkaisilla ryhmillä tehtyä työtuntia kohti ja kuukausipalkkaisilla kuukautta kohti. Keskeisimmät ansiokäsitteet tuntipalkkaisten työntekijöiden osalta ovat **säännöllisen työajan ansio** ja **kokonaisansio**. Arki-
pyhäkorvauksia lukuunottamatta säännöllisen työajan ansioon ei sisälly tehtyyn työtuntiin kohdistumattomia lisiä tai palkkioita ja, koska tuntiansio sisältää ainoastaan rahana saadut palkat, siihen ei lueta myöskään luontoisetuja. Palkkausmuodotain tehdyn työajan ansio käsittää aika-, urakka- ja palkkio-
työn. Kokonaisansio muodostuu säännöllisen työajan ansiosta lisättyinä yli- ja hätätyöansioilla sekä pyhätyön korotusosilla (ANON. 1987e).

2.2. Teollisuustilasto

Teollisuustilastossa kuvataan teollisuustuotannon arvoa ja sen aikaansaamiseksi käytettyjä panoksia. Tilasto sisältää tiedot myös teollisuuden piirissä työskentelevistä henkilöistä, tehdyistä työtunneista ja maksetuista palkoista (ANON. 1986f). Teollisuustilasto kattaa Tilastokeskuksen toimialaluokituksen mukaisen varsinaisen teollisuuden (TOL 2-4), johon kuuluvat kaivos- ja muu kaivannaistoiminta, tehdasteollisuus sekä sähkö-, kaasu- ja vesihuolto. Tilastotiedot kerätään kaikista työpaikoista, joissa on vähintään viisi henkeä henkilökuntaa toimihenkilöt sekä työhön osallistuvat omistajat mukaanluettuina.

Teollisuustilasto kattaa yli 90 %:sesti teollisuuden palkansaajat. Palkkatilastoon verrattuna teollisuustilasto on mm. LTK:n alaisten teollisuustyöntekijöiden osalta kattavampi, sillä palkkatilastossa teollisuuden toimialat sisältävät ainoastaan STK:n jäsenyritysten työntekijät. Myös pienehköt yritykset ovat teollisuustilastossa paremmin edustettuina. Teollisuustyöntekijöiden lukumäärä palkkatilastossa on noin 65 % teollisuustilaston kattamasta työntekijäluvusta.

Teollisuustilaston palkkakäsite on laajempi kuin edellä tarkasteltu palkkatilaston ansiokäsite. Teollisuustilaston palkkakäsite sisältää **kaikki rahana tai luontoisetuna maksetut palkat**

ja se on siten lähinnä tulonjakotilastosuosituksen mukainen. Teollisuustilastossa luontoisedut ovat useimmiten verotusarvoisina, kun ne tulonjakotilaston palkoissa on pyritty kyselyn avulla saattamaan markkinaarvoisiksi. Palkkasummat ilmoitetaan erikseen toimihenkilöiden ja työntekijöiden osalta sekä erikseen vielä valmistusprosessiin osallistuvien työntekijöiden osalta. Teollisuustilasto sisältää tiedot myös työtunneista. Tilaston työtunneilla tarkoitetaan kuten palkkatilastossa **tehtyjä työtunteja**, jolloin vuosiloman, sairausloman tms. poissaolon ajalta ei ole laskettu työtunteja. Ylityötunnit sisältyvät tilastoon sellaisenaan ilman korotuksia. Teollisuudessa työskentelevien henkilöluvut, palkat ja tehdyt työtunnit sadaan teollisuustilastosta toimialoittain ja alueittain luokiteltuna.

3. Muut tulovertailuissa kysymykseen tulevat tilastot

3.1. Tuloja ja kulutusta kuvaavat tilastot

3.1.1. Tulo- ja varallisuustilasto

Tulo- ja varallisuustilasto perustuu pääasiassa välittömän verotuksen ATK-rekisteriin. Se jakautuu luonnollisten henkilöiden ja yhteisöjen tilastoihin ja sisältää maksuunpanotiedot kaikista verovelvollisista ja henkilöverolomakkeen tiedot luonnollisista henkilöistä. Tulo- ja varallisuustilastoa voidaan pitää ensisijaisesti veroprosessin kuvaajana. Veronalaisten tulojen osalta tilasto kuvaa mm. palkka- ja yrittäjätuloja. Varallisuuden osalta on selvitetty jakaantumista ja varallisuusverotusta. Maatalouden tulokset on tilastossa yhdistetty maataloutta koskeviin tuloksiin.

Tilastosta on saatavissa luokituksia mm. lääneittäin, ikäluokittain ja sukupuolen mukaan. Tulojen jakautumista kuvataan tilastossa mm. kvintiilitarkastelulla, jossa tulonsaajat jaetaan tulojen mukaan lukumäärältään viiteen yhtä suureen ryhmään, joiden avulla tarkastellaan kunkin viidenneksen osuutta koko tulosummasta. Tulo- ja varallisuustilasto on eräs vanhimmista

verotusaineistoon perustuvista tilastoista. Siitä on saatavissa verosäännösten muutokset huomioon ottaen yhtenäisiä sarjoja 1920-luvulta lähtien. Nykyisin se ilmestyy Suomen virallisen tilaston IV B-sarjassa (ANON. 1986g).

3.1.2. Tulonjakotilasto

Tulonjakotilaston tarkoituksena on antaa tietoa yksityisten kotitalouksien käytettävissä olevista tuloista ja ansiotulonsaajien palkka- ja yrittäjätuloista sekä näiden tulojen jakautumisesta ja rakenteesta. Tilasto pohjautuu käsitteistöltään YK:n tulonjakotilastosuosituksen (ANON. 1977c). Ensimmäinen tulonjakotilasto on vuodelta 1977. Tilaston perusjoukko sisältää kaikki yksityiset kotitaloudet. Osa tulotiedoista ja kotitalouksien luokittelutiedot kerätään otantaperusteisilla postitiedusteluilla ja haastatteluilla. Suurin osa tulotiedoista saadaan suoraan hallinnollisista rekistereistä.

Tulonjakotilasto on iältään varsin nuori, minkä takia sen laadintamenetelmät eivät ole vakiintuneet. Otoskehikko poimitaan väestön keskusrekisteristä. Vuodesta 1979 lähtien otosyksikkönä on ollut yksittäinen henkilö ja hänen kotitaloutensa. Perusjoukon kotitalouksien lukumäärä on estimoitu yksityisiin kotitalouksiin kuuluvan väestön määrän ja otoskotitalouksien keski-koon perusteella. Otoksen koko on ollut vuoteen 1981 asti runsaat 40 000 kotitaloutta, joista noin 80 % postitiedustelu- ja 20 % haastattelukotitalouksia. Kato on ollut noin 7 000 kotitaloutta. Tilastovuonna 1982 on postitiedustelu jätetty kokonaan pois ja siirrytty 10 000 kotitalouden haastatteluotokseen. Vuonna 1983 haastatteluotoksen koko on nostettu 13 500 kotitalouteen siten, että yli 40 % tähän otokseen kuuluvista talouksista oli mukana jo edellisessä vuotena.

Tulonjakotilaston tilastoyksiköitä ovat kotitalous ja ansiotulonsaaja. Kotitalouden muodostavat yhdessä asuvat henkilöt, joilla on yhteinen ruokatalous tai jotka muuten käyttävät yhdessä tulojaan. Kotitalouksien tulojen jakautumisessa keskeisiä muuttujia ovat sosioekonominen asema, desiili, kotita-

louden koko ja rakenne sekä ammatissa toimivien jäsenten luku, suuralue ja kuntamuoto. Luokittelutiedot on muodostettu kotitalouden päämiehen tietojen perusteella. Sosioekonomisen aseman mukainen luokitus kuvaa väestön jakautumista sosiaaliselta ja taloudelliselta asemaltaan erilaisiin ryhmiin.

Sosioekonomista asemaa määritettäessä ammatissa toimivaksi on luokiteltu pääsääntöisesti kaikki tutkimusvuonna vähintään kuukautena tuotantotoimintaan osallistuneet. Ammatissa toimivat on edelleen ryhmitelty yrittäjiin ja palkansaajiin. Yrittäjät on jaettu maatalousyrittäjiin ja muihin yrittäjiin. Palkansaajat on ryhmitelty ammatin ja toimialan mukaan maa- ja metsätalouden, teollisuuden ja rakennustoiminnan sekä palvelu-alojen toimihenkilöihin ja työntekijöihin. Teollisuus- ja rakennustyöntekijät on lisäksi luokiteltu ammattikoulutuksen mukaan. Alueluokituksen suuralueet ovat Helsinki, Etelä-Suomi, Väli-Suomi ja Pohjois-Suomi.

Tulonsaajakohtaisesti tilastossa on tarkasteltu henkilöä kohti laskettuja palkka- ja yrittäjätuloja sekä näistä muodostuvia ansiotuloja edellä selvitetyin luokituksin. Käytettävissä olevan tulon käsitteeseen päästään ainoastaan kotitalouskohtaisissa tarkasteluissa, sillä käytettävissä olevien tulojen jako kotitalouden jäsenten kesken on mm. omaisuustulojen osalta ongelmallinen. Tulonsaajakohtaiset tiedot perustuvat kokonaisuudessaan verotusrekistereistä saataviin tulotietoihin.

Maatilat on tulonjakotilastossa ryhmitelty viljelijän hallinnassa olevan viljellyn peltopinta-alan mukaan neljään tilakokoryhmään. Viljelijätaloukskohtaisissa tarkasteluissa ovat mukana kaikki kotitaloudet, joilla on yli kaksi hehtaaria viljeltyä peltoa. Viljelijätaloudet on jaettu edelleen perheen päämiehen sosioekonomisen aseman mukaan. Esim. vuoden 1983 tulonjakotilaston haastattelussa on ollut mukana noin 1 400 viljelijätaloutta, joista runsaassa 1 000 taloudessa perheen päämies on ollut ammattiasemaltaan maatalousyrittäjä. Tuotantosuuntaryhmi-

tyksenä viljelijöiden tulotarkasteluissa ovat kotieläintalous, kasvinviljely, puutarhanviljely (erikoisviljely), metsätalous ja muu maatalous.

Tulonjakotilasto laaditaan Tilastokeskuksessa ja se julkaistaan Suomen virallisen tilaston XLI-sarjassa (ANON. 1986h). Tilaston valmistumisviive on vaihdellut ja vuoden 1981 tuloksia ei ole lainkaan julkaistu. Verotustietoihin perustuvana tilastona rakenteellinen tuotantoaika tulonjakotilastossa on 1.4 vuotta. Tulonjakotilastosta on kehitteillä erillinen tietokanta, joka on vuoden 1983 osalta periaatteessa jo valmiina. Tietokantojen laajempaan käyttöön tältä osin on varauduttu kuitenkin vasta parin vuoden kuluttua.

3.1.3. Kotitaloustiedustelu

Kotitaloustiedusteluilla tuotetaan tietoa kotitalouksien ja yksityisten henkilöiden kulutuksen rakenteesta. Kulutusmenojen lisäksi siinä selvitetään elintarvikkeiden kulutusmäärät, keskokulutushyödykevaranto ja kotitalouksien saamat ilmaispalvelut. Kotitalouksien tulot selvitetään eri rekistereistä ainoastaan kulutuksen taustatietoina käytettäviksi. Kotitaloustiedusteluja laaditaan viiden vuoden väliajoin (ANON. 1985h). Viimeisin kotitaloustiedustelu on vuodelta 1986 ja sen tulokset valmistuvat pääosin syksyllä 1987.

Kotitaloustiedustelu perustuu erilliseen otokseen, joka vuosien 1981 ja 1986 tiedusteluissa on poimittu väestön keskusrekisteristä noin 10 000 ja 12 000 henkilön ositettuna satunnaisotantana. Otoksen poiminnassa ja perusjoukon estimoinnissa on noudatettu lähinnä tulonjakotilaston mukaisia periaatteita. Tiedot kerätään haastatteleamalla, tilinpidolla ja suoraan rekistereistä. Otokskotitaloudet pitävät tilikirjaa menoistaan kahden viikon ajan. Eri kotitalouksien tilinpitojaksot ajoittuvat tasaisesti koko tutkimusvuoden ajalle. Haastatteluilla kerätään taustatietojen lisäksi tiedot erilaisista maksuista ja suurehkoista hankinnoista. Tulotiedot kerätään kotitaloustiedustelussa nykyisin suoraan eri ATK-rekistereistä. Tästä johtuen tulo-

tiedot on kotitaloustiedustelussa esitetty yleisemmällä tasolla kuin nimenomaan kotitalouksien käytettävissä olevia tuloja selvittämään perustetussa tulonjakotilastossa.

3.2. Työpanosta koskevat tilastot

3.2.1. Maatalouden työpanostilastot

Maa- ja metsätalousministeriön vuonna 1980 asettama työpanostoimikunta on mietinnössään (Kom.miet. 1981:5) tarkastellut varsin perusteellisesti maatalouden työpanosta selvittäviä tilastoja. Toimikunta laati selvityksen maatalouden työpanoksen suuruudesta ja siitä, miten sen kehitystä voidaan aiempaa paremmin seurata. Tarkastellessaan maatalouden työpanostilastojen kehittämismahdollisuuksia, toimikunta on laatinut yksityiskohtaiset selvitykset näiden tilastojen laadintamenetelmistä ja tietosisällöstä. Maatalouden työpanostilastoja on viime vuosina kehitetty osin työpanostoimikunnan mietinnössään esittämien ehdotusten mukaisesti.

Laajin maatalouden työpanosta koskeva tilasto on Maatilahalituksen laatima **työpanostilasto** (ANON. 1987c). Siinä pyritään selvittämään maatiloilla työskentelevien tekemä koko työpanos maatilatalouden ulkopuoliset työt mukaan lukien. Työpanostilasto on perustunut noin 12 000 tilan ositettuun satunnaisotokseen, joka on tavallisesti vaihdettu uuteen joka kolmas vuosi. Otos on poimittu maatilarekisteriin tiloista, joilla viljelijän hallinnassa on vähintään 1 ha peltoa ja/tai puutarhaa. Tila-aineisto sisältää myös viljelemättömät ja nk. pakettitilat. Vuonna 1987 on työpanostilastossa siirrytty maatilatalouden yritys- ja tulotilaston (MYTT) kanssa yhteiseen otokseen, jolloin otostilojen lukumäärä on nostettu 16 500 tilaan. Alle kahden peltohehtaarin tilat on samalla jätetty pois työpanostilastosta.

Työpanostiedustelu suoritetaan postitiedusteluna, jossa jokaiselta otostilalta kysytään kerran kahdessa kuukaudessa kyselyviikon aikana tehdyt työt. Kyselyä varten otostilat on jaettu neljään yhtäsuureen ryhmään. Tiedustelulomake lähetetään joka

toinen viikko yhdelle ryhmälle. Näin ollen jokainen otostila joutuu vastausvuoroon vähintään 6 ja osa otostiloista 7 kertaa vuodessa. Työpanostietojen saanti on vuodesta 1981 lähtien pyritty varmentamaan uusintatiedusteluin. Maatilalla ja tilan ulkopuolella tehdyt työtunnit kysytään työlajeittain viljelijän ja puolison, muiden viljelijäperheen jäsenten ja sukulaisten, palkatun työvoiman sekä lomittajan osalta erikseen sukupuolen mukaan eriteltyinä. Töiden ryhmittelyissä työlajeittain on tapahtunut eräitä tarkennuksia mm. otoksen vaihdoksen yhteydessä vuonna 1981. Tehdyt työtunnit kysytään työpanostilastossa henkeä kohti, mutta ne tilastoidaan kuitenkin 8-tuntisina työpäivinä erillään henkilöluvusta.

Kirjanpitotiloilla ja maatilahallituksen työpanostilastossa on useita yhtymäkohtia töiden jaottelussa työlajeittain. Kirjanpitotiloilla maatalouden työt on jaoteltu yksityiskohtaisemmin kuin työpanostilastossa. Käsitteellisesti kirjanpitotilojen maatalouden juokseva työ yhdessä johtotyön kanssa vastaa lähinnä työpanostilaston varsinaisia maataloustöitä. Sivuanstiotöiden osalta taas työpanostilastosta on saatavissa useampia ryhmitteilyjä.

Työtehoseura ry:n laatimat **maatalouden työnormit** (ANON. 1980b) kuvaavat tehtyihin havaintoihin perustuen mallinomaisesti työmenekkiä maatalouden eri työvaiheissa. Normit perustuvat työajan jaotteluun eri tapahtumaluokkiin ja työskentelyn eri vaiheita koskeviin käytännön työaikatutkimuksiin. Normeja laskettaessa on jouduttu vakioimaan joukko tärkeimpiä työmenekkiin vaikuttavia tekijöitä. Työnormeihin perustuva maatalouden työmenekki muodostuu yleensä todellista pienemmäksi. Tämä aiheutuu siitä, että normit on laskettu vakioiduissa olosuhteissa. Käytännön olosuhteissa esiintyy aina häiriötekijöitä, jotka lisäävät työn tarvetta. Päivittäisissä töissä työn tehokkuus keskimäärin lienee vähäisempi kuin työntutkimuksissa on todettu. Kuitenkin työnormeja voidaan käyttää mm. vertailukohtana eri lähteistä saatuja työpanostietoja tarkasteltaessa.

3.2.2. Muut työpanosta koskevat tilastot

Työvoimatutkimuksella selvitetään eri väestöryhmien osalta kuumista työvoimaan, työoloja, työttömyyttä ja työvoiman tarjontaa. Työvoimatutkimus käsittää nykyisellään tietosisällöltään laajemman vuosihaastattelun (ANON. 1987f) ja suppean kuukausihaastattelun (ANON. 1986j). Vuosihaastattelu vastaa aiempaa erillistä työvoimatutkimusta. Kuukausihaastattelulla tarkoitetaan aikaisempaa postikyselyyn perustunutta työvoimatiedustelua. Kuukausikyselyissä keskitytään työllisyyden, työttömyyden ja työpanoksen mittaamiseen työllisyyteen liittyvien kausi- ja suhdannevaihteluiden selville saamiseksi. Työvoimatiedustelun muututtua vuonna 1983 haastattelututkimukseksi sen tietosisältöä on samalla hieman laajennettu ja kysymyksenasettelua täsmennetty.

Uudistetun työvoimatutkimuksen kokonaisotos on 60 000 henkilöä. Otos koskee 15-74 vuotiaita henkilöitä ja se poimitaan väestön keskusrekisteristä puoleksitoista vuodeksi kerrallaan. Kokonaisotos vaihtuu jatkuvasti osittain uuteen. Otoksesta on kuukausittain mukana tutkimuksessa 12 000 henkilöä siten, että kukin otoshenkilö on haastattelussa kaikkiaan viisi kertaa puoleltoista vuoden aikana. Työvoimatutkimuksen vuosihaastattelu tehdään syys-joulukuun kuukausihaastattelun yhteydessä tutkimuksessa silloin ensimmäistä kertaa mukana oleville henkilöille. Vuosihaastattelu kohdistuu 15-64-vuotiaseen väestöön ja sen piiriin kuuluu kaikkiaan noin 9 000 henkilöä. Tutkimusaika on sekä kuukausi- että vuosihaastattelussa kuukauden toinen viikko.

Työllisten työaikaa koskevat tiedot perustuvat pääasiassa kuukausihaastatteluihin. Vuosihaastattelussa tarkastellaan pikeminkin työllisyyteen ja työaikaan vaikuttavia muita tekijöitä. Työllisiksi luokitellaan henkilöt, jotka tutkimusviikon aikana tekivät yhtenäkin päivänä työtä palkkaa tai voittoa saadakseen tai työskentelivät avustavina perheenjäseninä vähintään kolmanneksen alan normaalista työajasta tai olivat työpaikastaan tilapäisesti poissa. Kuukausihaastattelussa kysytään kaikilta

työllisiltä mm. ammattia, säännöllistä normaalia työaikaan tunteina viikossa, kyselyviikolla tehtyä työaikaan ylityötunnit mukaan luettuina sekä sivutoiden määrää. Maatiloilla työskentelevien osalta on kysytty lisäksi pääasiallisesti tehdyn työn työlaji jaotuksella maatalous-, metsätaloustyö ja muu työ.

Vuonna 1979 työvoimatutkimuksen yhteydessä on tehty myös erillinen **ajankäyttötutkimus**, jolla on pyritty selvittämään ihmisten elinoloja päivittäisen ajankäytön jakautumisella työn, kotityön, vapaa-ajan, opiskelun ja nukkumisen osalle. Ajankäyttöä koskevat tiedot on kysytty päiväkirjan avulla kahden peräkkäisen vuorokauden ajalta työvoimatutkimuksen yhteydessä haastatelluilta henkilöiltä. Ajankäyttötutkimuksilla saataneen verran tarkka kuva mm. ansiotyöhön käytetystä ajasta eri väestöryhmien keskuudessa. Kuitenkin niillä aloilla, joilla työaika vaihtelee eri vuodenaikoina, kuten esim. maataloudessa, kausivaihtelun huomioonottamiseksi tulisi tehdä useita em. tyyppisiä ajankäyttötutkimuksia. Vuoden 1979 ajankäyttötutkimus tullaan uusimaan Tilastokeskuksen toimesta lähi aikoina.

Palkansaajien tuntimääräisiä työaikoja koskevia vuositilastoja on olemassa lähinnä vain teollisuustyöntekijöiden osalta. **Teollisuustilasto** (ANON. 1986f) sisältää palkkatietojen ohella tiedot varsinaisen teollisuuden työntekijöiden tekemistä työajoista. Työaikaan teollisuustilastossa on luettu ainoastaan tehdyt työtunnit. Jaettaessa teollisuustilaston maksetut palkat tehdyillä työtunneilla, päädytään ao. sopimusalojen keskimääräistä tuntiansiota jonkin verran korkeampaan tuntipalkkaan, koska teollisuustilastossa työtunnit lasketaan tehtyjen työtuntien perusteella. Tehdyt työtunnit on teollisuustilastossa selvitetty kuten palkkasummatkin toimialoittain kaikkia työntekijöitä ja erikseen valmistustyöntekijöitä koskevana.

3.3. Muut tilastot ja selvitykset

Väestö- ja asuntolaskentoja on tehty vuodesta 1950 lähtien kymmenen vuoden väliajoin. Näiden piiriin voidaan lukea myös vuoden 1975 asunto- ja elinkeinotutkimus. Viimeisin **väestö- ja asuntolaskenta (VAL 80)** on vuodelta 1980 (ANON. 1980c). Väestö- ja asuntolaskennoilla pyritään selvittämään koko maan väestön määrä ja rakenne. Vuoden 1980 väestölaskennassa keskeisinä selvityskohteina ovat henkilöt, perheet ja asuntokunnat, asunnot, toimitilat sekä rakennukset. Osa näistä perusjoukkoja koskevista tiedoista on kysytty postitiedusteluina ja osa on saatu eri rekistereistä ja tiedostoista. Mm. väkilukutiedot, väestön jakaumatiedot, tulotiedot ja eläkkeensaajia koskevat tiedot on saatu eri rekistereistä. Eräät tiedot on taas muodostettu kyselytietojen ja rekisteritietojen yhdistämisen tuloksena.

Valtionveronalaisia tuloja ja käytettävissä olevia tuloja koskevia tietoja on VAL:ssa käytetty pääasiassa luokittelumuuttujina, jolloin tarkastelukulmana on henkilöiden, perheiden ja asuntokuntien jakauma eri tulosuuruusluokkiin. Tulonsaajien perusjoukon muodostavat ammatissa toimivat ja toimimattomat, joilla on ollut valtionveronalaista tuloa. Ammatissa toimivaan väestöön on luettu kaikki yli 15-vuotiaat henkilöt, jotka laskevavuonna olivat työllisiä ja/tai työttömiä vähintään 6 kk. Elinkeinoittainen luokitus noudattaa Tilastokeskuksen toimialaluokitusta. Ammattiaseman mukaan henkilöt on jaettu yrittäjiin, yrittäjäperheen jäseniin ja palkansaajiin. Elinkeino- ja ammattiaseman mukaisissa ryhmityksissä tulojen mukaisen henkilöjakauman lisäksi on saatavissa myös tulosummat valtionveronalaisista tuloista, joista voidaan laskea henkilöittäiset tulot jaotuksella yrittäjä-tulo, palkkatulo ja muu tulo. Yrittäjä- ja omaisuustulojen osalta jako tapahtuu tällöin henkilöverotuksen säädösten mukaisesti.

Viljelijäväestön tuloja koskevissa tulostuksissa varsinaista maataloutta harjoittavat tilat on ryhmitelty yrittäjän hallinnassa olevan peltoalan mukaan kahdeksaan tilakoluokkaan. Jakauma- ja tulotiedot on esitetty tilojen, maatalousyrittäjien

ja tiloilla palkansaajina työskentelevien osalta erikseen. Koska maatalouden ammatissa toimiviin on luettu kaikki po. vuonna yli 6 kk alalla työskennelleet, kyse on päätoimisemmista viljelijöistä ja maataloustyöntekijöistä kuin esimerkiksi maatilatalouden yritys- ja tulotilastossa. VAL:ssa osa-aikaviljelijät lukeutuvat pääsääntöisesti muille toimialoille.

Vuoden 1980 väestö- ja asuntolaskennassa on viljelijöiden ja heidän perheenjäsentensä osalta selvitetty maa- ja kalataloustöihin käytetty aika ja eri ikäisten henkilöiden jakauma työajan suhteen. Myös tilakoko on otettu huomioon samassa yhteydessä, joskin tilakokoluokitus poikkeaa muista maatalouden tilastoista. Mukana tarkastelussa ovat tällöin kaikki yli yhden peltohehtaarin tiloilla yrittäjinä tai avustavina perheenjäseninä maa- tai kalataloustöitä tehneet yli 15-vuotiaat henkilöt. Myös kauppapuutarhat on laskettu tällöin maataloiksi.

Elintaso ja eri väestöryhmien elinoloja on selvitetty tilastoyhteenvedoilla (ANON. 1977a ja 1984d) ja erillisillä haastattelututkimuksilla (ANON. 1979a). Viimeisin **elinolotutkimus**, on tässä vaiheessa keskeneräinen **ELO-86**, jossa selvitetään väestön elinolosuhteita syksyllä 1986 (ANON. 1986a, s. 25-31). Elinolotutkimuksen päätehtävänä on kuvata suomalaisten hyvin- tai pahoinvointia kokonaisuutena. Tällöin aineellisen elintason mittareiden rinnalla pyritään selvittämään myös elämisen laatua, ts. ihmissuhteita ja koettua hyvinvointia. Elinolotutkimuksen ydinsisältönä ovat perhe-, asunto-, terveys-, koulutus- ja työllisyystiedot. Hyvinvointia kartoittavan kokonaiskuvan ohella ELO-86:ssa on kiinnitetty erityistä huomiota ns. huono-osaisuuden ulottuvuuksien ja kasautumisen tarkasteluun sekä hyvinvoinnin ns. epävirallisten piirteiden selvittämiseen. Perinteisten hyvinvoinnin kuvaajien rinnalle pyritään tällöin saamaan tietoja myös mahdollisista muista kuin virallisen avun ja sosiaalisen tuen olemassaolosta.

Pääosa ELO-86:n tiedoista on kerätty henkilökohtaisin haastatteluin. Tutkimuksen perustana on 16 000 henkilön otos, josta 2 000 henkeä edustaa toimeentuloturvan piirissä vuonna 1985 olleita ihmisiä. Otoksesta 14 000 on ositettu lääneittäin ja pääkaupunkiseudusta on tehty oma ositteensa. Pääotos on poimitu väestön keskusrekisteristä yli 15 vuotiaita henkilöitä koskevana. Pienempi osaotos perustuu Sosiaalivaltiosiön tietoihin. Ajan myötä tapahtuneiden muutosten esillesaamiseksi ELO-86:ssa on pyritty toistamaan 1978 Elinolosuhdetiedustelun keskeisimmät kysymykset. Kansainvälisten vertailuiden mahdollistamiseksi pohjoismaiset tilastovirastot ovat sopineet joukon samalla tavoin muotoiltavia kysymyksiä vastaavissa pohjoismaisissa tutkimuksissa. Näiden lisäksi tutkimuksessa on pyritty ottamaan huomioon vertailumahdollisuuksia myös muihin tekeillä oleviin ja valmiisiin yhteiskuntatieteellisiin tutkimuksiin.

D. TULOKSET

1. Viljelijäväestön sisäiset tuloerot

1.1. Viljelijäväestön tulot keskimäärin vuosina 1980-1984

Viljelijäväestön sisäisiä tuloeroja voidaan tarkastella laajimmin verotustietojen perusteella. Henkilöverotuksen tietojen avulla päästään tulonjakotilastosuosituksen mukaisessa tulokäsitteistössä (vrt. kuvio 1, s. 65) karkeasti **tuotannontekijätuloihin** asti. Kun henkilöverotuksen tietoihin yhdistetään lisäksi maatilatalouden verotustiedot maatilatalouden yritys- ja tulotilaston (MYTT) mukaisina, voidaan henkilöverotuksen tietoja ryhmitellä edelleen maatalouden tulotietojen perusteella.

Maataloustuloon pääsemiseksi verotustietoja on täydennetty verovapaiden tuloerien osalta kirjanpitotilojen tietojen ja pinta-alalisiä koskevan erillisselvitysten avulla. Vuodelta 1984 pinta-alalisät on erikseen tilastoitu MYTT:n tuloksia vastavasti. Aiempina vuosina ne ovat perustuneet Maatilahallituksen tukimalliin. Maatalouden osuus maatilatalouden verotuksessa huomioon otettavista korkomenoista on arvioitu kokonaistasolla kansantalouden tilinpidon varsinaisen maatalouden korkomenojen suhteena MYTT:n mukaisiin maatilatalouden korkomenoihin. Kansantalouden tilinpidossa (KTT) maatalouden korkosumma perustuu pankkien maataloudelle myöntämien erityyppisten lainojen määriin ja niistä aiheutuviin korkokustannuksiin. Samaa suhdelukua on käytetty myös tilaryhmittäisissä tarkasteluissa. Muilta osin korkomenot on katsottu kulutusmenoiksi. Näin ollen maatalouden yrittäjätulo eli maataloustulo on verotustietojen pohjalta laskettu seuraavasti:

Maatalouden puhdas tulo (MYTT)
+ maatilalla omaan käyttöön otettujen
 maataloustuotteiden arvo (Kirjanpitotilat)
+ pinta-alalisät(erillisselvitys)
- maatalouden osuus korkomenoista (KTT/MYTT)
Maatalouden yrittäjätulo eli maataloustulo

Metsätalouden tulot on otettu huomioon verotuksen mukaisesti laskennallisena metsätalouden puhtaana tulona. Metsätalouden tulojen voidaan tällöin katsoa kuvaavan pitemmän ajan keskimääräisiä metsänmyyntimahdollisuuksia eri tilaryhmissä. **Ansiotuloihin** pääsemiseksi maa- ja metsätalouden tuloihin on lisätty palkkatulot sekä liike- ja ammatti- ja muut yrittäjätulot. **Tuotantontekijätuloissa** otetaan ansiotulojen lisäksi huomioon myös omaisuustulot.

MYTT:n perusjoukko sisältää viljelyksessä olevat yli kahden peltihehtaarin tilat, joilla on valtionveronalaista maatalouden tuloa. Tällaisia tiloja on ollut vuonna 1980 noin 184 400 ja vuonna 1984 167 400. Näistä on ollut luonnollisten henkilöiden hallinnassa vuonna 1980 noin 85 % ja vuonna 1984 78 %. Perikuntien ja verotusyhtymien tiloja on ollut vastaavasti 15-21 %. Muussa yhtymämuotoisessa omistuksessa sekä säätiöiden, seurakuntien, valtion ja kuntien hallinnassa on ollut yhteensä vajaan prosentin verran tiloista. Koska mm. perikuntien osalta henkilöverotuksen tietojen saanti on ongelmallista, viljelijäväestön tulotarkastelut on rajattu koskemaan ainoastaan luonnollisten henkilöiden tiloja. Niiden lukumäärä ja keskimääräinen tilakoko tutkimuksessa¹⁾ on ollut seuraava:

	Tiloja	Peltoa, ha	Metsäala, ha
1980	150 334	12.7	34.2
1981	150 082	12.9	34.5
1982	144 856	13.2	35.7
1983	140 541	13.6	36.5
1984	131 000	14.4	35.5

Luonnollisten henkilöiden tilaluku on vähentynyt tarkasteltavina vuosina yhteensä runsaalla 19 000 tilalla. Tilaluku on vähentynyt pääasiassa alle 20 ha:n tilojen osalta. Yli 20 ha:n tiloja sitävastoin on tullut noin 2 800 tilaa lisää. Vuosittainen tilaluvun vähentyminen on ollut keskimäärin 3.3 %. Keski-

¹⁾ MYTT:n otoksen perusteella estimoitu tilaluku. Tutkimuksessa mukana otostilat, joilta maatilatalouden verotustiedot on voitu viljelijän henkilötunnuksen avulla yhdistää henkilöverotuksen rekisteritietoihin.

määräinen peltoala on lisääntynyt vastaavana aikana 1.7 ha eli keskimäärin 3.2 % vuodessa. Metsäala on lisääntynyt noin hehtaarin verran. Vuonna 1984 luonnollisten henkilöiden tiloilla on ollut peltoa keskimäärin 14.4 ha ja metsää noin 36 ha.

Tilaa kohti lasketut tuotannontekijätulot ovat olleet vuonna 1980 keskimäärin 43 900 mk ja vuonna 1984 81 100 mk (taul. 9). Maataloustulon osuus tuotannontekijätuloista on ollut 54-61 %, metsätalouden laskennallisen puhtaan tulon osuus 11-13 % ja palkkatulojen osuus 23-26 %. Muiden ansiotulojen osuus on ollut vastaavasti 4-6 % ja omaisuustulojen vajaa prosentti tuotannontekijätuloista. Maataloustulo vaihtelee vuosittain lähinnä tuotanto-olosuhteista riippuen, muiden tulolähteiden osalta vuosivaihtelut ovat vähäisempiä. Kokonaissadon kehityksestä päätellen (KETTUNEN 1986) vuodet 1980 ja 1982 ovat olleet maatalouden kannalta lähinnä keskimääräisiä, vuosi 1981 oleellisesti näitä heikompi ja vuosi 1983 keskimääräistä parempi. Myös vuosi 1984 on ollut pitkäaikaista keskimäärää hieman parempi.

Taul. 9. Tuotannontekijätulot (mk/tila) ja niiden %-jakauma tulolähteittäin vuosina 1980-1984.

	1980	1981	1982	1983	1984
Maataloustulo, %	57.1	54.4	56.1	59.5	61.1
Metsätal.lask. puhtas tulo, %	12.9	12.9	13.1	11.3	10.7
Palkkatulot, %	24.1	26.2	25.0	24.3	23.2
Muut ansiotulot, %	5.2	5.8	5.0	4.0	4.0
Omaisuustulot, %	0.7	0.7	0.8	0.9	0.9
Tuotannontekijä- tulot yht., %	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
mk/tila	43 557	48 801	57 173	71 427	80 321

Verotuksen tulotiedot luonnollisten henkilöiden tiloilla sisältävät yksinäisviljelijöiden ja viljelijäpuolisoiden tulot. Näin ollen tilakohtaisten tulojen jakajina tulevat kysymykseen ensisijaisesti viljelijä ja puoliso. Yksinäisviljelijät huomioon ottaen viljelijäpuolisoiden henkilöluku tiloilla on ollut kes-

keskimäärin 1.8. Tulot on laskettu tutkimuksessa henkilöä kohti jakamalla tilakohtaiset tulot tasan viljelijää ja puolisoa kohti. Tulojen edelleen jakautuminen viljelijäperheen sisällä on nähty tutkimuksessa lähinnä tulojen käyttöön ja kulutukseen liittyvänä viljelijäperheen sisäisenä asiana.

Seuraavassa omaisuustulot on jätetty keskimäärin vähäisenä tu-
loeränä tarkastelun ulkopuolelle ja tuloja ja niiden kehitystä on selvitetty lähinnä ansiotulojen pohjalta. Viljelijää ja puolisoa kohti lasketut ansiotulot ovat olleet vuonna 1980 23 900 mk/henkilö ja vuonna 1984 43 500 mk/henkilö (taul. 10). Ansiotulot ovat nousseet nimellisesti vuosittain keskimäärin 16.2 %. Maataloustulo on kasvanut vastaavasti vuosittain keskimäärin 18.5 %, metsätalouden laskennallinen puhdas tulo 11.1 % ja palkka- ja muut ansiotulot 14.3 %. Kuluttajahintaindeksillä mitattuna inflaatio on ollut keskimäärin 9.3 % vastaavana aikana. Maataloustulon osalta tulokehitys on ollut osin tuotanto-oloista johtuen vaihteleva. Vuonna 1981 reaalityulojen osalta on tapahtunut selvää tulojen alentumista, kun taas vuonna 1983 tulot ovat nousseet enemmän kuin muina vuosina.

Taul. 10. Ansiotulot viljelijää ja puolisoa kohti (mk/henkilö) keskimäärin luonnollisten henkilöiden tiloilla vuosina 1980-1984.

<u>Tulot, mk/henkilö</u>	<u>1980</u>	<u>1981</u>	<u>1982</u>	<u>1983</u>	<u>1984</u>
Maataloustulo	13 770	14 714	17 746	23 643	26 810
Metsätal. tulo	3 102	3 491	4 148	4 503	4 706
Palkkatulot	5 809	7 080	7 924	9 686	10 185
Muut ansiotulot	1 259	1 579	1 592	1 563	1 785
<u>Ansiotulot yht.</u>	<u>23 940</u>	<u>26 864</u>	<u>31 410</u>	<u>39 395</u>	<u>43 486</u>

Maataloustulon kehitystä tarkasteltaessa tulee ottaa huomioon sekä peltoalalla että eläinmäärillä mitattu keskimääräinen tilakoon kasvu. Metsätalouden laskennallinen puhdas tulo riippuu pääosin metsäalasta ja kantohintojen kehityksestä. Metsätulon kehitys näyttää laantuneen siten, että vuosina 1983 ja 1984 reaalityulot tältä osin ovat alentuneet. Palkka- ja muiden an-

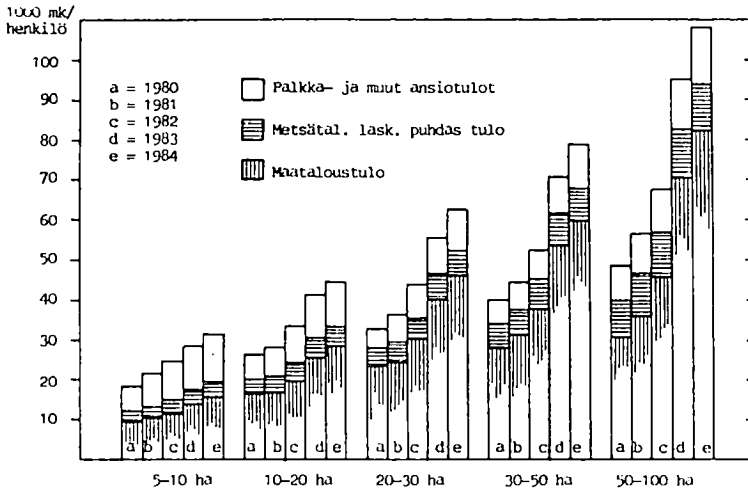
siotulojen vuosimuutokset sitä vastoin ovat olleet vuotta 1984 lukuunottamatta reaalityulojen kasvuun viittaavia.

1.2. Tilakoosta ja tuotantosuunnasta aiheutuvat tuloerot

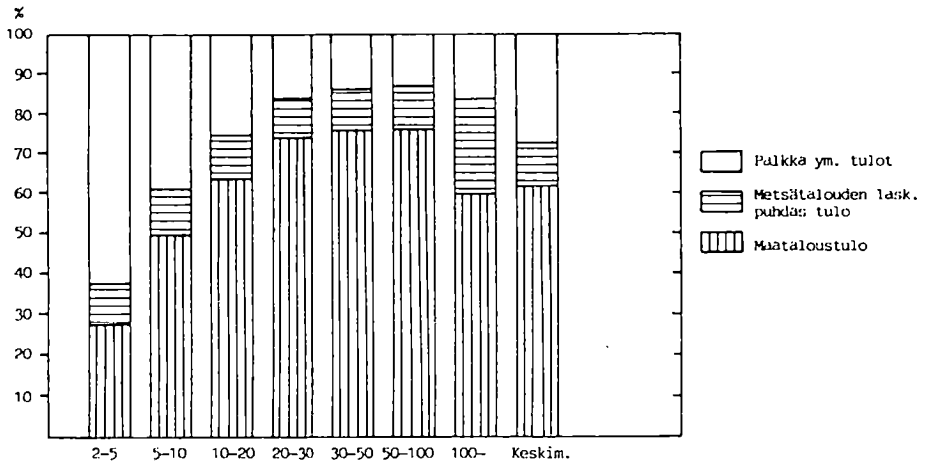
Tilakoko vaikuttaa oleellisesti viljelijäväestön tuloihin. Maa- ja metsätalouden tulot sekä muut yrittäjätulot kasvavat tilakoon myötä, kun taas palkkatulot vähenevät siten, että ne ovat markkamääräisesti pienimmillään 20-30 ha:n tilakokoryhmässä, josta ne tilakoon kasvun myötä kääntyvät jälleen kasvuun. Yhteensä ansiotulot ovat olleet vuonna 1984 2-5 ha:n tiloilla noin 24 600 mk/henkilö, 5-10 ha:n tiloilla 31 500 mk/henkilö ja esim. 30-50 ha:n tiloilla 79 000 mk/henkilö (kuvio 3). Ansiotulojen lisäksi pienimmillä tiloilla on eläketuloilla ja muilla tulonsiirroilla keskeinen merkitys. Veronalaiset eläketulot 2-5 ha:n tiloilla ovat olleet vuonna 1984 9 200 mk/henkilö ja 5-10 ha:n tiloilla 6 300 mk/henkilö.

Maataloustulon osuus ansiotuloista on vuonna 1984 ollut pienimmillä tiloilla vajaa 30 % ja suurimmilla tiloilla noin 75 % (kuvio 4). Yli 100 ha:n tiloilla maataloustulon osuus on ollut noin 60 % ja sen sijaan metsätaloustulo näillä muodostaa lähes neljänneksen ansiotuloista. Muilla tiloilla metsätalouden tulo-osuus on ollut 10-11 % ansiotuloista. Palkka- ym. ansiotulojen osuus on suurin 2-5 ha:an tiloilla, yli 60 %, ja pienin 30-100 ha:n tiloilla, 13-14 %. Ansiotulojen koostumus on vuodesta 1980 muuttunut siten, että yli 20 ha:n tiloilla maataloustulon osuus on lisääntynyt ja metsätalouden laskennallisen tulon osuus vähentynyt. Esim. 50-100 ha:n tiloilla metsätulojen osuus on vähentynyt noin 10 prosenttiyksiköllä. Yli 50 ha:n tiloilla myös palkkatulojen osuus on vähentynyt.

Viljelijäväestön ansiotulot ja niiden koostumus vaihtelevat paljolti myös tuotantosuunnasta riippuen. Vuonna 1984 maataloustulon osuus kaikilla kotieläintiloilla on ollut tuotantosuunnasta riippuen keskimäärin 67-72 % ansiotuloista. Kasvinviljelytiloilla maataloustulon osuus on ollut keskimäärin 42 % ja monipuolisen tuotannon tiloilla 52 % ansiotuloista. Tuotan-

Kuvio 3. Viljelijäpuolisoiden ansiotulot (mk/henkilö) verotustietojen mukaan eri tilakokoryhmissä vuosina 1980-1984.

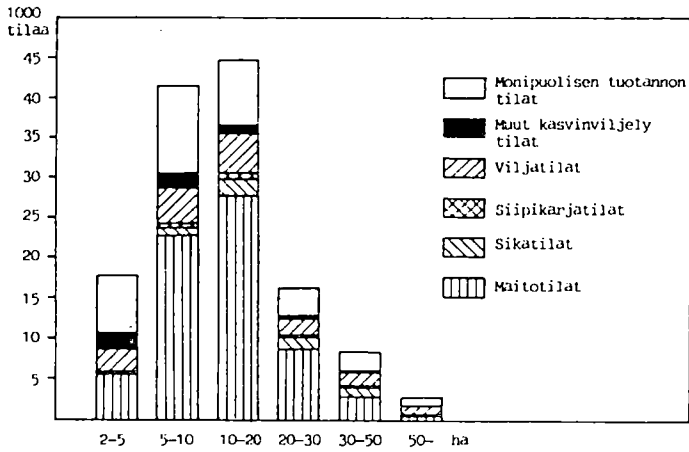
Kuvio 4. Ansiotulojen koostumus (%) eri tilakokoryhmissä vuonna 1984.

tosuuntajaotus perustuu tällöin MYTT:n mukaiseen maatalouden bruttotulojen jakaumaan, jossa yli 60 % bruttotuloista on kyseistä tuotantosuuntaa edustavien tuotteiden myyntituloja. Monipuolista tuotantoa harjoittavien tilojen ryhmä muodostuu kaikkien tilojen ja eri tuotantosuuntia edustavien tilojen erotuksena. Monipuolisen tuotannon tiloja on nautakarjatilojen jälkeen eniten ja varsinkin pienimmissä tilakokoryhmissä ne ovat yleisiä (kuvio 5). Vuonna 1984 nautakarjatiloja on ollut 52 % ja monipuolisen tuotannon tiloja runsas neljännes kaikista tiloista. Muita kotieläintiloja ja kasvinviljelytiloja on em. tiloihin verrattuna vähän; sika- ja siipikarjatiloja yhteensä noin 6 % ja kasvinviljelytiloja 17 % tiloista.

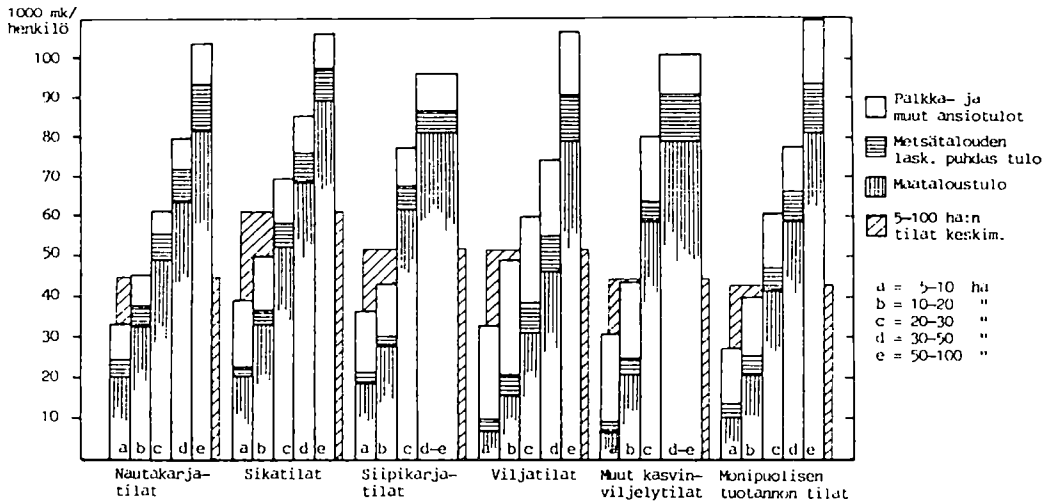
Kuviossa 6 on tarkasteltu keskeisimpien tilakokoryhmien ansiotuloja eri tuotantosuunnissa. 2-5 ha:n tilat on tässä jätetty pois, sillä niillä maatalouden merkitys varsinkin kasvinviljelyvaltaisilla tiloilla on vähäinen. Yli 100 ha:n tilat on jätetty pois pääasiassa vähäisen tilamäärän takia. 5-100 ha:n nautakarjatiloilta ovat ansiotulot olleet vuonna 1984 keskimäärin 45 100 mk/henkilö, sikatiloilla 61 100 mk/henkilö ja siipikarjatiloilta 51 700 mk/henkilö. Tilakooltaan kyseiset nautakarjatilat ovat 14.5 pelto-ha, sikatilat 21.7 ha ja siipikarjatilat 16.8 ha. Verrattaessa maataloustuloa samankokoisilla tiloilla, voidaan sikatiloilla ja suurimmilla siipikarjatiloilta todeta päästyn nautakarjatiloihin parempiin tuloksiin. Sikatilojen osalta tulee tällöin ottaa huomioon, että peltoalaltaan samankokoisilla sikatiloilla on eläinmäärä oleellisesti suurempi kuin nautakarjatiloilta. Esimerkiksi 20-30 ha:n sikatiloilla on ollut runsaat 50 ny¹⁾ ja nautakarjatiloilta vajaa 20 ny.

Viljatiloilta on päästy keskimäärin hieman parempiin ansioihin (51 100 mk/henkilö) kuin nautakarjatiloilta, joskin tilakoon mukaan tarkasteltuna ansiotulot ovat olleet suunnilleen samat. Pienillä erikoiskasvituotannon tiloilla ansiotulot ovat suun-

1.) 1 nautayksikkö vastaa tässä 1 lehmää, 0.5 yli vuoden ikäistä muuta nautaa, 0.5 yli 5 kk:n ikäistä sikaa ja 0.4 2-6 kk:n ikäistä sikaa.

Kuvio 5. Luonnollisten henkilöiden tilojen lukumäärä eri tuotantosuunnissa.

Kuvio 6. Viljelijäpuolisoiden ansiotulot (mk/henkilö) verotustietojen mukaan tilakokoryhmittäin eri tuotantosuunnissa vuonna 1984.

nilleen samat kuin vastaavan kokoisilla nautakarjatiljoilla, mutta suurimmilla tiljoilla on päästy nautakarjatiljoja huomattavasti parempiin tuloksiin. Monipuolisen tuotannon tiljoilla on pienimmissä tilakokoryhmissä jääty jossain määrin jälkeen vastaavan kokoisten nautakarjatiljojen tuloksista, mutta yli 20 ha:n tiljoilla on jo ylletty nautakarjatiljojen tasolle. Monipuolisen tuotannon tiljoilla on palkkatuloilla suurempi merkitys kuin nautakarjatiljoilla.

Myös tulokehitys on ollut hieman erilainen eri tuotantosuunnissa. Henkilöä kohti laskettujen ansiotulojen muutos on nautakarja- ja sikatiljoilla ollut suhteessa vuoden 1980 tuloksiin lähes samanlainen (taul. 11). Siipikarjatiljojen ansiotulot ovat kasvaneet nopeammin kuin muissa tuotantosuunnissa. Viljatiljojen tulokehitys on ollut lähinnä keskimäärää vastaava. Muilla kasvinviljelytiljoilla tulokehitys keskimäärin on ollut vaihteleva, mikä johtuu osaksi siitä, että tuotanto-olosuhteiltaan hyvänä vuonna 1983 tähän erikoiskasvituotantoa harjoittavien tiljojen ryhmään on lukeutunut monipuolista tuotantoa harjoittavien tiljojen ryhmästä poikkeuksellisen paljon pieniä tiljoja. Esim. 10-20 ha:n erikoiskasvituotannon tiljoilla vastaavat tulokehitystä kuvaavat suhdeluvut ovat vuonna 1982 117 ja vuonna 1983 123, mikä sellaisenaan viittaa kasvinviljelytiljojen nimellistulojen nousuun myös vuonna 1983. Monipuolisen tuotannon tiljoilla on tulokehitys ollut hieman keskimääräistä parempi varsinkin kahden viimeisimmän vuoden osalta, jolloin osa tiljoista on siirtynyt kasvinviljelytiljojen ryhmiin.

Taul. 11. Ansiotulojen kehitys eri tuotantosuunnissa vuosina 1980-1984. Suhdeluvut, vuosi 1980 = 100.

	1981	1982	1983	1984
Nautakarjatiljat	110	129	159	174
Sikatilat	105	123	149	174
Siipikarjatiljat	121	145	188	200
Viljatiljat	113	130	167	184
Muut kasvinviljelytiljat	112	135	123	130
Monipuol.tuotannon tiljat	117	141	177	197
Keskimäärin	112	131	165	182

Peltoala kuvaa tilakokoa kasvinviljelytiloilla, mutta kotieläintilojen yrityskoko riippuu lisäksi mm. eläinmääristä. Eläinmäärien yhteismitalliseksi saaminen on niitä koskevat tilastopuutteet huomioon ottaen osoittautunut ongelmalliseksi. Eräs mahdollisuus eri tuotantosuuntia harjoittavien tilojen yrityskoon mittaamiseksi on tarkastella maatalouden bruttotuloja/tai kokonaistuottoa. Tutkimuksessa on kirjanpitotiloilta tehty vuodelta 1984 erilliselvitys, jossa tilat on ryhmitelty kokonaistuoton mukaan. Kokonaistuotolla mitattuna samaan tilakokoryhmään on voinut lukeutua peltoalaltaan hyvin erikokoisia tiloja. Esimerkiksi kokonaistuoton ollessa 200 000-400 000 mk/tila yksittäisten tilojen peltoala on vaihdellut maitotiloilla 8 ha:sta-49 ha:iin, sikatiloilla 2-61 ha:iin, viljatiiloilla 21-92 ha:iin ja erikoiskasvien viljelytiloilla 8-53 ha:iin. Keskimäärin peltoala kyseisessä tilakokoryhmässä on 25.8 ha ja maataloustulo 89 200 mk/tila (taul. 12).

Taul. 12. Kirjanpitotilojen maataloustulo (mk/tila) kokonaistuoton mukaisilla tilakokoryhmityksillä eri tuotantosuunnissa vuonna 1984.

	Kokonaistuotto, mk/tila			
	Alle 200 000	200 000- 400 000	400 000- 700 000	Yli 700 000
Maitotilat	51 676	93 535	154 378	...
Muut nautakarjatilat	38 424	102 007	131 857	186 274
Sikatilat	...	79 093	135 028	169 636
Muut kotieläintilat	27 118	81 154	144 157	150 806
Viljatilat	21 512	88 699	170 242	316 045
Muut kasvinvilj.tilat	25 327	73 663	139 072	309 052
Keskimäärin	36 183	89 181	144 614	195 648

Kokonaistuoton ollessa alle 200 000 mk/tila maataloustulo on ollut korkein maitotiloilla. Seuraavassa tilakokoryhmässä sikatiloilla on ylletty hieman maitotiloja parempiin tuloksiin. Kokonaistuoton ollessa 400 000-700 000 mk/tila maataloustulo on ollut korkein viljatiiloilla ja seuraavaksi korkein maitotiloilla ja erikoiskasvituotannon tiloilla. Yli 700 000 mk:n kokonaistuottoa ei juuri esiinny maitotiloilla. Tässä tilakokoryh-

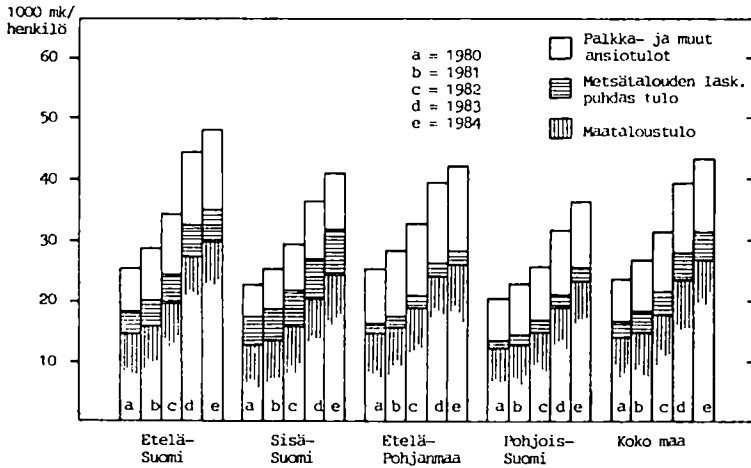
mässä kasvinviljelytiloilla on ylletty huomattavasti muita tuotantosuuntia parempiin tuloksiin.

Peltoalaan perustuvan tilakokoluokituksen mukaan maataloustulo kasvinviljelytiloilla on lähes kaikissa tilakokoryhmissä jäänyt alemmaksi kuin kotieläintiloilla, mikä sellaisenaan on ristiriitainen tulos kokonaistuoton mukaan ryhmiteltyjen tilojen tuloksiin verrattuna. Eri tuotantosuuntia harjoittavien tilojen tuloja tarkasteltaessa yrityskoolla ja sen mittareina käytettävillä tekijöillä on siten keskeinen vaikutus vertailutuloksiin. Maatalouden tilastot perustuvat perinteisesti peltoalan mukaisiin tilakokoluokituksiin ja liikevaihtoon tms. perustuvia yrityskokoa kokonaisvaltaisemmin kuvaavia tilaryhmitelmiä on selvitetty varsin niukasti.

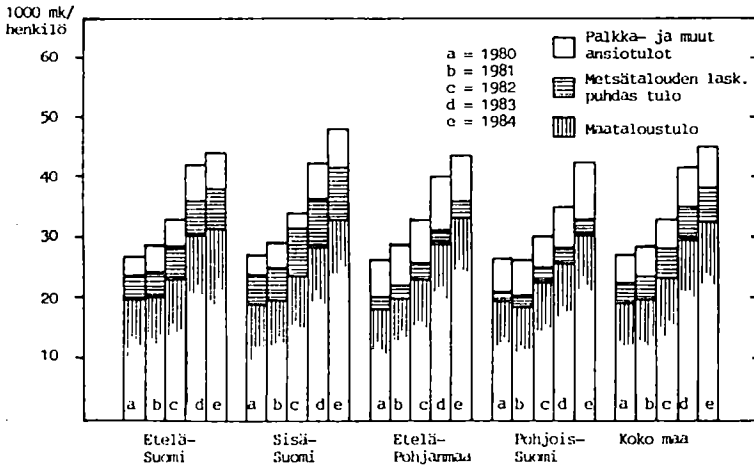
1.3. Ansiotulot eri alueilla

Eri alueiden välisten tuloerojen selvittämiseksi viljelijäväestön tuloja on tarkasteltu tutkimuksessa lähinnä kirjanpito-tilojen aluejakoa vastaavalla jaotuksella¹⁾ Etelä-Suomi, Sisä-Suomi, Etelä-Pohjanmaa ja Pohjois-Suomi. Viljelijän ja puolison ansiotulot ovat olleet vuonna 1984 Etelä-Suomessa keskimäärin 48 100 mk/henkilö, Sisä-Suomessa 41 000 mk/henkilö, Etelä-Pohjanmaalla 42 100 mk/henkilö ja Pohjois-Suomessa 36 600 mk/henkilö (kuvio 7). Alueittaiset erot ansiotuloissa aiheutuvat osin maataloustulosta ja siten erilaisesta tilakoosta ja tuotantosuuntajakaumasta. Myös ansiotulojen koostumus vaihtelee jossain määrin alueesta riippuen. Maataloustulon osuus ansiotuloista on ollut Pohjois-Suomessa vuonna 1980 60 % ja vuonna 1984 64 %. Muualla maassa maataloustulon osuus on ollut vastaavasti 57-62 %. Metsätuloja on ollut eniten Sisä-Suomessa, vuonna 1984 17.5 % ansiotuloista, ja vähiten Etelä-Pohjanmaalla ja Pohjois-Suomessa, jossa niiden osuus on ollut 5-6 % ansiotuloista. Palkka-

1) Etelä-Suomi: Uudenmaan, Turun ja Porin, Hämeen ja Kymen läänit sekä Ahvenanmaa; Sisä-Suomi: Mikkelin, Pohjois-Karjalan, Kuopion ja Keski-Suomen läänit; Etelä-Pohjanmaa: Vaasan lääni; Pohjois-Suomi: Oulun ja Lapin läänit.

Kuvio 7. Viljelijäpuolisoiden ansiotulot (mk/henkilö) verotustietojen mukaan keskimäärin eri alueilla vuosina 1980-1984.

Kuvio 8. Viljelijän ja puolison ansiotulot (mk/henkilö) 10-20 ha:n nautakarjatilolla eri alueilla vuosina 1980-1984.

ym. ansiotulojen osuus on ollut suurin Etelä-Pohjanmaalla, vuonna 1980 36 % ja vuonna 1984 33 % ansiotuloista.

Tilakoon ja tuotantosuunnan vaikutuksen välttämiseksi kuviossa 8 on tarkasteltu 10-20 ha:n nautakarjatilojen ansiotuloja maan eri osissa. 10-20 ha:n nautakarjatilat muodostavat varsin keskeisen tilaryhmän, sillä siihen sisältyy Etelä-Suomessa 15 % ja muualla noin neljännes alueen tiloista. Näillä ansiotulot vuonna 1984 ovat olleet Etelä-Suomessa 43 900 mk, Sisä-Suomessa 48 200 mk, Etelä-Pohjanmaalla 43 600 mk ja Pohjois-Suomessa 42 500 mk. Sisä-Suomessa on kyseisenä vuonna päästy hieman muita alueita parempiin tuloksiin, mutta muutoin erot ansiotuloissa ovat vähäiset. Vuonna 1983 Pohjois-Suomen ansiotulot ovat olleet poikkeuksellisesti noin 15 % koko maan keskimäärää pienemmät, mutta muiden alueiden välillä myös tällöin tuloerot ovat olleet vähäiset. Vuosina 1980-1982 ansiotulot ovat olleet suunnilleen samat maan eri osissa. Alueittaiset erot ansiotuloissa ovat johtuneet pääasiassa maataloustulon vuosivaihteluista, joita on lähinnä palkkatuloilla jossain määrin voitu tasoittaa.

1.4. Osa-aika-/päätoimiviljelijöiden tulot

Maatalouden harjoittamisen osa-aikaisuutta ja päätoimisuutta on tutkimuksessa selvitetty välillisesti tulotietojen avulla ryhmittelemällä tilat maa- ja metsätalouden nettotulojen osuuden mukaan viljelijäpuolisoiden kokonaistuloista. Tilat, joilla maatilatalouden nettotulojen osuus on alle 50 % kokonaistuloista, on luettu **osa-aikaisiksi** ja tilat, joilla kyseinen tuloosuus on 50-75 %, **sivuansiotiloiksi**. Kokonaistuloistaan yli 75 % maataloudesta saavien tilat on katsottu **pääasiallisen toimeentulon antaviksi tiloiksi**, joista seuraavassa on käytetty myös nimitystä päätoimitilat. Todettakoon, että osa-aikaisuus ja päätoimisuus sellaisinaan viittaavat lähinnä työaikaan liittyviin tarkasteluihin. Tulotietoja vastaavia työpanostietoja ei tämän tyyppisillä ryhmityksillä kuitenkaan ole toistaiseksi ollut saatavissa, joten maatalouden harjoittamisen osa-aikai-

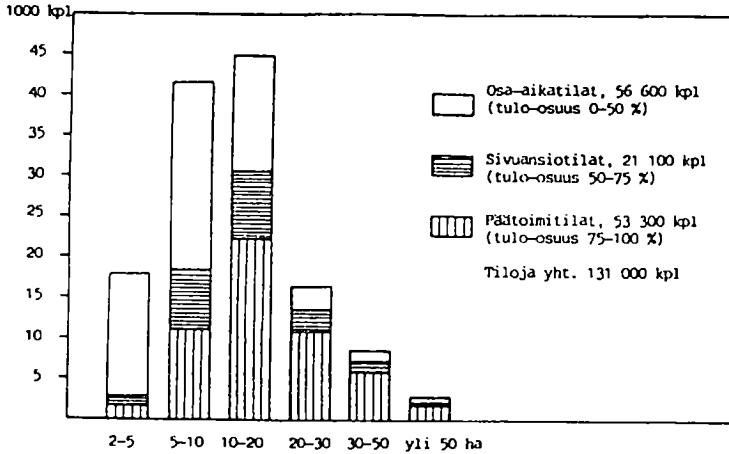
suutta ja päätoimisuutta on tässä tarkasteltu yksinomaan verotuksen tulotietojen perusteella¹⁾.

Viljelijäväestön tuloja on tarkasteltu tulo-osuuksittain tutkimuksessa MYTT:n perusteella vuosilta 1982-1984. Vuoden 1982 tulokset²⁾ eivät kuitenkaan ole täysin verrannolliset kahden jälkimmäisen vuoden tuloksiin, sillä niissä ei eläkeläisviljelijöitä ole voitu erotella osa-aikaviljelijöiksi vastaavalla tavalla kuin myöhempien tulosten osalta. Näin ollen tulo-osuuksittaisia tuloksia on seuraavassa tarkasteltu pääasiassa vuosilta 1983 ja 1984. Luonnollisten henkilöiden tilat jakautuvat maatilatalouden tulo-osuuden perusteella seuraavasti:

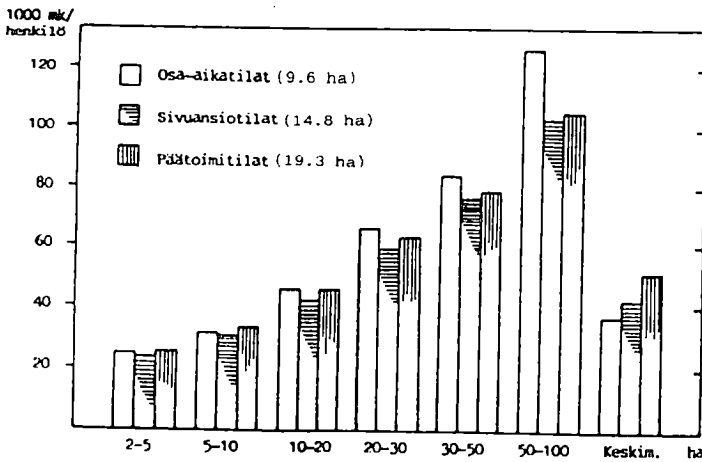
	Osa-aika-tilat	Sivuansio-tilat	Päätoimi-tilat	Tiloja yht.
v. 1983	46.3 %	15.2 %	38.5 %	140 541
v. 1984	43.2 %	16.1 %	40.7 %	131 000

Osa-aikatiiloja on vuonna 1984 ollut keskimäärin 43.2 %, sivuansiotiloja 16.1 % ja pääasiallisen toimeentulon antavia tiloja 40.7 % luonnollisten henkilöiden tiloista. 2-5 ha:n tilat ovat melkein kaikki osa-aikatiiloja. 5-10 ha:n tiloista osa-aikaisia on 56 % ja 10-20 ha:n tiloista 32 %. 20-100 hehtaarin tilakokoryhmissä osa-aikatiilojen osuus laskee 16-13 %:iin. Sivuanstiotiloja on eniten (17-19 %) 5-30 ha:n tilakokoryhmissä. Pääasiallisen toimeentulon antavia tiloja on lukumääräisesti eniten 10-20 ha:n tilakokoryhmissä, mutta suhteellisesti eniten niitä on suurimmissa tilakokoryhmissä (kuvio 9).

- 1) Maatilarekisterin (ANON. 1987b, s.101) perusteella voidaan yksityisessä omistuksessa olevat tilat jaotella päätoimisten, osa-aikaviljelijöiden ja eläkeläisten tiloiksi omistajan ilmoittaman pääammatin mukaan. Näin rajattuja päätoimisia yli kahden peltohehtaarin tiloja on ollut vuonna 1984 96 233 tilaa. Päätoimiset viljelijät on maatilarekisterissä määritetty oleellisesti väljemmin kuin tutkimuksessa.
- 2) Kansaneläkkeet muuttuivat veronalaisiksi tuloiksi vuonna 1983, mistä alkaen eläkeläisviljelijät on paremmin voitu lukea osa-aikaviljelijöiksi. Vuoden 1982 tuloksissa eläkeläisviljelijät on voitu erottaa ainoastaan tilaryhmittäin viljelijän iän perusteella.

Kuvio 9. Luonnollisten henkilöiden tilojen lukumäärä vuonna 1984. Tilat jaettu maatilatalouden nettotulojen osuuteen viljelijän ja puolison kokonaistuloista perustuen osa-aika-, sivuvuosi- ja päätoimitiloihin.

Kuvio 10. Viljelijäpuolisoiden ansiotulot (mk/henkilö) osaaika-, sivuvuosi- ja pääasiallisen toimeentulon antavilla tiloilla tilakoon mukaan vuonna 1984.

Osa-aikatiiloilla on keskimäärin 9.6 ha peltoa ja ne ovat yleisemmin kasvituotantoon suuntautuneita. Sivuansiotilat ovat keskikooltaan 14.8 ha ja pääasiallisen toimeentulon antavat tilat 19.3 ha. Tulonmuodostus ja ansiotulojen jakauma näillä tiloilla on jo tilaryhmien määrittelytavasta johtuen varsin erilainen. Viljelijää ja puolisoa kohti lasketut ansiotulot vuonna 1984 ovat olleet osa-aikatiiloilla keskimäärin 36 800 mk/henkilö, sivuansiotiloilla 41 900 mk/henkilö ja pääasiallisen toimeentulon antavilla tiloilla 51 300 mk/henkilö.

Tilakoon huomioon ottaen osa-aikatiiloilla on ylletty korkeampiin ansiotuloihin kuin päätoimisilla tiloilla (kuvio 10). Alle 10 ha:n tiloilla ei ole havaittavissa mainittavampia tuloeroja, mutta yli 10 ha:n tilakoryhmissä ansiotulot ovat pienimmät sivuansiotiloilla ja suurimmat osa-aikatiiloilla. Ansiotulojen lisäksi osa-aikatiiloilla on ollut veronalaisia eläketuloja, korko-, vuokra- ym. omaisuustuloja keskimäärin noin 7 900 mk/henkilö. Pienimmillä osa-aikatiiloilla eläketulot ovat olleet 10 300 mk/henkilö. Päätoimisilla tiloilla maatilatalouden ulkopuolisia tuloja voi olla jo määrittelytavasta johtuen ainoastaan vähäisessä määrin.

Alueittain tarkasteltuna pääasiallisen toimeentulon antavia tiloja on suhteessa alueen tilalukuun eniten Sisä-Suomessa ja Etelä-Suomessa (taul. 13). Osa-aikatiilat ovat yleisempiä Etelä-Pohjanmaalla ja Pohjois-Suomessa. Sivuansiotiloja on eri alueilla suunnilleen saman verran eli noin 16 % alueen tilaluvusta. Keskimääräinen peltoala vaihtelee alueittain eniten pääasiallisen toimeentulon antavien tilojen osalta. Näillä peltoala on ollut suurin Etelä-Suomessa, keskimäärin 23.5 hehtaaria, ja pienin Sisä-Suomessa, 14.5 ha (taul. 14). Osa-aikatiilojen peltoala on ollut vastaavasti Etelä-Suomessa 10.7 ha ja Sisä-Suomessa 8.0 ha.

Metsää on osin jo tilaryhmien määrittelytavasta johtuen eniten pääasiallisen toimeentulon antavilla tiloilla ja vähiten osa-aikatiiloilla. Sivuansiotilojen metsäalat eivät poikkea oleellisesti päätoimisten tilojen metsäaloista. Metsäalat ovat eri ti-

laryhmissä suunnilleen samat Etelä-Suomessa ja Etelä-Pohjanmaalla. Sisä-Suomessa metsäalat ovat jossain määrin suuremmat kuin em. alueilla. Suurimmat metsäalat ovat Pohjois-Suomessa, joskaan pohjoisen metsätulot eivät alemman tuottavuuden takia yllä Etelä- ja Sisä-Suomen vastaaviin tuloihin.

Taulukko 13. Osa-aika-, sivuansio- ja pääasiallisen toimeentulon antavien tilojen määrä maan eri osissa vuonna 1984.

	Etelä-Suomi	Sisä-Suomi	Etelä-Pohjanmaa	Pohjois-Suomi	Koko maa
Osa-aikatilat, kpl	22 380	12 525	12 537	9 154	56 596
alueen tiloista, %	41.9	37.1	48.5	51.0	43.2
Sivuansiotilat, kpl	8 469	5 614	4 023	2 995	21 101
alueen tiloista, %	15.8	16.6	15.6	16.7	16.1
Päätoimitilat, kpl	22 588	15 638	9 281	5 796	53 303
alueen tiloista, %	52.3	46.3	35.9	32.3	40.7
Tiloja yhteensä, kpl	53 437	33 777	25 841	17 945	131 000

Taulukko 14. Viljelyksessä olevan pellon ja kasvullisen metsän alat osa-aika-, sivuansio- ja pääasiallisen toimeentulon antavilla tiloilla maan eri osissa vuonna 1984.

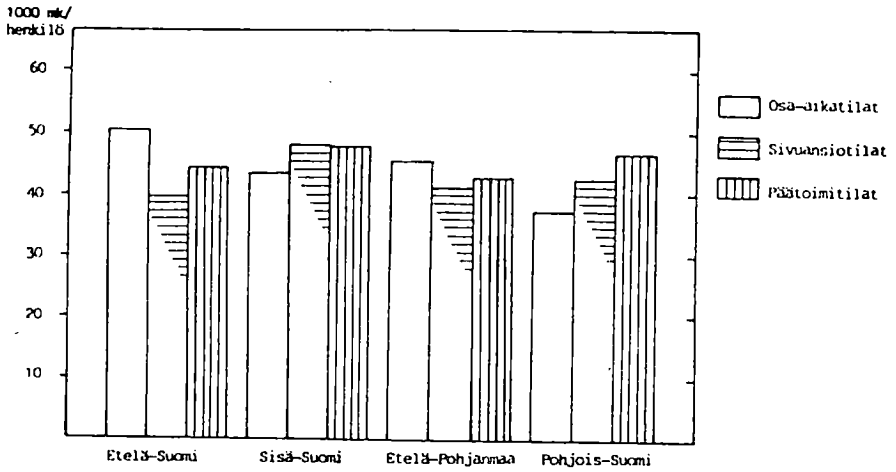
	Etelä-Suomi	Sisä-Suomi	Etelä-Pohjanmaa	Pohjois-Suomi	Koko Maa
Osa-aikatilat:					
peltoa, ha	10.7	8.0	9.5	9.5	9.6
metsää, "	19.4	30.7	19.8	54.0	27.6
Sivuansiotilat:					
peltoa, ha	17.8	11.2	15.5	12.2	14.8
metsää, "	29.5	46.7	28.6	62.6	38.6
Päätoimitilat:					
peltoa, ha	23.5	14.5	18.5	17.6	19.3
metsää, "	35.0	52.2	32.0	63.0	42.6
Kaikki tilat:					
peltoa, ha	17.2	11.5	13.7	12.6	14.4
metsää, "	27.6	43.3	25.6	58.4	35.5

Tarkasteltaessa saman kokoisten tilojen tuloja ansiotulot esim. 10-20 peltihehtaarin tilakokoryhmässä ovat vuonna 1984 olleet korkeimmat Etelä-Suomen osa-aikatiloilla, noin 50 300 mk/henkilö ja alimmat Pohjois-Suomen osa-aikatiloilla 37 400 mk/henkilö. Myös Etelä-Pohjanmaalla osa-aikatilojen ansiot ovat hieman muiden tilaryhmien ansioita suuremmat, kun taas Pohjois-Suomessa pääasiallisen toimeentulon antavilla tiloilla on päästy parhaimpiin ansioihin (kuvio 11). Kokonaisuudessaan tuloerot tarkasteltavien tilakokoryhmien välillä ovat melko vähäiset. Eri-laisen tuotantosuuntajakauden vaikutusta alueittaisiin tuloroihin ei ole selvitetty tulo-osuuksittaisilla tilaryhmityksillä.

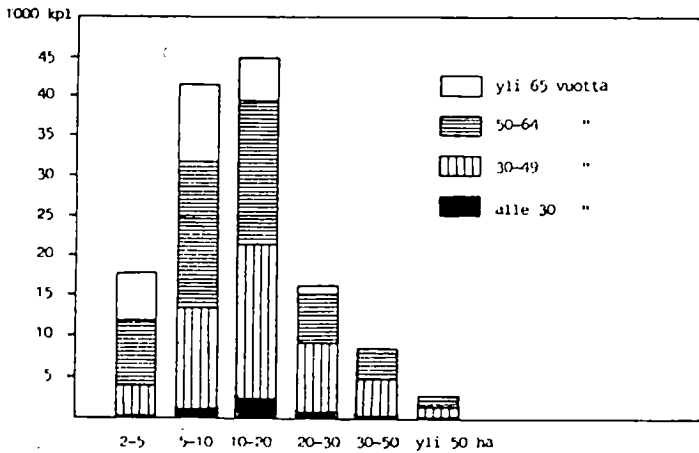
1.5. Eri ikäisten viljelijöiden tulot

Tutkimuksessa on luonnollisten henkilöiden tilat ryhmitelty myös viljelijän iän mukaan. Alle 30-vuotiaiden hallinnassa näistä tiloista on vuonna 1984 ollut 4.4 %, 30-40-vuotiaiden 36.9 % ja 50-64-vuotiaiden 41.2 %. Eläkeikäisten viljelijöiden tiloja on ollut 17.5 % näistä tiloista. Yli 50-vuotiaiden tiloja on sekä lukumääräisesti että suhteessa muihin tiloihin eniten pienissä tilakokoryhmissä (kuvio 12). Alle 50-vuotiaiden tiloja on lukumääräisesti eniten 10-20 hehtaarin tilakokoryhmässä, mutta suhteessa muihin tiloihin eniten suurimmissa tilakokoryhmissä. Viljelijän keski-ikä on ollut vuonna 1984 2-5 ha:n tiloilla 59 vuotta, 5-10 ha:n tiloilla 55 vuotta, 10-20 ha:n tiloilla 50 vuotta ja yli 20 ha:n tiloilla 47-48 vuotta. Etelä-Suomessa viljelijät ovat keskimäärin hieman vanhempia, 53 vuotta, kuin muilla alueilla viljelijän keski-ikä on ollut 51-52 vuotta.

Vanhimpien viljelijöiden tilat ovat useimmiten pieniä osa-aikatai sivuansiotiloja. Yli 65-vuotiaiden hallinnassa on 2-5 ha:n osa-aika- ja sivuansiotiloista runsaat 35 %, kun taas 30-50 ha:n tiloista vastaava osuus on noin 10 %. 50-64-vuotiaiden tiloja on runsaimmin pääasiallisen toimeentulon antavien pienten tilojen ryhmissä. Alle 50-vuotiaiden viljelijöiden tilat ovat yleensä suurempia ja enimmäkseen joko osa-aikaisia tai sitten

Kuvio 11. Viljelijäpuolisoiden ansiotulot (mk/henkilö) 10-20 peltohehtaarin osa-aika-, sivuansio- ja pääasiallisen toimeentulon antavilla tiloilla maan eri osissa vuonna 1984.

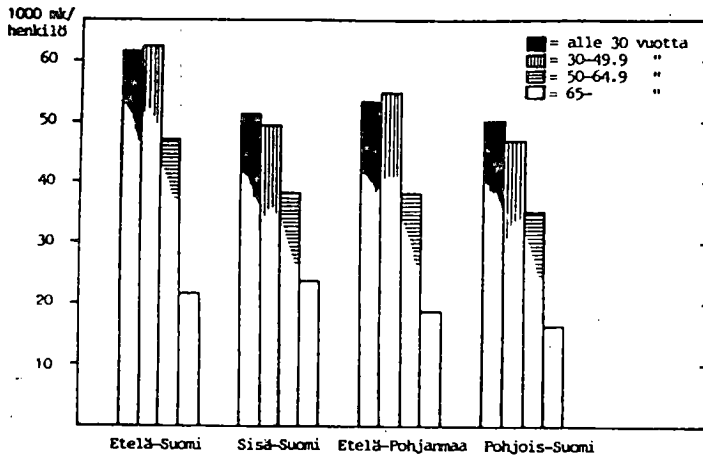
Kuvio 12. Luonnollisten henkilöiden tilojen lukumäärä viljelijäiän mukaan vuonna 1984.

päätoimisia tiloja. Esim. 10-20 ha:n osa-aika- ja päätoimitiloista on ollut noin puolet ja yli 20 ha:n tiloista noin 60 % alle 50-vuotiaiden hallinnassa.

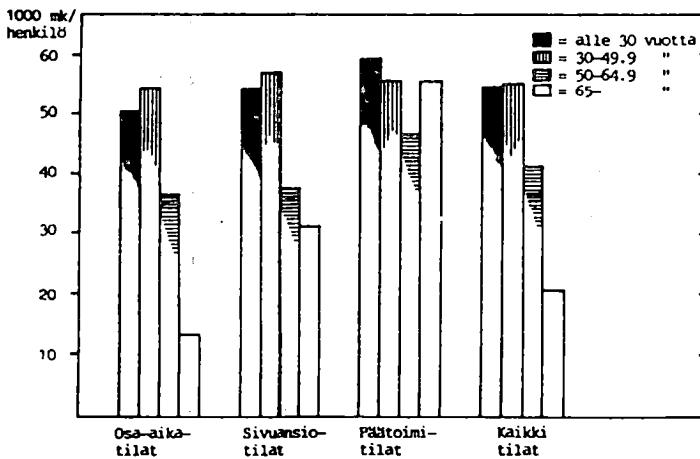
Osa-aikaviljelijöiden keski-ikä vuonna 1984 on ollut 54 vuotta, sivuansioviljelijöiden 55 vuotta ja päätoimisten viljelijöiden 48 vuotta. Pääasiallisen toimeentulon antavista tiloista on alle 30-vuotiaiden viljelijöiden hallinnassa 4.6 %, 30-49-vuotiaiden hallinnassa 44.4 %, 50-64-vuotiaiden hallinnassa 47.6 % ja eläkeikäisten hallinnassa 3.4 %. Päätoimisten viljelijöiden ikäjakauma on Etelä-Suomessa hieman enemmän vanhempiin ikäluokkiin painottunut kuin muualla maassa. Etelä-Suomen päätoimisten viljelijöiden keski-ikä on vuonna 1984 ollut 50 vuotta, kun se muualla maassa on ollut 47-48 vuotta.

Ansiotulot viljelijää ja puolisoa kohti ovat olleet vuonna 1984 alle 30-vuotiaiden viljelijöiden tiloilla keskimäärin noin 54 800 mk/henkilö, 30-49-vuotiaiden tiloilla 55 300 mk/henkilö, 50-64-vuotiaiden tiloilla 41 300 mk/henkilö ja yli 65-vuotiaiden tiloilla 20 800 mk/henkilö. Alueittain tarkasteltuna Etelä-Suomessa on ylletty keskimäärin muita alueita suurempiin ansioihin. Alle 50-vuotiaiden tiloilla ansiotulot ovat olleet Etelä-Suomessa noin 62 000 mk/henkilö ja muilla alueilla 46 800-53 500 mk/henkilö. 50-64-vuotiaiden tiloilla ansiotulot Etelä-Suomessa ovat olleet noin 47 000 mk/henkilö ja muualla maassa 35 000-38 300 mk/henkilö. Eläkeikäisten viljelijöiden ansiotulot ovat olleet Pohjois-Suomessa 15 600 mk/henkilö ja muilla alueilla 18 700-23 700 mk/henkilö. Viljelijöiden tuloerot eri ikäryhmien välillä ovat siten pääpiirteissään hyvin samantyyppiset maan eri osissa (kuvio 13).

Alle 50-vuotiaiden viljelijöiden osa-aika-, sivuansio- ja pääasiallisen toimeentulon antavilla tiloilla on päästy suunnitteen samalle ansiotulotasolle. Ansiotulot näillä ovat olleet vuonna 1984 karkeasti 50 000-60 000 mk/henkilö (kuvio 14). Osa-aikaviljelijöiden kohdalla on kyse tällöin noin 12 peltohehtaarin ja 30-37 metsä-ha:n tiloista ja sivuansio- ja päätoimitilojen kohdalla 18-21 pelto-ha:n ja 40-50 metsä-ha:n tiloista.

Kuvio 13. Viljelijäpuolisoiden ansiotulot (mk/henkilö) viljelijän iän mukaan maan eri osissa vuonna 1984.

Kuvio 14. Viljelijäpuolisoiden ansiotulot (mk/henkilö) viljelijän iän mukaan osa-aika-, sivuanstia- ja pääasiallisen toimeentulon antavilla tiloilla vuonna 1984.

Myös eläkeikäisten päätoimiviljelijöiden tiloilla on ylletty nuorempien tulotasolle. Näillä tilakoko on keskimääräistä suurempi; 20 ha peltoa ja 55 ha metsää.

Eläkeikäisten osa-aika- ja sivuansiotiloilla ansiotulot ovat jääneet huomattavasti keskimäärää alemmiksi. Tilakoko näillä on keskimäärin 8-12 ha peltoa ja 23-38 ha metsää. Ansiotulotarkastelun ulkopuolelle jäävät eläketulot osin tasoittavat eläkeikäisten viljelijöiden tuloeroja. Veronalaiset eläketulot näillä ovat olleet osa-aikatiloilla noin 17 900 mk/henkilö, sivuansiotiloilla 12 700 mk/henkilö ja pääasiallisen toimeentulon antavilla tiloilla 8 800 mk/henkilö. 50-64-vuotiaiden tilat ovat yleensä pienempiä kuin nuorempien viljelijöiden tilat. Tämän ikäisillä viljelijöillä ovat paitsi maatilatalouden tulot myös palkka- ja muut ansiotulot alemmat kuin nuoremmilla. Tosin osa-aika- ja sivuansiotiloilla on ollut ansiotulojen lisäksi eläketuloja noin 7 000 mk/henkilö. Pääasiallisen toimeentulon antavilla 50-64-vuotiaiden tiloilla eläketuloilla ei ole ollut juuri merkitystä.

Keskimääräistä korkeammat henkilöä kohti lasketut ansiotulot nuorten alle 30-vuotiaiden tiloilla johtuvat osin siitä, että nuorten tiloilla tulonjakajia on muita vähemmän. Viljelijän ja puolison henkilöluku alle 30-vuotiaiden osa-aikatiloilla on 1.6, sivuansiotiloilla 1.7 ja pääasiallisen toimeentulon antavilla tiloilla 1.4. Vastaavat henkilöluvut muilla osa-aikatiloilla ovat 1.8 ja sivuansio- ja päätoimitiloilla 1.9. Tilaa kohti lasketut ansiotulot ovat näin ollen yli 30-vuotiaiden tiloilla useimmissa tilaryhmissä suuremmat kuin alle 30 -vuotiaiden tiloilla.

Nuorten tiloja rasittaa velkaisuus. Alle 30-vuotiaiden sivuansio- ja päätoimitiloilla velat ovat lähes yhtä suuret kuin veronalaiset varat ja osa-aikatiloilla tätäkin suuremmat. Keskimäärin velat ovat noin puolet veronalaisista varoista. Vähiten velkaa on vanhempien ja eläkeikäisten viljelijöiden tiloilla, joista viimeksi mainituilla velat ovat enää vajaa 15 % varoista. Vaikka kokonaistuotto vanhimpien päätoimiviljelijöiden ti-

loilla on pienempi kuin nuorempien tiloilla, maatalous niillä näyttää tavallaan kannattavammalta. Investoinnit vanhempien viljelijöiden tiloilla ovat vähäisemmät, mistä johtuen poistot ja korkomenot ovat myös vastaavasti pienemmät. Pitkäjännitteisen maatalouden harjoittamiseen tarvittavat investoinnit siirtyvät siten nuorempien viljelijöiden huoleksi.

2. Viljelijäväestön ja teollisuustyöntekijöiden keskimääräiset tuloerot vuosina 1980-1984

2.1. Vuoden 1982 maataloustulolain perusteella laaditut tulovertailut

2.1.1. Täystyöllisyyden antavat tilaryhmät

Voimassa olevan maataloustulolain mukaan viljelijöiden ja palkansaaajien tulovertailussa tulee ottaa huomioon rationaalisesti hoidetulta ja viljelijäperheelle täystyöllisyyden antavalta viljelmältä maataloudesta saatu vuositulo ja ammattitaitoisen teollisuustyöntekijän vuositulo sekä näiden kehitys (ANON. 1982b, 6 §). Päähuomio tutkimuksessa on kiinnitetty maatalouden yrittäjätuloa ja teollisuustyöntekijöiden osalta palkkatuloa vastaaviin käsitteisiin. Näiden lisäksi tässä tutkimuksessa on verrattu myös viljelijäväestön ja teollisuustyöntekijöiden ansiotuloja ja käytettävissä olevia tuloja.

Lähtökohtana tulovertailussa on henkilöä kohti laskettujen tulojen vertaaminen. Maatilatalouden verotustietojen mukaisten tulosten jakajina tulevat kysymykseen ensisijaisesti viljelijä ja puoliso. Tutkimuksessa viljelijäperheelle täystyöllisyyden antaviksi on katsottu tilat, joilla viljelijäperheen maatalouden työpanos vastaa viljelijän ja puolison täystyöllisyyttä karkeasti viisipäiväistä ä 8 tuntia päivässä työaikaa soveltaen, josta on vähennetty pois neljän viikon vuosiloma. Samaa työaikaa, joka viljelijällä olisi hänen hakeutuessaan koko-aikatyöntekijäksi tilan ulkopuolelle, on sovellettu mm. perheviljelmän kokoa käsittelevässä tutkimuksessa (HEIKKILÄ, 1984).

Koska tulo- ja työpanostietoja ei saada samoilta tiloilta, työpanostietojen avulla on voitu rajata tulotilastoista ainoastaan täystyöllisyyskriteerin täyttäviä tilaryhmiä tuotantosunnan ja tilakoon mukaan ryhmitelystä tila-aineistosta. Maatalouden rationaalisuus tulee tällöin otetuksi huomioon lähinnä kyseisen tilaryhmän keskimäärää vastaavalla tavalla. Todettakoon, että MYTT:n piiriin kuuluvat tilat edustavat aktiivisessa tuotannossa olevia tiloja siten, että niillä on yli kaksi peltohehtaaria viljelyksessä olevaa peltoa ja valtionveronalaisia tuloja maataloudesta.

Viljelijäpuolisoille täystyöllisyyden antavia tilaryhmiä on voitu erottaa ainoastaan kotieläintiloista ja monipuolisen tuotannon tiloista. Nautakarjatilasta 10-100 ha:n tilakokoryhmät ovat selvästi täystyöllisyyden antavia, joilla viljelijää ja puolisoa kohti laskettu työpanos on noin 2 100-2 300 t/henkilö eri tilakokoryhmissä. 5-10 hehtaarin nautakarjatilalla viljelijäpuolisoita kohti laskettu maatalouden työpanos 1 590 t/henkilö viittaa siihen, että tilan muut työt huomioon ottaen myös tätä tilaryhmää voidaan eräin edellytyksin pitää täystyöllisyyden antavana. 5-10 ha:n nautakarjatilat on otettu tulovertailuun mukaan erillisenä nk. ongelmatilaryhmänä. Yli 100 ha:n tilat on jätetty kaikki tässä tarkastelun ulkopuolelle, koska niitä on lukumääräisesti vähän ja toisaalta niiden tulokset poikkeavat oleellisesti muiden tilaryhmien tuloksista.

Sika- ja siipikarjatilasta on täystyöllisyyden antaviksi voitu katsoa 10-100 ha:n tilaryhmät. Pienten sika- ja siipikarjatilojen osalta työpanostietojen saantia on vaikeuttanut tilojen vähäisyys. Monipuolista tuotantoa harjoittavista tiloista 20-100 ha:n tilakokoryhmät ovat niinkään selvästi täystyöllisyyden antavia eikä 10-20 ha:n tilaryhmääkään voida kokonaan jättää tarkastelun ulkopuolelle. Viimeksi mainitussa tilaryhmässä viljelijäpuolisoiden varsinaiseksi maatalouden työpanokseksi muodostuu noin 1 450 t/henkilö. Myös tämä tilaryhmä on tulovertailussa mukana nk. ongelmatilaryhmänä. Näin ollen täystyöllisyyden antavien tilaryhmien osalta on laskettu kahdenlaisia keskimääräisiä tuloksia, selvästi täystyöllisten tilaryhmien osalta

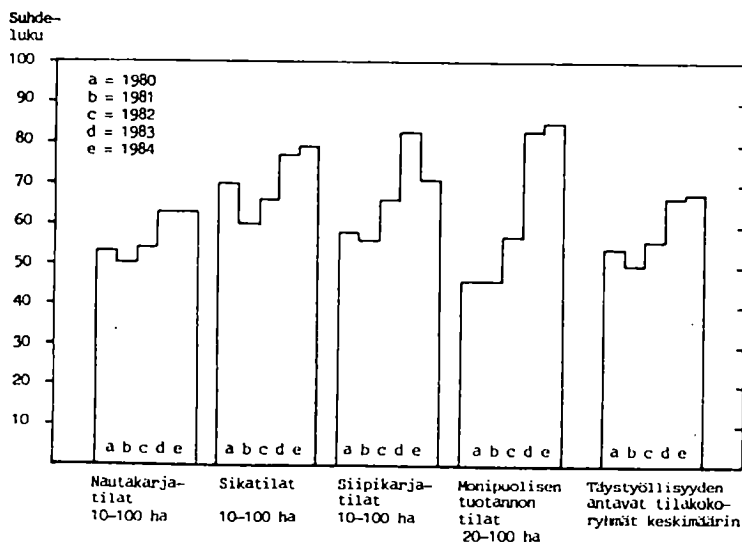
ja toisaalta tilaryhmien osalta, joihin sisältyvät myös em. ongelmatilaryhmät (taul. 15, s. 137).

Ammattitaitoiset teollisuustyöntekijät on tutkimuksessa pyritty määrittämään mahdollisimman laajaksi työntekijäjoukoksi. Sopiva perusta ammattitaitoisten rajaamiselle on saatu STK:n palkkatilastosta. Siinä seurataan sopimusaloittain varsinaisten työntekijöiden tuntiansioita, jolloin mm. opiskelijat ja harjoittelijat ovat jääneet tarkastelun ulkopuolelle. Tutkimuksessa ammattitaitoisten teollisuustyöntekijöiden vuosipalkat on laskettu STK:n palkkatilaston mukaisten tuntipalkkojen ja teollisuustilaston mukaisten työtuntien avulla. Ammattitaitoisten teollisuustyöntekijöiden keskimääräistä palkkatuloa koskeva laskelma on esitetty liitteessä 3. Teollisuustyöntekijöiden keskimääräiseksi palkkatuloksi on muodostunut vuonna 1980 40 825 mk/henkilö ja vuonna 1984 61 494 mk/henkilö. Tulovaihteluita on teollisuustyöntekijöiden osalta selvitetty laajemmin tutkimuksen aiemmassa raportissa (Maatal. tal. tutk.lait. tied. 116, s. 133-148).

Vastaava tehtyjen työtuntien määrä teollisuudessa on ollut vuonna 1980 keskimäärin 1 730 tuntia, josta se on laskenut 1 688 tuntiin vuonna 1984. Tutkimuksessa on rajoitettu vertaamaan lähinnä vuosituloja, jolloin vertailuosapuolten erisuuri työpanoksen määrä on katsottu toimialan sisäiseksi asiaksi ja jätetty tässä osin tarkastelun ulkopuolelle. Työpanoksen erilaisuus eri vertailuosapuolilla ja työpanostietojen puutteet rajoittavat osaltaan työtuntia kohti laskettujen tulojen vertaamista. Toisaalta työ ja pääoma korvaavat maataloudessa paljolti toisiaan. Työtuntia kohti lasketun maataloustulon vertaamista palkansaajien tuntipalkkaan ei varsinkaan pääomavaltaisissa tuotantosuunnissa voitane pitää kaikilta osin edes mielekkäänä.

Viljelijää ja puolisoa kohti laskettu maataloustulo on ollut täystyöllisyyden antavissa tilaryhmissä vuonna 1984 keskimäärin 41 650 mk/henkilö, mikä on noin 68 % ammattitaitoisen teollisuustyöntekijän keskimääräisestä palkkatulosta vastaavana ajankohtana. Tarkastelussa on tällöin mukana noin 40 % luonnollis-

ten henkilöiden tiloista. Jos nautakarjatilaja ja monipuolista tuotantoa koskevat ongelmatilaryhmät otetaan tarkasteluun mukaan, maataloudessa on keskimäärin ylletty 55 prosenttiin em. teollisuustyöntekijän palkkatulosta. Tarkastelu koskee tällöin noin 63 prosenttia tiloista. Tuotanto-oloiltaan keskimääräistä parempina vuosina 1983 ja 1984 maataloudessa on päästy lähemmäksi vertailutulosta. Kauimmaksi vertailutulosta 1980-luvulla on jääty vuonna 1981 (kuvio 15).

Kuvio 15. Maataloustulo henkilöä kohti täystyöllisyyden antavissa tilaryhmissä verrattuna ammattitaitoisen teollisuustyöntekijän keskimääräiseen palkkatuloon vuosina 1980-1984. Suhdeluvut, teoll.työntek. palkkatulo = 100.

Täystyöllisyyden antavilla 10-100 ha:n nautakarjatilajoilla on vuonna 1984 ylletty keskimäärin 63 %:iin, sikatiloilla 79 %:iin, siipikarjatilajoilla 71 %:iin ja 20-100 ha:n monipuolisen tuotannon tilajoilla 85 %:iin teollisuustyöntekijän palkkatulosta. Nautakarjatilaja on mukana tällöin noin 30 % kaikista tiloista, sika- ja siipikarjatilaja vajaa 5 % ja monipuolisen tuotannon tilaja noin 5 % kaikista tiloista. Siipikarjatilajien tulokset ovat vaihdelleet vuosittain osin vähäisen tilamäärän takia. Nautakarjatilaja ja monipuolista tuotantoa koskeviin ongelmatilaryhmiin sisältyy osa-aikaisena harjoitettua maataloutta ja niissä maataloustulo on jäänyt 33-34 %:iin vertailutulosta. Näitä tiloja on ollut melko paljon, lähes neljännes kaikista tiloista (taul. 15, s. 137).

Taul. 15. Maataloustulo viljelijää ja puolisoa kohti (mk/henkilö) verrattuna ammattitaitoisen teollisuustyöntekijän keskimääräiseen palkkatuloon vuosina 1980-1984. Viljelijäpuolisoille täystyöllisyyden (1 860 t/henkilö) antavat tilakokoryhmit eri tuotantosunnissa.

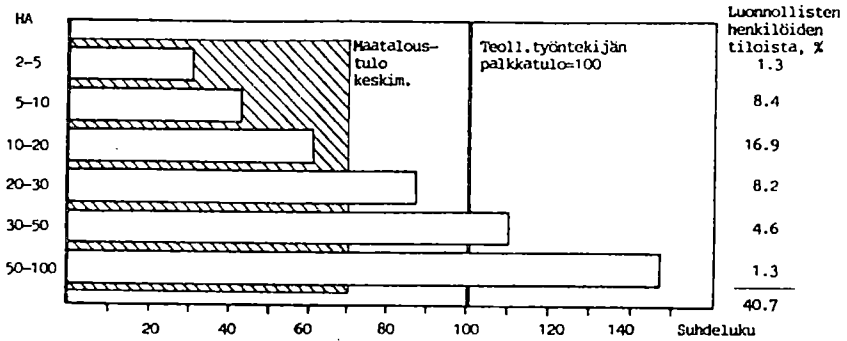
KOKO MAA	Vuosi	Tiloja kpl	%:a kaimista tiloista	%:a tuotantosunnan tiloista	Pelto-ala ha/tila	MAATALOUSTULO mk/henk.	suhdeluvut teoll työntek. palkka =100
Nautakarjatilat 10-100 ha	1980	40 688	27.1	52.4	17.95	21 810	53
	1981	38 743	25.8	52.9	18.10	22 888	50
	1982	37 029	25.6	55.1	18.41	27 276	54
	1983	38 899	27.7	55.7	18.47	34 955	63
	1984	39 595	30.2	58.5	18.53	38 940	63
Sikatilat 10-100 ha	1980	5 094	3.4	78.5	23.94	28 491	70
	1981	5 295	3.5	78.7	23.85	27 624	60
	1982	4 882	3.4	78.7	24.35	33 544	66
	1983	5 017	3.6	78.6	24.31	42 578	77
	1984	4 726	3.6	82.0	24.68	48 798	79
Siipikarjatilat 10-100 ha	1980	1 039	0.7	40.9	20.27	23 748	58
	1981	1 196	0.8	47.6	22.00	25 633	56
	1982	1 072	0.7	47.7	20.13	33 349	66
	1983	1 160	0.8	47.4	19.52	46 212	83
	1984	1 261	1.0	58.1	21.33	43 364	71
Monipuolisen tuotannon tilat 20-100 ha	1980	6 982	4.6	13.6	33.57	18 845	46
	1981	7 082	4.7	13.2	33.94	21 009	46
	1982	8 325	5.7	14.7	34.34	28 986	57
	1983	6 897	4.9	17.3	33.74	46 382	83
	1984	6 615	5.0	20.0	34.28	52 441	85
Täystyöllisyyden antavat tilaryhmit keskim.	1980	53 803	35.8		20.59	22 095	54
	1981	52 316	34.9		20.91	23 176	50
	1982	51 308	35.4		21.60	28 277	56
	1983	51 973	37.0		21.08	37 459	67
	1984	52 197	39.8		21.15	41 650	68
Ongelmatilaryhmä 1: Nautakarjatilat 5-10 ha	1980	27 669	18.4	35.7	7.45	12 283	30
	1981	26 364	17.6	36.0	7.49	13 560	30
	1982	23 267	16.1	34.6	7.51	15 785	31
	1983	23 583	16.8	33.8	7.49	18 726	34
	1984	22 550	17.2	33.3	7.47	20 310	33
Ongelmatilaryhmä 2: Monipuolisen tuotannon tilat 10-20 ha	1980	10 204	6.8	19.8	14.03	10 052	25
	1981	11 903	7.9	22.2	14.28	11 587	25
	1982	13 001	9.0	23.0	14.03	13 913	27
	1983	8 418	6.0	21.1	14.17	21 074	38
	1984	8 215	6.3	24.8	14.04	20 639	34
Täystyöllisyyden antavat tilaryhmit ja ongelmatilaryhmit keskimäärin	1980	91 676	61.0		15.89	17 793	44
	1981	90 573	60.3		16.13	18 854	41
	1982	87 576	60.4		16.73	22 825	45
	1983	83 974	59.8		16.58	30 555	55
	1984	82 962	63.3		16.76	33 769	55

2.1.2. Pääasiallisen toimeentulon antavat tilat

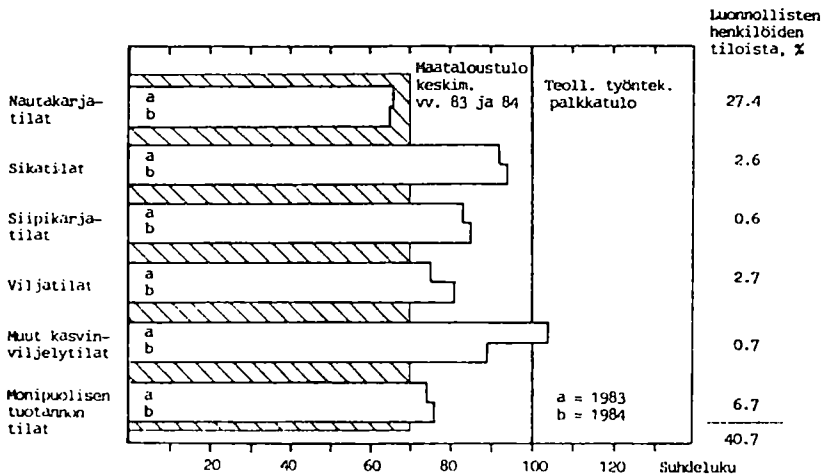
Viljelijäpuolisoille pääasiallisen toimeentulon antaviksi on luettu tilat, joilla maatilatalouden nettotulo-osuus on yli 75 % valtionveronalaisista kokonaistuloista. Näitä tiloja on ollut vuonna 1984 53 300 tilaa eli noin 40 % luonnollisten henkilöiden tiloista. Tilakooltaan nämä päätoimiset tilat ovat suurempia, keskimäärin 19,3 peltohehtaaria ja enemmän kotieläintalouden painottuneita kuin kaikki tilat keskimäärin. Maataloustulo päätoimisilla tiloilla on ollut vuonna 1984 keskimäärin 43 100 mk/henkilö, mikä on 70 % ammattitaitoisen teollisuustyöntekijän keskimääräisestä palkkatulosta. Vastaava vertailuluku vuodelta 1983 on myös 70, joten maataloustulo keskimäärin päätoimisten tiloilla on vuonna 1984 noussut teollisuustyöntekijöiden palkkatuloja vastaavassa suhteessa. Alle 10 ha:n päätoimisia tiloja on vähän ja niillä maatalouden tulot jäävät 31-43 %:iin vertailutulosta. 10-20 ha:n tiloilla on ylletty 61 %:iin ja 20-30 ha:n tiloilla 87 %:iin vertailutulosta. 30-100 ha:n päätoimisilla tiloilla maataloustulo on ollut keskimäärin 10-47 % suurempi kuin vertailutulo. Näitä tiloja on noin 6 % luonnollisten henkilöiden tiloista (kuvio 16).

Tuotantosuunnittain tarkasteltuna pääasiallisen toimeentulon antavilla nautakarjatiloiilla on vuonna 1984 ylletty keskimäärin 65 %:iin, sikatiloilla 94 %:iin ja siipikarjatiloiilla 85 %:iin teollisuustyöntekijän palkkatulosta (kuvio 17). Peltoalalla mitattuna kyse on tällöin noin 16 ha:n nautakarjatiloiista, 25 ha:n sikatiloista ja 22 ha:n siipikarjatiloiista. Päätoimisilla viljatiloiilla on ylletty keskimäärin vertailulukuun 81, jota vastaava peltoala on noin 33 ha. Erikoiskasvituotantoa harjoitettavilla muilla kasvinviljelytiloilla on ylletty 89 %:iin vertailutulosta, mikä osaltaan on edellyttänyt noin 23 ha:n viljelyalaa.

Monipuolisen tuotannon tilaryhmässä tulokset vaihtelevat vuosittain jo tilaryhmän määrittelytavasta johtuen. Vuonna 1984 näillä tiloilla on ylletty 75 %:iin vertailutulosta ja tilakoko on ollut vastaavasti 24 ha. Tulokehitys edellisvuodesta on jää-

Kuvio 16. Maataloustulo henkilöä kohti pääasiallisen toimeentulon antavilla tiloilla keskimäärin ja tilakoon mukaan verrattuna ammattitaitoisen teollisuustyöntekijän keskimääräiseen palkkatuloon vuonna 1984. Suhdeluvut, teoll.työntek. palkkatulo = 100.

Kuvio 17. Maataloustulo henkilöä kohti pääasiallisen toimeentulon antavilla tiloilla keskimäärin eri tuotantosuunnissa verrattuna ammattitaitoisen teollisuustyöntekijän keskimääräiseen palkkatuloon vuosina 1983 ja 1984. Suhdeluvut, teoll.työntek. palkkatulo = 100.

nyt nautakarjatiloiilla ja erikoiskasvituotannon tiloilla jos-
sain määrin jälkeen vertailutulon kehityksestä, kun taas sika-,
siipikarja- ja viljatiloiilla sekä monipuolisen tuotannon ti-
loilla tulot ovat nousseet hieman vertailutuloa nopeammin.

Alueittain tarkasteltuna päätoimitilojen maataloustulo henkilöä
kohti on ollut vuonna 1984 Etelä-Suomessa keskimäärin 79 %, Si-
sä-Suomessa 59 %, Etelä-Pohjanmaalla 71 % ja Pohjois-Suomessa
64 % keskimääräisestä teollisuustyöntekijän palkkatulosta.
Alueittaiset tuloerot johtuvat paitsi tilakoosta myös alueelle
tyypillisestä tuotantosuuntajakaumasta. Esimerkiksi 10-20 ha:n
tiloilla on keskimäärin ylletty seuraaviin vertailulukuihin:

Etelä-Suomi	69
Sisä-Suomi	59
Etelä-Pohjanmaa	62
Pohjois-Suomi	69

Alueiden välisten tuloerojen voidaan todeta tasoittuvan osin,
kun otetaan huomioon erot keskimääräisessä tilakoossa.

Alueittainen tuotantosuuntajakauma on tutkimuksessa selvitetty
ainoastaan kaikkien luonnollisten henkilöiden tilojen osalta.
Verrattaessa kaikkien 10-20 ha:n nautakarjatilojen maataloustu-
loa maan eri osissa teollisuustyöntekijän keskimääräiseen palk-
katuloon, päädytään edellä esitettyä vastaavasti seuraaviin
vertailulukuihin:

Etelä-Suomi	53
Sisä-Suomi	54
Etelä-Pohjanmaa	54
Pohjois-Suomi	50

Peltoalan lisäksi eläinmäärät osin selittävät tilakoosta aiheu-
tuvaa tulovaihtelua. Lehmäluku on ollut kyseisessä tilakokoryh-
mässä Etelä-Suomessa 7.8, kun taas Sisä-Suomessa ja Etelä-Poh-
janmaalla lehmäluku on ollut 8.9-9.1. Pohjois-Suomessa lehmälu-
ku on ollut 9.4, joten on ilmeistä, että Pohjois-Suomessa maa-
taloustulo todella on alempi kuin vastaavan kokoisilla tiloilla
muualla maassa. Nautakarjatilojen tulosten voidaan katsoa ku-
vastavan yksiselitteisimmin alueittaisia tuloeroja. Muiden tuo-
tantosuuntien osalta tilaluku eri alueilla jää vähäiseksi ja
monipuolista tuotantoa harjoittavien tilojen osalta tuotanto on
osin erilaista eri alueilla.

2.1.3. Tilanhoidon rationaalisuus

Tilanhoidon rationaalisuus on lukuisten arvostukseen liittyvien eri tekijöiden yhteistulos. Rationaalisuus liittyy ensisijaisesti tuotantotekijöiden yhdistelyyn ja käyttöön ja vain välillisesti tuotantovälineiden käytön ja saavutetun tulon suhteeseen. Voidaan todeta, että rationaalisesti hoidetuilla tiloilla työn ja pääoman käyttö on sopivassa suhteessa ja uuden teknologian yleistymisen otetaan huomioon tilan olosuhteisiin soveltuvassa laajuudessa. Tästä seuraa, että tuotanto yleensä rationaalisilla tiloilla on tehokkaampaa kuin muilla tiloilla. Rationaalisten tilojen rajaaminen tilastoista on kuitenkin monessa suhteessa ongelmallista eikä vähiten käsitteen subjektiivisuuden takia.

Kuinka rationaalisesti hoidettu maatalous edellä esitetyissä viljelijäperheelle täystyöllisyyden antavissa tilaryhmissä ja toisaalta pääasillisen toimeentulon antavilla tiloilla sitten on? Asiaa on pyritty seuraavassa selvittämään rinnastamalla näiden tulokset monilta osin rationaalisiksi ja tehokkaiksi havaittujen kirjanpitotilojen vastaaviin tuloksiin. Kirjanpitotilojen viljelijät ovat liittyneet vapaaehtoisesti ilman erilliskorvausta sellaisenaan melko vaativaan maatalouden kannattavuuden seurantaan. Tilat ovat keskimääräistä suurempia ja on ilmeistä, että ne ovat myös keskimääräistä tehokkaammin hoidettuja. Maatalous on kirjanpitotiloilla keskeisessä asemassa. Maatalouden osuus esim. kaikista rahatuloista on ollut 1980-luvulla runsaat 80-85 %.

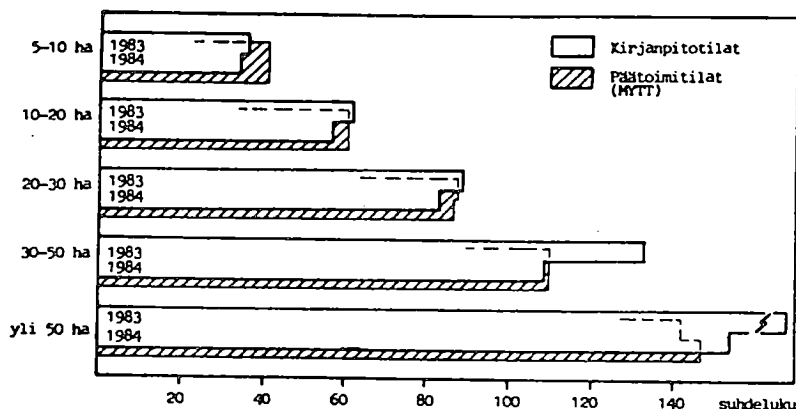
Kirjanpitotilojen lukumäärä on 1980-luvulla ollut 933- 1114 tilaa. Viljellyn pellon ala on ollut vuonna 1980 keskimäärin 26.7 ha ja vuonna 1984 28.5 ha. Henkilöä kohti laskettu maataloustulo keskimäärin kirjanpitotiloilla on vuosina 1980-1984 yltänyt 60-100 %:iin ammattitaitoisen teollisuustyöntekijän keskimääräisestä palkkatulosta. Vuonna 1984 vertailuluku kirjanpitotilojen osalta on 86. Vastaava vertailuluku pääasiallisen toimeentulon antavilta tiloilta on jo edellä todettu 70 ja täystyöllisyyden antavissa tilaryhmissä 68 (taul. 16).

Taul. 16. Maataloustulo viljelijää ja puolisoa kohti (mk/-henkilö)keskimäärin kirjanpitotiloilla sekä MYTT:n mukaisilla päätoimisilla tiloilla ja täystyöllisyyden antavissa tilaryhmissä verrattuna ammattitaitoisen teollisuustyöntekijän palkkatuloon vuosina 1980-1985. Suhdeluvut, teoll. työntek. palkkatulo = 100.

Koko maa	1980	1981	1982	1983	1984	1985
Kirjanpitotilat	78	60	87	100	86	74
Päätoimiset tilat	70	70	..
Täystyöllisyyden antavat tilaryhmät	54	50	56	67	68	..

Tuloserot johtuvat osin siitä, että kirjanpitotilat ovat keskimäärin 7-9 ha päätoimisia ja täystyöllisyyden antavia tiloja suurempia. Kun kirjanpitotilat ryhmitellään MYTT:n tuotantosuuntarajoituksilla, niiden prosentuaalinen tuotantosuuntajakauma sattuu melko lähelle päätoimisten tilojen tuotantosuuntajakaumaa. Kirjanpitotiloihin kuuluu nautakarjatilaja noin 10 prosenttiyksikköä vähemmän ja sika- ja kasvinviljelytiloja vastaavasti enemmän kuin MYTT:n päätoimisiin tiloihin. Hieman keskimääräistä enemmän erikoistuotantoon painottunut tuotantosuuntajakauma yhdessä suuremman tilakoon kanssa johtavat keskimääräistä korkeampaan tulotasoon ja suurempiin vuosittaisiin tulovaihteluihin kirjanpitotiloilla (kuvio 18).

Kirjanpitotilojen ja maataloudesta pääasiallisen toimeentulon saavien tilojen tulosten yhtäläisyys viittaa vastaavalla tavoin tehokkaaseen ja rationaaliseen tuotantoon näillä tiloilla. Maatalous on viljelijäperheen toimeentulon kannalta keskeisellä sijalla molemmissa tilaryhmissä. Viljelijäperheelle täystyöllisyyden antavien tilaryhmien osalta voidaan todeta ainoastaan, että ne edustavat kyseisten tuotantosuunta- ja tilakokoryhmien keskimääräistä rationaalisuustasoa. Kirjanpitotiloilla on kyseisissä kotieläintilojen ryhmissä päästy parempiin tuloksiin kuin vastaavissa täystyöllisyyden antavissa tilaryhmissä.

Kuvio 18. Maataloustulo henkilöä kohti kirjanpitotiloilla ja pääasiallisen toimeentulon antavilla tiloilla (MYTT) eri tilakokoryhmissä verrattuna ammattitaitoisen teollisuustyöntekijän palkkatuloon vuosina 1983-1984.

Kuten edellä jo on käynyt ilmi, ongelmana tutkimuksessa on ollut yhdistää tilanhoidon rationaalisuus- ja täystyöllisyysvaatimukset. Kasvinviljelytilat eivät voi antaa ympärivuotista täystyöllisyyttä viljelijäperheelle, joten ne jäävät pois yksinomaan työpanoskriteerien perusteella rajatusta tulovertailuasetelmasta. Tulotietojen avulla rajattuja pääasiallisen toimeentulon antavia tiloja voidaan esitetyillä perusteilla pitää rationaalisesti hoidettuina tiloina, mutta näiden työllisyydestä ei ole tietoja. Tulotietojen ja työpanostietojen ristiintaulukointeja voidaan tehdä vasta tilastovuodelta 1987, jolloin maatilatalouden verotustilastossa (MYTT) ja työpanostilastossa on siirrytty yhteiseen otokseen. Tätä koskevia tuloksia saataneen aikaisintaan syksyllä 1989. Työpanostietojen saaminen tulotietojen kanssa samoilta tiloilta antaa muutoinkin oleellisesti laajemmat mahdollisuudet erilaisille tilaryhmityksille ja viljelijäväestön sisäisten tuloerojen tarkasteluille.

2.2. Viljelijäväestön ja teollisuustyöntekijöiden ansiotulot

2.2.1. Tulonjakotilaston mukainen tarkastelu

Seuraavassa on osin maataloustulolain ulkopuolella tarkasteltu viljelijäväestön ja teollisuustyöntekijöiden ansiotuloja ja omana kohtanaan myös käytettävissä olevia tuloja. Ansiotuloihin sisältyvät palkkatulot, maa- ja metsätalouden yrittäjätulot sekä liike-, ammatti- ja muut yrittäjätulot. Viljelijäväestön osalta ansiotuloja voidaan tarkastella joko verotustietojen (MYTT) perusteella tai tulonjakotilaston (TU) perusteella. Tulonjakotilastosta saadaan eri väestöryhmien tulotiedot samalla tavoin kotitaloutta kohti määritettyinä, joten viljelijäväestön ja teollisuustyöntekijöiden tulovertailut on tässä perustettu tulonjakotilastoon. Verotustiedot soveltuvat paremmin viljelijäväestön sisäisten ansiotuloerojen tarkasteluun. Viimeisimmät tulonjakotilaston tulokset ovat vuodelta 1983.

Viljelijäkotalouksien¹⁾ lukumäärä seuraavassa tulonjakotilaston mukaisessa tarkastelussa on ollut vuonna 1983 114 600 kotitaloutta ja teollisuustyöntekijäkotalouksien¹⁾ määrä vastavasti 212 600 taloutta. Jos teollisuustyöntekijäkotalouksien ansiotuloja kuvataan suhdeluvulla 100, vastaavat suhdeluvut viljelijäkotalouksien osalta ovat olleet vuosina 1980-1983 89-99 (taul. 17). Markkamääräisesti ansiotulot ovat olleet vuonna 1983 viljelijäkotalouksissa keskimäärin noin 86 700 mk ja teollisuustyöntekijäkotalouksissa 91 400 mk. Kotitaloutta kohti laskettuna alle 10 ha:n tiloilla on vuonna 1983 ylletty 36-66 %:iin ja 10-20 ha:n tiloilla 94 %:iin vertailutulosta. Yli 20 ha:n tiloilla viljelijäkotalouksien ansiotulot ovat olleet suuremmat kuin teollisuustyöntekijäkotalouksien.

1) Perheen päämies on työskennellyt maanviljelijänä/teollisuustyöntekijänä vähintään 6 kk (eräissä tapauksissa 5 kk) kyseisenä tutkimusvuotena.

Taul. 17. Ansiotulot kotitaloutta ja ammatissa toimivaa henkilöä kohti tulonjakotilaston mukaan. Viljelijäkotitalouksien tulot verrattuna teollisuustyöntekijäkotitalouksien tuloihin. Suhdeluvut, teollisuustyöntekijäkotitalouksien tulot = 100.

	Vuosi	2-5	5-10	10-20	20- ha	Keskim.
Ansiotulot kotitaloutta kohti	1980	55	74	100	131	99
	1981e	63	70	95	120	94
	1982	34	67	92	115	89
	1983	36	66	94	130	95
Ansiotulot ammatissa toimivaa henkilöä kohti	1980	55	60	74	93	76
	1981e	60	60	71	89	73
	1982	39	56	66	84	68
	1983	41	56	68	91	72

Viljelijäkotitalouksissa on ammatissa toimivia¹⁾ henkilöitä enemmän kuin teollisuustyöntekijäkotitalouksissa. Ammatissa toimivien henkilöiden lukumäärä vuonna 1983 on viljelijäkotitalouksien osalta keskimäärin 2.1 henkilöä ja teollisuustyöntekijäkotitalouksien osalta 1.6 henkilöä. Verrattaessa kotitalouksien ansiotuloja ammatissa toimivaa henkilöä kohti päädytään viljelijäkotitalouksien osalta vuosina 1980-1983 keskimäärin vertailulukuihin 68-76. Vuonna 1983 viljelijäkotitalouksien ansiotulot ovat olleet keskimäärin 41 300 mk ja teollisuustyöntekijäkotitalouksien 57 100 mk/ammattissa toimiva henkilö, joten vertailuluku vuodelta 1983 on 72. Alle 10 ha:n tiloilla on vastaavasti ylletty 41-56 %:iin, 10-20 ha:n tiloilla 68 %:iin ja yli 20 ha:n tiloilla 91 %:iin teollisuustyöntekijäkotitalouksien keskimääräisistä ansiotuloista.

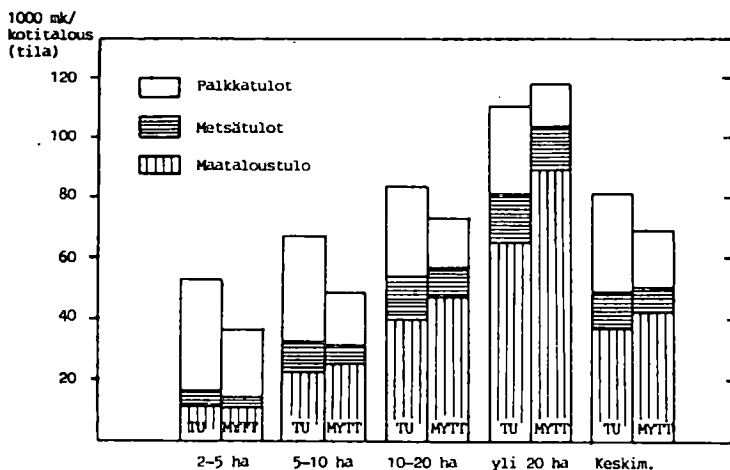
2.2.2. Tulonjakotilaston ja verotustietojen erot

Tulonjakotilasto perustuu suurelta osin haastattelutietoihin, joten sen avulla päästään täydellisempään yrittäjätulokäsitteseen kuin verotustietojen kautta. Keskeisimmät erot tulonjakotilaston (TU) ja verotuksen (MYTT) mukaisessa viljelijäväestön

1) Ammatissa toimiviksi on luettu pääsääntöisesti kaikki tutkimusvuotena vähintään kuutena kuukautena tuotantotoimintaan osallistuneet.

ansiotulotarkastelussa johtuvat siitä, että tulonjakotilastossa ovat mukana kotitalouden kaikkien jäsenten tulot, kun taas verotuksen tulotiedot koskevat ainoastaan viljelijän ja hänen puolisonsa tuloja. Näin ollen viljelijäkotitalouksien palkkatulot ovat tulonjakotilaston mukaan suuremmat kuin verotustietojen perusteella (kuvio 19).

Tulonjakotilaston yrittäjätulo metsätaloudesta sisältää metsänmyyntitulot ja mm. keräilytuotteiden raha-arvon, kun taas verotuksessa metsätulo on metsämaan hyvytyteen ja alueen keskimääräiseen tuottoon perustuva laskennallinen käsite. Metsätuljen osalta erot ovat keskimäärin kuitenkin melko vähäiset. Vuoden 1983 osalta tehdyn erillisselvityksen mukaan verotuksen metsätulot (MYTT) ovat olleet Etelä-Suomessa suuremmat ja muualla maassa pienemmät kuin tulonjakotilaston mukaiset metsänmyyntitulot. Verotuksen metsätulojen ja myyntitulojen ero riippuu osin myös tilakoosta. Keskeisimmissä tilakokoryhmissä myyntitulot ovat olleet jossain määrin suuremmat kuin verotuksen mukainen puhdas tuotto.

Kuvio 19. Viljelijätalouksien ansiotulot tulonjakotilaston (TU) mukaan ja viljelijän ja puolison ansiotulot maatilatalouden verotustietojen (MYTT) perusteella vuonna 1983.

Maatalouden yrittäjätulo tulonjakotilastossa on käsitteenä suunnilleen sama kuin verotustietojen perusteella tutkimuksessa laskettu maataloustulo. Tältä osin tulonjakotilastossa on vuonna 1983 päädytty jossain määrin MYTT:a alempiin tuloksiin. Aiempina vuosina ero maataloustulon kohdalla on ollut vähäisempi. Toisaalta viljelijäväestöä koskevat tulokset perustuvat sellaisenaan koko väestöä koskevassa tulonjakotilastossa ensimmäillään noin 1 400 kotitalouden tietoihin¹⁾, kun taas verotustietojen (MYTT) pohjana on luonnollisten henkilöiden osalta runsaan 12 600 tilan otos. Tämä voi osaltaan aiheuttaa tuloseroja näiden tilastojen välillä.

2.3. Viljelijäväestön ja teollisuustyöntekijöiden käytettävissä olevat tulot

Käytettävissä olevat tulot on kotitalouskohtainen tulokäsite, jolla kuvataan lähinnä kotitalouksien kulutusmahdollisuuksia. Ansiotuloista päästään käytettävissä oleviin tuloihin lisäämällä niihin omaisuustulot ja ottamalla huomioon saadut ja maksetut tulonsiirrot. Käytettävissä olevia tuloja on tarkasteltu seuraavassa yksinomaan tulonjakotilaston perusteella.

Viljelijäkotitalouksien käytettävissä olevat tulot ovat olleet vuonna 1983 keskimäärin 88 000 mk/kotitalous ja teollisuustyöntekijäkotitalouksien 79 800 mk/kotitalous. Viljelijäkotitalouksien käytettävissä olevat tulot ovat siten noin 10 % teollisuustyöntekijäkotitalouksien vastaavia tuloja suuremmat. Viljelijäkotitaloudet ovat myös henkilöluvultaan suuremmat. Niissä on keskimäärin 3.4 henkilöä, kun taas teollisuustyöntekijäkotitalouksissa henkilöitä on keskimäärin 2.9. Henkilöä kohti laskettuna viljelijäväestön käytettävissä olevat tulot ovat vuosina 1980-1983 yltäneet keskimäärin 84-94 %:iin teollisuustyöntekijäkotitalouksien tuloista. Lähimmäksi vertailutuloa viljelijäkotitalouksissa on päästy vuonna 1983 (taul. 18).

1) Tilastovertilu tässä perustuu tulonjakotilaston laajempaan viljelijätalouksien joukkoon, joka käsittää kaikki maataloudesta tuloa saaneet yli kahden pellohehtaarin tilat.

Taul. 18. Käytettävissä olevat tulot kotitaloutta, henkilöä ja kulutusyksikköä kohti tulonjakotilaston mukaan. Viljelijäkotitalouksien tulot verrattuna teollisuustyöntekijäkotitalouksien tuloihin. Suhdeluvut, teollisuustyöntekijäkotitalouksien tulot = 100.

	Vuosi	1-5	5-10	10-20	20- ha	Keskim.
Käytettävissä olevat tulot kotitaloutta kohti	1980	93	99	121	140	118
	1981e	94	93	115	127	111
	1982	57	95	110	126	108
	1983	62	93	111	133	110
Käytettävissä olevat tulot henkilöä kohti	1980	82	82	90	97	90
	1981e	88	79	84	89	84
	1982	76	83	88	90	86
	1983	85	90	95	99	94
Käytettävissä olevat tulot kulutusyksikköä kohti	1983	76	84	96	101	96

Kuluttajien lukumäärää kotitaloudessa voidaan kuvata paremmin kotitalouden henkilöluvusta lasketulla kulutusyksiköiden¹⁾ lukumäärällä. Kulutusyksiköiksi muutettuna viljelijäkotitalouksien henkilöluvu vastaa 2.45 kulutusyksikköä ja teollisuustyöntekijäkotitalouksien henkilöluvu 2.13 kulutusyksikköä. Käytettävissä olevat tulot kulutusyksikköä kohti ylittävät viljelijäkotitalouksissa vuonna 1983 keskimäärin 96 %:iin vastaavalla tavoin lasketuista teollisuustyöntekijäkotitalouksien tuloista. 2-5 ha:n tiloilla käytettävissä olevat tulot kulutusyksikköä kohti ovat ylittäneet vastaavasti 76 %:iin, 5-10 ha:n tiloilla 84 %:iin ja 10-20 ha:n tiloilla 96 %:iin vertailutulosta. Yli 20 ha:n tiloilla käytettävissä olevat tulot ovat olleet suunnilleen yhtäsuuret kuin teollisuustyöntekijäkotitalouksissa.

1) Ensimmäinen aikuinen kotitaloudessa vastaa yhtä ja seuraavat 0.7 kulutusyksikköä (ky). Alle 18 vuotiaat lapset vastaavat 0.5 ky:ä.

3. Viljelijäväestön ja muiden yrittäjien keskimääräiset tulot

Koska maatalous on pääasiassa yritystoimintaa, on luonnollista verrata viljelijöiden tuloja muiden yrittäjien tuloihin. Viljelijöiden kanssa lähinnä verrannollisia ovat tällöin pienyrittäjät. Yrittäjiä koskevan tulovertailun laatiminen on käytännössä kuitenkin ongelmallinen. Pienyrittäjien tulotietoja on tilastoitu ainoastaan verotustietojen pohjalta. Tällöin objektiivisen tulovertailun aikaansaamiseksi tulisi ottaa huomioon mm. erilaisista verosäädöksistä aiheutuvat erot eri vertailuosa-
puolten välillä. Elinkeinoverosäädösten puitteissa voidaan yrityksen tulokseen vaikuttaa huomattavasti enemmän ja eri tavoin kuin, mitä maatilatalouden verotuksessa on mahdollista. Ruotsissa yrittäjiä koskevien verosäädösvaikutusten selvittämiseksi on harkittu mm. uuden maatalouden verotustilaston tyyppisen yritystilaston perustamista. Tilastotietojen vähäisyys on rajoittanut pienyrittäjiä koskevaa tulotutkimusta myös Suomessa. Viljelijäväestön tulotasotutkimuksen yhteydessä ei ole ollut toistaiseksi mahdollista yksityiskohtaisemmin tarkastella pienyrittäjien tuloja. Tutkimuksen lähtökohdat ja käytettävissä olevat resurssit ovat osaltaan rajoittaneet tutkimuksen laajentamista kovin monien väestöryhmien tuloja koskevaksi.

Pienyrittäjien tulotietoja on seuraavassa tarkasteltu yksinomaan tulonjakotilaston perusteella. Eri väestöryhmiä koskevat tulotiedot on siinä pyritty saamaan vertailukelpoisiksi jo tilaston laadintavaiheessa, mutta mm. liikkeestä ja ammatista saatujen yrittäjätulojen osalta myös tulonjakotilasto perustuu suoraan henkilöverotuksen tietoihin. Koska tulonjakotilasto koskee vain luonnollisten henkilöiden kotitalouksia, yhtiömuotoiset pienetkään yritykset eivät voi sisältyä siihen muutoin kuin palkka- ja osinkotulojen välityksellä. Yritykset on ryhmitelty tulonjakotilastossa henkilöluvun perusteella pienyrityksiin, joissa yrittäjä mukaan luettuna on työskennellyt 1-4 henkilöä vähintään puolen vuoden ajan. Suuremmissa yrityksissä henkilöluku on viisi tai enemmän.

Alle viiden hengen yrityksissä on vuonna 1983 ollut haastattelussa mukana noin 550 otoskotitaloutta, joten myös toimiala on voitu jossain määrin ottaa huomioon ryhmittelytekijänä. Yli viiden hengen yrityksiä on ollut mukana vain noin 60 kotitaloutta, joten ryhmittelymahdollisuudet näiltä osin ovat melko vähäiset. 1-4 hengen pienyritykset ovat sellaisenaan sopiva vertailuperusta viljelijäväestölle. Pienyrittäjäkotitalouksien lukumäärä eri toimialoilla on ollut vuonna 1983 seuraava:

Teollisuuden ja rakennusalan yrittäjät	26 600	kotitaloutta
Kaupan ja majoitusalan yrittäjät	15 700	"
Liikenteen harjoittajat	18 000	"
Muut palvelualojen yrittäjät	17 900	"
Pienyrittäjät yhteensä	78 200	"

Vastaavalla tavalla määriteltyjä maanviljelijäkotitalouksia on ollut vuonna 1983 114 600 kotitaloutta. Tarkastelu koskee siten päätoimisempaa harjoitettua maataloutta kuin mm. maatilatalouden yritys- ja tulotilaston (MYTT) rajoittamaton perusjoukko edellä.

Viljelijäkotitalouksien maa-, metsätalouden ja muut yrittäjätulot ovat olleet vuonna 1983 keskimäärin hieman suuremmat kuin vastaavat tulot pienyrittäjäkotitalouksissa. Pienyrittäjäkotitalouksien yrittäjätulot ovat kuitenkin vaihdelleet vuosittain siten, että aiempina vuosina yrittäjätulot ovat olleet pienyrittäjätalouksissa suuremmat kuin viljelijätalouksissa. Palkkatulot ovat keskimäärin pienyrittäjäkotitalouksissa lähes kaksinkertaiset viljelijäkotitalouksiin verrattuna. Yrittäjäkotitalouksissa on ilmeisesti yleisempää kuin viljelijäkotitalouksissa maksaa yrittäjäperheenjäsenille palkkaa yrityksessä tehdystä työstä. Omaisuustulot ovat keskimäärin viljelijä- ja pienyrittäjäkotitalouksissa suunnilleen samat (taul. 19).

Yrittäjätulojen osuus tuotannontekijätuloista on viljelijöillä runsas 70 % ja pienyrittäjillä vajaa 60 %. Palkkatulojen osuus pienyrittäjillä on vastaavasti suurempi. Pienyrittäjien tuotannontekijätulot ovat olleet vuonna 1983 noin 110 000 mk/kotitalous, kun taas viljelijöillä tuotannontekijätulot ovat olleet

noin 91 000 mk/kotitalous. Käytettävissä olevat tulot ovat kuitenkin viljelijäkotitalouksissa kotitaloutta kohti laskettuna suuremmat kuin yrittäjätalouksissa, sillä viljelijäkotitaloudet ovat henkilöluvultaan jossain määrin suurempia.

Taul. 19. Viljelijä- ja pienyrittäjäkotitalouksien tulot tulonjakotilaston mukaan vuonna 1983.

	Maanviljelijät		Pienyrittäjät	
	mk/kotital.	%	mk/kotital.	%
Yrittäjätulot	66 200	72.4	63 000	57.5
Palkkatulot	20 500	22.4	42 000	38.3
Omaisuuksitulot	4 700	5.2	4 600	4.2
Tuotannontekijätulot	91 400	100.0	109 600	100.0
Käytettävissä olevat tulot	88 000		83 800	

Pienyrittäjien yrittäjätulot ovat vaihdelleet vuosittain melko epäsäännöllisesti. Palkkatulot sensijaan ovat kasvaneet säännöllisemmin. Pienyrittäjien yrittäjätulot ovat olleet vuosina 1982 nimellisestikin alemmat kuin vuonna 1980. Mm. kaupan ja majoitusalojen yrittäjillä sekä liikenteen harjoittajia lukuunottamatta muilla palvelualoilla vuosi 1982 näyttää tulonjakotilaston valossa muita heikommalta (taul. 20). Yrittäjätulojen vuosivaihtelut heijastuvat ansiotuloihin ja osin myös käytettävissä oleviin tuloihin. Näin ollen seuraavissa viljelijäväestön ja pienyrittäjien tulovertailuissa on pyritty ottamaan huomioon tulovaihtelu vuosina¹⁾ 1980, 1982 ja 1983.

Taul. 20. Pienyrittäjäkotitalouksien yrittäjätulot (mk/kotitalous) tulonjakotilaston mukaan vuosina 1980, 1982 ja 1983.

	1980	1982	1983
Teollisuuden ja rakennusalojen yrittäjät	52 700	58 700	50 300
Kaupan ja majoitusalojen yrittäjät	50 000	40 100	47 300
Liikenteen harjoittajat	75 200	82 800	92 200
Muut palvelusalojen yrittäjät	73 800	45 000	66 200
Pienyrittäjät keskimäärin	58 300	57 400	63 000

1) Tulonjakotilaston ongelmavuosi 1981 on jätetty tässä tarkastelun ulkopuolelle.

Ammatissa toimivia henkilöitä on ollut viljelijäkotitalouksissa keskimäärin 2.1 henkilöä/kotitalous ja yrittäjäkotitalouksissa toimialasta riippuen 1.5-1.9 henkilöä, keskimäärin 1.7 henkilöä/kotitalous. Viljelijäkotitalouksien tulot ammatissa toimivaa henkilöä kohti ovat vuonna 1983 yltäneet yrittäjätulojen osalta keskimäärin 85 %:iin, ansiotulojen osalta 67 %:iin ja käytettävissä olevien tulojen osalta niinikään 85 %:iin pienyrittäjien vastaavista tuloista. Viljelijöiden yrittäjätulot ovat olleet vuonna 1983 poikkeuksellisesti suuremmat kuin teollisuuden ja rakennusalojen sekä kaupan ja majoitusalojen yrittäjillä. Vastaavat vertailuluvut vuosilta 1980 ja 1982 ovat yrittäjätulojen osalta 65-82.

Liikenteenharjoittajien tuloihin verrattuna viljelijöiden yrittäjätulot ovat jääneet kyseisinä vuosina 58-60 %:iin ja ansiotulot 56-59 %:iin vertailutulosta. Muiden palvelualojen yrittäjiin verrattuna vastaavat viljelijöiden tulovertailuluvut ovat yrittäjätulojen osalta 50-93 ja ansiotulojen osalta 46-63. Kuten edellä on jo todettu, yrittäjätulojen vuosivaihtelut varsinkin palvelualoilla ovat huomattavan suuret. Vuonna 1983 viljelijöiden yrittäjätulot ovat yltäneet 71 %:iin ja ansiotulot 56 %:iin palvelualojen vastaavista tuloista (taul. 21).

Taul. 21. Viljelijäkotitalouksien tulot ammatissa toimivaa henkilöä kohti suhteessa pienyrittäjäkotitalouksien vastaaviin tuloihin vuonna 1983. Suhdeluvut, pienyrittäjäkotitalouksien tulot eri toimialaryhmissä = 100.

Viljelijöiden tulot	Teoll. ja rakenn. yrittäjät	Kaupan ja majoitusalojen yrittäjät	Liikenteen harjoittajat	Muut palvelualojen yritt.	Pienyrittäjät keskim.
Yrittäjätulot	106	127	65	71	85
Ansiotulot	81	81	59	56	67
Käytettävissä olevat tulot	100	100	79	71	85

Viljelijäkotitalouksien käytettävissä olevat tulot ovat ammatissa toimivaa henkilöä kohti laskettuina yltäneet vuosina 1980, 1982 ja 1983 keskimäärin 85-87 %:iin pienyrittäjien vastaavista tuloista. Näin laskien viljelijöiden käytettävissä olevat tulot ovat olleet suunnilleen samat kuin teollisuuden ja rakennusalojen sekä kaupan ja majoitusalojen pienyrittäjien vastaavat tulot. Liikenteen harjoittajilla ja muilla palvelu-alojen yrittäjillä käytettävissä olevat tulot ammatissa toimivaa henkilöä kohti ovat olleet noin 20 %-yksikköä korkeammat kuin viljelijöillä.

Kulutussyksikköä kohti laskettuna (vrt.s.148) viljelijäkotitalouksien käytettävissä olevat tulot ovat vuonna 1983 olleet keskimäärin samalla tasolla pienyrittäjien kanssa. Teollisuuden, rakennusalojen sekä kaupan ja majoitusalojen yrittäjien käytettävissä olevat tulot ylittyvät näin laskien 7-15 %:lla, kun taas liikenteen harjoittajien ja muiden palvelu-alojen yrittäjien tulotaso on viljelijäväestön osalta saavutettu 84-88 %:sesti.

4. Viljelijäväestöä koskevien tulovertailuiden kehittäminen

4.1. Nimellistulojen vertaaminen

Nykyisen maataloustulolain mukaisia tulovertailuja voidaan laatia monilta osin uusien perusteiden, kun maatilatalouden yritys- ja tulotilaston (MYTT) ja työpanostilaston yhteiseen otokseen perustuvat vuoden 1987 tiedot ovat käytettävissä mahdollisesti vuonna 1989. Otos perustuu Maatilarekisteriin ja se on voitu osittaa ainoastaan tilakoon ja alueen huomioon ottavalla tavalla. Tuotantosuurta on otoksen perusteella estimoitu ryhmittelytekijä, johon väistämättä sisältyy tällöin jossain määrin satunnaisvaihtelua. Otoksen koolla voidaan vaikuttaa satunnaisvaihtelun määrään, mutta toisaalta otoksen koko on suurelta osin myös kustannuskysymys. Nykyisellään MYTT:n otos on ollut varsin laaja sisältäen noin 10 % tiloista, kun esim. Ruotsin vastaava tilasto (DU) sisältää vain noin 7 % tiloista.

Tulo- ja työpanostietojen ristiintaulukointien avulla työpanostiedot voidaan tällöin ryhmitellä MYTT:n tuotantosuuntajaotusta vastaavasti ja toisaalta täystyöllisyyden antavat aktiivisessa tuotannossa olevat tilat voidaan poimia aineistosta mm. asettamalla vähimmäisrajoja työpanokselle ja maatalouden bruttotuloille. Edelleen rationaalisesti hoidettujen tilojen rajaamisessa voidaan paremmin ottaa huomioon Maatilahallituksen tilastoimat eläinmäärät ja satotaso tiloilla. Työpanostilastosta tällöin mahdollisesti saatava maataloudessa vakinaisesti työskentelevien henkilöiden lukumäärä tilaa kohti osaltaan auttaa viljelijäperheen täystyöllisyyteen liittyvää tilakohtaista arviointia. Viljelijää ja puolisoa koskeville verotuksen henkilöluville saadaan samalla vertailupohjaa.

Maataloustulon laskenta verotustiedoista on ollut voimakkaasti sidoksissa verotussäädöksiin. Em. otosten yhdistämisen seurauksena omien tuotteiden kulutus tiloilla voidaan arvioida aiempaa paremmin Maatilahallituksen tilastoimien kulutusmäärien ja maatalouden kokonaislaskelmassa ja kannattavuustutkimuksessa sovellettavien hintatietojen perusteella. Pinta-alalisät ja mahdolliset muut verovapaat maataloustuet ja -avustukset tulisi niinkään saada Maatilahallituksen ja Tilastokeskuksen yhteiseen otokseen perustuvan maatalouden tilastoinnin piiriin. Poistoihin, korkomenoihin ja maatalouden toimialan määrittämiseen liittyvien verosäädösten huomioon ottaminen viljelijöitä koskevan vertailutulon laskennassa sitävastoin on jo oleellisesti ongelmallisempaa.

Verotuksen hankintahintaiset poistot ovat huomattavasti pienemmät kuin jälleenhankintahintaan arvostetut kansantalouden tilinpidon (KTT) varsinaisen maatalouden kiinteän pääoman kulumista kuvaavat luvut. KTT:ssa poistot lasketaan tasapoistomenetelmällä kiinteähintaisesta investointikertymästä ja korjataan vastaavilla hintaindeksillä käypään jälleenhankintahintaan (SÖDER 1984, s. 62). KTT:n ja MYTT:n poistojen välinen ero on kasvanut 1970-luvun loppupuoliskolla ja ollut suurimmillaan vuonna 1982 973.2 milj. mk, josta se on inflaation vähentymisen myötä alkanut kaventua ollen vuonna 1984 762.9 milj.mk. Ts.

MYTT:n mukaiset poistot ovat olleet vuonna 1981 noin 65 % ja vuonna 1984 80 % KTT:n mukaisesta varsinaisen maatalouden kiinteän pääoman kulumisesta¹⁾. Markkamääräisesti ero on ollut vuonna 1981 suurin koneiden ja kaluston poistoissa, 621.2 milj. mk. Vuonna 1984 ero on ollut jo suurempi rakennusten poistoissa, 380.2 milj. mk, ja koneiden ja kaluston poistoissa enään 360.4 milj. mk. MYTT:n mukaiset rakennusten poistot ovat ylittäneet vuosina 1980 ja 1981 46 %:iin ja vuonna 1984 52 %:iin KTT:n kiinteän pääoman kulumista kuvaavista luvuista. Maa- ja vesirakennusten poistojen kohdalla KTT:n ja MYTT:n välinen ero on ollut vähäisempi. Karkeasti tilaa kohti arvioituna KTT:n mukaiset poistot ovat olleet vuonna 1981 noin 5 400 mk ja vuonna 1984 noin 4 600 mk suuremmat kuin MYTT:n mukaiset poistot.

Maatilatalouden korkomenoiksi voidaan verotuksessa lukea tiettyin edellytyksin myös asunto- ja muita yksityistalouden korkomenoja (vrt. s. 76). Tutkimuksessa maatalouden korkomenojen osuus verotuksen korkomenoista on voitu määrittää ainoastaan kokonaistasolla KTT:n ja MYTT:n varsinaisen maatalouden korkomenojen suhteen avulla. Verotussäädösten vaikutuksia yksittäisten tilojen ja tilaryhmien korkomenoihin ei ole voitu erikseen arvioida. Rahalaitoksien antolainaukseen perustuvat KTT:n varsinaisen maatalouden korot ovat olleet vuosina 1980-82 76-81 % MYTT:n mukaisista maatilatalouden korkomenoista. Vuonna 1983 vastaava osuus on ollut 75 % ja vuonna 1984 70 %. Maatalouden verotustietoihin sisältyy jossain määrin tulo- ja menotietoja myös maatalouden liitännäiselinkeinojen ja tilalla harjoitettavan muun tuotantotoiminnan osalta. Tämän vaikutus maatalouden yrittäjätulon suuruuteen on ilmeinen, joskaan ei ilman erilliselvityksiä numeraalisesti ilmaistavissa.

Metsätulojen määrittäminen verotustietojen perusteella on niinkään ongelmallista. Verotuksen metsätalouden puhdas tulo kuvaa tavallaan tulonsaantimahdollisuuksia pitemmällä ajanjaksolla.

1) KTT:n varsinaisen maatalouden kiinteän pääoman kulumista osoittavat luvut ovat tilastovuotta 1985 koskeneessa tasotarkistuksessa voineet hieman muuttua tässä esitetyistä.

Verotuksen laskennallisten metsätulojen ja metsänmyyntitulojen vastaavuutta voidaan nykyisin tarkastella lähinnä tulonjakotilaston avulla. Metsätulojen laskentaan liittyviä ongelmia on toistaiseksi tutkimuksessa selvitetty ainoastaan viljelijäväestön osalta ja tällöinkin varsin lyhyeltä ajalta. Metsätalouden harjoittamiseen liittyvä pitkäjänteisyys ja taloudellisten suhdanteiden vaikutus huomioon ottaen metsänmyyntitulot tulisi selvittää pitemmältä ajanjaksolta ja viljelijäväestön lisäksi myös muiden vertailuryhmien osalta.

4.2. Reaalituloja ja elintasoa koskevat selvitykset

Tutkimuksen tulovertailut perustuvat kokonaisuudessaan nimellistuloihin. Nimellistuloihin perustuvassa verotusjärjestelmässä inflaatio aiheuttaa yrittäjätulon yliarviointia hankintahintaisten poistojen ja yritysten osalta myös varastojen arvostukseen liittyvien tekijöiden takia. Toisaalta yrittäjätulo jää liian pieneksi, koska korkojen väennysoikeus verotuksessa koskee nimellisiä korkomenoja eikä reaalisia. Velkojen reaaliarvon alenemisesta aiheutuva inflaatiovoitto jää tällöin huomioon ottamatta. Inflaatio muuttaa myös erilaisten pääomasijoitusten reaalisia tuottoasteita, millä puolestaan on rahoitusjärjestelyjen välityksellä vaikutuksia investointien määräytymiseen. Inflaatiosta riippumattoman reaalityulon määrittelyä viitaten KANNIAINEN (1980) on verotuksen indeksointia käsittelevässä artikkelissaan tehnyt yhteenvedon niistä korjauksista, jotka tarvittaisiin, jotta inflaation vääristävät vaikutukset kirjanpidolliseen ja verotuksen tuloslaskelmaan voitaisiin eliminoida. Hänen mukaansa:

- varastokirjanpidossa tulisi siirtyä LIFO -menetelmään (Last in First out),
- kiinteän pääoman nimellisarvot tulisi indeksoida siten, että poistot voidaan perustaa jälleenhankintahintoihin, jolloin poistot vastaavat taloudellista kulumista elleivät ne ole etupainoisia,
- inflaatiosta johtuva vieraan pääoman reaaliarvon aleneminen tulee lukea verotettavaksi tuloksi, ts. vähennysoikeus koskee tällöin vain reaalisia korkokustannuksia,

- rahoitussaatavien reaaliarvon aleneminen tulee lukea vähennyskelpoiseksi kustannukseksi eli säästöjen osalta vain reaalisia korkotuottoja tulisi verottaa ja
- nimellisten pääomavoittojen verottamisesta tulisi luopua.

Näistä kaksi ensimmäistä on korjattu kansantalouden tilinpidossa maatalouden osalta, mutta muita korjauksia ei toistaiseksi ole tehty. SÖDERIN (1984) mukaan monetääristen erien kohdalla on kokonaistasolla suhteellisen vaivatonta korvata nimelliskorot reaalikoroilla sekä ottaa reaaliset hallussapitovoitot mukaan vähentämällä reaali-pääoman arvonnoususta yleisen hintojen nousun osuus esim. kuluttajahintaindeksin avulla mitattuna. Näillä korjauksilla saataisiin koko maataloutta koskeva inflaatiokorjattu maataloustulo. Sen sijaan näin korjatun maataloustulon jakaminen tilasuuruusluokittain, alueittain ja tuotanto-suunnittain tuottaa jo huomattavia ongelmia.

Kanniaisen toteamat periaatteet merkitsevät verojärjestelmän täydellistä indeksointia vastakohtana osittaisille inflaatiokorjausmenetelmille. Inflaatiolaskentatoimikunnan mietinnössä (Kom.miet. 1979:22) on selvitetty inflaation vaikutusten huomioon ottamista tuotannontekijäin jälleenhankinnan turvaamiseksi sekä jakokelpoisen voiton määrittämiseksi yritysten tuloslaskentakäytännössä. Toimikunta on esittänyt erillisen inflaatiovarauksen huomioon ottamista yritysten tuloslaskennassa ja vastaavasti myös verotuksessa. Varautumistarve ehdotetaan laskettavaksi rahoitus-, vaihto- ja käyttöomaisuuteen sidottujen pääomien perusteella.

Toimikunnan näkemyksen mukaan inflaatiovarauksen tulisi olla vapaaehtoisuuteen perustuva ja "enintään rahoitusomaisuuden sekä vaihto- ja käyttöomaisuuden jälleenhankintamenojen inflaatiosta johtuvan lisäyksen aiheuttama varaustarve vähennettynä velkaantumisasteen¹⁾ suuruisella osalla, enintään kuitenkin 50 prosentilla" (s. 45). Inflaatiokorjaukset tehtäisiin tukkuhin-

1) Velkaantumisaste on vieraan pääoman suhde taseen loppusumaan (koko pääomaan).

taindeksin avulla rahoitus- ja vaihto-omaisuuden hankintamenoon ja käyttöomaisuuden menojäännökseen. Yrityksen velkaantumisaste otettaisiin sanotulla tavoin huomioon, jotta velkaisillakin yrityksillä olisi mahdollisuus inflaatiovarauksen hyväksikäyttämiseen ja siten vakavaraisuuden parantamiseen (s. 32-41).

Edellä mainitussa artikkelissaan Kanninen pitää inflaatiolaskentatoimikunnan esittämää vieraan pääoman käsittelytapaa suhteellisen mielivaltaisena ja ehdotukseen sisältyviä prosenttilukuja vailla teoreettista pohjaa olevina (s. 119). Toimikunnan mietinnössä jätetyssä eriävässä mielipiteessä on todettu, ettei yleensä missään maassa ole toistaiseksi kirjanpitosäännöksiin sisällytetty pysyvää inflaatiovarausjärjestelmää. Joissakin maissa kirjanpitokäytäntöä on kylläkin pyritty kehittämään siihen suuntaan, että inflaation huomioon ottaminen olisi mahdollista, kun taas eräissä maissa voimakkaana inflaatiokausina on tehty mahdolliseksi vapaaehtoisesti tai pakollisena kertaluontoinen kirjanpitoarvojen oikaisu. Myös Kanninen katsoo mahdolliseksi toteuttaa jonkinlaisen kertaluontoisen inflaatiokorjauksen verotuksen pysyvän indeksoinnin sijasta, jotta 1970-luvulla vallinneen suhteellisen korkean inflaation jälkeen yritysten taseet saataisiin paremmin kuvaamaan yritysten todellista varallisuus- ja rahoitusasemaa (s. 121).

Eri väestöryhmiä koskevien tulovertailuiden kannalta lähtökohdista ovat pääasiassa tila- tai kotitalouskohtaiset tulotiedot ja niiden muuttaminen reaalityuloja kuvaaviksi. Ruotsin elintaloustieteiden tutkimuskeskuksen laatimia reaalityulojen vertailuja vastaaviin tulokäsitteisiin ei meillä ole useista eri syistä päästy. Jälleenhankintahintaisten poistojen laskenta edellyttää tietoja kyseisten omaisuusosien nykyarvoista, joita meillä ei maatalouden enempää kuin muunkaan kysymykseen tulevan pienyritystoiminnan osalta ole saatavissa. Metsänmyyntitulojen arvioiminen on eräs keskeinen ongelmakohta reaalityulojen laskennassa meillä kuten ilmeisesti myös Ruotsissa. Verotuksen metsäntuottoluvut kuvaavat jo sellaisinaan puuston kasvusta aiheutuvaa keskimääräistä varallisuuden lisääntymistä. Ruotsissa verotus perustuu metsänmyyntituloihin ja tulojen tarkastelu tältä osin erityiseltä

metsätulojen tililtä tapahtuviin nostoihin tilikauden aikana. Metsätulojen osalta Suomessa sovellettava verotusjärjestelmä saattaisi siten antaa paremmat lähtökohdat reaalityulojen tarkastelulle.

Varastomuutosten arviointi on sellaisenaan eräs ongelmakohta. Maan, rakennusten ym. varojen reaaliarvomutokset meillä kariutuvat tietojen puutteeseen vastaavista kiinteistöjen kauppahinnoista. Veloista johtuvat inflaatiovoitot ja säästöistä aiheutuvat tappiot edellyttäisivät niinikään erillisselvityksiä. Ruotsissa em. tekijöiden osalta on pyritty ottamaan huomioon vielä verovaikutukset ts. arvioimaan reaalityulojen perusteella maksettavien verojen määrä. Todettakoon, että myös Ruotsissa mm. asuntojen ja säästöjen osalta on ollut ongelmia inflaatiovaikutusten arvioinnissa ja eri väestöryhmiä koskevien vertailukelpoisten reaalityulojen määrittäminen on edelleen tutkimuksen ja kehittelyn kohteena.

Taloudellisten ja rahassa mitattavien tekijöiden lisäksi eri väestöryhmien elintason liittyvien muiden tekijöiden tarkastelu on Suomessa ollut ainakin viljelijäväestön osalta melko satunnaista ja eri yhteyksissä tapahtuvaa. Vuodelta 1986 valmistella oleva elinlotutkimus on koko väestöä koskeva ja siinä selvitetään paitsi eri väestöryhmien aineellista elintasoja myös elämisen laatuun liittyviä muita tekijöitä. On toivottavaa, että tämän tyyppiset selvitykset voisivat vakiintua osaksi normaalia tilastotuotantoa. Jatkossa elinlotutkimukset tulisikin suunnata kulloinkin intressiryhmäksi osoittautuvan väestöosan elämisen laatuun liittyvien tekijöiden tarkempaan kartoittamiseen, jolloin myös viljelijäväestö ja yleensä maaseudulla elävä väestöosa voisivat aikanaan tulla elinlotutkimuksen kohderyhmäksi.

E. YHTEENVETO

Tutkimuksessa on kirjallisuuden perusteella tarkasteltu viljelijäväestöä koskevaa tähänastista tulotutkimusta Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa. Tilastotietojen puute on meillä monilta osin rajoittanut eri väestöryhmien välisiä tulovertailuita aina 1970-luvulle asti, jolloin tilastopohja tulotarkastelujen osalta on oleellisesti laajentunut. Viljelijäväestöä koskevalla vertailevalla tulotutkimuksella on Ruotsissa pitemmät perinteet. Ruotsissa tulovertailuissa on edetty nimellistulojen tarkastelusta inflaation vaikutusten huomioon ottamiseen ja reaalitytulosten laskentaan. Palkansaaajien lisäksi myös pienyrittäjät on otettu huomioon viljelijäväestöä koskevissa tulovertailuissa. Meillä kuten myös Ruotsissa tulovertailut perustuvat suoraan olemassa oleviin tilastotietoihin, kun taas Norjassa lähinnä vastaavantyyppinen vertaileva tulotutkimus viljelijäväestön osalta perustuu normitetuilta laskennallisilta tilamalleilta saatavaan informaatioon.

Tutkimuksen B-kohdassa on tarkasteltu eri tietolähteissä käytettyjä tulokäsitteitä pääasiassa kansainvälisen tulonjakotilastosuosituksen mukaista viitekehikkoa käyttäen. Siinä on erotettu yrittäjätulo ja palkkatulo, jotka yhdessä muodostavat ansiotulon. Kun tähän lisätään omaisuustulot ja otetaan huomioon saadut ja maksetut tulonsiirrot päädytään kotitalouksien käytävissä oleviin tuloihin. Viljelijäväestön osalta on tarkasteltu kannattavuuskirjanpidossa sovellettavia maatalouden liiketuloskäsitteitä ja maatilatalouden verotuksen tulokäsitteitä. Lähinnä taustaksi viljelijäväestön ja pienyrittäjien välisille tulovertailuille tutkimuksessa on otettu esille myös kirjanpitolain ja elinkeinoverolain mukaiset tulokäsitteet. Henkilöverotuksen osalta on pyritty selvittämään lähinnä maatilatalouden verotuksen sekä liike- ja ammattitoimintaa harjoittavien verotuksen yhtymäkohtia henkilöverotukseen.

Eräs keskeinen ongelma eri väestöryhmien välisissä tulovertailuissa on eri vertailuosapuolia koskevia yhteneviä tulokäsitteitä vastaavien tulotietojen saanti. Viljelijäväestöä koskevan tulotutkimuksen kannalta keskeisiä tietolähteitä ovat maatalouden verotustiedot, kirjanpitotilojen tulokset ja kaikkia väestöryhmiä koskeva tulonjakotilasto. Palkansaajien osalta vastaavia tulotietoja saadaan tulonjakotilaston ohella palkkatilastoista ja teollisuustilastosta. Näiden lisäksi on tarkasteltu pääasiassa maataloustulolain mukaisiin tulovertailuihin liittyen myös työpanostietojen saatavuutta viljelijäväestön ja teollisuustyöntekijöiden osalta. Muita eri väestöryhmien välisissä vertailuissa kysymykseen tulevia tilastoja ovat mm. kulu- tusta selittävät kotitaloustiedustelut ja elinolosuudetutkimukset.

Tutkimuksen tulovertailut perustuvat luonnollisten henkilöiden tilojen tuloksiin. Maatalouden verotustietojen osalta tilakoktaisten tulojen jakajina tulevat tällöin kysymykseen viljelijä ja puoliso. Viimeisimmät verotustiedot ovat vuodelta 1984. Maatalouden yrittäjätulo eli maataloustulo on tällöin ollut keskimäärin noin 26 800 mk/henkilö. Maataloustuloon pääsemiseksi verotustietoja on jouduttu täydentämään verovapaiden tuloerien osalta muilla tilastoilla. Verotuksen laskennallinen metsätulo on ollut vuonna 1984 noin 4 700 mk/henkilö ja viljelijän ja puolison palkkatulot 10 200 mk/henkilö. Muita yrittäjätuloja on ollut 1 800 mk/henkilö. Ansiotulot yhteensä ovat näin laskien 43 500 mk/henkilö. Näiden lisäksi viljelijäväestöllä on ollut vähäisessä määrin omaisuustuloja sekä tulonsiirtoja, joista keskeisimpiä ovat olleet erilaiset eläkkeet.

Tilakoko ja harjoitettava tuotantosuunta aiheuttavat eroja paitsi tulojen määrään myös niiden kustumukseen. Verrattaessa maataloustuloa peltoalaltaan samankokoisilla tiloilla, voidaan sikatiloilla ja suurimmilla siipikarjatilastoilla todeta päästyn nautakarjatilastoja parempiin tuloksiin. Pienillä kasvinviljelytiloilla on palkkatuloille keskeinen merkitys. Suurimmilla kasvinviljelytiloilla maataloustulo on yltänyt saman kokoisia ko-

tieläintiloja vastaavalle tasolle. Monipuolisen tuotannon tiloilla on yli 20 ha:n tilakokoryhmissä ylletty niinikään vastaavien nautakarjatilojen tulotasolle.

Alueittaiset tuloerot aiheutuvat paitsi maataloustulon vuotuisvaihteluista myös erilaisesta tilakoosta ja tuotantosuuntaja-kaumasta. Kun nämä tekijät otetaan huomioon, alueittaisten tuloerojen on voitu todeta jäävän keskimäärin vähäisiksi. Tutkimuksessa on tarkasteltu erikseen osa-aika- ja sivuansiotilojen sekä pääasiallisen toimeentulon antavien tilojen tuloja vuosina 1983 ja 1984. Tilakoon huomioon ottaen varsinkin suurimmilla osa-aikatiloilla on ylletty korkeampiin ansiotuloihin kuin pääasiallisen toimeentulon antavilla tiloilla.

Luonnollisten henkilöiden tilat on ryhmitelty myös viljelijän iän mukaan. Alle 30 vuotiaiden hallinnassa on vuonna 1984 ollut 4.4 % tiloista, 30-40 -vuotiaiden 36.9 % ja 50-64 -vuotiaiden 41.2 % tiloista. Eläkeikäisten hallinnassa on ollut 17.5 % tiloista. Ansiotulot viljelijää ja puolisoa kohti ovat olleet vastaavasti alle 30-vuotiaiden tiloilla keskimäärin noin 54 800 mk/henkilö, 30-49-vuotiaiden tiloilla 55 300 mk/henkilö, 50-64-vuotiaiden tiloilla 41 300 mk/henkilö ja yli 65-vuotiaiden tiloilla 20 800 mk/henkilö.

Viljelijöiden tuloerot eri ikäryhmien välillä ovat hyvin samantyyppiset maan eri osissa. Alle 50-vuotiaiden viljelijöiden osa-aika-, sivuansio- ja pääasiallisen toimeentulon antavilla tiloilla on päästy suunnilleen samalle ansiotulotasolle. 50-64-vuotiaiden tilat ovat yleensä pienempiä ja niillä ansiotulot ovat alemmat kuin nuoremmilla. Eläkeikäisten päätoimiviljelijöiden tiloilla on ylletty nuorempien ansiotuloihin, kun taas osa-aika ja sivuansiotiloilla myös eläketulot huomioon ottaen tulot ovat jääneet alemmiksi.

Voimassa olevaan maataloustulolakiin viitaten tutkimuksessa on verrattu viljelijäperheelle täystyöllisyyden antavilla rationaalisesti hoidetuilla tiloilla maataloudesta saatua vuosituloa

ammattitaitoisen teollisuustyöntekijän palkkatuloon. Koska tulo- ja työpanostietoja ei ole tilastoitu samoilta tiloilta, tutkimuksessa on voitu rajata ainoastaan viljelijäperheelle täystyöllisyyden antavat tilaryhmät tilakoon ja tuotantosuunnan mukaan ryhmitelystä tila-aineistosta. Täystyöllisyyden antaviin tilaryhmiin on vuonna 1984 sisältynyt noin 52 200 tilaa eli 40 % tiloista. Henkilöä kohti laskettu maataloustulo niissä on yltänyt noin 68 %:iin ammattitaitoisen teollisuustyöntekijän keskimääräisestä pakkatulosta. Jos lähes täystyölliset pienempien kotieläintilojen ryhmät otetaan vertailuun mukaan, maataloudessa on keskimäärin ylletty 55 %:iin teollisuustyöntekijöitä koskevasta vertailutulosta. Tarkastelussa on mukana tällöin noin 83 000 tilaa eli 63 % tiloista. Toisena lähtökohtana maataloustulolain mukaisille tulovertailuille ovat viljelijäpuolisille pääasiallisen toimeentulon antavat tilat. Näitä tiloja on vuonna 1984 ollut noin 40 % tiloista. Niillä on ylletty keskimäärin noin 70 %:iin vertailutulosta. Päätoimisia tiloja voitaneen pitää rationaalisesti hoidettuina siinä kuin kannattavuustutkimuksen kirjanpitotiloja, sillä niiden tulokset eivät juuri eroa vastaavan kokoisten kirjanpitotilojen tuloksista.

Tulonjakotilaston perusteella on voitu todeta, että viljelijäkotalouksien ansiotulot ammatissa toimivaa henkilöä kohti ovat yltäneet vuosina 1980-1983 keskimäärin 68-76 %:iin vastaavista teollisuustyöntekijäkotalouksien ansiotuloista. Tulonjakotilaston viimeisimmät tulokset ovat vuodelta 1983. Siinä tarkasteluun sisältyvät toisin kuin verotustiedoissa kotitalouden kaikkien jäsenten tulot. Viljelijäkotalouksissa käytettävissä olevat tulot ovat vuonna 1983 olleet keskimäärin suuremmat kuin teollisuustyöntekijäkotalouksissa. Viljelijäkotaloudet ovat henkilöluvultaan suurempia, joten henkilöä ja kuluksyksikköä kohti lasketut käytettävissä olevat tulot niissä ovat jääneet alle vastaavan vertailutulon. Viljelijäväestön tuloja on tulonjakotilaston perusteella verrattu myös joidenkin pienyritysjäryhmien tuloihin. Viljelijäkotalouksien tulot ammatissa toimivaa henkilöä kohti ovat vuonna 1983 yltäneet yrit-

täjätulojen osalta keskimäärin 85 %:iin, ansiotulojen osalta 67 %:iin ja käytettävissä olevien tulojen osalta niinkään 85 %:iin pienyrittäjien vastaavista tuloista.

Tutkimuksessa laadittuja viljelijäväestöä koskevia tulovertailuita voidaan tehdä paljolti uusin perustein, kun maatilatalouden verotustilaston ja työpanostilaston yhteiseen otokseen perustuvat tiedot aikanaan ovat tutkimuksen käytettävissä. Reaalitulosten laskeminen ja tulovertailuiden laatiminen näiltä osin edellyttävät meillä tilastojen kehittämistä ja muutoinkin tulotutkimuksen laajentumista. Tuloihin liittyvien taloudellisten kriteereiden lisäksi viljelijäväestön elintasoon ja elämän tilanteeseen liittyviä tekijöitä suhteessa muihin väestöryhmiin voidaan jatkossa selvittää mm. piakkoin valmistuvien vuoden 1986 kotitaloustiedustelun ja elinolosuhdetutkimuksen avulla.

KIRJALLISUUS

- ANDRSSON, B. & BENGTSSON, B-A. 1984. Kapital förändringar och resultatberäkning i jordbruket: en modellstudie av alternativa metoder. Material för belysande av jordbrukarnas inkomstförhållanden och inkomstjämförelser. Bilaga 16 s. Lantbruksekonomiska samarbetsnämndens inkomstgrupp. Stockholm.
- ANON. 1967a. Maatilatalouden tuloverolaki. AsK 543/67.
- 1968a. Laki elinkeinoverotulon verottamisesta. AsK 360/68.
 - 1968b. Laki tappiontasauksesta tuloveroasetuksessa. AsK 362/68.
 - 1969a. Laki maataloustulon vakaannuttamisesta AsK 475/69.
 - 1971a. Maa- ja metsätalousministeriön asettaman työryhmän selvitys maatalouden tulotason kehityksestä vuosina 1968-71. 72 s. Helsinki.
 - 1973a. Kirjanpitoasetus. AsK 783/73.
 - 1973b. Kirjanpitolaki. AsK 655/73.
 - 1973c. Laki maataloustulosta. AsK 106/73.
 - 1974a. Tulo- ja varallisuusverolaki. AsK 1043/74.
 - 1976a. Om Landbrukspolitikken. St. meld. nr. 14 (1976-77). Landbruksdepartementet. 183 s. Oslo.
 - 1977a. Elinolosuhteet 1950-1975. Tilastollisia tiedonantoja 58. 228 s. Helsinki.
 - 1977b. Maataloustulolaki. AsK 1102/77.
 - 1977c. Provisional Guidelines on Statistics of the Distribution of Income, Consumption and accumulation of Households. United Nations. Studies in methods. Series M 61. 97 s. New York.
 - 1978a. Levekår i landbruket. Norges offentlige utredninger 15. 163 s. Oslo.
 - 1979a. Elinolosuhdetiedustelu 1978. Tutkimuksia 51. Tilastokeskus. 58 s., 3 liit. Helsinki.
 - 1979b. Om innetekt og levekår i landbruket. St. meld. nr. 80 (1978-79). Jordbruksdepartementet. 63 s. Oslo.

- 1979c. Undersökningen av levnadsförhållandena i samhället (ULF). Arbetsmiljö 1979. Levnadsförhållanden 32. Sveriges officiella statistik. Statistiska centralbyrån. Stockholm.
- 1980a. Levnadsstandarden för jordbrukare och jämförbara grupper. Rapport avgiven av levnadstandardgruppen. Lantbruksekonomiska samarbetsnämnden. December 1980. 249 s., 4 liit. Jönköping.
- 1980b. Maatalouden työnormit 1980. Summary: Task times for farm work. Työteho-seuran julk. 222. 156 s. Helsinki.
- 1980c. Väestö- ja asuntolaskenta 1980. Osa III. Tulot. Osa XV. Maanviljelijät. Osa XVIII. Hakemisto. Tilastokeskus. Suomen virallinen tilasto VI C:106. Helsinki.
- 1981a. Jordbrukets arbetskraft (JAK). J-Jordbruk, skogsbruk och fiske. Sveriges officiella statistik. Statistiska centralbyrån. Stockholm.
- 1981b. Levnadsstandarden för jordbrukare och jämförbara gruppen. Rapport avgiven av levnadstandardgruppen. Lantbruksekonomiska samarbetsnämnden. December 1981. 86 s., 3 liit. Jönköping.
- 1982a. Maatalouden investointivarauslaki. AsK 1103/82.
- 1982b. Maataloustulolaki AsK 629/82.
- 1983a. Levnadsstandardet för jordbrukare och jämförbara grupper. Rapport avgiven av levnadstandardgruppen. Lantbruksekonomiska samarbetsnämnden. September 1983. 109 s., 5 liit. Jönköping.
- 1983b. Jordbrukarnas inkomstförhållanden och jämförelser med andra grupper. Rapport från Lantbruksekonomiska samarbetsnämndens inkomstgrupp på uppdrag av 1983 års livsmedelskommitté. Oktober 1983. Jönköping.
- 1984a. Jordbruks- och livsmedelspolitik. Huvudbetänkande av 1983 års livsmedelskommitté. Delarna 1-2. 700 s., 1 liite. Reservationer och särskilda yttranden. Del 3. 130 s. Statens offentliga utredningar 1984:86. Jordbruksdepartementet. Jönköping.
- 1984b. Laki maataloustulolain muuttamisesta. AsK 444/84.
- 1984c. Material för belysande av jordbrukarnas inkomstförhållanden och för inkomstjämförelser. Rapport från Lantbruksekonomiska samarbetsnämndens inkomstgrupp på uppdrag av 1983 års livsmedelskommitté. Mars 1984. Jönköping.
- 1984d. Suomalaisten elinolot. Tilastollisia tiedonantoja 74. 284 s. Helsinki.

- 1985a. Den svenske bonden. En rapport om ekonomi, hälsa och arbetsmiljö. Levnadsförhållanden 46. 109 s. Tabellrapport om ekonomi, hälsa och arbetsmiljö för jordbrukare och jämförbara grupper. Levnadsförhållanden 46. Appendix. 151 s. Sveriges officiella statistik. Statistiska Centralbyrån. Stockholm.
- 1985b. Deklarationsundersökningen för jordbrukare 1984 (DU). Sveriges officiella statistik. Statistiska meddelanden 8501 J. 41. Statistiska centralbyrån. Örebro.
- 1985c. Inkomstfördelningsundersökningen 1984 (HINK). Sveriges officiella statistik. Statistiska meddelanden 8603 Be 21. Statistiska centralbyrån. Örebro.
- 1985d. Inkomst- och förmögenhets undersökningen (IoF) BE-Befolkning och val. Sveriges officiella statistik. Statistiska Centralbyrån. Örebro.
- 1985e. Jordbruksavtalen 1984-86, endringer for 2. avtaleår, og om endringer i statsbudsjettet for 1985. St. prop. nr. 3. Forbruker- og administrasjonsdepartementet. 68 s. Oslo.
- 1985f. Jordbruksekonomiska undersökningen 1984 (JEU). Sveriges officiella statistik. Statistiska meddelanden 8501 J 40. Statistiska centralbyrån. Örebro.
- 1985g. Jordbruksföretagens driftsinriktning den 13 Juni 1985. Typologidata. J-Jordbruk, skogsbruk och fiske. Statistiska centralbyrån. Örebro.
- 1985h. Kotitaloustiedustelu 1981. Osa 1. Kotitalouksien kulusmenot. Osa 2. Kotitaloudet eri elinvaiheissa. Tilastokeskus. Tilastollisia tiedonantoja 71. Helsinki.
- 1986a. Elinolotutkimus 1986. ELO-86:n käynnistysseminaarin 23.10.1985 yleisalustukset ja selostus ELO-86:n pääpiirteistä. Muistio. Tilastokeskuksen tiedotuksia 105. 32 s. Helsinki.
- 1986b. Jordbrukarnas inkomstförhållanden och jämförelsen med andra grupper. Rapport från lantbruksekonomiska samarbetsnämndens inkomstgrupp. 84 s., 3 liit.
- 1986c. Maatilatalouden verotus. Lainsäädäntö, verohallituksen ohjeet ja oikeustapaukset. Verohallituksen käsikirja. Verovuosi 1985. Verohallituksen julkaisu 343. 236 s. Helsinki.
- 1986d. Modellbruksberegninger. Regnskapstall for 1984. Framregnede fall for 1985 og 1986. Budsjettneemnda for jordbruket. 71 s., 2 liit. Oslo.
- 1986e. Henkilö- ja varallisuusverotus sekä veromenettely. Verohallituksen käsikirja. Verovuosi 1985. Verohallituksen julkaisu 346. 470 s. Helsinki.

- 1986f. Teollisuustilasto 1984. Osa I. Toimialatietoja. Tilastokeskus. Suomen virallinen tilasto XVIII A:105. Helsinki.
 - 1986g. Tulo- ja varallisuustilasto 1984. Tilastokeskus. Suomen virallinen tilasto IV B:50. Helsinki.
 - 1986h. Tulonjakotilasto 1983. Tilastokeskus. Suomen virallinen tilasto XLI:6. Helsinki.
 - 1986i. Tutkimuksia Suomen maatalouden kannattavuudesta. Tili-
vuodet 1982-1984. Summary: Investigations of the profitability of agriculture in Finland. Business years 1982-1984. Maatal. tal. tutk.lait. julk. 51. 135 s. Helsinki.
 - 1986j. Työvoimatutkimus 1985. Tilastokeskus. Suomen virallinen tilasto XL:11. Helsinki.
 - 1987a. Ajankohtaista maatalousekonomiaa. Kirjanpitotilojen tuloksia. Tilivuosi 1985. Maatal. tal. tutk.lait. tied. 126. Eri tuotantosuuntaa harjoittavien kirjanpitotilojen tuloksia. Tilivuosi 1985. Maatal. tal. tutk.lait. tied. 127. Helsinki.
 - 1987b. Maatilarekisteri 1984. Maatilahallitus. Suomen virallinen tilasto XLIII:5. Helsinki.
 - 1987c. Maataloustilastollinen kuukausikatsaus 1986:8. Maatilahallitus. Helsinki.
 - 1987d. Maatilatalouden yritys- ja tulotilasto 1984. Tilastokeskus. Tilastotiedotus KT 1987:4. Helsinki.
 - 1987e. Teollisuustyöntekijöiden palkat 1987. Tilastokeskus. Tilastotiedotuksia PA. Helsinki.
 - 1987f. Työvoimatutkimus 1985. Vuosihaastattelu, työllisyys ja työolot. Tilastokeskus. Tilastotiedotus TY 1987:8. Helsinki.
- HASSINEN, S. 1985. Vaihtoehtoiset maataloustulojärjestelmät. Maatal. tal. tutk.lait. tied. 118. 148 s. Helsinki.
- HEIKKILÄ, A-M. 1984. Perheviljelmän koko ja viljelijäperheen toimeentulon lähteet. Summary: The size of family holdings and the sources of farm family income. Maatal. tal. tutk.lait. julk. 48. 95 s. 9 liit. Helsinki.
- HEMILÄ, K. 1980. Tuotantokustannusten seurantaan käytettävien indeksien peruslaskelmat. Maatal. tal. tutk.lait. tied. 72. 104 s. Helsinki.
- HIETALA, E. & LEHTONEN, R. 1979. Tilinpäätös ja verotus. 290 s. Vaasa.
- IHAMUOTILA, R. 1968. Viljelijöiden työtulojen taso kirjanpito-tiloilla 1956-1965. Summary: Labour income level of farmers on Finnish book-keeping farms in 1956-1965. 172 s. Helsinki.

- IKONEN, J. 1981. Tilamallien laskeminen kirjanpitotilojen tuloksista Norjassa. Maatal. tal. tutk.lait. tied. 59 s. Helsinki.
- 1985. Maatalouden tulonseurantajärjestelmän perusteet. Tulokehitys vuosina 1981-83. Maatal. tal. tutk.lait. tied. 117. 47 s., 7 liit. Helsinki.
- KETTUNEN, L. 1986. Suomen maatalous 1986. Maatal. tal. tutk.-lait. julkaisuja 52. 44 s. Helsinki.
- KETTUNEN, P., MÄKINEN, V. & NELIMO, K. 1980. Tilinpäätösanalyysi. Ekonomia-sarja. 145 s. Espoo.
- KOMITEANMIETINTÖ 1962:6. Maatalouskomitean mietintö. 212 s. Helsinki.
- 1966:B 94. Tulotasokomitean mietintö 95 s. Helsinki.
- 1967:B 66. Maatalouskomitean mietintö I. 92 s. 2 liit. Helsinki.
- 1968:B 70. Maatalouskomitean mietintö II. 8 s., 1 liit. Helsinki.
- 1969:B 26. Viljelijäväestön ja palkansaajien tuloja selvittävän komitean mietintö, 71 s. Helsinki.
- 1969:B 40. Maatalouskomitean mietintö III. 27 s. Helsinki.
- 1970:B 15. Maatalouden hintatoimikunnan mietintö. 22 s., 6 liit. Helsinki.
- 1972:B 17. Maatalouden hintatoimikunnan mietintö. 48 s. 5 liit. Helsinki.
- 1975:114. Maataloustulotoimikunnan mietintö. 41 s., 3 liit. Helsinki.
- 1975:124. Maataloustuotteiden tuotantokustannuksia ja viljelijäväestön tulotason kehitystä selvittelevän toimikunnan mietintö. Osa I. Tuotantokustannukset. 151 s., 14 liit. Osa II. Tulotaso 61 s. 1liit. Helsinki.
- 1976:74. Maatalouden tuotantopoliittisen toimikunnan osamietintö I. 50 s., 8 liit. Helsinki.
- 1979:22. Inflaatiolaskentatoimikunnan mietintö. 48 s. Helsinki.
- 1980:5. Maatalouden tuotantopoliittisen toimikunnan osamietintö II. 147 s., 4 liit. Helsinki.
- 1981:5. Maatalouden työpanostoimikunnan mietintö. 99 s. Helsinki.

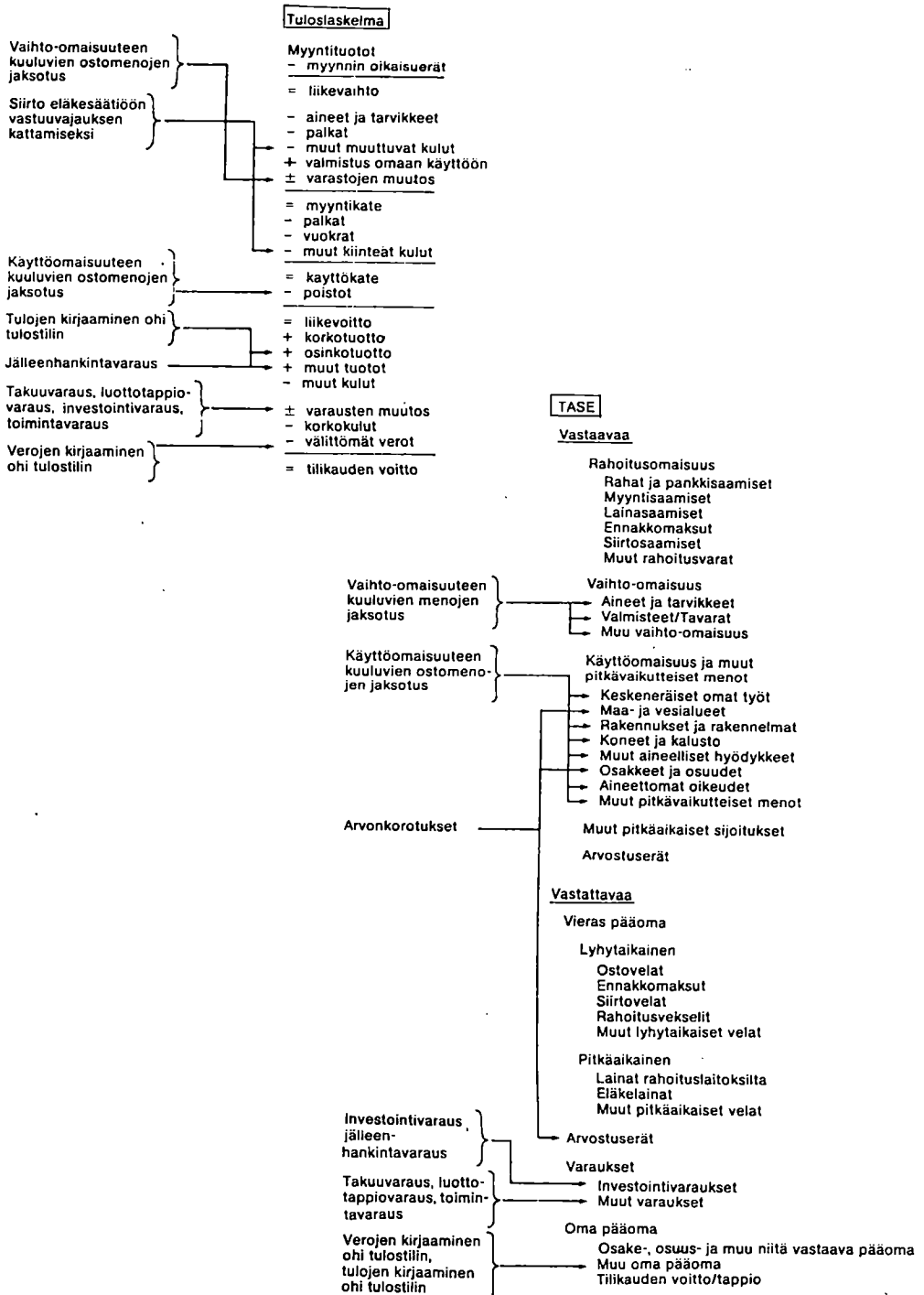
- 1982:8. Maataloustulolakitöimikunta 1980:n mietintö 61 s., Helsinki.
- KÖHLER, R. 1984. Vad gör Statens jordbruksnämnd? Vår näring n. 4., s.20-23.
- LEPPÄÄHO, M. 1987. Kurssimoniste kirjanpito-, tilinpäätös- ja tilinpäätösanalyysikurssilta 19.3.1987 Tilastokeskuksessa Helsingissä.
- MÄKI, A. 1964. Maatalouden ekonomia. Maanviljelijän tietokirja 3. Maatalous taloudellisena yrityksenä s. 67-88. Porvoo.
- MÄKELÄ, P. & NURMINEN, R. 1980. Kansantalouden tilinpito. Maametsä- ja kalatalous sekä metsästys kansantalouden tilinpidossa. Tutkimuksia 61. Tilastokeskus. 129 s. Helsinki.
- SAULI, L. 1951. Viljelijäperheiden elintaso maataloushallituksen kirjanpitotiloilla tilivuosina 1935/36-1948/49. Summary: The Standard of Living of Farm Families on the Bookkeeping Farms of the Board of Agriculture in the Fiscal Years 1935/36-1948/49. 236 s. Helsinki.
- SÖDER, L. 1984. Inflaatiovaikutusten huomioonottamisesta tulojen määrityksessä. Ajankohtaista maatalousekonomiaa. Maatal. tal. tutk.lait. tied. 108:55-71.
- VIITA, P. 1964. Viljelijäväestön ja palkansaajien elintaso 1963. 75 s. Helsinki.
- VIRTANEN, V. 1952. Kirjanpito. 302 s. Helsinki.

LIITTEET

1. Tuloslaskelma ja tase sekä niiden joustokohdat
2. Maatilatalouden ja metsätalouden veroilmoituslomakkeet (keskeisimmiltä osin)
3. Teollisuustyöntekijöiden palkkatulo tulotasotutkimuksen palkkatulolaskelman ja teollisuustilaston mukaan

Liite 1.

Tuloslaskelma ja tase sekä niiden joustokohdat

Menot		Verovelvollisen ilmoitus	Veroviranomaisen merkintä
Rahamenot		18	
18. Rahana maataloudessa työskennelleille henkilöille maksetut palkat sekä työnantajana suoritettua sosiaaliturvamaksut lukuun ottamatta puolisolle ja sellaiselle perheenjäsenelle, joka on syntynyt vuonna 1970 tai sen jälkeen, maksettua palkkaa (erittely kohdassa 107)		19	
19. Kotieläinten hankintamenot		20	
20. Rehujen yms. hankintamenot (mm. väkirehujen, kivennäisaineiden ja kuoritun maidon hankintamenot)		21	
21. Muut kotieläintalouden menot (mm. eläinlääkäri-, lääke-, astutus- ja keinosiemennysmenot)		22	
22. Väkilannoitteiden (ei metsälannoitteiden) ja kalkin hankintamenot		23	
23. Siementen, hyötykasvien taimien yms. hankintamenot sekä kuivaus-, lajittelu-, peittäus- ja kasvisuojelumenot		24	
24. Poltto- ja voiteluaineiden hankintamenot		241	
Vähennetään oman asunnon osuus ¹⁾ (selvitys lomakkeessa 25)		242	
25. Sähkön käyttömenot		251	
Vähennetään oman asunnon osuus ¹⁾ (selvitys lomakkeessa 25)		252	
26. Maatalouskoneiden, -kaluston ja -laitteiden korjaus- ja kunnossapitomenot		26	
27. Sellaisten maataloudessa käytettyjen koneiden, kaluston ja laitteiden hankintamenot, joiden todennäköinen taloudellinen käyttöaika on enintään kolme vuotta ²⁾		27	
28. Koneista, kalustosta ja laitteista, hevosista sekä muista tuotantovälineistä maksetut vuokrat ja muut käyttökorvaukset (erittely sivulla 8 kohdassa »Lisätietoja» tai eri liitteessä)		28	
29. Muut vuokramenot (mm. maasta maksetut vuokrat kohdasta 109) ¹⁾		29	
30. Tilalla olevien rakennusten ja rakennelmien korjaus- ja kunnossapitomenot		301	
Vähennetään oman asunnon osuus ¹⁾ (selvitys lomakkeessa 25)		302	
31. Maataloudessa käytettyjen ojen, siltojen, aitojen, teiden (ei metsäteiden) yms. korjauksesta ja kunnossapidosta johtuneet menot		31	
32. Suoritetut vakuutusmaksut (mm. työntekijäin tapaturma-, työttömyys- ja eläkevakuutusmaksut sekä eläin-, pajo- ja traktorin vakuutusmaksut)		321	
Vähennetään oman asunnon osuus ¹⁾ (selvitys lomakkeessa 25)		322	
33. Muut rahamenot mm. tiemaksut (ei metsäteiden), käyttömaksuina suoritettua vesi- ja jätevesimaksut, rahat, rahana maksetut eläkkeet työntekijöille ja heidän omaisilleen sekä työmarkkinajärjestön jäsenmaksu ³⁾		331	
Vähennetään oman asunnon osuus ¹⁾ (selvitys lomakkeessa 25)		332	
34. Vuodelta 1983 siirtyneet kotieläinten hankintamenot		34	
Muut menot		35	
35. Maatalouden osuus		351 kulkuneuvoista johtuneista menoista kohdasta 113	352 puhelinmenosta ¹⁾
36. Palkatuille ja eläkkeellä oleville työntekijöille luontoisetuna annettujen ostettujen elintarvikkeiden hankintamenot (selvitys kohdassa »Lisätietoja» tai eri liitteessä)		36	
37. Maatalouskoneiden, -kaluston ja -laitteiden hankinta- ja perusparannusmenojen poisto kohdasta 82		37	
38. Rakennusten ja rakennelmien hankinta- ja perusparannusmenojen poisto kohdasta 96 ¹⁾		38	
39. Salaajien, siltojen, patojen ja muiden sellaisten hyödykkeiden hankinta- ja perusparannusmenojen poisto		391 kohdasta 89	392 kohdasta 108
40. Tilien metsästä maatalouden käyttöön otetun polttopuun kantohinta sekä rakennusten, rakennelmien, koneiden, kaluston ja laitteiden korjaukseen ja kunnossapitoon ynnä yleisenä tarpeena käytetyn puutavaran kantohinnat ¹⁾		40	
a) polttopuu		41	
b) tarpepuu		42	
c) rakennuspuu			
41. Muut poistot ja menot (ei rahamenoja; eriteltävä liitteessä)			
42. Menot kohdista 19-41 yhteensä			

¹⁾ Omaan asuntoon tai muuten yksityistaloudessa käytetyn rakennuksen osalta ko. menot eivät ole vähennysoikeita. -²⁾ Ko. menoista on esitettävä selvitys esim. lomakkeen kohdassa »Lisätietoja». -³⁾ Eriteltävä liitteessä.

Siirto sivulle 3

Vähennetään												Verovelvollisen ilmoitus		Veroviranomaisen merkintöjä		
Siirto																
43. Maataloutta varten palkattujen työntekijäin palkkauksesta, hevosten ja traktorityöstä sekä maatalouskaluston yms. käytöstä aiheutuneiden menojen oikaisuero												43				
a) metsänhoitotyöt, puuteveran hankintasuopien liittyvät työt (lomakkeen 2 A kohdassa III), toisen tulolähteen ja yksityistalouden työt sekä uudisraivaukseen yms. liittyvät työt			b) koneiden yms. hankinta- ja peruserannustyöt			c) uudisrakennus- ja rakennusten peruserannustyöt			d) siitojen pöytätyö yms. rakennus- ja peruserannustyöt			e) seläojien rakennustyöt		f) yksityiskäyttöä vastaava osa kalusto yms. menoista		
palkatut työntekijät		hevoset		traktorit		palkatut työntekijät		palkatut työntekijät		palkatut työntekijät		palkatut työntekijät				
työpäiviä		työpäiviä		työpäiviä		työpäiviä		työpäiviä		työpäiviä		työpäiviä				
431	mk	432	mk	433	mk	434	mk	435	mk	436	mk	437	mk	438	mk	
44. Jäännös=vuoden 1984 vähennykelpoiset menot (siirretään kohtaan 46)												44				
Laskelma maatalouden puhtaasta tulosta												45				
45. Tulot kohdasta 17												46				
46. Vähennetään menot kohdasta 44												47				
47. Jäännös=maatalouden puhdas tulo tai tappio.												48				
48. Vähennetään maatalouden investointivaraus ¹⁾												49				
49. Jäännös												50				
50. seuraaville vuosille siirr. erät					501 kotieläintulot					502 rekennuskorvaukset					503 kotieläinten hankintamenot	
504 investointivaraus vuodelta 1983					505 em. varausta vastaava investointitalletus					506 investointivaraus vuodelta 1984					507 em. varausta vastaava investointitalletus ²⁾	

II Laskelma maatilatalouden tulosta

II Laskelma maatilatalouden tulosta												Verovelvollisen ilmoitus		Veroviranomaisen merkintöjä	
51. Metsätalouden puhdas tulo lomakkeen 2 A kohdasta II 10												51			
52. Lisätään maatalouden puhdas tulo tai vähennetään sen tappio kohdasta 47 tai lisätään jäännös kohdasta 49												52			
53. Yhteensä tai jäännös												53			
54. Vähennetään maatilataloudesta johtuneen velan korot sekä indeksi- ja kurssitappiot												54			
												541 maatalous		542 metsätalous	
55. Jäännös												55			
56. Maatilatalouden puhdas tulo kunnallisverotuksessa (siirretään varsinaisen yrittäjän lomakkeeseen 1)												56			
561 Tulo kohdasta 55				562 Vähennetään saman tulolähteen tappiota verovuodelta											
mk 19				mk 19				mk 19							
57. Maatilatalouden puhdas tulo valtionverotuksessa (siirretään kohtaan 601)												57			
571. Tulo kohdasta 55				572 Vähennetään asuntotulo vapaa-eijan osuudesta kohdasta 162 (enintään 1 500 mk)											
mk				mk											
Lisätietoja															

¹⁾ Ks. maatilatalouden veroilmoituksen täyttämishojeet k. 48.²⁾ Selvitys rahaloroituksesta, johon talletus on tehty, esitettävä kohdassa »Lisätieto».

III Maatilatalouden puhtaan tulon jakaminen ansiotuloksi, metsätalouden puhtaaksi tuotoksi ja muuksi tuloksi sekä jako puolisoiden kesken valtionverotuksessa

Seuraavat kohdat 58, 59 ja 591-593 täytetään vain, milloin ansiotulo vaaditaan jaettavaksi puolisoiden kesken.

58. Maatilatalouden ansiotulo vaaditaan jaettavaksi puolisoiden kesken

- a) maatalouden osalta kohdan 593 ja hankintatyön arvon osalta lomakkeen 2 A kohdan II 8 mukaan b) metsän puhtaasta tuotosta ansiotuloksi luettavan tulon osalta tasan puolisoiden kesken

59. Selvitys omasta ja puolison työskentelystä maatilataloudessa

591 Varsinainen yrittäjä osallistunut maataloustöihin

- a) _____ kuukautta vuodessa b) päivittäin ajoittain c) kokopäivätyö osapäivätyö
Puoliso osallistunut maataloustöihin
- a) _____ kuukautta vuodessa b) päivittäin ajoittain c) kokopäivätyö osapäivätyö

592 Puolison maatilataloudessa suorittamat tehtävät _____

593 Puolison osuus maatalouden ansiotulosta (prosentti- tai murto-osana)	Verovelvollisen ilmoitus		Veroviranomaisen merkintöjä	
60. Maatilatalouden tulon jako	_____		_____	
601 Maatilatalouden puhdas tulo kohdasta 57 vähennettään			602	
602 Maatalouden muu tulo kuin ansiotulo lomakkeen 26 kohdasta 13			603	
603 Metsätalouden puhdas tuotto (= jäännös) lomakkeen 26 kohdasta 15				604
604 Jäännös = ansiotuloa ilman eri selvitystä 112 500 markan määrään saakka ja ylimenevä osa muuta tuloa				

	Verovelvollisen ilmoitus			Veroviranomaisen merkintöjä		
	Yhteensä	Varsinainen yrittäjä	Puoliso	Yhteensä	Varsinainen yrittäjä	Puoliso
605 Maatalouden ansiotulo kohdasta 604				651		652
606 Metsätalouden puhdas tuotto kohdasta 603 ¹⁾				661		662
607 Muu tulo kohdasta 602 ja 604			_____	607		_____
608 Yhteensä (= maatilatalouden puhdas tulo kohdassa 601)						

Milloin maatilatalouden ansiotulo tai metsätalouden puhdas tuotto tulee jaettavaksi puolisoiden kesken, siirretään mainittujen tulojen jako-osat kohdista 605 ja 606 kummankin puolison omaan lomakkeeseen 1 ja muu tulo kohdasta 607 varsinaisen yrittäjän lomakkeeseen 1. Muussa tapauksessa tulot siirretään kohdista 602, 603 ja 604 varsinaisen yrittäjän lomakkeeseen 1.

IV Maatilatalouden varat 31. 12. 1984

	Verovelvollisen ilmoitus	Veroviranomaisen merkintöjä
61. Maatalousmaa lomakkeen 2 A kohdasta I 1		61
62. Maatalousmaan arvonlisäys salaojituksen yms. perusteella lomakkeen 2 A kohdasta I 2		62
63. Metsä lomakkeen 2 A kohdasta I 3		63
64. Rakennuspaikka (rakennusten alla oleva maa ja pihamaa 76 kohdassa tarkoitettua tonttimaata lukuun ottamatta) lomakkeen 2 A kohdasta I 4		64
65. Muu maa (esim. tie- ja joutomaa)	_____ ha	65
66. Maatilan kuuluvan rakennusmaa-alueen lisäarvo		66
661 asema- tai rakennuskoivu-alueella m ² mk	662 muulla alueella m ² mk	
67. Maatalouskoneet, -kalusto ja -laitteet kohdasta 83		67
68. Maatalousrakennukset (Verotusarvo saadaan vähentämällä kohdan 97 summasta samaan kohtaan sisältyvien asuinrakennusten poistamattomat hankinta- ja perusparannusmenot)		68
		Siirto sivulle 5

¹⁾ Metsätalouden puhdas tuotto jaetaan puolisoiden kesken lomakkeen 2 A kohdassa II 7 mainitun omistussuhteen mukaisesti.

Veroilmoituksen nro _____ Puolison nro _____

METSÄTALouden VEROILMOITUS

2A

Henkilökohtainen 1. 1. 1984 (kotikunta) _____

1984

Vorovelvollisen nimi, ammatti tai toimi ja osoite

Tätä lomaketta käytetään lomakkeen 2 liitteenä ja metsätilojen osalta pääveroilmoituksen (1) liitteenä.

○-merkinnällä varustettujen kohtien tiedot 2-lomakkeen käyttöä merkitsee maatalouden veroilmoituksen (lomake 2).

Seurakunta tai väestörekisteri 1. 1. 1984
 1 ev. lut. 2 ortod. 3 väestörekisteri 4 Hgin saks. 5 Turun saks.

Siviilisääty 31. 12. 1984
 1 naimaton 2 naimisissa 3 asumuserossa 4 leski 5 eronnut

Henkilö- tai ly-tunnus _____ Puhelin _____

Avio puolison nimi _____ Avioliiton solmimävuosi _____

I Maatalouden verot 31. 12. 1984

1 Maatalousmaa muunn. ha	tuotto mk/ha	yht. mk	Kerroin	Arvo	Verovelvollisen ilmoitus	Veroviranomaisen merkintä
2 Maatalousmaan arvonnaisuus Seloitettua peltoa ha					2	
3 Metsä ha					3	
4 Rakennuspaikka ha					4	
5 Muu maa ha					5	
6 Maatalouden kuuluvan rakennusmaa-alueen lisäarvo 61 Asema- tai rakennuskoivu-alueella m ² ä mk					6	
7 Edellä mainitut verotusarvot yht.					7	
8 Valat yhteensä					8	

II Metsätalouden puhdas tulo

1 Kanto-hinta-alue	2 Maatilan maa-alue ha	3 Verovapaat alueet ¹⁾ vero-m ²	4 Vero-m ² :n raha-arvo mk	5 Puhdas tuotto mk	Verovelvollisen ilmoitus	Veroviranomaisen merkintä
6 Vähennetään uudistusalojen veronhuojennus Edellisiä verovuosina vakiintuneet taimikot Verovuonna vakiintuneet taimikot:					6	
7 Erotus = metsän veronomainen puhdas tuotto					7	
8 Lisäisiin hankintayön arvo					8	
9 Vähennetään					9	
10 Jäännös = metsätalouden puhdas tulo					10	

VEROH 3041 7.84 288 0094014855-11/078L/eda

¹⁾ Suon ojitusalueet, vajaspuustoisten alueiden ja maatalousmaiden metsätyöalueet sekä metsätuhoalueet

Teollisuustyöntekijöiden palkkatulo tulotasotutkimuksen
palkkatulolaskelman ja teollisuustilaston mukaan.

<u>Tulotasotutkimuksen</u>	1980	1981	1982	1983	1984	1985
<u>palkkatulolaskelma:</u>						
a) Teoll.työntek. keski- tuntiansio (STK:n palkkatilasto), mk/t ¹⁾	20.21	22.80	25.18	27.58	30.42	32.86
b) Tehdyt työtunnit, t/v (Teollisuustilasto)	1 730	1 713	1 698	1 689	1 688	1 683
c) Työtuntien mukainen vuo- sipalkka (axb), mk/v	34 963	39 056	42 756	46 583	51 379	55 303
d) Sopimusten muk. lommat, pv/v	26	27	28	29	30	30
t/v	208	216	224	232	240	240
e) Säännöllisen työajan tun- tiansio, mk/t	18.79	21.20	23.49	25.77	28.18	30.27
f) Lomapalkka (dxe), mk/v	3 908	4 579	5 279	5 979	6 763	7 265
g) Lomaraha (0.5xf), mk/v	1 954	2 290	2 640	2 990	3 382	3 633
Ammattitaitoisen teolli- suustyöntekijän vuosipalkka (c+f+g), mk/v	40 825	45 925	50 658	55 552	61 494	66 201
Palkkatulo, mk/t	23.60	26.81	29.83	32.89	36.43	39.34
=====						
<u>Teollisuustilasto:</u>						
Työntekijöiden lukumäärä	424 842	420 185	409 471	398 066	390 301	381 266
Maksetut palkat,						
mk/henkilö	39 945	45 370	50 099	54 794	60 099	65 110
mk/työtunti	23.09	26.49	29.50	32.44	35.60	38.70

1) Kokonaiskeskituntiansio, johon sisältyy yli- ja sunnuntaityökorvaus sekä arkipyhäkorvaus

MAATALOUDEN TALOUDELLISEN TUTKIMUSLAITOKSEN TIEDONANTOJA

- No 124 AJANKOHTAISTA MAATALOUSEKONOMIAA. Problems of income policy in agriculture. Helsinki 1986. 55 s.
IKONEN, J. Use of Calculations of Production Costs and Bookkeeping Results in the Fallowup of Farmers' Incomes s. 1-16.
TOLVANEN, M. & TORVELA, M. Income Levels of Farmers and Industrial Workers. s. 17-34.
YLÄTALO, M. The Cashflow Method - An Alternative Approach to Analyse Farmers' Income s. 35-54.
- No 125 TORVELA, M. & ALA-MANTILA, O. Maatalous aluepolitiikassa ja viljelijöiden tulot. Helsinki 1986. 84 s.
Lantbruket i regionalpolitiken och lantbrukarnas inkomster.
Agriculture in regional policy and farmers' income.
- No 126 KANNATTAVUUSTUTKIMUSTOIMISTO. Ajankohtaista maatalous-ekonomiaa: Kirjanpitoilöjen tuloksia, tilivuosi 1985. Helsinki 1987. 46 s.
- No 127 KANNATTAVUUSTUTKIMUSTOIMISTO. Ajankohtaista maatalous-ekonomiaa: Eri tuotantosuuntaa harjoittavien kirjanpitoilöjen tuloksia, tilivuosi 1985. Helsinki 1987. 37 s.
- No 128 ALA-MANTILA, O. & TORVELA, M. Talousrakennusten pääoma-arvoista ja poistoista kirjanpitoilöillä.
Vaihteluita maatalouden kannattavuudessa.
Eläkö nykyisin nautanlihaa tuottamalla.
Helsinki 1987. 44 s.
- No 129 PUURUNEN, M. & TORVELA, M. Ajankohtaista maatalous-ekonomiaa. Viljelijöiden tulotasosta. Helsinki 1987. 37s.
- No 130 AJANKOHTAISTA MAATALOUSEKONOMIAA. Helsinki 1987.
PIETOLA, K. Menestyneimpien nautakarjatilöjen kannattavuus Pohjois-Suomessa. s. 5-34.
IKONEN, J. Eräiden teollisuuskasvien tuotannosta ja ulkomaankaupasta. s. 35-47.
- No 131 KOLA, J. Perustamislupajärjestelmä tuotannon ohjaus- ja rajoituskeinona. Helsinki 1987. 84 s.
- No 132 HEIKKILÄ, A-M. Lypsykarjayritysten optimaalinen koko. Helsinki 1987. 70 s.+liitt.
- No 133 AJANKOHTAISTA MAATALOUSEKONOMIAA. Current topics in agricultural economics. Helsinki 1987. 45 s.
KETTUNEN, L. How much land is needed. s. 5-14.
KETTUNEN, L. Possibilities of finnish agriculture adjusting to more liberal foreign trade. s. 15-24.
KETTUNEN, L. & MÄKINEN, P. General features and problems of finnish agricultural trade. s. 25-34.
IKONEN, J. Production and foreign trade of some industrial crops. s. 35-45.

